

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ - Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Χριστιανισμός και Θρησκείματα

ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Θρησκευτικά Β΄ Λυκείου

Χριστιανισμός και Θρησκείματα

Βιβλίο μαθητή στα Θρησκευτικά Β΄ Λυκείου

Χριστιανισμός και Θρησκευάματα

Το βιβλίο μαθητή για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών της Β΄ Λυκείου βασίστηκε στο Προσωρινό Έντυπο Υλικό, «*Φάκελος Μαθήματος*», *Θρησκεία και Κοινωνία*, που επιμελήθηκαν οι Ε. Βουλγαράκη, Σ. Γκαργκάνα και Έ. Ψαρογιώργου, το Προσωρινό Έντυπο Υλικό, «*Φάκελος Μαθήματος*», *Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος*, που επιμελήθηκαν οι Κ. Ακανθοπούλου, Μ. Συργιάννη, Δ. Παρθένου & Α. Χατζηδημητρίου, το *Σχολικό Βιβλίο της Β΄ Λυκείου* των Δ. Δ. Δρίτσα, Α. Ν. Μόσχου και Στυλ. Λ. Παπαλεξανδρόπουλου, *Χριστιανισμός και Θρησκευάματα* και σύγχρονα δημοσιευμένα γραπτά και πολυτροπικά κείμενα.

Δημιουργήθηκε με την ευθύνη της άμισθης Επταμελούς Επιστημονικής Επιτροπής, η οποία συγκροτήθηκε από το ΙΕΠ στις 19/12/2019 με σκοπό:

- A)** Την εισήγηση για την πλήρη συμμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε., για το χρονικό διάστημα που θα απαιτηθεί μέχρι τη συγγραφή και εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, καθώς και του αντιστοίχου διδακτικού υλικού για το μάθημα των Θρησκευτικών.
- B)** Την εισήγηση σχετικά με τους τρόπους και τις μεθόδους εφαρμογής των αποφάσεων του Σ.τ.Ε., του ΕΔΔΑ και της ΑΠΔΠΧ, όσον αφορά στις υπόλοιπες πτυχές των αποφάσεων αυτών που συνδέονται με το μάθημα των Θρησκευτικών, με έμφαση στη διατήρηση της υποχρεωτικότητας του μαθήματος και στη διαδικασία απαλλαγής των μαθητών/ μαθητριών.

Την ευθύνη για την επιμέλεια του παρόντος βιβλίου είχε ως μέλος της επιτροπής ο **Μάριος Κουκουνάρας Λιάγκης**.

Εικόνα Εξωφύλλου και Οπισθοφύλλου: Απόστολος Γιαγιάννος, Μνήμη Νο4-Νυχτερινό, 1998/Μεικτή τεχνική.

Στο βιβλίο οι μεταφράσεις των κειμένων της Αγίας Γραφής είναι της Βιβλικής Εταιρίας.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Χριστιανισμός και Θρησκείματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»
ΑΘΗΝΑ

Πρόλογος

Αγαπητοί μαθητές, αγαπητές μαθήτριες,

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι στην πραγματικότητα ένα βιβλίο εργασίας. Πρόκειται για μια ανθολογία ποικίλων κειμένων (επιλεγμένα από παλαιότερη αλλά και σύγχρονη βιβλιογραφία) και εικαστικού υλικού: φωτογραφίες αλλά και έργα τέχνης παλαιότερων και σύγχρονων καλλιτεχνών τα οποία θα χρησιμοποιήσετε, για να εργασθείτε και να συνεργασθείτε στην τάξη.

Οι ενότητες δομήθηκαν σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου Προγράμματος Σπουδών, τις παιδαγωγικές προϋποθέσεις του, τις μεθόδους διδασκαλίας και το πλαίσιο αξιολόγησης που προβλέπει. Επιχειρήθηκε να διαμορφωθεί το μάθημα των Θρησκευτικών με βάση τις δικές σας ανάγκες στη σύγχρονη κοινωνία όπου ζείτε, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη γειτονιά σας και το περιβάλλον του σχολείου σας, τη χώρα μας αλλά και τον μεγάλο και ποικιλόμορφο κόσμο μας. Στο μάθημα αυτό δεν θα είστε παθητικοί δέκτες· μέσα από την ενεργή σας στάση και συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, θα κατακτάτε γνώσεις χρήσιμες και αναγκαίες στο πλαίσιο του θρησκευτικού γραμματισμού, δεξιότητες επικοινωνίας, κατανόησης και συνεργασίας μεταξύ σας, αλλά και θα εμβαθύνετε στην προσωπική σας αυτογνωσία και την προσωπική τοποθέτηση απέναντι σε όψεις του θρησκευτικού φαινομένου.

Κάθε ενότητα είναι ένα κίνητρο κι ένα ερέθισμα, μια αφορμή ώστε, σε συνεργασία με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας καθώς και με τον καθηγητή ή την καθηγήτριά σας, να ανακαλύψετε, να διερευνήσετε, να οικοδομήσετε, να αναλύσετε, να ερμηνεύσετε, να βιώσετε, να μοιραστείτε, να πλουτίσετε και να αποκτήσετε γνώση και εμπειρία.

Αυτό θα επιτευχθεί μόνο μέσα από τη δική σας ενεργή δράση, αξιοποιώντας εκτός από τον προφορικό και γραπτό λόγο τις νέες τεχνολογίες και την καλλιτεχνική έκφραση. Η διαδικασία ας γίνει αφορμή για να μπορείτε μόνοι σας να παίρνετε θέση πάνω στα θεμελιώδη θέματα που θα σας απασχολήσουν φέτος. Εμείς, δεν απομένει παρά να σας ευχηθούμε καλό ταξίδι σε αυτή τη νέα σας πορεία και καλή επιτυχία στους στόχους που θα θέτετε σε κάθε σταθμό εμπειρίας και γνώσης! Άλλωστε τίποτε δεν χαρίζεται, όλα κατακτώνται στην παιδεία όπως και στη ζωή.

επιεχόμενα

1. Ο ΘΕΟΣ

1.1 Η αναζήτηση του Θεού	8
1.2 Η αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο	10
1.3 Ο Θεός δημιουργός του κόσμου	15
1.4 Το μυστήριο του Τριαδικού Θεού	22
1.5 Σχέση ζωής με τον Θεό στην Ορθόδοξη Εκκλησία	25
1.6 Ιησούς Χριστός, λυτρωτής και σωτήρας	32
1.7 Το τέλος της ζωής στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση	35

2. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

2.1 Η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας	42
2.2 Η έκφραση της πίστης στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση	46
2.3 Το χριστιανικό μήνυμα και οι πανανθρώπινες αξίες	51
2.4 Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	60
2.5 Η συγχώρηση ως υπέρβαση στον Χριστιανισμό	65
2.6 Ο άλλος για τον χριστιανό	69

3. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΑ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

3.1 Οι χριστιανοί στον δημόσιο χώρο	78
3.2 Η πρόταση της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης για την υπέρβαση των στερεοτύπων	82
3.3 Η χριστιανική κοινότητα σε ένα πολυπολιτισμικό κόσμο	86
3.4 Ο διάλογος ως άσκηση αγάπης στην Εκκλησία	92
3.5 Χριστιανισμός και εκκοσμίκευση	95
3.6 Το φαινόμενο της αθεΐας	98
3.7 Το ασύμβατο του χριστιανικού ήθους με τον φανατισμό	103
3.8 Ο «δούλος του Θεού» ελεύθερος από κάθε δουλεία	109

4. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

4.1 Η αρχαία Ελληνική θρησκεία	114
4.2 Τα αφρικανικά θρησκευόμενα	117
4.3 Ο Ιουδαϊσμός	120
4.4 Το Ισλάμ	124
4.5 Ο Ινδουισμός	131
4.6 Ο Βουδισμός	136
4.7 Η Κινεζική θρησκεία	140
4.8 Η Ιαπωνική θρησκεία	143

Ο Παντοκράτωρ. Φορητή εικόνα διά χειρός Φωτεινής Παπαντωνίου. Διαστάσεις 1 x 1 μ.

1. Ο ΘΕΟΣ

1.1. Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Έκφραση εμπειρίας των μαθητών για την αναζήτηση νοήματος στη ζωή

Ας πούμε όλοι και όλες τι μας έρχεται στον νου, όταν ακούμε τη λέξη Θεός.

Θεμελιώδη υπαρξιακά ερωτήματα και η απάντηση της θρησκείας.

Διαπίστωση της καθολικότητας του θρησκευτικού φαινομένου

Ας σκεφτεί πρώτα ο καθένας και η καθεμία, παρατηρώντας τις παρακάτω εικόνες, τι σκέφτονται και ποια αισθήματα έχουν οι εικονιζόμενοι/εικονιζόμενες; Γιατί το κάνουν; Στη συνέχεια, ας μοιραστούμε τις απόψεις μας σε δυάδες και ας προσπαθήσουμε να συμφωνήσουμε. Έπειτα, κάθε δυάδα ας μοιραστεί τα αποτελέσματα της συζήτησης με μία άλλη δυάδα. Στο τέλος, κάθε τετραμελής ομάδα θα ανακοινώσει στην ολομέλεια τι συμφώνησαν ότι σκέφτονται, κάνουν και γιατί το κάνουν οι εικονιζόμενοι/εικονιζόμενες.

Ο Justin Bieber προσεύχεται για τους κατοίκους του Παρισιού.

Το πλήρωμα του Apollo 11 προσεύχεται.

Η αθλήτρια Priscah Jeptoo από την Κένυα.

Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας

Σε ομάδες ας μελετήσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας καταγράψουμε όλες τις έννοιες που σχετίζονται με την ανάπτυξη της θρησκευτικότητας (σχέση με τη θρησκεία). Ας χωρίσουμε τις έννοιες σε ομάδες και, αν χρειάζεται, ας προσθέσουμε έννοιες, ώστε να φαίνεται η σύνδεση και η ιεράρχηση που τις διέπει. Στη συνέχεια, ας τις τοποθετήσουμε σε έναν χάρτη, ανάλογα με την ιεράρχηση και τη σύνδεσή τους. Αφού παρουσιάσουμε όλες οι ομάδες, κάθε ομάδα θα αναθεωρήσει τον χάρτη της με βάση τη νέα εμπειρία που απέκτησε. Θα δούμε στο τέλος όλους τους χάρτες και θα τους αξιολογήσουμε με κριτήριο την ακρίβεια, την εμβέλεια του περιεχομένου, καθώς και την οργάνωσή του. [Πόσες έννοιες και ορθές συνδέσεις περιέχει κάθε χάρτης, είναι γλωσσικά επαρκής η διατύπωση, είναι κατανοητή η ιεράρχηση και η ομαδοποίηση των εννοιών;]

Τα στάδια της θρησκείας και της θρησκευτικής εμπειρίας

Η θρησκεία αρχίζει με το δέος ενώπιον του Ιερού και κορυφώνεται στην προσωπική συνάντηση, στη βιωματική σχέση του ανθρώπου με το Άγιο, στην οποία συμμετέχουν νόηση, συναίσθημα, βούληση, συνειδητό και υποσυνείδητο. [...]

Η θρησκευτική εμπειρία εμφανίζεται ήδη σε πρωτόγονες θρησκευτικές εκφράσεις, όπως η πνευματοληψία· φθάνει σε μυστικές πνευματικές ανατάσεις, για να κορυφωθεί στην υπαρξιακή υπέρβαση, [...] την κοινωνία αγάπης με τον Θεό.

Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (2004).
Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 36.

Οι άνθρωποι διψούν για ένα λόγο αληθινό και μέσα στην Εκκλησία ηχεί ο Λόγος της Αληθείας, δεν σταματά ποτέ να ενσαρκώνεται μέσα σ' αυτήν για να μας δοθεί ως τροφή

Οι άνθρωποι τυραννιούνται κρυφά από την ιδέα του θανάτου, ενώ μέσα στην Εκκλησία ανοίγεται μια άβυσσος αναστάσεως. Η μοναξιά και η βία τσακίζουν την καρδιά του ανθρώπου, ενώ μέσα στην Εκκλησία είμαστε όλοι «μέλη του σώματος του Χριστού», «αλλήλων μέλη», και η ζωή, η αγάπη, αυτά που είναι ο ίδιος ο Θεός, δεν ζητούν άλλο παρά να ανταλλάσσονται μεταξύ των ανθρώπων, να πυρπολήσουν την καρδιά τους, να μεταμορφώσουν την «λιθίνη καρδιά» σε «καρδιά σαρκίνη». Η νεωτερικότητα θέτει διλήμματα αδιέξοδα: ο Θεός ή ο κόσμος, ο Θεός ή ο άνθρωπος. Μέσα όμως στην πνοή του Αγίου Πνεύματος, ο κόσμος είναι το δημιούργημα του Θεού, απλώνει ρίζες σ' αυτόν, και ο άνθρωπος βρίσκει στον Θεό την πραγματική του ανθρωπινότητα».

Ολιβιέ Κλεμάν (2004), *Οι καιροί που καλούν την Εκκλησία*,
μτφρ. Κ. Σπαθαράκης, επιμ. Κ. Χιωτέλλη, Αθήνα: Μαΐστρος, σσ. 13-15.

Διατύπωση επιχειρημάτων σε υπαρξιακά ερωτήματα με χρήση και κατάλληλης ορολογίας

Ας αναλάβουμε όλοι και όλες σε δυάδες από έναν ρόλο:

- α) Χριστιανού που εκκλησιάζεται και
- β) Χριστιανού που δεν εκκλησιάζεται.

Ας σκεφτούμε για λίγα λεπτά με βάση όσα μάθαμε στην ενότητα αυτή επιχειρήματα για το εξής θέμα:

«Τι δίνει νόημα στη ζωή μου;».

Με βάση τα επιχειρήματά μας ας έρθουμε κάθε δυάδα σε διάλογο.

Στο τέλος, έχει σημασία να πούμε όλοι και όλες:

- 1) πώς νιώσαμε
- 2) ποια επιχειρήματα είχαν βαρύτητα και γιατί και
- 3) ποιο είναι τελικά το νόημα της ζωής.

1.2. Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Αποκαλύψεις στη ζωή των ανθρώπων

Ας αναζητήσουμε στο διαδίκτυο ή ας σκεφτούμε ποιες είναι οι συνηθισμένες χρήσεις στην καθημερινή ζωή του όρου «αποκαλύψεις».

Η αποκάλυψη του Θεού στον Χριστιανισμό

Σε дуάδες ή ομάδες ας επεξεργαστούμε τα παρακάτω κείμενα με άξονες τα ερωτήματα: Ποιο/τι, ποιος, πού, πότε, πώς και γιατί. Θέμα της συζήτησης στην ολομέλεια θα είναι: «Γιατί ο Χριστιανισμός ονομάζεται “αποκαλυπτική θρησκεία;”».

Η κλήση του Μωυσή

¹ Ο Μωυσής έβασκε τα πρόβατα του Ιοθόρ, του πεθερού του, ιερέα της Μαδιάμ. Κάποτε, οδηγώντας τα πρόβατα πέρα από την έρημο, έφτασε στο βουνό του Θεού, το Χωρήβ. ² Τότε του φανερώθηκε ο άγγελος του Κυρίου μέσα σε πύρινη φλόγα που έβγαινε από μια βάτο. Ο Μωυσής είδε πως ενώ η βάτος είχε πάρει φωτιά κι ήταν μέσα στις φλόγες, δεν καιγόταν να γίνει στάχτη. ³ Είπε, λοιπόν: «Ας πάω, να δω αυτό το παράδοξο θέαμα: γιατί δεν καίγεται η βάτος;». ⁴ Όταν ο Κύριος είδε ότι ο Μωυσής πλησίαζε για να παρατηρήσει, του φώναξε μέσα από τη βάτο: «Μωυσή, Μωυσή». Αυτός απάντησε: «Ορίστε».

⁵ «Μην πλησιάζεις εδώ», είπε ο Κύριος. «Βγάλε τα σανδάλια σου από τα πόδια σου, γιατί ο τόπος όπου στέκεσαι είναι τόπος άγιος. ⁶ Εγώ», του λέει, «είμαι ο Θεός των προγόνων σου, ο Θεός του Αβραάμ, ο Θεός του Ισαάκ και ο Θεός του Ιακώβ». Τότε ο Μωυσής σκέπασε το πρόσωπό του, γιατί φοβόταν να κοιτάξει τον Θεό.

⁷ Ο Κύριος συνέχισε: «Είδα τη δυστυχία του λαού μου στην Αίγυπτο, και άκουσα την κραυγή τους εξαιτίας των καταπιεστών τους. Ξέρω τα βάσανά τους. ⁸ Γι' αυτό κατέβηκα να τους γλιτώσω από τους Αιγύπτιους και να τους φέρω από αυτή τη χώρα σε μια χώρα μεγάλη και εύφορη, στη χώρα όπου ρέει γάλα και μέλι, εκεί που τώρα κατοικούν οι Χαναναίοι, οι Χετταίοι, οι Αμορραίοι, οι Φερεζαίοι, οι Ευαίοι και οι Ιεβουσαίοι. ⁹ Και τώρα που η κραυγή των Ισραηλιτών έφτασε ως εμένα, και είδα πώς τους καταπιέζουν οι Αιγύπτιοι, ¹⁰ τώρα εγώ σε στέλνω στον Φαραώ, να βγάλεις τον λαό μου, τους Ισραηλίτες, από την Αίγυπτο».

¹¹ Ο Μωυσής είπε στον Θεό: «Ποιος είμαι εγώ, για να πάω στον Φαραώ και να βγάλω τους Ισραηλίτες από την Αίγυπτο;». ¹² «Εγώ θα είμαι μαζί σου», του απάντησε ο Θεός. «Και να ποιο θα είναι το σημείο ότι εγώ σε έστειλα: Όταν θα βγάλεις τον λαό από την Αίγυπτο, θα λατρεύσετε τον Θεό σ' αυτό εδώ το βουνό». ¹³ Αλλά ο Μωυσής είπε πάλι: «Καλά, εγώ θα πάω στους Ισραηλίτες και θα τους πω, “ο Θεός των προγόνων σας με έστειλε σ' εσάς”. Αυτοί όμως θα με ρωτήσουν “ποιο είναι το όνομά του;”. Τι θα τους πω;». ¹⁴ Τότε ο Θεός απάντησε στον Μωυσή: «Εγώ είμαι εκείνος που είμαι («Εγώ είμι ό Ών»). Έτσι», του λέει, «θα μιλήσεις στους Ισραηλίτες: “Εκείνος που είναι μ' έστειλε σ' εσάς”».

Έξοδος, 3, 1-14.

Καινή Διαθήκη, Η Μεταμόρφωση του Χριστού

Μτ 17, 1:	¹ Ύστερα από έξι μέρες, παίρνει ο Ιησούς μαζί του τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, τον αδερφό του, και τους ανεβάζει σε ένα ψηλό βουνό.
Λκ 9, 29-31:	²⁹ Την ώρα που προσευχόταν, η όψη του προσώπου του έγινε διαφορετική και τα ρούχα του άσπρα κι αστραφτερά. ³⁰ Ξαφνικά δύο άντρες άρχισαν να μιλούν μαζί του: ήταν ο Μωυσής και ο Ηλίας, ³¹ οι οποίοι παρουσιάστηκαν με λαμπρότητα και μιλούσαν για τον θάνατό του στην Ιερουσαλήμ, με τον οποίο θα εκπλήρωνε την αποστολή του.
Μτ 17, 4-9:	⁴ Και είπε ο Πέτρος στον Ιησού: «Κύριε, είναι ωραία να μείνουμε εδώ! Αν θέλεις, να κάνουμε εδώ τρεις σκηνές: μια για σένα, μια για τον Μωυσή και μια για τον Ηλία». ⁵ Ενώ μιλούσε ακόμα, ένα φωτεινό σύννεφο τους σκέπασε, και μέσα από το σύννεφο ακούστηκε μια φωνή που έλεγε: «Αυτός είναι ο αγαπημένος μου Υιός, αυτός είναι ο εκλεκτός μου, αυτόν να ακούτε». ⁶ Όταν το άκουσαν οι μαθητές, έπεσαν με το πρόσωπο στη γη και φοβήθηκαν πολύ. ⁷ Τους πλησίασε τότε ο Ιησούς, τους άγγιξε και τους είπε: «Σηκωθείτε και μη φοβάστε». ⁸ Σήκωσαν τότε τα μάτια τους και δεν είδαν κανέναν άλλον, παρά τον ίδιο τον Ιησού μόνον του. ⁹ Ενώ κατέβαιναν από το βουνό, τους πρόσταξε: «Μην πείτε σε κανέναν αυτό που είδατε, ώσπου να αναστηθώ από τους νεκρούς».

Το νόημα της Αποκάλυψης στον Χριστιανισμό

Ας ανακαλύψουμε όλοι και όλες ποιο είναι το νόημα της Αποκάλυψης στον Χριστιανισμό και ας αναγνωρίσουμε πώς αποτυπώνονται αυτά τα νοήματα στις παρακάτω εικόνες.

Αποκάλυψη του Θεού

Αυτή είναι λοιπόν η ουσία της αποκαλύψεως του Θεού [...]. Όσο κι αν ο άνθρωπος προσπαθεί να ανέβει επάνω, όλες αυτές οι προσπάθειες της θρησκείας ή των υποκαταστάτων της είναι ανίκανες να λυτρώσουν τον άνθρωπο, είναι ανίκανες να μας δείξουν τι βρίσκεται στον υπέρκοσμο. Ο μόνος τρόπος είναι, ο Επάνω να ανοίξει μια καταπακτή, να ρίξει μια σκάλα, να έρθει κάτω ο ίδιος και να μας ανεβάσει επάνω. Αυτό έκανε ο Χριστός, αυτό είναι η εν Χριστώ αποκάλυψη, αυτή είναι η αποκάλυψη του Θεού. Ο Θεός κατέβηκε κάτω, γι' αυτό λέει ο Χριστός «εγώ είμι ή όδος» και «ή θύρα», γι' αυτό και λέμε στην Παναγία: «Χαῖρε, κλιμαξ έπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός | χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν». Ἡ, για να χρησιμοποιήσω μιαν άλλην εικόνα, περπατάμε στο σκοτάδι, και εκεί που δε βλέπουμε μπροστά μας τίποτα, ξαφνικά μια αστραπή μάς φωτίζει και βλέπουμε πού βαδίζουμε. Αυτή είναι η αποκάλυψη. Δεν ανακαλύψαμε μόνοι μας πού βαδίζουμε, αυτό είναι αποκάλυψη. Κάποιος μου αποκαλύπτει κάτι.

Γαλίτης, Γ., *Αποκάλυψη και Εκκλησία*, Ι. Μητρόπολη Ηλείας, Πύργος, 2006, σσ. 25, 28.

Θωμάς Βαθάς, Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Σπήλαιο Αποκαλύψεως, περίπου 1596.

Θεοφάνεια και Αποκάλυψη

Αποκάλυψη του Θεού σημαίνει Θεοφάνειες στην κτίση και την ιστορία· συγχρόνως επισημαίνει την ριζική διαφορά μεταξύ δημιουργού και δημιουργήματος, όντος και μη όντος, ακτίστου και κτιστού... Έτσι ο Θεός, μολονότι ακατάληπτος ως προς την ουσία του, γίνεται καταληπτός δυναμικά κατά τις ενέργειες. Και τούτο είναι έργο μόνο των θεοφανειών, οι οποίες με αυτό τον τρόπο γίνονται γέφυρες ή κρίκοι που συνδέουν τη θεότητα με την κτίση. Ιστορία, κτίση, σύμβολα και κάθε γνώση, αποτελούν τον μοναδικό δρόμο αυτής της αποκάλυψης.

Η ίδια η δημιουργία οφείλεται σε μια φανέρωση του Θεού, σε μια θεοφάνεια. Ολόκληρη η ιστορία της Π.Δ. γράφεται διά μέσου θεοφανειών. Κι αυτή η ιστορία είναι η απαρχή της ιστορίας της θείας οικονομίας. Δημιουργία, παράδεισος, πτώση, δραματικές συνέπειες, εκλογή περιούσιου λαού, μετακινήσεις, έξοδοι, πόλεμοι, προφύτες ιερείς βασιλιάδες, τα πάντα παρελαύνουν σε μια ιστορική πορεία, όπου φανερώνεται ο Ζωντανός και κοινωνικός Θεός. Ο πατριάρχης Αβραάμ φιλοξενεί την ίδια την Αγία Τριάδα· σ' ορισμένους αποκαλύπτεται με τη νεφέλη, τα όνειρα και τα οράματα, ενώ στο Μωυσή μιλάει "στόμα με στόμα", ...ο προφήτης Ηλίας τον είδε "στη λεπτή αύρα"... Είναι ο ίδιος Θεός που παρουσιάστηκε "αυτοπροσώπως" και έδωσε τον νόμο, μίλησε διά μέσου των προφητών και στην τελευταία φάση της περιόδου αυτής ενανθρώπησε (έγινε άνθρωπος) για όλους τους ανθρώπους. Σε κάθε φάση της πορείας, στην προϊστορία και την ιστορία, είναι ο ίδιος ο τριαδικός Θεός που κάνει την παρουσία του... Ο απρόσιτος Θεός γίνεται ιστορικά προσιτός.

Ματσούκας, Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'*,
Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1985, σσ. 58-62.

Αντρέι Ρουμπλιόφ, Η Φιλοξενία του Αβραάμ.
[Η Αγία Τριάδα] 1410.

Φορητή εικόνα με θέμα από την
Αποκάλυψη του Ιωάννη, 15ος αι.

Η σημασία που έχουν στη ζωή των πιστών οι πεποιθήσεις τους για την αποκάλυψη

Ας κάνουμε όλοι και όλες μαζί μία συζήτηση. Αφού διαβάσουμε το μικρό απόσπασμα από την Αποκάλυψη του Ιωάννη, θα συζητήσουμε ξεκινώντας τον λόγο μας πάντα με τη φράση «Επ' αυτού θα είχα να πω».

Τι μπορεί να σημαίνει για τους Χριστιανούς ότι ο «Κύριος έρχεται σύντομα».

Προσοχή! Για να ξεκινήσουμε την τοποθέτησή μας με τη φράση «Επ' αυτού θα είχα να πω», θα πρέπει να έχουμε ακούσει τις τοποθετήσεις των άλλων.

20 Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα· ναὶ ἔρχομαι ταχύ. ἀμήν, ναὶ ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ.

21 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγίων· ἀμήν.

20 Αυτός που τα επιβεβαιώνει όλα αυτά λέει: «Ναι, έρχομαι σύντομα». «Αμήν· ναι, έλα, Κύριε Ιησού».

21 Η Χάρη του Κυρίου Ιησού Χριστού να είναι με όλους τους πιστούς. Αμήν.

Αποκάλυψη Ιωάννη 22, 20-21.

π. Σταμάτης Σκλήρης. Πατρότητα, 2009.
Ακρυλικό σε μουσαμά.
Διαστάσεις 80 x 60 εκ. Ιδιωτική συλλογή.

1.3. Ο ΘΕΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Αντιλήψεις για τη δημιουργία και την προέλευση του κόσμου στις θρησκείες

Ας δούμε τις παρακάτω εικόνες και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Τι βλέπουμε; Τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; Τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Στη συνέχεια, ας επιχειρήσουμε να συσχετίσουμε τα εικονιζόμενα με φράσεις για τη δημιουργία του κόσμου που θα εντοπίσουμε στο κείμενο της Γένεσης (1, 1-31).

Οι εικόνες αποτυπώνουν τις ημέρες της δημιουργίας. Ξυλογραφίες του Μίχαελ Βόλγκεμουτ (Michael Wolgemut) που κοσμούν το έργο του Χάρτμαν Σέντελ (Hartmann Schedel), Χρονικό της Νυρεμβέργης (1493)

Η βιβλική αφήγηση της δημιουργίας

¹ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ² ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ³ καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς. ⁴ καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. ⁵ καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία.

⁶ Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. καὶ ἐγένετο οὕτως. ⁷ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα, καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος. ⁸ καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα δευτέρα.

¹ Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη. ² Η γη όμως ήταν έρημη και ασχημάτιστη· ήταν σκοτάδι πάνω από την άβυσσο, και πάνω στα νερά έπνεε Πνεύμα Θεού. ³ Τότε εἶπε ο Θεός: «Να γίνει φως»· κι έγινε φως. ⁴ Ο Θεός είδε ότι το φως ήταν καλό και το χώρισε από το σκοτάδι. ⁵ Το φως το ονόμασε «ἡμέρα» και το σκοτάδι «νύχτα». Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· πρώτη ἡμέρα.

⁶ Μετά εἶπε ο Θεός: «Στερέωμα να γίνει στα νερά ανάμεσα, για να χωρίζει νερά από νερά». ⁷ Ἔτσι κι έγινε· δημιούργησε ο Θεός το στερέωμα και χώρισε τα νερά που ήταν κάτω απ' αυτό, από κείνα που ήταν πάνω απ' αυτό. ⁸ Κι ονόμασε ο Θεός το στερέωμα «ουρανόν». Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· δεύτερη ἡμέρα.

9 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά.
10 καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. 11 καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. 12 καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. 13 καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τρίτη.

14 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἑνιαυτούς· 15 καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. 16 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας. 17 καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς 18 καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. 19 καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη.

20 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο οὕτως. 21 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κῆτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἔρπετῶν, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος. καὶ εἶδεν ὁ

9 Τότε εἶπε ὁ Θεός· «Να συναχθῶν σε ἕναν τόπο τα νερά που εἶναι κάτω ἀπὸ τον ουρανό, και να φανεί η στεριά». Ἔτσι κι ἐγένε. Τα νερά που ἦταν κάτω ἀπὸ τον ουρανό συνάχθηκαν στον τόπο τους, και φάνηκε η στεριά. 10 Κι ὠνόμασε ὁ Θεός «γη» τη στεριά, και το σύνναγμα των υδάτων το εἶπε «θάλασσες». Και εἶδε ὁ Θεός ὅτι ἦταν καλό. 11 Μετὰ εἶπε ὁ Θεός· «Να πρασινίσει η γη: Να βλαστήσουν πάνω σ' αὐτὴν χορτάρια που να βγάζουν σπόρους, και καρποφόρα δέντρα, που ἀνάλογα με το εἶδος τους να κάνουν καρπούς, οἱ ὁποῖοι να περιέχουν τους σπόρους τους». Ἔτσι κι ἐγένε. 12 Πρασίνισε η γη: Βλάστησε χορτάρια που ἐβγαζαν σπόρους ἀνάλογα με το εἶδος τους, και καρποφόρα δέντρα, που οἱ καρποὶ τους περιείχαν τους σπόρους τους, ἀνάλογα με το εἶδος τους. 13 Και εἶδε ὁ Θεός ὅτι ἦταν καλό. Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· τρίτη ἡμέρα.

14 Τότε εἶπε ὁ Θεός· «Να γίνουν φωτεινά σώματα στο στερέωμα του ουρανοῦ, για να χωρίζουν την ἡμέρα ἀπὸ τη νύχτα, για να εἶναι σημάδια για τις εποχές, τις ἡμέρες και τα ἔτη, 15 ὥστε ἀπὸ το στερέωμα του ουρανοῦ να φωτίζουν τη γη». Ἔτσι κι ἐγένε. 16 Δημιούργησε ὁ Θεός τα δύο μεγάλα φωτεινά σώματα –το μεγαλύτερο για να κυριαρχεῖ την ἡμέρα, και το μικρότερο για να κυριαρχεῖ τη νύχτα· δημιούργησε και τ' ἀστέρια. 17 Και τα ἔβαλε ὅλα στο στερέωμα του ουρανοῦ για να φωτίζουν τη γη, 18 για να κυριαρχοῦν την ἡμέρα και τη νύχτα και να χωρίζουν το φῶς ἀπ' το σκοτάδι. Και εἶδε ὁ Θεός ὅτι ἦταν καλό. 19 Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· τέταρτη ἡμέρα.

20 Τότε εἶπε ὁ Θεός· «Να γεμίσουν τα νερά με ζωντανές υπάρξεις πλήθος, και να πετάνε πτηνὰ πάνω ἀπὸ τη γη προς το στερέωμα του ουρανοῦ». 21 Ἔτσι δημιούργησε ὁ Θεός τα μεγάλα κῆτη και ὅλα τα εἶδη των ζωντανῶν ὀργανισμῶν, που κολυμποῦν και γεμίζουν τα νερά. Ἐπίσης δημιούργησε ὅλα τα εἶδη των πτη-

Θεός, ὅτι καλά. ²² καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς. ²³ καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη.

²⁴ Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ ἐγένετο οὕτως. ²⁵ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά.

²⁶ καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ γῆς γῆς. ²⁷ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ²⁸ καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς.

²⁹ καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς, καὶ πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν. ³⁰ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντὶ ἔρπετῷ ἔρποντι ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ψυχὴν ζωῆς, καὶ πάντα χόρτον χλωρὸν εἰς βρῶσιν. καὶ ἐγένετο οὕτως. ³¹ καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα ἕκτη.

νών. Καὶ εἶδε ὁ Θεός ὅτι ἦταν καλὸ. ²² Τα εὐλόγησε λοιπὸν ὅλα ὁ Θεός καὶ τοὺς εἶπε· «Να πολλαπλασιάζεστε καὶ να γεμίσετε τὰ νερά τῶν θαλασσῶν· καὶ τὰ πτηνὰ ας πληθαίνουν πάνω στη γη». ²³ Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· πέμπτη ἡμέρα.

²⁴ Τότε εἶπε ὁ Θεός· «Να βγάλει ἡ γη κάθε εἶδος ζωντανοῦ οργανισμοῦ· Ὅλα τὰ εἶδη τῶν ζώων, τῶν ἐρπετῶν καὶ τῶν θηρίων». Ἔτσι κι ἐγένε. ²⁵ Δημιούργησε ὁ Θεὸς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγρίων ζώων, τῶν ἡμερῶν ζώων καὶ τῶν ἐρπετῶν τῆς γῆς. Καὶ εἶδε ὁ Θεός ὅτι ἦταν καλὸ.

²⁶ Μετὰ εἶπε ὁ Θεός· «Ἀς φτιάξουμε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα με τὴν εἰκόνα τῆ δικῆς μας καὶ τὴν ὁμοίωση, κι ας ἐξουσιάζει στὴς θάλασσας τὰ ψάρια, στὸν οὐρανοῦ τὰ πτηνὰ, στὰ ζῶα καὶ γενικὰ σ' ὅλη τὴ γη καὶ στὰ ἔρπετὰ που σέρνονται πάνω σ' αὐτήν». ²⁷ Δημιούργησε, λοιπὸν, ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα με τὴ δική του τὴν εἰκόνα, «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» τὸν δημιούργησε, τοὺς δημιούργησε ἄντρα καὶ γυναίκα. ²⁸ Τοὺς εὐλόγησε καὶ τοὺς εἶπε· «Να κάνετε πολλὰ παιδιά, ὥστε να πολλαπλασιαστεῖτε, να γεμίσετε τὴ γη καὶ να κυριαρχήσετε σ' αὐτήν. Να ἐξουσιάζετε στὴς θάλασσας τὰ ψάρια, στὸν οὐρανοῦ τὰ πτηνὰ καὶ σε κάθε ζῶο που κινεῖται πάνω στη γη».

²⁹ Καὶ συνέχισε ὁ Θεός· «Να, ὅλα τὰ φυτὰ πάνω στη γη, που βγάζουν σπόρους, σας τὰ δίνω, καθὼς καὶ ὅλα τὰ δέντρα που ἔχουν καρπούς γεμάτους σπόρους· αὐτὰ θα εἶναι για τροφή σας. ³⁰ Καὶ ὅλα τὰ χλωρὰ χόρτα τὰ δίνω για τροφή στα ζῶα τῆς γῆς, σε ὅσα πετοῦν στὸν οὐρανό καὶ σε ὅσα ἔρπουν στη γη κι ἔχουν ζωὴ». Ἔτσι κι ἐγένε. ³¹ Ὁ Θεός εἶδε τὰ δημιουργήματά του καὶ ἦταν ὅλα πάρα πολὺ καλά. Ἦρθε το βράδυ, ἦρθε το πρωί· ἕκτη ἡμέρα.

Γένεση, 1, 1-31.

[Κριτικὴ ἔκδοση Ralrhs, Απ. Διακονία]

Η δημιουργία του κόσμου «εκ του μηδενός» και η δημιουργία του ανθρώπου «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού

Ας συνεργαστούμε σε дуάδες ή ομάδες και ας αναζητήσουμε στα παρακάτω κείμενα ποιο είναι το νόημα των αναφορών «εκ του μηδενός» και «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού.

4 Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο· ἡ ἡμέρα ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ⁵ καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι αὐτήν· ⁶ πηγὴ δὲ ἀνέβαινον ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ⁷ καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

⁸ Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε. ⁹ καὶ ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρώσιν καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναί γινωσκτὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ.

¹⁵ Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν. ¹⁶ καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, ¹⁷ ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

¹⁸ Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. ¹⁹ καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ. ²⁰ καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ· τῷ

⁴ Ἔτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκαν σταδιακά ο ουρανός και η γη. Την ημέρα που ο Κύριος ο Θεός δημιούργησε τη γη και τον ουρανό, ⁵ δεν υπήρχαν θάμνοι στη γη ούτε είχαν φυτρώσει χόρτα, γιατί ο Κύριος ο Θεός δεν είχε ακόμη βρέξει πάνω στη γη και δεν υπήρχε άνθρωπος για να καλλιεργήσει το έδαφος. ⁶ Από τη γη όμως ανέβλυζε νερό και πότιζε όλη την επιφάνεια του εδάφους. ⁷ Τότε ο Κύριος ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο από το χώμα της γης και φύσηξε μέσα στα ρουθούνια του πνοή ζωής. Έτσι έγινε ο άνθρωπος ζωντανό ον.

⁸ Ύστερα ο Κύριος ο Θεός φύτεψε έναν κήπο στην Εδέμ προς την ανατολή, όπου έβαλε τον άνθρωπο που είχε πλάσει. ⁹ Έκανε να βλαστήσουν από τη γη όλα τα είδη των δέντρων. Ήταν ωραία στην εμφάνιση και οι καρποί τους ήταν εύγευστοι. Στη μέση του κήπου ήταν το δέντρο της ζωής· εκεί ήταν και το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού.

Γένεση, 2, 4-9. Κείμενο Ο'.

¹⁵ Πήρε, λοιπόν, ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο και τον έβαλε μέσα στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον προσέχει. ¹⁶ Του έδωσε αυτήν την εντολή: «Απ' όλα τα δέντρα του κήπου μπορείς να τρως. ¹⁷ Από το δέντρο όμως της γνώσης του καλού και του κακού να μη φας· γιατί την ίδια μέρα που θα φας απ' αυτό, εξάπαντος θα πεθάνεις».

¹⁸ Ο Κύριος ο Θεός είπε: «Δεν είναι καλό να είναι ο άνθρωπος μόνος. Θα του φτιάξω έναν σύντροφο όμοιον μ' αυτόν». ¹⁹ Ο Κύριος έπλασε από το έδαφος όλα τα ζώα του αγρού και τα πτηνά του ουρανού και τα έφερε μπροστά στον άνθρωπο, για να δει πώς θα τα ονομάσει. Και ό,τι όνομα έδινε ο άνθρωπος σε κάθε ζωντανή ύπαρξη, αυτό ήταν και το όνομά της. ²⁰ Έδωσε ονόματα σε όλα τα ζώα, στα πτηνά του ουρανού και στα άγρια θηρία. Για τον άνθρωπο όμως δεν βρέθηκε σύντροφος όμοίος

δὲ Ἄδὰμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ.
21 καὶ ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἕκστασιν ἐπὶ τὸν Ἄδὰμ,
καὶ ὑπνωσε· καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν
αὐτοῦ καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς.
22 καὶ ὠκοδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, ἣν
ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἄδὰμ, εἰς γυναῖκα καὶ ἤγαγεν
αὐτὴν πρὸς τὸν Ἄδὰμ.

23 καὶ εἶπεν Ἄδὰμ· τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν
ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη
κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς
ἐλήφθη αὕτη· 24 ἔνεκεν τούτου καταλείψει
ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα
καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.
25 καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἄδὰμ καὶ ἡ
γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦσχύνοντο.

του. 21 Τότε ο Κύριος ο Θεός τον έριξε σε βαθύ
ύπνο κι αποκοιμήθηκε· πήρε μία από τις πλευ-
ρές του και τη θέση της τη συμπλήρωσε με
σάρκα. 22 Μετά, από την πλευρά που πήρε από
τον Αδάμ, σχημάτισε μια γυναίκα και την οδή-
γησε σ' αυτόν.

23 Τότε ο Αδάμ είπε: «Αυτό επιτέλους είναι κό-
καλο από τα κόκαλά μου και σάρκα από τη
σάρκα μου. “Γυναίκα” αυτή θα λέγεται, γιατί
απ' τον άντρα πάρθηκε». 24 Γι' αυτόν το λόγο
θα εγκαταλείπει ο άντρας τον πατέρα του και
τη μητέρα του και θα ενώνεται με τη γυναίκα
του· θα γίνονται ένας άνθρωπος. 25 Ο Αδάμ
και η γυναίκα του ήταν και οι δύο γυμνοί και
δεν ντρέπονταν.

Γένεση, 2, 15-25. Κείμενο Ο'

Δημιουργία του ανθρώπου

Ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο από ορατή και αόρα-
τη φύση, με τα ίδια του τα χέρια κατ' εικόνα και καθ' ομοί-
ωση, από τη γη, αφού διέπλασε το σώμα και αφού του
έδωσε λογική και νοερή ψυχή με τη δική του πνοή, αυτό
που αποκαλούμε θεία εικόνα· γιατί το “κατ' εικόνα” φανε-
ρώνει τη νοερή και αυτεξούσια φύση, ενώ το “καθ' ομοίω-
σιν” την κατά το δυνατό ομοίωση στην αρετή. Το σώμα και
η ψυχή πλάστηκαν ταυτόχρονα, και όχι το ένα πρώτα και
το άλλο ύστερα κατά τις φλυαρίες του Ωριγένη. Ο Θεός,
λοιπόν, δημιούργησε τον άνθρωπο άκακο, ευθύ, ενάρετο,
άλυπο, αμέριμνο, λαμπρυνόμενο με κάθε αρετή, στολι-
σμένο με όλα τα αγαθά, σαν ένα δεύτερο κόσμο, μικρό σε
μεγάλο, άλλον άγγελο, μικτό προσκυνητή, επόπτη της ορα-
τής κτίσεως, μύστη της νοητής, βασιλιά των όσων βρίσκο-
νται στη γη, βασιλευόμενο από πάνω, επίγειο και ουράνιο,
πρόσκαιρο και αθάνατο, ορατό και νοούμενο, μέσον μεγα-
λείου και ταπεινότητας, τον ίδιο πνεύμα και σάρκα, σάρκα
για την έπαρση, πνεύμα για τη χάρη, το πρώτο για να πά-
σχει από τη σάρκα και να θυμάται και να διαπαιδαγωγείται, το δεύτερο για να μένει με τη χάρη στον
Θεό και να δοξάζει τον ευεργέτη, να φιλοτιμείται για το μεγαλείο, να περνά εδώ τη ζωή του, δηλαδή
στην παρούσα φάση, και αλλού να εξέρχεται στον μελλοντικό αιώνα, και πέρας του μυστηρίου να θε-
ώνεται με την τάση προς τον Θεό, να θεώνεται όμως με τη μετοχή στη θεία λάμψη και όχι να μεταβαί-
νει στη θεία ουσία.

Η δημιουργία του ανθρώπου, ψηφιδωτό,
καθεδρικός ναός Μονρεάλε, 12ος αι.

Ιωάννης Δαμασκηνός, *Εκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου πίστεως*, 12 (26),
Μτφρ. Ν. Μαρτσούκας, Θεσσαλονίκη, 1976, σσ. 151-153.

Θεϊκή αγάπη και δημιουργία του κόσμου

“Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες” (Λειτουργία του αγ. Ιωάννου του Χρυσοστό-

μου). Οι λέξεις “ἐκ τοῦ μὴ ὄντος”, δηλώνουν, πρώτο και κύριο, ὅτι ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸ σύμπαν με μιὰ πράξη τῆς ἐλεύθερης θέλησός του. Τίποτε δεν τον πείσε νὰ δημιουργήσει. Το διάλεξε νὰ το κάνει. Ὁ κόσμος δεν δημιουργήθηκε ἄσκοπα ἢ ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ εἶναι ἡ συνέπεια τῆς θεϊκῆς ἐκλογῆς...

Τὸ κίνητρο τοῦ Θεοῦ γιὰ δημιουργία εἶναι ἡ ἀγάπη του. Ἀντὶ νὰ πούμε ὅτι δημιούργησε τὸ σύμπαν ἀπὸ τὸ μηδέν, θὰ ἔπρεπε νὰ πούμε ὅτι τὸ δημιούργησε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν εαυτὸ του, που εἶναι ἀγάπη. Δεν θὰ ἔπρεπε νὰ σκεφτόμαστε τὸν Θεὸ σαν Κατασκευαστὴ ἢ τὸν Θεὸ σαν Τεχνίτη, ἀλλὰ τὸν Θεὸ σαν Ἐραστή. Το νὰ ἀγαπᾶς σημαίνει νὰ μοιράζεσαι, ὅπως τόσο καθαρὰ μας ἔχει δείξει τὸ τριαδικὸ δόγμα: ὁ Θεὸς δεν εἶναι μόνο ἕνας ἀλλὰ ἕνας μέσα σε τρεῖς, ἐπειδὴ εἶναι μιὰ κοινωνία προσώπων που μετέχουν με ἀγάπη τὸ ἕνα στὸ ἄλλο... Ἀπὸ ἐκούσια ἐκλογή ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον, με “ἐκστατική” ἀγάπη, ἔτσι ὥστε νὰ υφίστανται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο ἄλλες υπάρξεις γιὰ νὰ μετέχουν στὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγάπη που εἶναι δικά του...

Σαν καρπὸς τῆς ἐλεύθερης θέλησης καὶ τῆς ἐλεύθερης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος δεν εἶναι ἀναγκαῖος, δεν εἶναι ἀυτάρκης, ἀλλὰ σχετικὸς καὶ ἐξαρτημένος... Ἡ ὑπαρξη εἶναι πάντα ἕνα δῶρο ἀπὸ τὸν Θεὸ, ἕνα ἐλεύθερο δῶρο τῆς ἀγάπης του, ἕνα δῶρο που ποτὲ δεν παίρνεται πίσω, ἀλλ’ ὀπωσδήποτε ἕνα δῶρο, ὄχι κάτι που κατέχουμε με τὴ δική μας δύναμη... Ὅλα τὰ δημιουργήματα πηγάζουν ἀπὸ τὸν Θεὸ, ἔχουν τὶς ρίζες τους στὸν Θεὸ καὶ βρίσκουν τὴν προέλευσή τους καὶ τὴν πλήρωσή τους σὲ αὐτόν. Ὁ Θεὸς μόνο εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ ὄνομα, ὅλα τὰ δημιουργήματα εἶναι ἐπίθετα...

Ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας γιὰ τὴ δημιουργία, ἐπομένως, δεν εἶναι νὰ προσγράψουμε ἕνα χρονολογικὸ ἐναρκτήριο σημεῖο στὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ βεβαιώσουμε ὅτι ὁ κόσμος ἐξαρτᾶ τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ τὸν Θεὸ. Ὅταν ἡ Γένεση διατυπώνει “Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν” (Γέν. 1, 1), ἡ λέξη “ἀρχή” δεν πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ἀπλῶς με τὴν χρονικὴ σημασία, ἀλλὰ ὡς δηλωτικὴ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ διαρκῆς αἰτία καὶ τὸ στήριγμα ὅλων τῶν πραγμάτων....

“Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος”, βεβαιώνει τὸ Ταλμούδ καὶ ὁ Ἄγ. Εἰρηναῖος διαπιστώνει τὸ ἴδιο: “Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἕνας ζωντανὸς ἄνθρωπος”... Ἡ μοναδικὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον φαίνεται πάνω ἀπ’ ὅλα, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει φτιαχθεῖ “κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν” τοῦ Θεοῦ... Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο υποδηλώνει τὸ κάθε τι που ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ζῶα, που τὸν κάνει με τὴν πλήρη καὶ ἀληθινὴ ἔννοια πρόσωπο – ἕναν ἠθικὸ παράγοντα ἰκανὸ γιὰ τὸ σωστὸ καὶ τὸ λάθος, ἕνα πνευματικὸ ὄν προικισμένο με ἐσωτερικὴ ἐλευθερία. ... Ἡ “εἰκόνα” εἶναι αὐτὸ που ὁ ἄνθρωπος κατέχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ που του δίνει τὴ δύναμη νὰ ξεκινήσει τὴν πνευματικὴ του πορεία· ἡ “ὁμοίωση” εἶναι αὐτὸ που ἐλπίζει νὰ ἀποκτήσει στὸ τέλος τῆς ταξιδιῶν του.

Γουέαρ, Κ., Ἐπίσκοπος Διοκλείας, *Ὁ Ὀρθόδοξος δρόμος*, Ἐπτάλοφος, Ἀθήνα, 1982, σσ. 51-53 καὶ 59-60.

Οἱ ἀντιλήψεις γιὰ τὴν προέλευση τοῦ κόσμου ὡς παράγοντας πίστεως πρὸς τὸν Θεὸ.

Συνθέσεις καὶ ἀντιθέσεις στὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας

Ἀφοῦ μάθουμε περισσότερα γιὰ τὴ σχέση πίστεως καὶ ἐπιστήμης, στὴ συνέχεια, με βάση τὶς γνώσεις μας, ἀς συζητήσουμε τὰ δύο ἐρωτήματα που ἀκολουθοῦν, ἐκφράζοντας τὰ ἐπιχειρήματά μας:

- Τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς δημιουργίας ἐπηρεάζουν τὴν πίστη;
- Μειώνεται ὁ θαυμασμός μας γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀν βρεθεῖ ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ἐγίνε κάποιον ἀπὸ τὰ θαυμαστά αὐτὰ ἔργα;.

Σχέσεις πίστεως καὶ ἐπιστήμης

Κατὰρχὰς πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι δεν ὑπάρχει θέμα ἀντίθεσης ἢ σύγκρουσης μεταξύ τους. Πίστη καὶ ἐπιστήμη εἶναι δυὸ μεγάλα πνευματικὰ μεγέθη ἀλληλοσυμπληρούμενα καὶ ὄχι ἀλληλοαπο-

κλειόμενα. Είναι δυο εκδηλώσεις του ανθρώπινου πνεύματος που κινούνται σε διαφορετικά επίπεδα. Επιστήμη και θρησκεία έχουν αυτόνομες περιοχές ενδιαφερόντων και έρευνας· ανταποκρίνονται σε διαφορετικές αξιολογικές ροπές και ανάγκες της ενιαίας ανθρώπινης ύπαρξης. Η επιστήμη ερευνά τα μυστήρια της δημιουργίας, ασχολείται με το επιστητό, ενώ η θρησκεία ασχολείται με το μυστήριο του Δημιουργού, το υπεραισθητό. Είναι δύο κύκλοι εφαιπτόμενοι ή και τεμνόμενοι, αλλ' όχι ταυτιζόμενοι ή συγκρουόμενοι. Επομένως, η σχέση πίστης και επιστήμης δεν μπορεί να είναι αντιθετική ή εχθρική, αλλά διαλεκτική. Κι αυτό γιατί έχουν κοινή αφετηρία την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου και ουσιαστικά στοχεύουν στην κατάκτηση της αλήθειας και την εξασφάλιση της ευτυχίας του. Κρίνονται όμως, μαζί ή χωριστά, από το κατά πόσον οδηγούν τον άνθρωπο στον εξανθρωπισμό του ή στον απανθρωπισμό του.

Όταν η καθεμιά περιορίζεται στον χώρο της αρμοδιότητάς της, δεν υπάρχει θέμα σύγκρουσης ή αντίθεσης. Αν παλαιότερα παρουσιάστηκαν κάποιες περιπτώσεις αντιπαράθεσης, αυτό οφείλεται σε ιδεολογικές προκαταλήψεις ορισμένων επιστημόνων, οι οποίοι υπερέβησαν τα όρια της επιστήμης και ασχολήθηκαν με υπερφυσικά ζητήματα. Άλλοι πάλι στην περίοδο του Διαφωτισμού θεοποίησαν το λογικό, ενώ άλλοι απέρριψαν εκ των προτέρων ό,τι σχετίζεται με θέματα μεταφυσικής. Πιθανόν επίσης κάποιοι χριστιανοί να αντιμετώπισαν με δυσπιστία και καχυποψία τις επιστημονικές θεωρίες και ανακαλύψεις, νομίζοντας ότι κινδυνεύει η πίστη τους.

Με όλα τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η πίστη και η επιστήμη δε συγκρούονται, γιατί:

1. Η επιστήμη ερευνά τον αισθητό, το φυσικό κόσμο, ενώ η θρησκεία «περιγράφει» τον υπεραισθητό, τον υπερφυσικό κόσμο.
2. Η επιστήμη ερευνά το πώς έγινε ο κόσμος καθώς και τους φυσικούς νόμους που ρυθμίζουν τη λειτουργία του, ενώ η θρησκεία ασχολείται με το ποιος και γιατί δημιούργησε τον κόσμο. Εφόσον απαντούν σε διαφορετικά ερωτήματα, επόμενο είναι ότι δε δικαιολογείται αντίθεση ή σύγκρουση, αλλά μάλλον συνεργασία.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκείματα*
Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ΙΤΥΕ «Διόφαντος»,
Αθήνα, 2011, σσ. 198-199.

Από την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου

Οὐ γὰρ ἐλαττοῦται ἢ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἔκπληξις, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων ἐξευρεθῆ.

[Δεν μειώνεται ο θαυμασμός μας για τα έργα του Θεού, αν βρεθεί ο τρόπος με τον οποίο έγινε κάποιο από τα θαυμαστά αυτά έργα].

Μ. Βασίλειος, *Ομιλία εις την Εξαήμερον*, 10 | PG 29, 25^Α.

Η ευθύνη του ανθρώπου έναντι της δημιουργίας

Χρησιμοποιώντας όσα μάθαμε στην ενότητα αυτή, ας συζητήσουμε τι σημαίνει για εμάς και για τον κόσμο η παρακάτω αναφορά.

Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν (Γέν. 2, 15).

[Πήρε λοιπόν ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο, τον οποίο ἔπλασε, και τον ἔβαλε στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον φυλάσσει] .

Σκηνές από τη δημιουργία του κόσμου.
Ψηφιδωτά από τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, Βενετία.

1.4. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ

Απόδειξη αγάπης: Ο Θεός μέσα στην Ιστορία

Ας σκεφτούμε και ας καταγράψουμε στοιχεία άμεσης ή έμμεσης παρουσίας του Θεού στην ιστορία του ανθρώπου κάτω από τον τίτλο:

«Ο Θεός αγάπη εστί» (Α΄ Ιωάν. 4, 16)

Οι ενέργειες και η ουσία του Θεού

Ας καθίσουμε σε ομάδες, για να συνεργαστούμε πάνω στο πολύ σημαντικό θέμα: «Η γνώση του Θεού».

Αφού μελετήσουμε το παρακάτω κείμενο, ας απαντήσουμε την ερώτηση:

Τι σημαίνει η φράση «Ο Θεός είναι απρόσιτος στην ουσία του και μεθεκτός στις ενέργειές του»; Όλες οι ομάδες θα παρουσιάσουμε τα συμπεράσματά μας.

Ο Θεός* είναι απρόσιτος στην ουσία του και μεθεκτός στις ενέργειές του¹

Αυτό σημαίνει ότι ο Θεός είναι άγνωστος στην ουσία του και γνωστός με τις ενέργειές του προς τον κόσμο. Δεν έχουμε τη δυνατότητα να προσδιορίσουμε την αυθύπαρκτη ουσία του Θεού, η οποία είναι απρόσιτη και αμέθεκτη. Το μυστήριο της ύπαρξης και της ουσίας του Θεού παραμένει απρόσιτο και ακατάληπτο και η γνώση του είναι αδύνατη. Ο πεπερασμένος ανθρώπινος νους αδυνατεί να συλλάβει την έννοια της ουσίας του Θεού, η οποία είναι άκτιστη, άπειρη, τέλεια και γνωστή μόνο στον ίδιο το Θεό: «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδέ ἰδεῖν δύναται» (Α΄ Τιμ. 6, 16) και «τά τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μή τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 2, 11). Είναι δυνατό να χωρέσει μέσα σ' ένα ποτήρι ολόκληρος ωκεανός; Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τονίζει επιγραμματικά: «Ἄπειρον τό θεῖον καί ἀκατάληπτον καί τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν ἢ ἀπειρία καί ἀκαταληψία» (Εκδοσις Ορθοδόξου πίστεως 1, 4)².

Ενέργειες είναι οι θεϊκές δυνάμεις που εκδηλώνονται στις σχέσεις του Θεού με τον άνθρωπο και τον κόσμο. Είναι μεν άκτιστες, όπως η ουσία Του, αλλά διαχέονται μέσα στη δημιουργία. Όλα τα όντα μετέχουν στην ουσιοποιό ενέργειά Του (δημιουργική ενέργεια, που δίνει την ύπαρξη στα όντα), ενώ τα λογικά όντα (άγγελιοι - άνθρωποι) μετέχουν και στη λογοποιό ενέργειά Του (ενέργεια που προικίζει τα όντα με λογική). Υπάρχουν συγκεκριμένες ενέργειες του Τριαδικού Θεού που φανερώνουν την παρουσία Του μέσα στην ιστορία του κόσμου και της ανθρωπότητας και την αγάπη Του προς τη δημιουργία Του, καθώς επιγραμματικά τονίζει ο Απ. Παύλος: «οὐκ ἁμάρτυρον ἑαυτόν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν» (Αλλά δεν άφησε αφανέρωτο τον εαυτό του· γιατί τότε εκδηλωνόταν ευεργετώντας) (Πρ. 14, 17).

Σύμφωνα με τη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας μπορούμε να γνωρίσουμε «τα περί τον Θεόν». Όταν ο άνθρωπος θέλει και επιθυμεί, μπορεί να αποκτήσει μερική γνώση του Θεού. Αυτή επιτυγχάνεται εν μέρει με τη φυσική αποκάλυψη και στην πληρότητά της με την υπερφυσική αποκάλυψη

1. Κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο Θεός είναι ον προσωπικό και απόλυτο. Ως προσωπικό ον έχει τέλειο και άπειρο Νου, γι' αυτό είναι α) παντογνώστης (γνωρίζει τα πάντα αμέσως, αχρόνως και τελείως) και β) πάνσοφος (χρησιμοποιεί τα άριστα μέσα για άριστους σκοπούς) και βούληση, δηλαδή το αυτεξούσιο στον υπέρτατο βαθμό. Είναι άγιος, δίκαιος, ο Θεός είναι αγάπη. Ως απόλυτο ον είναι α) αιώνιος, δηλαδή δεν περιορίζεται από το χρόνο, αλλά πληροί πάντα χρόνο χωρίς χρονική διαδοχή (παρελθόν, παρόν, μέλλον), γι' αυτό ονομάζεται άχρονος, αναίτιος, αναλλοίωτος, ατελεύτητος κτλ., β) πανταχού παρών, δηλαδή δεν περιορίζεται από το χώρο, γι' αυτό είναι άχωρος και αχώρητος, γ) παντοδύναμος, δηλαδή δύναται τα πάντα και όσα θέλει, γι' αυτό ονομάζεται και Παντοκράτωρ.

2. Τον ηλιακό δίσκο δεν μπορούμε να τον δούμε κατάματα, αλλά τις ακτίνες του ήλιου τις αισθανόμαστε, γιατί απολαμβάνουμε τις ζωογόνες ενέργειές του. Ένα βουνό δεν μπορούμε να το αγκαλιάσουμε, αλλά μπορούμε να το αγυγίζουμε. Το ίδιο συμβαίνει και με τον ποταμό, τον οποίο δεν μπορούμε να ρουφήξουμε, αλλά μπορούμε να δροσι- στούμε παίρνοντας λίγο νερό με τις παλάμες.

«έν Χριστώ». Στην Αγ. Γραφή τονίζεται σχετικά: «ἐκ γάρ μεγέθους καί καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργός αὐτῶν θεωρεῖται» (Σοφ. Σολ. 13, 5). Αυτό επιβεβαιώνει και ο Απ. Παῦλος: «Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γάρ Θεός αὐτοῖς ἐφάνερωσε· τὰ γάρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἶδιος αὐτοῦ δύναμις καί θειότης» (Κι αυτό γίνεται γιατί ὅ,τι μπορούσαν να γνωρίζουν για το Θεό τούς ἦταν γνωστό, αφοῦ ὁ Θεός τούς το φάνερωσε. Δηλαδή, παρότι εἶναι ἀόρατες και ἡ αἰώνια δύναμη του Θεοῦ και ἡ θεϊκή Του ιδιότητα, μπορούσαν να τη δουν μέσα στη δημιουργία, ἀπὸ τότε που ἐγένεο ὁ κόσμος. Γι' αὐτὸ και δεν ἔχουν καμιά δικαιολογία) (Ρωμ. 1, 19-20). Ο Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἀνακεφαλαιώνει περιληπτικά: «καί αὐτὴ τε ἡ κτίσις καί ἡ ταύτης συνοχή καί κυβέρνησις τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀποκαλύπτει φύσεως». (Ἐκδοσις Ὁρθοδόξου πίστεως).

Ὅσα λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητα για τὴν προσέγγιση και τὴ μερικὴ γνώση του Θεοῦ τα ἔθεσε στη διάθεσή μας ἡ ἀπειρη ἀγάπη Του. Πολλὰ ὅμως που μας εἶναι ἀγνωστα προς το παρὸν θα μας ἀποκαλυφθοῦν στη μέλλουσα ζωὴ. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ διατυπώνει παραστατικά ὁ Απ. Παῦλος: «Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Αλήθεια, τώρα βλέπουμε τα πράγματα θαμπά, σαν μέσα ἀπὸ μεταλλικὸ καθρέπτη· τότε ὅμως πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε το Θεό) (Α' Κορ. 13, 12). Ἡ οὐσία λοιπὸν του Θεοῦ εἶναι ἀπρόσιτη και ἀκατάληπτη, ἀλλὰ οἱ ἐνέργειές Του εἶναι μεθεκτές (μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος να μετᾶσχει σ' αὐτές) με βάση το λογικὸ και με προϋπόθεση τὴν πίστη. Ἡ ἀγιότητα και ἡ θέωση εἶναι ὁ ἀνώτατος βαθμὸς μέθεξης στις ἐνέργειες του Θεοῦ.

Δ. Δ. Δρίτσας, Δ. Ν. Μόσχος, Στυλ. Δ. Παπαλεξανδρόπουλος, ΟΕΔΒ, σσ. 38-41.

Το Σύμβολο τῆς Πίστεως: Ὁ Τριαδικός Θεός

Ὅλοι και ὅλες θα εἴμαστε συνέδριοι σε ἕνα Θεολογικὸ ἐπιστημονικὸ συνέδριο και χρειάζεται να ἐξηγήσουμε με ἕναν εὐληπτο τρόπο το δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδας, με βάση το Σύμβολο τῆς Πίστεως. Αφοῦ με τὴ βοήθεια του κειμένου καταγράψουμε ὅσα χρειάζονται, προετοιμάζοντας τὴν παρουσιάσή μας, στη συνέχεια, ως μέλη του συνεδρίου, θα σηκωνόμαστε για να παρουσιάσουμε τὴ σύντομη εἰσήγησή μας.

Ὁ Θεός εἶναι ἕνας και Τριαδικός

Ἡ πίστη αὐτὴ ἀποτελεῖ το ἰδιαίτερο γνῶρισμα του Χριστιανισμοῦ, ὅσον ἀφορᾶ στην περί του Θεοῦ διδασκαλία. Το ἐπίκεντρο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας και πίστεως για το Θεό συνοψίζεται στη φράση: «ὁ ἕνας ως προς τὴν οὐσία ἢ φύση Θεός εἶναι Τριαδικός ως προς τις υποστάσεις ἢ πρόσωπα» (Πατέρας, Υἱός και Ἅγιο Πνεῦμα). Το μυστήριο του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι ἀσύλληπτο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Ἐπομένως, εἶναι ἀδύνατο να το διερευνήσουμε λογικά. Ἡ μία και ἐνιαία φύση του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναρρη, αἰώνια, ἀπειρη, ἀκτιστη και ἀκατάληπτη. Κάθε πρόσωπο του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι φορέας τῆς θείας οὐσίας και συγχρόνως εἶναι ὅλος ὁ Θεός. Ἡ θεία οὐσία «κατοικεῖ», ὑπάρχει «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως και ἀδιαιρέτως» ολόκληρη στα τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας. Οἱ σχέσεις μεταξύ τους εἶναι σχέσεις οὐσιαστικῆς ἀγάπης και «ομοουσιότητος», που ἐκφράζονται με τὸν ὄρο «ἀλληλοπεριχώρηση».

Τα τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας δεν εἶναι τρεῖς θεότητες, οὔτε νοοῦνται ως τρόποι ἐμφάνισης και παρουσίας του ἐνός Θεοῦ μέσα στην ἱστορία και στη ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτές και ἄλλες παρόμοιες αἰρετικὲς ἀντιλήψεις καταδικάστηκαν ἀπὸ οἰκουμενικὲς συνόδους. Ἡ πίστη στον Τριαδικὸ Θεό διδάσκεται σαφῶς στην Αγ. Γραφή. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τις ἀκόλουθες μαρτυρίες: Α) στην Π. Διαθήκη: α) στη δημιουργία του ἀνθρώπου ἡ χρῆση του πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ: «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» (Γέν. 1, 27), β) στον πύργο τῆς Βαβέλ ἐπίσης ἡ χρῆση πληθυντικοῦ: «δεῦτε καί καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν» (Γέν. 11, 7), γ) ἡ φιλοξενία των τριῶν ἀγγέλων ἀπὸ τον Ἀβραάμ (Γέν. 18, 1-8), Β) Στην Κ. Διαθήκη: α) Τριαδικὴ θεοφάνεια κατὰ τὴ βάπτισμα του Χριστοῦ (Ματθ. 3, 13-17).

β) «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν» (Ιωάν. 10, 30) «ὁ ἐωρακῶς ἐμέ ἐώρακε τὸν Πατέρα... ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί» (Ιωάν. 14, 9-11)· γ) «ὅταν δέ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται...» (Ιωάν. 15, 26)· δ) «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...» (Ματθ. 28, 19). Χαρακτηριστικός ἐστὶν ὁ χαιρετισμὸς τοῦ Απ. Παύλου: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν...» (Β΄ Κορ. 13, 13).

Στην παράδοση τῆς Εκκλησίας μας τὸ Τριαδικὸ δόγμα συγκεφαλαιώνεται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως καὶ αναλυτικὰ παρουσιάζεται στα συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ στὴ θεία Λατρεία. Ἀπὸ τὴ θ. Λατρεία ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι...»· τὸ «Εὐλόγημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...».

Τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας ἔχουν τὰ προσωπικὰ τους ιδιώματα. Ὁ Πατέρας εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς «γεννᾶται» προαιώνια ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται προαιώνια ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ὁ ὁμοούσιος Τριαδικὸς Θεὸς ἐνεργεῖ καὶ ἐκδηλώνεται πρὸς τὸν κόσμον ἐνιαίᾳ καὶ ἀδιαιρέτᾳ. Κατὰ τὸ Μ. Ἀθανάσιο: «Ὁ Πατήρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖ τὰ πάντα» (Επιστ. Πρὸς Σεραπίωνα Α, 28).

Δ. Δ. Δρίτσας, Δ. Ν. Μόσχος, Στυλ. Δ. Παπαλεξανδρόπουλος, ΟΕΔΒ, σσ. 41-42

Σχέσεις κοινωνίας

Ἀς συζητήσουμε τὶς πέντε διαστάσεις (οὐσιαστική, χωρική, χρονική, ποσοτική καὶ ποιοτική) τοῦ θέματος: «Οἱ σχέσεις ἀγάπης τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδας ἀποτελοῦν πρότυπο ζωῆς σήμερα;». Για τὴ συζήτηση τοῦ θέματος θὰ μας βοηθήσει νὰ σκεφτόμαστε τὶς ἐξῆς παραμέτρους: ποιο εἶναι τὸ ζήτημα, σε ποιες περιπτώσεις καὶ πού υφίσταται, πότε καὶ πόσο συχνὰ ἀναδύεται, καθὼς καὶ ποια εἶναι τὰ ἄλλα χαρακτηριστικά του.

1.5. ΣΧΕΣΗ ΖΩΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Θέματα σεβασμού ή περιφρόνησης της ζωής

Ας χωριστούμε, αν υπάρχει χώρος, σε δύο ισομερείς ομάδες και ας σχηματίσουμε δύο ομόκεντρους κύκλους. Όσοι και όσες βρίσκονται στον εσωτερικό κύκλο θα είναι ένας/μία γιατρός, που πρέπει να αποφασίσει τι θα απαντήσει σε έναν βαριά ασθενή, που βρίσκεται λίγο πριν το τέλος της ζωής του και σας έχει ζητήσει να προχωρήσει σε ευθανασία. Όσοι και όσες βρίσκονται στον εξωτερικό κύκλο εκφράζουν τη συνείδηση του/της γιατρού και προετοιμάζουν μία φράση για να την πουν, ώστε να αποφασίσει.

Στην πρώτη φάση, όσοι και όσες βρίσκονται στον εσωτερικό κύκλο, κλείνουν τα μάτια και ετοιμάζονται να ακούσουν τις φωνές της συνείδησης. Ο εξωτερικός κύκλος περπατά περιμετρικά. Όλοι και όλες επαναλαμβάνουν τη φράση που έχουν ετοιμάσει, έτσι ώστε αυτή να ακουστεί πολλές φορές, επιλέγοντας τον τρόπο που την επαναλαμβάνουν (ύφος, ένταση κ.λπ.). Αφού γίνει αυτό για λίγη ώρα, σε δεύτερη φάση επαναλαμβάνουμε. Οι δύο κύκλοι αλλάζουν θέση, ώστε όλοι και όλες να «συνομιλήσουν» με τη συνείδηση.

Τέλος, αποφασίζουμε και εξηγούμε αν η θέση μας εκφράζει τον σεβασμό ή την περιφρόνηση της ζωής.

Θρησκευτικές πεποιθήσεις με διαφορετικές απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα της ζωής

Ας ακούσουμε το ποίημα του Γ. Δροσίνη και ας καταγράψουμε ποια είναι τα βαθύτερα ερωτήματα που θέτει ο ποιητής. Αφού τα μοιραστούμε με αυτόν/αυτή που κάθεται δίπλα μας, καταλήγοντας σε μια κοινή απόφαση, θα τα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια και ύστερα, όλοι και όλες μαζί, θα συζητήσουμε για τις απαντήσεις που δίνει η Ορθόδοξη Εκκλησία στα μεγάλα ερωτήματα της ζωής.

Μήπως

Τι λοιπόν; της ζωής μας το σύνορο θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ' ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίξαμε τάφου γη θα μας έχει χωρίσει;

Ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε τούτο μόνο ζωή μας το λέμε;
Κι αυτό τρέμουμε μήπως το χάσουμε και χαμένο στους τάφους το κλαίμε;

Σ' ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε της ζωής μας ο κόσμος τελειώνει;
Τίποτε άλλο; Στερνό μας απόρριμμα το κορμί, που σκορπιέται και λιώνει;

Κάτι ανέγγιχτο, ανήκουστο, αθώρητο μήπως κάτω απ' τους τάφους ανθίζει
κι ό,τι μέσα μας κρύβεται αγνώριστο μήπως πέρ' απ' τον τάφο αρχίζει;

Η ψυχή, ταξιδεύτρια μέσ' τ' άπειρο, σταλαμίδα νερού μήπως μοιάζει,
που ανεβαίνει στα νέφη απ' τα πέλαγα κι απ' τα νέφη στους κάμπους σταλάζει;

Μήπως ό,τι θαρρούμε βασιλέμα γλυκοχάραμ' αυγής είναι πέρα
κι αντί να 'ρθει μια νύχτ' αξημέρωτη ξημερώνει μί' αβράδυαστη μέρα;

Μήπως είν' η αλήθεια στο θάνατο κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;
Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε κι είν' αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;

Γ. Δροσίνης

Κωνσταντίνος Παρθένης, Του νεκρού αδελφού (1920)

Έργα Μαρίας Χαρατσάρη, μεικτή τεχνική

Η συνάντηση του Αδάμ και της Εύας. Ψηφιδωτό από τον καθεδρικό ναό Santa Maria Nuova του Μονρεάλε, Σικελία, 12ος αι.

Οι θέσεις-στάσεις του Χριστιανισμού για την αξία της ζωής και τη σχέση της ζωής με τον Θεό

Ας καθίσουμε σε ομάδες και ας μελετήσουμε τις θέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος) στο θέμα της ευθανασίας. Θα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια τα συμπεράσματά μας και θα συζητήσουμε τι άλλαξε από όσα μέχρι τώρα γνωρίζαμε.

Βασικές θέσεις επί της ηθικής των μεταμοσχεύσεων (10.12.1999), Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος

δ. 'Η δυνατότητα προσφοράς ὀργάνων

[...] 8) 'Η ζωή εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο δὲν μᾶς χαρίζεται γιὰ νὰ βιώνουμε τὴ φιλαυτία καὶ τὴν κτητικότητα μας, ἀλλὰ μᾶς προσφέρεται γιὰ νὰ εἶναι τόσο δική μας, ὥστε νὰ μπορούμε ἀκόμη καὶ νὰ τὴν προσφέρουμε μὲ ἀγάπη.

9) Τὸ φρόνημα καὶ ἡ διάθεση τῆς αὐτοπροσφοράς ἀποτελοῦν τὸν πνευματικὸ ἄξονα τῆς ἠθικῆς

της Ἐκκλησίας στο θέμα τῶν μεταμοσχεύσεων. Ὁ ἀποστολικὸς λόγος «ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι» (Α΄ Ἰω. γ΄ 16) διαλύει κάθε ἀμφιβολία γιὰ τὸ ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς ζωῆς, καὶ συνεπῶς καὶ ἡ δωρεὰ σώματος, δὲν εἶναι πράξεις αὐτοκτονίας ἢ εὐθανασίας, ἀλλὰ μποροῦν νὰ ἀποτελοῦν ἐκφράσεις τῆς «μείζονος ἀγάπης», περὶ τῆς ὁποίας κάνει λόγο ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοση τῶν τελευταίων Του ὑποθηκῶν στοὺς μαθητές: «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε΄ 13). [...]

11) Ἡ Ἐκκλησία εὐνοεῖ καὶ ἐνθαρρύνει τὴν προσφορὰ ἐνὸς ἀπὸ τὰ διπλᾶ μας ὄργανα (νεφρά) ἢ ἰστῶν (δέρματος, μυελοῦ τῶν ὀστέων, αἵματος) ἀπὸ ζῶντα δότη.

ε. Περὶ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου

12) Ἡ Ἐκκλησία σέβεται καὶ ἐμπιστεύεται τὴν ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ κλινικὴ πράξη. Γι' αὐτό, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀρμόδια, θὰ μποροῦσε νὰ δεχθεῖ τὴν διεθνῶς ὁμόφωνη ἄποψη ὅτι ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ταυτίζεται μὲ τὸ ἀμετάκλητο βιολογικὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ἀποτελεῖ γεγονὸς ὀριστικῆς καὶ ἀνεπίστρεπτης καταστροφῆς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ κατάσταση πλήρους ἀπώλειας αἰσθήσεων καὶ συνειδήσεως. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀναπνευστικὴ λειτουργία συντηρεῖται μόνον μηχανικά, ἢ δὲ διακοπὴ τῆς τεχνητῆς ὑποστηρίξεως ὀδηγεῖ σὲ σχεδὸν ἄμεση παύση καὶ τῆς καρδιακῆς λειτουργίας.

13) Αὐτὸ πού στὴν οὐσία κάνει ἡ τεχνητὴ ὑποστήριξη τῆς ἀναπνοῆς εἶναι ὅτι προσωρινὰ ἀναχαιτίζει τὴν διαδικασίαν ἀποσυνθέσεως τοῦ σώματος ὄχι ὁμως καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῆς ψυχῆς.

14) Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν φυτικὴν κατάστασιν –πού συνήθως ὀνομάζεται «κλινικὸς θάνατος». Κατ' αὐτήν, τὸ ἐγκεφαλικὸ στέλεχος λειτουργεῖ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἀπαιτεῖται τεχνητὴ ὑποστήριξη. [...]

στ. Περὶ συνειδητῆς καὶ εἰκαζομένης συναιδέσεως

18) Ἡ δωρεὰ προϋποθέτει τὴ «συνειδητὴ συναίνεση» τοῦ δότη σ' αὐτὸ πού κάνει. Κάθε τι πού «εἰκάζει» τὴ βούλησίν του ἀποτελεῖ παρέμβαση στὸ αὐτεξούσιο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ ἀποδεκτό.

21) Ἡ συναίνεση δὲν εἶναι κάτι δευτερευόν πού θὰ μποροῦσε νὰ ἐπισκιασθεῖ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη πράξη (π.χ. ἀπογραφὴ, ἔκδοση ταυτότητος κ.τ.λ.). Θὰ πρέπει ἡ δήλωσίν της νὰ εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἀπόλυτα συνειδητὴ, καρπὸς ὠριμῆς σκέψεως. Γι' αὐτό, καλὸ θὰ ἦταν νὰ διατυπώνεται ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη κοινωνικὴ πράξη καὶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς σωστῆς καὶ ἀβίαστης ἐνημερώσεως.

Εἰδικὴ Συνοδικὴ Επιτροπὴ Βιοηθικῆς (Κανονισμὸς υπ' αριθμ. 101/1998 τῆς Ἱεράς Συνόδου «Περὶ Συστάσεως, ὁργανώσεως καὶ λειτουργίας τῆς Επιτροπῆς Βιοηθικῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»).

Βασικὲς θέσεις ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῆς εὐθανασίας (6.11.2002), Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος/Επιτροπὴ Βιοηθικῆς

[...] Β. Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος στὴν Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ παράδοση

4) Ἡ ζωὴ μας ἀποτελεῖ ὑπέρτατο δῶρο τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου βρίσκονται στὰ χέρια Του καὶ μόνον· «ἐν χειρὶ Θεοῦ πνεῦμα παντὸς ἀνθρώπου» (Ἰωβ ιβ΄ 10). [...]

9) Ὁ θάνατος εἶναι ἓνα γεγονὸς πού συνδέεται ὄχι μόνον μὲ τὸ τέλος τῆς βιολογικῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλόκληρη τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ζωὴ ἐπεκτείνεται καὶ μετὰ τὸν βιολογικὸ θάνατο, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο κανεὶς ζεῖ καὶ πεθαίνει ἔχει συνέπειαν ἐπὶ τὴν αἰώνια κατάστασίν του.

10) Ἡ σύγχρονη κοσμική αντίληψη προσεγγίζει τὸν θάνατο σὲ σχέση μετὴν εὐθανασία ὡς δικαίωμα καὶ ὄχι ὡς γεγονός που ὑπερβαίνει τὸν ἄνθρωπο· ὡς κάτι που ὁ χρόνος του μπορεῖ νὰ ἐπιλεγεταὶ καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ὡς κάτι που ἀποκλειστικὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν Θεό. Ὁ σεβασμὸς στὸ θεόδοτο δῶρο τῆς ζωῆς ἀπαιτεῖ καὶ τὴν μετὰ κάθε τρόπο προστασία της [...].

Γ. Ἡ σημασία τοῦ πόνου

11) Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει μετὰ συμπάθεια τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Γι' αὐτὸ καὶ πάντοτε ἀγκαλιάζει τοὺς ἀσθενεῖς, πάσχοντες καὶ πονεμένους, φιλόανθρωπα ζητεῖ τὴν ἀπαλλαγὴ «ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης», εὐχεται τὰ τέλη τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι «ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά», ἐνίοτε δὲ προσεύχεται καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῶν ὀδυνωμένων (εὐχὴ εἰς ψυχορραγοῦντα). [...]

13) Τὸν πόνο δὲν τὸν ἐπιδιώκουμε καί, ὅταν μᾶς συμβαίνει, προσπαθοῦμε μετὰ κάθε τρόπο νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουμε. Στὴν περίπτωση ὅμως που ἐπιμένει ἢ εἶναι ἀθεράπευτος, ἢ μετὰ πίστεως ὑπομονῆ καὶ ἐγκαρτέρηση ἀποβαίνει ἰδιαίτερα ἐνισχυτικὴ καὶ ὠφέλιμη. [...]

ΣΤ. Ἡ ἱατρικὴ ἀποστολὴ

19) Ἀπὸ τὰ χρόνια του Ἱπποκράτη, ἡ ἱατρικὴ ἀποστολὴ ἦταν ταυτόσημη μετὴν θεραπεία καὶ τὴν προσφορὰ ζωῆς καὶ ἀσύμβατη μετὴν συνδρομὴ στὸν θάνατο. Κατὰ τὸν περίφημο ὄρκο του, ὁ ἱατρὸς ὑπόσχεται ὅτι «δὲν θὰ χορηγήσει ποτὲ σὲ κανέναν θανάσιμο φάρμακο, ἀκόμη κι ἂν αὐτὸς τὸ ζητήσῃ, οὔτε ποτὲ θὰ τὸν συμβουλευεῖ νὰ τὸ πάρῃ». [...]

Η. Κοινωνικὲς συνέπειες τῆς εὐθανασίας

26) Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εὐθανασίας παρέχει ἐξουσίες στοὺς ἱατροὺς καὶ τοὺς συγγενεῖς πέραν αὐτῶν που τοὺς ἀνήκουν, μετὰ ἀνεξέλεγκτες συνέπειες. Ἀπὸ τὸν ἱατρὸ ἐξαρτᾶται ἡ περιγραφή τῆς καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, τῶν ὁποίων τὰ κίνητρα θὰ μπορούσε ἐνίοτε νὰ εἶναι ἀμφιβόλου ποιότητος, ἐξαρτᾶται ἡ ἀπόφαση. Ὁ χαρακτήρας τους, ἡ νοσοτροπία, ἡ διάθεση τῆς στιγμῆς, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ θρησκευτικὴ τοποθέτησή τους, ἢ ἀκόμη καὶ προσωπικὰ συμφέροντα, θὰ μπορούσε νὰ παίξουν καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἀπόφαση κάποιου νὰ ζητήσῃ τὴν συντόμευση τῆς ζωῆς του.

27) Ὁ ρόλος τοῦ ἱατροῦ, ὅπως ὡς τώρα τὸν γνωρίζουν οἱ κοινωνίες μας, εἶναι αὐτὸς τοῦ ἀνεκτίμητου συμπαραστάτη στὸν ἀγῶνα γιὰ ὑγεία καὶ ἐπιβίωση. Ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξή του στὴ διαδικασία ἐπισπεύσεως τοῦ θανάτου, ἀκόμη καὶ ἀπὸ συμπόνια, καίρια τραυματίζει τὶς σχέσεις ἱατροῦ - ἀσθενοῦς καὶ ἀλλοιώνει τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς ὕψιστου ἀγαθοῦ.

28) Τὸ λεγόμενον «δικαίωμα στὸν θάνατο», που ἀποτελεῖ τὴν νομικὴ κατοχύρωση τῆς εὐθανασίας, θὰ μπορούσε νὰ μετεξελιχθεῖ σὲ ἀπειλή τῆς ζωῆς τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων που ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν οἰκονομικὰ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς θεραπείας καὶ νοσηλείας τους. [...]

Ι. Ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας

[...] 42) Ἡ Ἐκκλησία μας πιστεύει στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, στὴν ἀνάσταση τοῦ σώματος, στὴν αἰώνια προοπτικὴ καὶ πραγματικότητά, στοὺς πόνους ὡς «στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν» (Γαλ. στ' 17), στὶς δοκιμασίες ὡς ἀφορμὲς καὶ εὐκαιρίες σωτηρίας, στὴ δυνατότητα ἀναπτύξεως κοινωνίας ἀγάπης καὶ συμπαραστάσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Μετὰ βάση αὐτά:

α) διακηρύσσει ὅτι ἡ ζωὴ μας βρίσκεται στὰ χέρια καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ κάθε τι που μᾶς συμβαίνει εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον μας, ὅτι δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ διορθώσουμε τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ καὶ

β) κάθε θάνατο που ἀποτελεῖ ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινων ἐπιλογῶν –ὅσο «καλός» κι ἂν ὀνομάζεται– τὸν ἀπορρίπτει ὡς «ὑβριν» κατὰ τοῦ Θεοῦ. Κάθε δὲ ἱατρικὴ πράξη που συνειδητὰ ἐπισπεύδει τὴν

στιγμή του θανάτου την καταδικάζει ως αντιδεοντολογική και προσβλητική του ιατρικού λειτουργήματος. Οι άνθρωποι προσευχόμαστε, δεν αποφασίζουμε για τη ζωή και τον θάνατο.

Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Ὅσιος Λουκάς Βοιωτίας.

Η ζωή ως δώρο του Θεού

Η ζωή [...] είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο. Δεν υπάρχει μόνη της, αλλά προέρχεται από το Θεό, που ο ίδιος είναι η ζωή: «ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωή» (Ιω 11, 25). Μια ζωή με προοπτική, χωρίς τέλος, δηλαδή αιώνια, δίχως πόνο και θάνατο, τέλεια, ακέραη.

Ο θάνατος και η φθορά είναι οι τραγικές συνέπειες της πτώσης του ανθρώπου, της απομάκρυνσής του από το Θεό. Ο Απόστολος Παύλος διδάσκει ότι "ἐγένεκε ἡμεῖς ἄνθρωποι, γὰρ ἵνα καταργησῶμεν τὸ θάνατον τοῦ αὐτοῦ που ἐξουσίαζε τὸ θάνατον, δηλαδή τὸ διάβολο" (Εβρ 2, 14), διακηρύσσει: «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος» (Α΄ Κορ 15, 26) και διαβεβαιώνει ότι με την Ανάσταση του Χριστού: «κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκην. Ποῦ σου, θάνατε, τό νίκης, ποῦ σου, θάνατε, τό κέντρον; τό δέ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία» (ο θάνατος αφανίστηκε· ἡ νίκη εἶναι πλήρης! Θάνατε, πού εἶναι τὸ κεντρί τῆς δυνάμεώς σου; Ἄδῃ, πού εἶναι ἡ νίκη σου; Τῆ δύναμη νὰ πληγώνει θανάσιμα τὴν παίρνει ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία) (Α΄ Κορ 15, 54-56).

Ὅταν στὴν καθημερινή μας ζωὴ δεν θα αρνούμεθα κάποιο δώρο που μας προσφέρεται, πῶς νὰ ἀρνηθούμε στὸν Θεὸ τὸ δώρο τῆς ζωῆς που μας τὸ χαρίζει τόσο γενναιοψύχα και πλουσιοπάροχα; Κάθε παρέμβαση στὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει με κλοπὴ τοῦ δώρου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπο. Ἡ ζωὴ δεν εἶναι δική μας, ἐγένεκε δική μας. Δεν μας ἀνήκει, ἀλλὰ μας χαρίστηκε. Δεν εἶναι ἰδιοκτησία μας, εἶναι δώρο Θεοῦ και χάρισμά Του. Μια παροιμία λέει "τὸ δώρο δε δωρίζεται": δεν ἐπιτρέπεται νὰ σπαταλᾷ ἢ νὰ καταστρέφεις ὅ,τι δε σου ἀνήκει, ἀλλὰ σου χαρίστηκε. Ἀν κάτι τέτοιο ἰσχύει στα ἀπλά, καθημερινά, ἀνθρώπινα δώρα, πόσο μάλλον ἰσχύει γιὰ τὸ δώρο τοῦ Θεοῦ!

Μπέγζος, Μ. & Παπαθανασίου, Α., *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*.
Γ΄ Λυκείου ΔΕ 16, Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Ἀθήνα, σ. 123.

Κριτήρια για την αντιμετώπιση συγκεκριμένου ζητήματος σεβασμού/περιφρόνησης της ζωής

Σε ομάδες ας μελετήσουμε μία περίπτωση ηθικού διλήμματος σχετικά με τη ζωή ἢ τὸ θάνατο. Με ἀφορμὴ τὸ παρακάτω κείμενο, ας συντάξουμε ἕνα σύντομο ἀρθρο στὸ ὁποῖο θα παρουσιάσουμε τὰ κριτήρια τῆς δωρεᾶς ὀργάνων. Στὸ τέλος, θα διαβάσουμε τὸ ἀρθρο μας στὴν ὁλομέλεια και, ἐφόσον ὑπάρχει ἡ δυνατότητα, θα τὸ δημοσιεύσουμε στὴ σχολικὴ ἰστοσελίδα ἢ σε ἐκπαιδευτικό/μαθητικὸ ἰστολόγιο.

Στο κεφάλι της νεκρῆς Νατάσας

Χτυπάει τὸ τηλέφωνο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ Διευθύνουσα τοῦ Γενικοῦ Κρατικοῦ. Γρήγορα μπαίνει στὸ θέμα. Μια κοπέλα δεκαεννέα ἐτῶν, ἡ Νατάσα, ἔκανε κατακλυσμαία ἐγκεφαλικὴ αἱμορραγία και διαγνώστηκε ἐγκεφαλικά νεκρή. Δυστυχῶς, ἐγιναν και οἱ προβλεπόμενες ἐπαναληπτικὲς διαγνωστικὲς δοκιμασίες και ὅλα ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὀριστικὴ νέκρωση τοῦ ἐγκεφάλου. Στὸ Ὄνάσειο ἕνα νέο παλληκάρι περιμένει ἀπεγνωσμένα μια καρδιά. Στὶς λίστες γιὰ νεφρικές ἢ ἡπατικές μεταμοσχεύσεις

κοντά στα χίλια άτομα. Το δίλημμα είναι μεγάλο: ή σε λίγες ώρες η αποσύνθεση των οργάνων της Νατάσας ή για χρόνια το δώρο της ζωής σε εννέα περίπου συνανθρώπους μας.

Οι αρμόδιοι προσπάθησαν διστακτικά να μιλήσουν για τη δυνατότητα δωρεάς οργάνων στους γονείς. Πώς όμως να φορτώσουν στον αβάσταχτο πόνο τους ένα πρόσθετο ασήκωτο δίλημμα; Πώς να προσθέσουν στη ζάλη τους την πίεση για μια άμεση απόφαση που απαιτεί γνώση, ψυχραιμία, ψυχικό σθένος, χρόνο, ξεκάθαρη συνείδηση. Ποιος είναι αυτός που γνωρίζει τις σωστές και σίγουρες απαντήσεις στα ερωτήματα που εγείρονται για να βοηθήσει;

Μέσα στην όλη έντονη αυτήν ατμόσφαιρα, οι γονείς ζητούν τη γνώμη της Εκκλησίας. Έτσι δικαιολογείται το τηλεφώνημα της Διευθύνουσας σε μένα.

Σε λίγη ώρα βρίσκομαι σε ένα γραφείο με τους γονείς, τον διευθυντή της Μονάδας Εντατικής Θεραπείας, έναν γιατρό και την προϊσταμένη. Η ένταση εμφανής. Αρχικά σύντομη σιωπή. Παίρνω εγώ την πρωτοβουλία να σπάσω την αμηχανία.

– Γιατρέ, τι ακριβώς έχει η Νατάσα; ρωτώ.

– Είναι, δυστυχώς, εγκεφαλικά νεκρή, απαντά ξερά, όχι από σκληρότητα αλλά από ψυχολογική αμηχανία και δυσκολία.

– Γιατί λέτε «εγκεφαλικά νεκρή» και όχι «νεκρή»; Μήπως κάπως ζει;

– Ζουν κάποια όργανά της υποστηριζόμενα μηχανικά και έχει νεκρωθεί ο εγκέφαλος από την αιμορραγία, συνεχίζει.

– Αυτό τι ακριβώς σημαίνει; ξαναρωτώ.

– Σημαίνει ότι δεν αισθάνεται, δεν καταλαβαίνει, δεν πονάει και, το χειρότερο, δεν μπορεί πλέον να επανέλθει. Αν της κόψουμε το πόδι με ένα πριόνι δε θα αντιδράσει. Αν ρίξουμε επάνω της μία ισχυρή δέσμη φωτός μέσα στο σκοτάδι, τα μάτια της δεν θα καταλάβουν τη διαφορά. Ο εγκέφαλός της έχει ήδη αρχίσει να αυτολύεται. Ότι λειτουργεί, λειτουργεί με τη βοήθεια των μηχανημάτων και μόνο. Μάλιστα σε λίγο και τα υπόλοιπα όργανά της σταδιακά θα καταστραφούν παρά ταύτα. Εγώ θα έλεγα ότι είναι νεκρή.

– Λέτε «εγώ θα έλεγα» και όχι ότι «είναι νεκρή»; Αυτό δεν δείχνει μια ασάφεια;

– Η ασάφεια προκύπτει από τη μηχανική εικόνα της ότι αναπνέει, η καρδιά της χτυπάει.

– Και είστε τόσο σίγουροι, γιατρέ, ότι δεν μπορεί να επανέλθει; συνεχίσα να ρωτώ.

– Δυστυχώς, είμαστε σίγουροι, διότι υπάρχουν έξι tests που πρέπει να το αποδείξουν και να ισχύουν όλα μαζί και μάλιστα είμαστε υποχρεωμένοι και να επαναλάβουμε μετά από λίγες ώρες τη διάγνωσή μας ώστε να μπορέσουμε να την επιβεβαιώσουμε. Ποτέ δεν έχει επανέλθει κάποιος που σωστά διαγνώστηκε εγκεφαλικά νεκρός.

Μας διακόπτει κάπως η μητέρα λέγοντας: Δηλαδή τώρα μόνον ένα θαύμα.

– Ναι! Μόνο θαύμα, άπαντα αμήχανα ο γιατρός, συντηρώντας όμως έτσι κάποιες λάθος ελπίδες. Ακολουθεί σιωπή, την όποια σε λίγο διακόπτω με παρέμβασή μου.

– Γιατρέ, τι θαύμα; ανάσταση νεκρού ή θεραπεία ασθενούς;

– Ανάσταση νεκρού, απαντά ο γιατρός, σαφώς ανακουφισμένος για τη δυνατότητα εξόδου από το αδιέξοδο που προηγουμένως είχε ο ίδιος προκαλέσει.

Νέα αμηχανία και σιωπή.

– Θα θέλατε να διαβάσουμε μια ευχούλα στο παιδί; ρωτώ κάπως δειλά.

– Βεβαίως, πάτερ, απαντούν με μια φωνή οι δύστυχοι γονείς.

Προφανώς, διατηρούν ακόμη ελπίδες, σκέφτηκα. Και πώς να μην τις διατηρούν; Όταν βλέπουν το παιδί τους να αναπνέει, έστω και μηχανικά, όταν ακούν τους χτύπους της καρδιάς του, όταν το ασπάζονται και είναι ακόμη ζεστό, όταν δεν διαφέρει καθόλου η εικόνα του από αυτήν του κώματος, τότε εύκολα κανείς λειτουργεί στη λογική του «μήπως έχει γίνει κάποιο λάθος», του «μήπως γίνει θαύμα», του «λίγο ακόμα», των πάσης φύσεως δικαιολογιών.

Είναι τόσο φυσικό· τον γιατρό τον εμπιστευόμαστε περισσότερο, όταν δίνει ελπίδες θεραπείας, παρά όταν τις εξαφανίζει.

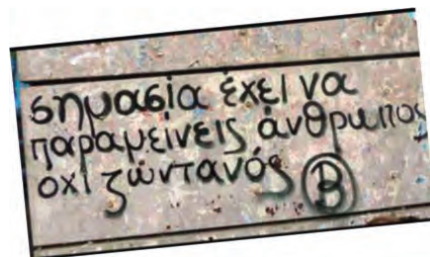
Προχωρούμε νευρικά στον διάδρομο, χωρίς να συνομιλούμε. Σα να περιμένουμε την τελική απάντηση. Στο μεταξύ σκεφτόμουν τι προσευχή να διαβάσω. Υπέρ υγείας; Ούτε το πιστεύω ούτε και είμαι βέβαιος ότι δεν έχει πεθάνει. Νοιώθω πως μάλλον πέθανε και απλά της φουσκώνουμε και ξεφουσκώνουμε τα πνευμόνια με τεχνητό αναπνευστήρα, προσφέροντας σε αυτήν αέρα και σε μας παρατεινόμενη τυραννία. Είναι στιγμές που η ίδια επιστήμη και τεχνολογία που χαρίζει ζωή, η ίδια οδηγεί και σε βασανιστικά αδιέξοδα. Να διαβάσω την ευχή εις ψυχορραγούντα; Μα δεν ταιριάζει, δεν δείχνει ζόρι και δυσκολία, δεν ψυχορραγεί. Να διαβάσω τρισάγιο; Ούτε γι' αυτό είμαι σίγουρος ούτε πάλι είναι έτοιμοι οι συγγενείς.

Φτάνουμε στο κρεβάτι. Η Νατάσα πρησμένη, παραμορφωμένη, αναπνέει βαριά με τον αναπνευστήρα, η μητέρα πέφτει πάνω στο ανήμπορο να ανταποκριθεί στο όποιο ερέθισμα ανέκφραστο σώμα της δύστυχης κόρης της, ο πατέρας γονατιστός στο πάτωμα, ο γιατρός –ένας εξαιρετικός άνθρωπος– τόσο εξοικειωμένος από ανάλογα περιστατικά, χωρίς όμως καθόλου κατεστραμμένο τον κόσμο των ευαισθησιών του, παρακολουθεί εμφανώς συγκινημένος. Γύρω-γύρω εικονούλες. Όλοι, ο καθένας με τον διαφορετικό αλλά άγνωστο σε μένα τρόπο τους, περιμένουν να διαβάσω την ευχή. Εγώ διαλέγω μια ευχή από το Ευχολόγιο και στη μέση κάνω τροποποιήσεις αυτοσχεδιάζοντας. Ούτε τον Θεό να κοροϊδέψω μπορώ ούτε και τον εαυτό μου ούτε πάλι και την ελπίδα των γονέων εγώ να πνίξω. Ζητούμε από τον Θεό να σκεπάσει τη ζωή της Νατάσας, να τη συνοδεύει στην κρίση που περνά και να χαρίζει σε μας αφενός μεν δύναμη να δεχθούμε το θέλημα Του, αφετέρου δε φωτισμό να ξεπεράσουμε τα διλήμματά μας με ταπείνωση, σεβασμό και πίστη. Κάνω την απόλυση και βγάζω το πετραχήλι μου.

Νικόλαος (Χατζηνικολάου), Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής,
Εκεί που δεν φαίνεται ο Θεός, Σταμούλη, Αθήνα, 32010, σσ. 177-193.

Η Ζωή

Ἐγώ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ! Ἰω. 14, 6.

1.6. ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, ΛΥΤΡΩΤΗΣ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΑΣ

Η λύτρωση στη θρησκεία και στην καθημερινή ζωή

Ας παρατηρήσουμε την εικόνα και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Τι βλέπουμε; Τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; Τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Σίλβα Κόστα, εγκαινιάστηκε στις 21/10/1931

Στην πόλη του Ρίο ντε Τζανέιρο δεσπόζει το άγαλμα Χριστός ο Λυτρωτής (Cristo Redentor, στα πορτογαλικά).

Τοποθετημένο στον λόφο Κορκοβάντο, σε ύψος 710 μέτρων διακρίνεται από μακριά και με τα ανοιχτά του χέρια μοιάζει να καλωσορίζει τον κόσμο. Έχει ύψος 32 μέτρα και θεωρείται ένα από τα επτά νέα θαύματα του κόσμου.

Σε σχέδιο του Γάλλου γλύπτη Πολ Λαντοβσκι και εκτέλεση από τον Βραζιλιάνο μηχανικό Έτορ Ντα Σίλβα Κόστα, εγκαινιάστηκε στις 12 /10/ 1931.

1. **λύτρα** (τα) το χρηματικό ποσό που απαιτείται να καταβληθεί για την απελευθέρωση προσώπου, το οποίο έχει απαχθεί ή αιχμαλωτιστεί: οι απαγωγείς ζήτησαν - 10.000.000. [ΕΤΥΜ. < αρχ. λύτρον < λύω].
2. **λυτρώνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {λύτρωσα, -θηκα, -μένος} 1. απαλλάσσω κάποιον από το βάρος επώδυνης κατάστασης, τον γλυτώνω (από δεινά): ο Χριστός λύτρωσε τον άνθρωπο από την αμαρτία || - κάποιον από τη σκλαβιά | από τους φόβους του || μόνο ο θάνατος θα με λυτρώσει από τα βάσανα 2. (μεσοπαθ. λυτρώνομαι) ανακουφίζομαι από ένα κακό, ανακτώντας την ελευθερία μου: λυτρώθηκε μόλις αποκάλυψε την αλήθεια. ΣΥΝ. απαγκιστρώνομαι, αποδεσμεύομαι, απελευθερώνομαι, ξενοιάζω.
3. **λύτρωση** (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λυτρωμός** (ο) [μεσν.]. ❖ ΣΧΟΛΙΟ λ. πληρώ.

Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, s.v. * [*sub vocem, στο αντίστοιχο λήμμα]

Προσεγγίσεις του Χριστιανισμού για τη λύτρωση και συσχετίσή τους με τις προσδοκίες των ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή

Στη μέση ενός μεγάλου φύλλου χαρτιού ας φτιάξουμε κάθε ομάδα έναν κύκλο και ας γράψουμε στο κέντρο του τη φράση: «Η προσμονή της λύτρωσης».

Έξω από τον κύκλο ας τραβήξουμε γραμμές και παρακλάδια και ας σημειώσουμε τα αίτια, τους στόχους και τις ιδιαιτερότητες που έχει η παραπάνω φράση. Λύτρωση από το κακό; τον θάνατο; τα εγκόσμια; την καταπίεση; την ύπαρξη; τον εαυτό;

Θα παρουσιάσουμε τις κάρτες γνώσεων που δημιουργήσαμε στην ολομέλεια και με βάση αυτές, τώρα που γνωρίζουμε περισσότερα, θα απαντήσουμε όλοι και όλες στο ερώτημα: «Πώς προσεγγίζει ο Χριστιανισμός τη λύτρωση;».

Η λύτρωση στον Χριστιανισμό

Σε ομάδες ας συγκρίνουμε τις απόψεις που παρουσιάζονται στα παρακάτω κείμενα σχετικά με τον υπαρξιακό, τον κοινωνικό και τον οικουμενικό χαρακτήρα της λύτρωσης στον Χριστιανισμό, και ας συζητήσουμε, τώρα που ξέρουμε περισσότερα, το θέμα: «Η προσμονή και το έργο του Μεσσία-Λυτρωτή Χριστού».

Το όραμα της πεδιάδας με τα ξερά κόκαλα

¹ Ένωσα πάνω μου τη δύναμη του Κυρίου. Μ' έβγαλε με το Πνεύμα του έξω, μ' έφερε σε μια πεδιάδα που ήταν γεμάτη κόκαλα ² και με περιέφερε πάνω απ' αυτά. Τα κόκαλα ήταν πάρα πολλά και πολύ ξερά, απλωμένα στην πεδιάδα.

³ «Άνθρωπε», με ρώτησε, «μπορούν να γίνουν ζωντανοί άνθρωποι αυτά τα κόκαλα;». Κι εγώ απάντησα: «Κύριε, Θεέ, εσύ ξέρεις». ⁴ Τότε μου είπε: «Μίλα εκ μέρους μου σ' αυτά τα κόκαλα και πες τους: “κόκαλα εσείς ξερά, ⁵ ο Κύριος ο Θεός σάς λέει: Προσέξτε! Εγώ θα φέρω πνοή μέσα σας και θα πάρετε ζωή. ⁶ Θα σας δώσω νεύρα και θα κάνω να 'ρθει πάνω σας σάρκα και θα τη σκεπάζω με δέρμα· μετά θα σας δώσω πνοή και θα πάρετε ζωή. Τότε θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος”».

⁷ Προφήτεψα, λοιπόν, κατά πώς διατάχθηκα. Κι εκεί που προφήτεψα, έγινε ένας θόρυβος κι ακούγονταν τριξίματα· τα κόκαλα πλησίαζαν το ένα το άλλο. ⁸ Ύστερα κοίταξα και είδα ότι νεύρα και σάρκες φύτρωναν πάνω στα κόκαλα και μετά ντύθηκαν με δέρμα· ζωή όμως δεν υπήρχε ακόμα μέσα τους.

⁹ Τότε μου είπε ο Κύριος: «Μίλα εκ μέρους μου στην πνοή της ζωής! Προφήτεψε, άνθρωπε, και πες της: “ο Κύριος ο Θεός λέει: Έλα, πνοή, από τις τέσσερις άκρες και μπες μέσα σ' αυτά τα πτώματα για να ξαναπάρουν ζωή”». ¹⁰ Προφήτεψα, λοιπόν, όπως με πρόσταξε ο Κύριος. Μπήκε τότε η πνοή της ζωής στα πτώματα και αναστήθηκαν και στάθηκαν στα πόδια τους, κι ήταν ένα πάρα πολύ μεγάλο στράτευμα.

¹¹ «Άνθρωπε», μου είπε ο Κύριος, «αυτά τα κόκαλα συμβολίζουν τους Ισραηλίτες, οι οποίοι λένε συνεχώς ότι είναι σαν ξερά κόκαλα, ότι χάθηκε κάθε ελπίδα γι' αυτούς, ότι είναι χαμένοι πια. ¹² Γι' αυτό, προφήτεψε και πες τους ότι εγώ, ο Κύριος ο Θεός, λέω: “Θ' ανοίξω τους τάφους σας και θα σας βγάλω μες απ' αυτούς, λαέ μου, και θα σας φέρω στη χώρα του Ισραήλ. ¹³ Κι όταν το κάνω αυτό, θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος. ¹⁴ Θα σας δώσω το Πνεύμα μου και θα ξαναβρείτε τη ζωή. Θα σας φέρω στη χώρα σας και θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος. Το είπα και θα το κάνω εγώ, ο Κύριος”».

Ιεζεκιήλ 37, 1-14.

Από τη γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών

Ένας από τους κύριους σκοπούς του γ' Ευαγγελιστή είναι να καταδείξει ότι ο Ιησούς είναι ο λυτρωτής και Σωτήρας του κόσμου από τις αμαρτίες, τις ασθένειες και όλα τα βάσανα του βίου. Ιδιαίτερη ευαισθησία δείχνει επιπλέον ο Λουκάς στις διάφορες ευπαθείς ομάδες ανθρώπων, και μάλιστα αυτών που θεωρούνταν αμαρτωλοί, διεφθαρμένοι, περιθωριακοί, ξεπεσμένοι, απόκληροι. Η προβολή της κοινωνικής διδασκαλίας του Χριστού υπό του Λουκά, όπως εκδηλώνεται στη μεγάλη συμπάθειά του προς τους φτωχούς, στην ανάδειξη κάποιων Σαμαρειτών ως προτύπων κατά Θεόν ζωής, αλλά και η καταφανής προσπάθεια εξύψωσης της γυναίκας, αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντα στο να αποκληθεί ο Λουκάς κατεξοχήν ως ο «σοσιαλιστής» Ευαγγελιστής. Η αγάπη και ευσπλαχνία εξάλλου του Χριστού που τονίζεται μοναδικά από τον Λουκά, έκαναν τον μεγάλο Δάντη να ανακηρύξει τον γ' Ευαγγελιστή ως τον «γραμματέα της ευσπλαχνίας του Χριστού».

Εμφανής είναι επιπροσθέτως η επιμονή και ο τονισμός υπό του Λουκά της ιστορίας ως του χώρου στον οποίο πραγματοποιούνται οι επαγγελίες που δόθηκαν στους Πατριάρχες του Ισραήλ, και ως ο χώρος δράσης του Υιού του Θεού, αλλά και της Εκκλησίας. [...]

Κατά συνέπεια, το μήνυμα του γ' Ευαγγελίου έχει σαφέστατα οικουμενικό χαρακτήρα, αφορά δηλαδή τους πάντες, ιουδαίους και εθνικούς, κάτι που με απόλυτη ακρίβεια και συνέπεια ο Λουκάς από την αρχή μέχρι το τέλος του δίτομου έργου του (Ευαγγέλιο-Πράξεις) επιχειρεί να καταδείξει.

Αντωνόπουλος Β., *Από τη Γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών: Ο Αβραάμ στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*, Μαΐστρος, Αθήνα, 2008, σσ. 56-57.

Διαφορετικές εκφάνσεις της προσδοκίας των πιστών για λύτρωση

Με αφορμή τον ύμνο «Χριστός ανέστη» και το ποίημα «Η παρηγοριά» του Τ. Παπατσώνη ας βάλουμε τίτλους στα έργα του ζωγράφου Φίκου, με θέμα σχετικό με τις προσδοκίες της λύτρωσης. Θα τους ανακοινώσουμε στην ολομέλεια δικαιολογώντας τις επιλογές μας.

(Αριστερά) Έργο του Φίκου. Μούσα. Αυγοτέμπερα σε χειροποίητο ιαπωνικό χαρτί κολλημένο σε ξύλο.
(Δεξιά) Εικόνα διά χειρός Φίκου.

Ανάσταση, Μονή της Χώρας,
Μουσείο Καριγιέ, Κωνσταντινούπολη.

Χριστός ανέστη

Χριστός ανέστη έκ νεκρῶν,
θανάτω θάνατον πατήσας,
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι,
ζωὴν χαρισάμενος!

Η ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Ένα μικρό πράσινο δρομάκι οδηγεί στην Ευτυχία.
Είναι μια τόσο πρόωρα ζεστή Άνοιξη.
Στο βάθος, θηριώδης Κερασιά λάμπει από τον καρπό.
Βρίσκεται εκεί Σπιτάκι, στην γαλήνην ερημιάς
σπουδαίας.
Τι φουντωμένα είναι όλα τα δέντρα τριγύρω.
Ό,τι μαζεύουμε πικρία και απελπισίες της ζωής,
πάμε συχνά και τα κρύβουμε στην Λήθη αυτής
της πρασινάδας.
Τάφος του κακού, οπότε πηγάζει η Ανάσταση Καλής
Ελπίδας
και το απαραίτητο Θάρρος για τη σκληρήν αυτή Ζωή.

Παπατσώνης, Τ. Κ., *Εκλογή Α', Εκλογή Β'*, Ίκαρος,
Αθήνα, 1988, σ. 16.

1.7. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Σύνδεση του θανάτου με το κακό

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και όσα απεικονίζονται, και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Τι βλέπουμε; Τι σκεφτόμαστε; Τι αναρωτιόμαστε;

(Πάνω αριστερά) Gustav Klimt (1910-1915). Death and Life. (Πάνω δεξιά) Επιτάφιος θρήνος (12ος αι.) Nerezi (Σερβία). (Κάτω αριστερά) Van Gogh (1889). Pietà (ελαιογραφία βασισμένη σε λιθογραφία του Eugène Delacroix). Van Gogh Museum, Amsterdam. (Κάτω δεξιά) Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (1586-1588). Η ταφή του κόμη Οργκάθ. Άγιος Θωμάς, Τολέδο. Leopold Museum.

Θάνατος και Ανάσταση

Η εικόνα της «Κοίμησης της Θεοτόκου» χωρίζεται σε τέσσερα μέρη: Παναγία, Χριστός, Απόστολοι, Άγγελοι. Ας καθίσουμε σε ομάδες και ας αναλάβουμε ένα μέρος της εικόνας. Πρώτα ας περιγράψουμε τι βλέπουμε. Στη συνέχεια ας την επεξεργαστούμε και ας καταγράψουμε τι αισθανόμαστε εμείς οι ίδιοι /ίδιες. Τέλος ας επιχειρήσουμε να την ερμηνεύσουμε, απαντώντας στο ερώτημα γιατί τα πρόσωπα παρουσιάζονται έτσι.

Τώρα μπορούμε στην ολομέλεια να απαντήσουμε σε περισσότερα ερμηνευτικά ερωτήματα για το σύνολο της εικόνας, π.χ. γιατί η εικόνα και η γιορτή ονομάζεται «Κοίμηση»; Γιατί οι Χριστιανοί γιορτάζουν τον θάνατο της Παναγίας; Ποιοι οι συμβολισμοί στην εικόνα; κ.ά.

Η Κοίμηση της Θεοτόκου. Θεοφάνης ο Κρης (1546). Ι. Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.

Ο θάνατος στη θεολογική και θρησκευτική γλώσσα

Ας μελετήσουμε σε ομάδες τα παρακάτω κείμενα, άλλες ομάδες για τον θάνατο και άλλες για την Ανάσταση, και ας παρουσιάσουμε σύντομα στην ολομέλεια τις κεντρικές έννοιες και τα νοήματα, σημειώνοντας τη δική μας άποψη για όσα μελετήσαμε.

Άδης-Θάνατος

"Άδης" δεν είναι κάποιος τόπος, αλλά στη βιβλική γλώσσα σημαίνει αυτήν ακριβώς την πραγματικότητα του θανάτου, την κατάσταση του σκότους, της απελπισίας, της καταστροφής, ό,τι δηλαδή είναι ο θάνατος. Και αυτή η πραγματικότητα του θανάτου –την οποία φυσικά δεν δημιούργησε ο Θεός, ούτε τη θέλησε ποτέ για τα δημιουργήματα Του– τονίζει έντονα ότι ο "Άρχων του κόσμου τούτου" έχει τεράστια δύναμη στον κόσμο. Σατανάς, Αμαρτία, Θάνατος είναι οι "διαστάσεις" του Άδη, είναι το περιεχόμενό του. Διότι η αμαρτία έρχεται από το σατανά και ο θάνατος είναι το αποτέλεσμα της αμαρτίας: "δι' ενός ανθρώπου ή αμαρτία εις τόν κόσμον εισήλθεν καί διά τῆς αμαρτίας ὁ θάνατος" (Ρωμ 5,12).

Σμέμαν, Αλ. (2003). *Η Μεγάλη Εβδομάδα*. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 46.

Προσδοκώ την Ανάσταση

[...] Προσδοκώ, περιμένω την ανάσταση των νεκρών, γιατί η πίστη εντός μου –έστω και μόνο στις καλύτερες, αγνότερες και πιο ανεβασμένες στιγμές της ζωής μου– έχει διαπεραστεί από το φως της αναστάσεως, από αυτή και μυστηριώδη αλλά και υπέρτατα χαρούμενη γνώση πως ο Χριστός αναστήθηκε από τους νεκρούς, διανοίγοντας το δρόμο και για τη δική μας ανάσταση. Μας χάρισε την ίδια Του τη ζωή –αθάνατη, που λάμπει μέσα από το μνήμα, ελεύθερη από το θάνατο– και συνεπώς μεταμόρφωσε το θάνατό μας σε είσοδο, σε προσέγγιση, σε αρχή της νίκης. Περιμένω, προσδοκώ ανάστασιν νεκρών, γιατί αυτή μού έχει ήδη δοθεί, γιατί όλη η χριστιανική πίστη δεν είναι τίποτα άλλο παρά η λογικά αναπόδεικτη μα ωστόσο αυταπόδεικτη εσωτερική γνώση πως ο άνθρωπος κλήθηκε για την αιωνιότητα. Να γιατί το Σύμβολο της Πίστεως κλείνει με τη χαρά αυτού του "Προσδοκώ", Αναμένω. Η ζωή συνεχίζεται. Η κάθε μέρα φέρνει μαζί της τις χαρές και τις λύπες της. Πέφτουμε, σηκωνόμαστε, ξαναπέφτουμε. [...]

Krishti u ngjall! - al-Masīh qām!

Χριστός ανέστη ἐκ νεκρῶν,
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.

Ο Χριστός αναστήθηκε απ' τους νεκρούς
Με τον θάνατό του νίκησε τον θάνατο
και σε όλους τους νεκρούς
χάρισε τη ζωή.

Christ is Risen! - Χριστος Воскрес!

Σμέμαν, Αλ. (2003³). *Πιστεύω*. Μτφρ. Στάθης Κομνηνός. Σειρά: Ορθόδοξη Μαρτυρία 52. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 146.

Η χαρά της Ανάστασης

Είναι, άραγε, η χαρά της Ανάστασης χαρά παρόμοια μ' αυτή που νιώθουμε όταν, σε κάποιο έργο που παρακολουθούμε, ο "καλός" στο τέλος νικά; Μια τέτοια χαρά καρυκεύει ίσως τον θεατή με ένα αίσθημα ικανοποίησης, δεν αλλάζει όμως την ύπαρξή του. Αν λοιπόν επιχειρήσουμε να ψηλαφήσουμε το ακατόρθωτο που κατορθώθηκε και ποια είναι η αιτία των πανηγυρισμών, θα πρέπει να κοντοσταθούμε σε ορισμένα σημεία:

Με τη σάρκωσή του ο Υιός προσέλαβε την ανθρώπινη φύση για να την "επεξεργαστεί", δηλαδή να τη μπολιάσει με τη θεότητα του, να την αναπλάσει, να ανακαινίσει τον άνθρωπο και να λυτρώσει το σύμπαν από όλες τις δυνάμεις που το φθείρουν και το κολοβώνουν, δηλαδή από κάθε είδους θά-

νατο – από την αποσύνθεση της βιολογικής μας υπόστασης μέχρι την εξάτμιση της αγάπης και τη θανάτωση της σχέσης μας με τους άλλους. [...] Η Γέννηση του Χριστού λοιπόν υπήρξε το θαυμαστό ξεκίνημα αυτού του έργου, πλην όμως ξεκίνημα, κι όχι συνάμα τέρμα, όπως μερικές φορές την εμφανίζουμε αυτονομημένη. Το έργο του κορυφώθηκε με την Ανάστασή του. Αυτό που ενέθθη από τον τάφο δεν ήταν γυμνή η θεότητα του Θεανθρώπου, ούτε απλώς ένα ασώματο πνεύμα. Αν γινόταν αυτό, θα σήμαινε το θρίαμβο του θανάτου[...] Ο Χριστός όμως ενέθθη πλήρης. Ουδέποτε αποσαρκώθηκε. Όταν εμφανίστηκε μετά την Ανάστασή του στους μαθητές, τους διαβεβαίωσε ακριβώς γι' αυτό. "Βεβαιωθείτε ότι είμαι εγώ ο ίδιος. Ψηλαφήστε με και δείτε. Ένα φάντασμα δεν έχει σάρκα και οστά, όπως βλέπετε πως έχω εγώ" (Λουκ. 24:39). [...] Η Ανάσταση κοντολογίς σήμανε την πραγμάτωση του ολότελα καινούριου στην ιστορία, την ανάδυση του νέου τύπου ανθρώπου, του ανακαινισμένου, του μη υποκειμένου σε κάθε είδος φθοράς και θανάτου, κοντολογίς, του ανθρώπου έτσι όπως θα έπρεπε να είναι.

Μάρκος Μπαθάς. Η εις Άδου κάθοδος (1498-1578.)

Παπαθανασίου Θ. Ν. (2007). *Με την ψυχή στα πόδια*, Αθήνα: Εν πλω, σσ. 25-27.

«Ένθα οὐκ ἔστι πόνος...»

Η εμπειρία του [θανάτου] είναι βασανιστική. Πληγώνει ο επώδυνος χωρισμός και το κενό, τα ανεκπλήρωτα όνειρα, οι ζωντανές αναμνήσεις, η αίσθηση της άγνωστης συνέχειας, ο φόβος του οριστικού τέλους, η υποψία ότι μπορεί να ξεχάσουμε το πρόσωπο, οι τύψεις, τα αν, τα μήπως, οι ενοχές, οι αμφιβολίες. Μας λείπει το σώμα αυτό που βλέπουμε, που εκφράζει την εικόνα του προσώπου που μιλάει και σκέπτεται, αυτό που φιλούμε, που αγκαλιάζουμε. [...] Μας τυραννάει και η ασυνείδητη ή υποσυνείδητη σκέψη του δικού μας θανάτου. Όλα αυτά δημιουργούν βαθύ φυσικό πόνο στην ψυχή. Και αυτό είναι καθολικό γεγονός, το ζούμε όλοι, δεν έχει εξαιρέσεις. Ακόμη και η Εκκλησία, κατά την εξόδιο ακολουθία, ψάλλει: "Θρηνώ καί ὀδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τόν θάνατον". Οι ύμνοι της Μεγάλης Παρασκευής και τα εγκώμια δεν δυσκολεύονται να περιγράψουν με πολύ έντονους όρους το ανθρώπινο δράμα της Παναγίας.

Παρά ταύτα, η Εκκλησία μάς δίνει και μία άλλη διάσταση του θανάτου. Μας μιλάει για μακαριότητα, για ανάπαυση, για Βασιλεία Θεού, για κατάσταση «ένθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη οὐ στεναγμός, ἀλλά ζωή ἀτελεύτητος". Μιλάει για ζωή και ανάσταση που κρύβονται πίσω από τη θλίψη, το αδιέξοδο, την τραγικότητα του θανάτου, τον οποίο μάλιστα ονομάζει κοίμηση. Και όλα αυτά δεν προσφέρονται ως παρηγορητική διδασκαλία, ως ανακουφιστική ψευδαίσθηση, ως αναγκαία τεχνητή απομάκρυνση από την πραγματικότητα, ως ενδεχόμενο, αλλά ως η μόνη, μεγάλη και κεντρική αλήθεια, ως η διαχρονική εμπειρία της εκκλησίας και ως η βιωματική απόδειξη της χάριτος των αγίων.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής (2015). *Εκεί που δεν φαίνεται ο Θεός*. Αθήνα: Σταμούλης, σ. 257-258.

Από την Ακολουθία του Επιτάφιου Θρήνου (Εγκώμια, Στάσις πρώτη)

Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθης Χριστέ,
καὶ θανάτῳ σου τὸν θάνατον ὤλεσας,
καὶ ἐπήγασας τῷ κόσμῳ τὴν ζωὴν.

ΑΠΟΔΟΣΗ

Χριστέ, Εσύ, που είσαι η (όντως) ζωή,
τοποθετήθηκες σε τάφο, και με τον θάνατό
Σου κατέστρεψες (και εξαφάνισες) τον
θάνατο, και έγινες πηγή ζωής για τον κόσμο.

Ἡ ζωὴ πῶς θνήσκεις;
πῶς καὶ τάφῳ οἰκεῖς;
τοῦ θανάτου τὸ βασίλειον λύεις δέ,
καὶ τοῦ Ἄδου τοὺς νεκροὺς ἐξανιστᾶς.

Ὡς βροτὸς μὲν θνήσκεις,
ἐκουσίως Σωτήρ,
ὡς Θεὸς δὲ τοὺς θνητοὺς ἐξανέστησας,
ἐκ μνημάτων καὶ βυθοῦ ἀμαρτιῶν.

Κἂν νεκρὸς ὠράθης,
ἀλλὰ ζῶν ὡς Θεός,
ἐπανάγεις ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια,
τοὺς ἐκεῖθεν πεπτωκότας, Ἰησοῦ.

(Εσύ, Κύριε, που εἶσαι) ἡ ζωὴ, πῶς
πεθαίνεις; Καὶ πῶς κατοικεῖς σε τάφο; Αλλ’
ὅμως (με τὸν θάνατό Σου) καταργεῖς τὸ
βασίλειο τοῦ θανάτου καὶ επαναφέρεις στη
ζωὴ τοὺς νεκροὺς που κατεῖχε (ὡς
αιχμαλώτους) ὁ ἄδης.

Ὡς ἄνθρωπος μὲν πεθαίνεις με τὴ θέλησή
Σου, Σωτήρα, ὡς Θεός δε (παντοδύναμος)
ἀνέστησες τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τα
μνήματα καὶ ἀπὸ τὴν ἀβυσσο τῶν ἀμαρτιῶν.

Ἄν καὶ εθεάθης νεκρός, ὅμως ὡς ζωντανός
(ἀληθινός) Θεός επαναφέρεις ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς
τὸν οὐρανὸ (στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ) ἐκείνους,
Ἰησοῦ, που ἀπὸ ἐκεῖ εἶχαν (ἐκ)πέσει.

Μετάφραση Επιφανίου Θεοδωρόπουλου, ἀρχιμανδριτῆ (1988).
Ἡ Μεγάλῃ Εβδομάς μετὰ ἐρμηνείας. Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία (σε ἀπόδοση).

Ευλογητάρια ἀπὸ τὴν Εξόδιο Ἀκολουθία

Ὁ πάλαι μὲν ἐκ μὴ ὄντων πλάσας με, καὶ εἰκόνι
σου θεία τιμήσας, παραβάσει ἐντολῆς δὲ πάλιν
με ἐπιστρέψας εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθην, εἰς τὸ
καθ’ ὁμοίωσιν ἐπανάγαγε, τὸ ἀρχαῖον κάλλος
ἀναμορφώσασθαι.

Εἰκὼν εἶμι τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καὶ στίγ-
ματα φέρω πταισμάτων· οἰκτεῖρησον τὸ σὸν
πλάσμα, Δέσποτα, καὶ καθάρισον σὴ εὐσπλαγ-
χνία· καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα παράσχου μοι,
Παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με.

Εσύ που τὸν παλιὸ καιρὸ με ἐπλασες ἀπὸ τὸ μη-
δὲν καὶ με τίμησες με τὴ θεία σου εἰκόνα, αφοῦ
παρέβηκα τὴν ἐντολή Σου με γύρισες πάλιν στη
γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχομαι, επανάφερε με
στο καθ’ ὁμοίωσιν γὰ νὰ ξαναβρῶ τὴν παλιά
ομορφιά.

Εἶμαι εἰκόνα τῆς ἀνείπωτης δόξης Σου, ἀν καὶ
φέρω σημάδια τῆς ἀμαρτίας. Λυπήσου τὸ πλά-
σμα Σου, Δέσποτα, καὶ καθάρισέ το με τὴν ευ-
σπλαχνία Σου. Δώσε μοι τὴν πατρίδα που πο-
θῶ κἀνοντάς με ξανά πολίτη τοῦ Παραδείσου.

Ο θάνατος ὡς στοιχεῖο τῆς ζωῆς

Ἀφοῦ διαβάσουμε τὸ παρακάτω κείμενο, θὰ καθήσουμε σε δύο ομάδες. Ἡ μία ομάδα θὰ εἴμαστε στὴν «πάνω γειτονιά» καὶ θὰ κρατάμε ἓνα κεράκι. Ἡ ἄλλη ομάδα θὰ εἴμαστε στὴν «κάτω γειτονιά» καὶ θὰ κρατάμε ἓνα μαντίλι. Ξεχωριστά, ὁ καθένας καὶ ἡ καθεμία ἀπὸ τὴν «κάτω γειτονιά» θὰ μετακινούμα-
στε πρὸς τὴν ἄλλη, λέγοντας πρῶτα δυο λόγια πρὸς τοὺς συμμαθητές/τις συμμαθήτριές μας που μέ-
νουν κάτω καὶ ὕστερα πρὸς τοὺς συμμαθητές/τις συμμαθήτριές μας στους ὁποίους/στις ὁποῖες πηγαί-
νουμε. Στὴ συνέχεια ἀλλάζουμε γειτονιά καὶ ξαναρχίζουμε τὴν ἴδια πορεία. Στὸ τέλος, θὰ συζητήσουμε
με θέμα τὸν χωρισμὸ καὶ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ μία κατάσταση στὴν ἄλλη.

Το «διώροφο κτίριο»

Αυτό που συχνά έχουμε στο νου μας είναι μια εικόνα στατική: Ο ανθρώπινος κόσμος μοιάζει να αποτελεί τον κάτω όροφο ενός διώροφου κτιρίου, του οποίου ο επάνω όροφος είναι οι ουρανοί. Σωτηρία στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου είναι ο απεγκλωβισμός της ανθρώπινης ψυχής από τον κάτω όροφο των βασάνων για να αναπαυθεί στον επάνω. Όσο αιώνια όμως είναι η κατ' αυτόν τον τρόπο διάταξη των ορόφων, τόσο αιώνιος είναι και ο θάνατος, αφού είναι το απαραίτητο όργανο για τη λύτρωση της ψυχής από τον κόσμο. Πού χωράει σ' αυτό το σχήμα η Ανάσταση του Χριστού; [...] Όταν ο Χριστός αναστήθηκε, δε μετέτρεψε αυτομάτως, μαγικά και αναγκαστικά όλους τους ανθρώπους σε άφθαρτες, αναστημένες υπάρξεις, αλλά τους προσφέρει μια ολότελα νέα υπαρξιακή δυνατότητα, η οποία δύναται να θέσει οριστικό τέρμα στο θάνατο. Ο αναστάς Χριστός (ας μου επιτραπεί η παρομοίωση) είναι σαν το φάρμακο που επιτέλους φτιάχθηκε για να εκμηδενίσει μια χρόνια αρρώστια. Αυτό σημαίνει ότι το φάρμακο ούτε γεννιέται νομοτελειακά από τον ίδιο τον οργανισμό του αρρώστου, ούτε θα βρεθεί μαγικά και αναπόδραστα στα στομάχια των ασθενών. Αυτοί καλούνται ελεύθερα να το εμπιστευθούν, να το θελήσουν και να το δεχτούν.

Παπαθανασίου Θ. Ν. (2007). *Με την ψυχή στα πόδια*. Αθήνα: Εν πλω, σσ. 27-30.

Νίκος Σαχίνης, Χωρίς τίτλο (1977). Ακρυλικό σε ξυλοτέξ. Διαστάσεις 70 x 90 εκ.
Εθνική Πινακοθήκη

2. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

2.1. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μορφές και τύποι παραδόσεων στην καθημερινή ζωή

Ας δούμε τις παρακάτω εικόνες και ας καταγράψουμε ιδέες για την έννοια «παραδοση». Αφού τις καταγράψουμε, μπορούμε να διαπιστώσουμε ποιες από αυτές είναι θρησκευτικές παραδόσεις;

Παραδοσιακό σύνολο από το Μουσικό Γυμνάσιο Παλλήνης, Μάιος 2016.

Κάλαντα. Έργο Νικηφόρου Λύτρα, 1870.

Ο χορός των Μεγάρων. Έργο Θεόφιλου.

Ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση και ιστορία / πολιτισμός του ανθρώπου

Σε ομάδες ας διαβάσουμε το ποίημα του Κ. Καβάφη «Στην Εκκλησία», ας παρατηρήσουμε τις φωτογραφίες και ας καταγράψουμε όλες τις έννοιες που σχετίζονται με την «Ορθόδοξη παράδοση» και τον «Ορθόδοξο πολιτισμό», καθώς και την ανάπτυξη της θρησκευτικότητας (σχέση με τη θρησκεία). Ας προσθέσουμε έννοιες, ώστε να φαίνεται η σύνδεση και η ιεράρχηση που τις διέπει. Στη συνέχεια ας τις τοποθετήσουμε σε έναν χάρτη, ανάλογα με την ιεράρχηση και τη σύνδεσή τους. Θα δούμε, στο τέλος, όλους τους χάρτες και θα τους αξιολογήσουμε με κριτήριο την ακρίβεια, την εμβέλεια του περιεχομένου, καθώς και την οργάνωσή του [Πόσες έννοιες και ορθές συνδέσεις περιέχει κάθε χάρτης, είναι γλωσσικά επαρκής η διατύπωση, είναι κατανοητή η ιεράρχηση και η ομαδοποίηση των εννοιών; περιέχει επιπλέον παραδείγματα;]

Συνάντηση επιταφίων στο πλωμάρι της Λέσβου.

Στην Εκκλησία

Την εκκλησίαν αγαπώ –
τα εξαπτέρυγά της, τ' ασήμια των σκευών,
τα κηροπήγιά της, τα φώτα, τες εικόνες της,
τον άμβωνά της.

Εκεί σαν μπω, μες σ' εκκλησία των Γραικών
με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες,
με τες λειτουργικές φωνές και συμφωνίες,
τες μεγαλοπρεπείς των ιερέων παρουσίες
και κάθε των κινήσεως τον σοβαρό ρυθμό –
λαμπρότατοι μες στων αμφίων τον στολισμό–
ο νους μου πιαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας,
στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.

Καβάφης, Κ. Π., *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος,
Αθήνα, 1984.

Στοιχεία της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης και η σημασία της για την Εκκλησία και τον ελληνικό πολιτισμό

Καθένας και καθεμία από εμάς ας διαβάσει τα παρακάτω κείμενα, ώστε να σημειώσουμε δύο βασικά στοιχεία της χριστιανικής παράδοσης. Στη συνέχεια θα τα μοιραστούμε με τον διπλανό/τη διπλανή μας και θα καταλήξουμε σε κοινά. Θα τα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια και θα συζητήσουμε τη σχέση μεταξύ παράδοσης και «παραδόσεων».

Έννοια και σημασία της χριστιανικής παράδοσης

Με τον όρο Παράδοση της Εκκλησίας εννοούμε την αδιάσπαστη συνέχεια της πίστης της Εκκλησίας από την εποχή της επί γης παρουσίας του Χριστού, όπως παραδόθηκε στους πρώτους μαθητές του και τους διαδόχους τους. Η πίστη αυτή έχει ως αντικείμενο τον ίδιο το Χριστό και την εμπειρία της ζωής και του κοσμοσωτήριου έργου Του. Αυτό είναι που οι μαθητές “άκουσαν και είδαν με τα ίδια τους τα μάτια και τα χέρια τους ψηλάφησαν” (Α' Ιωάν. 1,1) και που αποτελεί το χαρμόσυνο μήνυμα της σωτηρίας (Ευαγγέλιο). Καθώς στο βασικό της μέρος η εμπειρία αυτή καταγράφηκε στην Καινή Διαθήκη, ονομάζουμε σήμερα Παράδοση ειδικά: α) τη διδασκαλία του Χριστού και των Αποστόλων που δεν έχει καταγραφεί στην Αγία Γραφή, αλλά παραδόθηκε στην Εκκλησία στην αρχή προφορικά και στη συνέχεια καταγράφηκε στα έργα των Αποστολικών Πατέρων ή των διαδόχων τους, καθώς και

στις αποφάσεις των Συνόδων της Εκκλησίας, επομένως σήμερα η Παράδοση είναι γραπτή, και β) θέματα που σχετίζονται με τη λατρεία, τη διοίκηση και τη ζωή της Εκκλησίας, και η συνείδηση του σώματος της Εκκλησίας έχει αποδεχθεί ότι εκφράζουν την πίστη και το μήνυμα του Ευαγγελίου. Την πίστη αυτήν την έζησαν και τη ζουν οι χριστιανοί μέσα στη ζωή της Εκκλησίας, δηλαδή στα μυστήριά της και την ευρύτερη εκκλησιαστική ζωή, κάτω από την καθοδήγηση του Αγίου Πνεύματος. Κλήρος και λαός που ζουν αυτήν την εκκλησιαστική ζωή, την αναπτύσσουν και τη διατυπώνουν ως διδασκαλία σε κάθε ευκαιρία και την κάνουν πράξη στη λατρευτική ζωή.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 117-118.

Παράδοση και λαϊκές παραδόσεις

Υπάρχουν παραδόσεις που δεν έχουν σχέση πάντοτε με το γνήσιο πνεύμα του Χριστιανισμού, όπως αυτό εκφράστηκε από την Αγία Γραφή, τις Οικουμενικές Συνόδους και την ομόφωνη άποψη των Πατέρων της Εκκλησίας. Πρόκειται για τις επιμέρους "παραδόσεις", που δεν είναι πάντοτε παραδόσεις της Εκκλησίας, έστω και αν συνδέονται με γεγονότα της ζωής της Εκκλησίας, ή για

λαϊκές παραδόσεις με παγανιστικά και λαϊκά στοιχεία που έχουν ζυμωθεί με τη θρησκευτική ζωή και είναι δύσκολο να διακρίνει ο απλός πιστός μέχρι πού οι παραδόσεις αυτές είναι γνήσιες παραδόσεις της Εκκλησίας. Αυτές και κριτική και αλλαγή επιδέχονται, στον βαθμό που δεν εκφράζουν τη γνήσια Παράδοση της Εκκλησίας. Σε αντίθετη περίπτωση, έχουμε μια απλή «συντήρηση» ενός παρελθόντος που παύει να είναι ζωογόνος αλήθεια. Επίσης, υπάρχουν οι παραδόσεις των ανθρώπων ή τοπικές παραδόσεις, όπως συμβαίνει σε τοπικές Εκκλησίες ή σε χώρες όπου αναπτύσσεται η ιεραποστολή, όπου τα τοπικά έθιμα και οι τοπικοί παραδοσιακοί τρόποι έκφρασης παραμένουν στη ζωή της τοπικής Εκκλησίας και η λατρευτική ζωή επίσης ακολουθεί άλλη πορεία σύμφωνη με τις τοπικές παραδόσεις.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 118.

Γιορτές και σύμβολα στην ορθόδοξη ελληνική λατρεία

Γιορτές, τελετές και σύμβολα στην ορθόδοξη ελληνική λατρεία είναι ένα εξαιρετικό σύνολο ζωντανών εκδηλώσεων, που γίνονται από την ίδια την Εκκλησία για τον λαό, ή από τον λαό για την Εκκλησία, γεμίζουν τη ζωή του έθνους και κρατούν σε απόσταση, ή μη συμμετοχή, οποιαδήποτε εισβολή από ξένα και δελεαστικά έθιμα. Και μόνη η διαφορά της αρχιτεκτονικής των βυζαντινών εκκλησιών μας, που σφραγίζουν σ' όλη την Ελλάδα το εθνικό μας τοπίο, θα αρκούσε για να δηλώσει τον ξεχωριστό χώρο. Αλλά και οι εικόνες, τα θυμιατήρια, τα κόλλυβα, το σχήμα των παπάδων μας, ή ψαλτική, οι γιορτές, φωνάζουν για το ιδιαίτερο λαογραφικό χρώμα του τόπου, που μπορούν να το διαφεντεύουν για αιώνες... Ας κατακρίνουν οι θεολογικώς αυστηροί ιεροκήρυκες τα "ειδωλολατρικά" μικροέθιμα του λαού. Όλοι τους, και αυτοί και οι άλλοι, οι συμπαθητικοί κληρικοί των χωριών, διατηρούν μian εκκλησιαστική ορθόδοξη λαογραφία από τις πιο ακατάλυτες. Η λειτουργία μας κι οι άλλες ακολουθίες είναι γεμάτες από λαϊκά παραδοσιακά ενδιαφέροντα, σε νόημα, σε θέαμα, σε μέλος... Η ορθόδοξη λατρεία διατηρεί, θέλοντας και μη, τα ελληνικά παραδοσιακά έθιμα και μέσα στον οποιοδήποτε εξευρωπαϊσμό μας, οι γιορτές, οι τελετές και η κοινωνική τους επίδραση θα δείχνουν πάντα την εθνική φυσιογνωμία μας και θα φωνάζουν μ' ένα πανηγυρικό τρόπο: «εδώ Ελλάδα».

Λουκάτος, Δ., *Η Εκκλησία και τα λαογραφικά της, Σύγχρονα Λαογραφικά*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα, 2003, σσ. 105-110.

Θρησκευτικές παραδόσεις και στάσεις ζωής στην προσωπική και κοινωνική ζωή των νέων ανθρώπων

Ας συνεργαστούμε σε ομάδες και καθεμιά ας αποφασίσει με ποιες μία-δύο πτυχές της εκκλησιαστικής ζωής θα ασχοληθεί (π.χ. γλώσσα της λατρείας, εκκλησιαστική μουσική, τεχνοτροπία της αγιογραφίας, εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, ενδυμασία του κλήρου, τέλεση μυστηρίων, χριστιανικές γιορτές, κατηχητικός λόγος της Εκκλησίας κ.ά.). Στη συνέχεια ας διαβάσουμε το κείμενο με θέμα την ανανέωση της χριστιανικής παράδοσης, καθώς και τις λεζάντες από τις εικόνες, και με αυτήν την αφορμή ας γράψουμε ένα σύντομο κείμενο θέσεων-προτάσεων για την πτυχή/τις πτυχές που αναλάβαμε, το οποίο θα έχει ως τίτλο: «Παράδοση: συντήρηση, ανανέωση ή σύνθεση;».

Παράδοση και ελευθερία από το παρελθόν

...η Παράδοση σημαίνει όχι απλώς ομοψυχία με το παρελθόν, αλλά και ελευθερία από το παρελθόν: δεν είναι μόνο μια προστατευτική, συντηρητική αρχή, αλλά πρωτίστως είναι η αρχή της αύξησης και της αναγέννησης. Η κατανόηση της Παράδοσης ως αρχής που αγωνίζεται να αναστηλώσει το παρελθόν, χρησιμοποιώντας το παρελθόν ως κριτήριο για το παρόν, απορρίπτεται από την ίδια την ιστορία και τη συνείδηση της Εκκλησίας. Η μαρτυρία της Εκκλησίας δεν είναι ζήτημα μνήμης, αλλά αδιαλείπτως παρουσίας ζωής. Η Ορθοδοξία δεν είναι μόνο μια παράδοση· είναι επίσης κι ένα χρέος... Η αληθινή ιστορική σύνθεση συνίσταται όχι απλώς στο να ερμηνεύσουμε το παρελθόν, αλλ' επίσης στο να διαμορφώνουμε το μέλλον με μια δημιουργική δράση. Η "συμφωνία με το παρελθόν", παρ' όλο που είναι αναγκαία, είναι κάτι δευτερογενές. Πραγματική αποδοχή της Παράδοσης σημαίνει ψηλάφηση της παρουσίας του Χριστού στο εκάστοτε παρόν της Εκκλησίας».

Παπαθανασίου, Ν. Θ., *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται. Η ιεραποστολή ως ελπίδα και ως εφιάλτης*, Εν πλω, Αθήνα, 2008, σσ. 121-123.

Σύμφωνα με την παράδοση, ο Ευαγγελιστής Λουκάς ιστόρησε την εικόνα της Παναγίας με κερί, μαστίχα και χρώματα (εγκαυστική τέχνη). Αριστερά, σύγχρονη αγιογράφηση φορητής εικόνας του Χριστού με αυγοτέμπερα. Δεξιά, η ιστόρηση της αφήγησης σε μεταβυζαντινή φορητή εικόνα. Βυζαντινό Μουσείο, 17ος αι.

Συναυλία με κορεατικά παραδοσιακά όργανα, από τη φημισμένη ορχήστρα και χορωδία του Καθεδρικού Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Σεούλ, υπό τη διεύθυνση της κ. Γαβριέλας Κιμ, στο μουσικό γυμνάσιο Παλλήνης, στις 23 Ιανουαρίου 2010, με αφορμή τη συμπλήρωση 110 χρόνων Ορθόδοξης μαρτυρίας στην Κορέα.

Ρεπορτάζ και Φωτογραφίες:
Παναγιώτης Ανδριόπουλος, («Ιδιωτική Οδός»).

2.2. Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Μορφές έκφρασης της πίστης και των θρησκευτικών βιωμάτων

Σε αυτοκόλλητα χαρτιά ας γράψουμε όλοι και όλες λέξεις και φράσεις για τα θρησκευτικά πιστεύω μας και τα θρησκευτικά βιώματά μας. Μπορούμε να δημιουργήσουμε μικρά σκίτσα ή ζωγραφιές ή ακόμη και στίχους. Στη συνέχεια θα τα κολλήσουμε σε μια επιφάνεια και θα τα επεξεργαστούμε.

Θρησκευτικό συναίσθημα και ποικίλες μορφές έκφρασης στις θρησκείες

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα:

- 1) Με ποιον τρόπο συνδέονται οι πληροφορίες που παρουσιάζονται με ό,τι ήδη γνωρίζουμε;
- 2) Ποιες από τις νέες ιδέες που αποκτήσαμε επεκτείνουν ή ωθούν τη σκέψη μας σε νέες κατευθύνσεις; Ποιες ερωτήσεις ή αναζητήσεις μάς γεννιούνται αυτήν τη στιγμή;

Από τη Μονή Ευαγγελιστρίας, Βοιωτία. Αριστερά. Στο παρεκκλήσι του Άη-Γιώργη, η μοναχή Ξένη, σήμερα ηγουμένη, με το όνομα Ανθούσα. Δεξιά. Στο καθολικό της μονής.

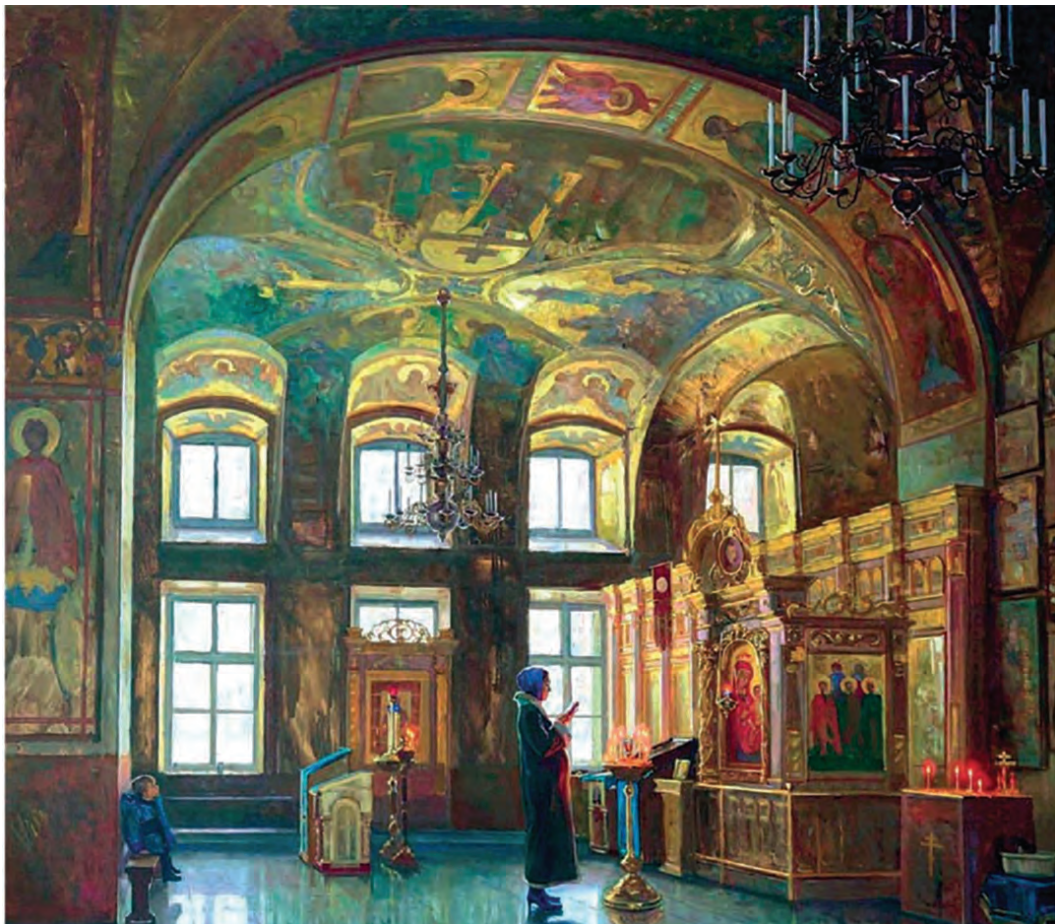
Πίνακες ζωγραφικής

Ο Αντρέι Ρουμπλιόφ, περίφημος Ρώσος ζωγράφος και αγιογράφος (1360-1438), ιστορεί την εικόνα της Αγίας Τριάδας. [Σύγχρονος πίνακας]

Γιούλια Κουζένκοβα, Πάσχα (2002).

Ντιμίτρι Πετρόφ, Η προσευχή της εγκύου, 2005.

Θεόδωρος Ράλλης (1852-1909) Η Κανδήλα.

Θεόδωρος Ράλλης, Μετά τη Θεία Λειτουργία.

Χριστιανισμός, πίστη και τέχνη

Ας μελετήσουμε ποικίλους τρόπους έκφρασης της χριστιανικής πίστης, με τη βοήθεια του παρακάτω κειμένου και των εικόνων, π.χ. στα πανηγύρια, στη λαϊκή τέχνη, στη μικροτεχνία, στην κεντητική, κειμήλια που βρίσκονται σε μονές, σε ποιήματα, σε έργα τέχνης.

Σπύρος Παπαλουκάς, Λιτανεία, Βημόθυρο, τεύχ. 4, 2010 σ. 125.

Λίγα λόγια του ζωγράφου για το έργο του:

Χρήστος Μποκόρος, Κεριώτισσα (2013)

Πριν από καν' να μήνα μού τηλεφώνησε ο Ν. [...] και μου ζήτησε να ενδώσω στην πρόκληση μιας Παναγίας. Να Τη ζωγραφίσω, είπε, για τη γιορτή Της, τον δεκαπενταύγουστο. Βιάστηκα να του απαντήσω ότι είμαι χωμένος βαθιά μέσα στα έργα της έκθεσης που ετοιμάζω για τον Δεκέμβρη στο μουσείο Μπενάκη, ότι δεν έχω χρόνο ούτε μυαλό για κάτι άλλο. Λες κι η ζωγραφική γίνεται μόνο με χρόνο και μυαλό!

Μιλούσα εκείνες τις μέρες με το "Σαμιωτάκι", τον "ευμάθιο" Βαγγέλη Ζουρνατζή, και μου 'στειλε ψηφιακά κάποιες Παναγίες απ' το πολύτιμο αρχείο του, επιμελώς σχολιασμένες. Δεόμενες σκεφτόμουν στην αρχή ή καμμιάν Οδηγήτρια αρχετυπική, χωρίς παιδί στα χέρια, αλλά η ανορθόγραφη "Καρδιότητα" μου έγενεφε μυστικά κι όλο σ' αυτήν επέστρεφε το βλέμμα μου. Στην ωραιότητα της μητέρας και την παθιασμένη αναστροφή της κεφαλής του τέκνου της. Την πήρα ένα βράδυ, απεγνωσμένος από τα άλλα έργα μου κι απ' τα παθήματά μου, νύχτα βαθειά, Την έστρεψα ανάποδα, ταπεινώσα το λαμπρό Της ένδυμα κι αφάνισα τον γυιο απ' την αγκαλιά Της. Απόμεινε σκιά δεόμενη, άδεια και μονάχη. Είθε να με συγχωρέσει ο πολύς ... Άγγελος ο Κοτάντος, πρωτοψάλτης Χάνδακος και πρωτοϊστο-

Από την Καρδιότησα του Άγγελου Κοτάντου, στη μαυροφόρα Αποκαρδιώτισσα κι από 'κει στην Παναγία ολόφωτη, την Κεριώτισσα.

ριογράφος πάσης της αυτοκρατορίας, που Την εξωγράφησε δογματικώς και τεχνικώς άρτια εκείνος ο ικανότατος, αλλά εμένα μου φάνηκε ότι, έτσι όπως Την άλλαξα, ταίριαζε περισσότερο στην κατάστασή μας. Εσωστρεφώς σπαρακτική, με ένα κενό στην αγκαλιά, να προσδοκά σε μian απεγνωσμένη δέηση εξ ονόματος όλων μας και να μας απευθύνει, το σπουδαιότερο, την τρυφερότητά Της. Την άλλη μέρα ασπάστηκα το μάγουλο κι έφυγε το σημάδι, φωτίστηκε το βλέμμα της και ρόδισαν τα χείλη. Γέμισα φλόγες φωτεινές τη σκοτεινή Της αγκαλιά και το μαφόριο. Κι έλαμψε η Παναγία των κεριών, ολόφωτη. Μια φλογισμένη μαυροφόρα. "Κεριώτισσα" Την είπα –ο απατεών επ' αγαθώ– και δέομαι στη χάρη Της εν μετανοία.

Μποκόρος Χ., *Καστέλλα*, το δύσκολο καλοκαίρι του 2013, Ιστοσελίδα Χρήστος Θ. Μποκόρος, 17/9/2016.

Φίκος, *Wasted Love*, 2014, graffiti Πειραιάς.

Αριστερά: Μιχαήλ Άγγελος, Άγγελος με κηροπήγιο, 1494. Βασιλική San Domenico, Bologna, Ιταλία.
 Δεξιά: Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ, φορητή εικόνα, 14ος αι., Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών.

Αξιολόγηση των ποικίλων θρησκευτικών εκφράσεων που εντοπίζονται στο περιβάλλον των μαθητών/μαθητριών

Ας κάνουμε όλοι και όλες μαζί μια συζήτηση με θέμα: *Με ποιο τρόπο διαφέρει η θρησκευτική έκφραση τριών γενεών στην οικογένειά μας; (Γενιά των παππούδων, των γονιών και η δική μας γενιά). Θα συζητήσουμε ξεκινώντας τον λόγο μας πάντα με τη φράση: «Επ’ αυτού θα είχα να πω» και λέγοντας πρώτα κάτι γι’ αυτό που ακούσαμε να λέει ο προηγούμενος ή η προηγούμενη από εμάς.*

Προσοχή! Για να ξεκινήσουμε την τοποθέτησή μας με τη φράση «Επ’ αυτού θα είχα να πω», θα πρέπει να έχουμε ακούσει καλά τις τοποθετήσεις των άλλων.

Η Ιστορία της Ορθοδοξίας σε Πρόσωπα. Εικόνα διά χειρός Φίκου, 2012. Αυγοτέμπερα σε χειροποίητο λαπωνικό χαρτί κολλημένο σε ξύλο.

2.3. ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΞΙΕΣ

Οικουμενικότητα και παγκοσμιοποίηση στην καθημερινή ζωή

Ας επεξεργαστούμε το παρακάτω υλικό και ας εντοπίσουμε χαρακτηριστικά (ομοιότητες και διαφορές, αν υπάρχουν) της «παγκοσμιοποίησης» και της «οικουμενικότητας».

Προσευχή για την Οικουμένη

«Μὴ οὖν διαλίπητε καὶ ὑμεῖς, δεσπότης μου, στένοντες ταῦτα καὶ τὸν φιλόνητον Θεὸν παρακαλοῦντες δοῦναι λύσιν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης ναυαγίῳ... καὶ οὐχ ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως χρῆ μόνον παρακαλεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης».

Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ἐπιστολή ρκα'*, *Αραβίω*, PG 52, 675. [Μεταγραφή στα νέα ελληνικά, ΕΒΠ.]

Μην παραλείπετε κι εσείς, κύριοί μου, να αναστενάζετε γι' αυτά [τα δεινά] και να παρακαλείτε τον φιλόνητο Θεό να δώσει λύση στο κοινό ναυάγιο της οικουμένης... Και δεν πρέπει να παρακαλείτε μόνο για την Κωνσταντινούπολη, αλλά για όλη την οικουμένη.

Lamidi Olonade Fakeye of Illa-Orangun (1925-2009). Επιλογή από σειρά έργων μικρογλυπτικής που απεικονίζουν την πορεία του Χριστού προς τη Σταύρωση. Παραδοσιακή τέχνη της φυλής των Γιουρούμπα, Νιγηρία. Η τέχνη αυτή αναβιώνει και αναπτύσσεται ιδιαίτερα στο πλαίσιο του προγράμματος «Africanizing Christian Art» [Εξαφρικανίζοντας τη Χριστιανική Τέχνη]. Από την ομότιτλη έκθεση που διοργανώθηκε από το African Art Museum | Society of African Missions (SMA) τον Ιούλιο του 2014.

Μαύρος Χριστός

Γυρεύω έναν ντόπιο ζωγράφο,
για να μου φτιάσει
ένα μαύρο Χριστό.
Να μου ζωγραφίσει
τον Κύριό μου και Πατέρα μου
μ' έναν όμορφο χιτώνα
σαν κι αυτόν που φοράει ο δικός μου γονιός.
Άκουσε με, Χριστέ μου και Πατέρα μου:
οι λευκοί σε παράστησαν
σαν έναν ωραίο άντρα από τη δική τους φυλή,
οι κόκκινοι Ινδιάνοι
σε ζωγράφισαν ίδιο μαζί τους,
οι κίτρινοι σου δάνεισαν το χρώμα τους.
Θα αρνηθείς τώρα να πάρεις και το δικό μου χρώμα, το μαύρο;
Πρωτοδημοσιεύτηκε στο τεύχος 3 του περιοδικού *Πάντα τα Έθνη*.

Ιδιαιτερότητες και συνέπειες της παγκοσμιοποίησης

Είναι φανερό ότι η παγκοσμιοποίηση συνδέεται με την εισβολή ενός πολιτισμού, οι δημιουργοί του οποίου ισχυρίζονται ότι είναι ο καλύτερος. Η σύλληψη, τα κριτήρια και ο τρόπος λειτουργίας του όλου συστήματος έχουν στηριχθεί στον δυτικό καπιταλισμό, στη λογική μιας ελεύθερης οικονομίας, της οποίας η δυναμική στηρίζεται στη διαρκή κερδοφορία. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μόνο οικονομική διαδικασία. Πρόκειται για άμεση ή έμμεση επιβολή ενός συστήματος σκέψης που αγνοεί ή και καταστρέφει τις ιδιαιτερότητες των επί μέρους λαών και ανθρώπων και παραμερίζει ή και διαλύει αξίες όπως η φιλία, η εντιμότητα, η εγκράτεια, προβάλλοντας ένα καταναλωτικό πρότυπο με αδιάκοπη επιδίωξη κέρδους, υπό την επίδραση του οποίου συχνά συνθλίβονται οι ανθρώπινες σχέσεις [...].

Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας,
Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, Ακρίτας, Αθήνα, 32001, σσ. 246-250.

Πολιτιστικές ταυτότητες και παγκοσμιοποίηση

[...] Τόσο η παγκοσμιότητα όσο και η οικουμενικότητα αποτελούν θεμελιώδεις υπαρκτικές ιδιότητες: δηλώνουν τρόπους υπάρξεως του ανθρώπου από καταβολής της ιστορίας του. Είναι αδιανόητο να υπάρχει άνθρωπος χωρίς τις ιδιότητες αυτές. Η παγκοσμιοποίηση, όμως, αποτελεί νεότερο ιστορικό φαινόμενο, μια συνειδητή κατασκευή, ένα κατασκευασμένο ιστορικό μόρφωμα, σύμφωνα με μερικούς ένα σύγχρονο μύθο, ένα ιδεολόγημα, πράγμα που καθιστά ίσως επιτυχή τον ελληνικό αυτό όρο με το δεύτερο συνθετικό του (= ποίηση). Η «παγκοσμιοποίηση» είναι μια τεχνητή παγκοσμιότητα, μια παραμορφωμένη οικουμενικότητα. [...]

Η παγκοσμιοποίηση προσφέρει ενότητα ατόμων, όχι προσώπων, γι' αυτό και κατά τρόπο μυστηριώδη, ενώ προωθεί την παγκόσμια ενότητα, το κάνει ενθαρρύνοντας και καλλιεργώντας τις διακρίσεις μεταξύ εκείνων που ευδαιμονούν και εκείνων που δυστυχούν, προκαλώντας συχνά είτε συγκρούσεις συμφερόντων, είτε περιθωριοποίηση, αυτοεγκατάλειψη και επιτακτική απομόνωση όσων δεν κατορθώνουν να είναι αρκετά παραγωγικοί, ώστε να έχουν δικαίωμα στην ευδαιμονία. [...]

Γι' αυτό και εμπεριέχει μια βαθιά αντίφαση, η οποία καθιστά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, τον χαρα-

κτηρισμό της ως «καλού» ή ως «κακού» φαινομένου. Από το ένα μέρος, ενώνει τους λαούς και τους ανθρώπους και συντελεί στην υπέρβαση των συγκρούσεων, τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής με την προώθηση των δικαιωμάτων του ατόμου, την αύξηση του πλούτου με τη βοήθεια της τεχνολογίας και της παραγωγής αγαθών από την οποία θα μπορούσαν να ωφεληθούν όλοι οι κάτοικοι του πλανήτη μας. Από το άλλο μέρος, λόγω της ατομοκρατίας, καλλιεργεί την πλεονεξία και τη φιλαυτία, πράγμα που οδηγεί στην άδικη κατανομή του παραγομένου πλούτου, επιτείνει τον ευδαιμονισμό με τον πολλαπλασιασμό των αναγκών χάρη της μεγαλύτερης παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών, και υποτάσσει τα πάντα στην οικονομική δύναμη, η οποία χρησιμοποιεί τη γνώση για τους σκοπούς της, εξαγοράζοντας την με τη λογική ότι τίποτε, άρα και η γνώση, δεν έχει νόημα, αν δεν παράγει αποτέλεσμα χρήσιμο για την ευδαιμονία του ατόμου.

Η παγκοσμιοποίηση, λοιπόν, βασίζεται στην αντίληψη ότι πολιτισμός είναι στην ουσία ό,τι παράγει η γνώση ως «χρήμα», δηλαδή ως κάτι «χρήσιμο» για την ευδαιμονία του ατόμου. Ο «πολιτισμός» αυτός, λόγω της ατομοκρατίας του, ενώνει τους ανθρώπους στον κοινό άξονα της ευδαιμονίας, που εξασφαλίζει η οικονομική ευμάρεια, και καθιστά με τον τρόπο αυτό δευτερεύουσα ή, αν είναι εμπόδιο, εξοβελιστέα κάθε άλλη μορφή πολιτιστικής ενότητας των ανθρώπων.

Στο σημείο αυτό αναδύεται το πρόβλημα των πολιτιστικών ταυτοτήτων

Είναι διάχυτος ο φόβος ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί με ισοπέδωση τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και αποβλέπει στην επιβολή μιας ενιαίας μορφής πολιτισμού σε παγκόσμια κλίμακα. Ο φόβος αυτός, με τη μορφή, τουλάχιστον, με την οποία συνήθως νοείται, δεν έχει σοβαρά ερείσματα. Διότι η έννοια της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ατόμου, στην οποία βασίζεται η παγκοσμιοποίηση, δεν επιτρέπει τη βιαία επιβολή κανενός είδους πολιτισμού. Αν οι λαοί, για παράδειγμα, βρίσκουν τα κινηματογραφικά προϊόντα μιας χώρας πιο ελκυστικά από όσα τους προσφέρει η δική τους τέχνη, αυτό δεν σημαίνει τίποτε άλλο από το ότι δεν είναι σε θέση να εκτιμήσουν όσο αξίζει, αν αξίζει, τον δικό τους πολιτισμό. Σημαίνει είτε ότι ο δικός τους πολιτισμός είναι κατώτερος του ξένου, είτε ότι η παιδεία τους δεν τους έμαθε την αξία του, αν δεν αλώθηκε βέβαια και η ίδια η παιδεία από τον «ξένο» αυτό πολιτισμό. Η παγκοσμιοποίηση, με άλλα λόγια, δεν απειλεί παρά μόνο τις πολιτιστικές ταυτότητες που έχουν ήδη ατονήσει και εξασθενήσει από μόνες τους ως υπαρξιακά βιώματα του λαού, αυτές που έχουν περιπέσει σε «φοκλόρ» και που ούτως ή άλλως δεν προξενούν κανένα πρόβλημα στην παγκοσμιοποίηση. [...]

Ζηζιούλας, Ι., Μητροπολίτης Περγάμου, Πολιτιστικές ταυτότητες και παγκοσμιοποίηση.
Στο έργο: *Πολιτιστικές ταυτότητες και παγκοσμιοποίηση*. Εταιρεία Παιδείας και Πολιτισμού
«Εντελέχεια» - Εκπαιδευτήρια Γείτονα και Κωστέα Γείτονα, Αθήνα, 2003, σσ. 25-33.

Ορθόδοξη αγωγή και παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση έχει ταυτόχρονα και αυτόχρονα δύο διαφορετικές όψεις, δηλαδή μοιάζει με τον ρωμαϊκό Ιανό και παρομοιάζεται με νόμισμα ή ένδυμα με την «καλή» και την «ανάποδη» πλευρά του.

Η θετική όψη της παγκοσμιοποίησης συνίσταται στο ότι αυτή αποτελεί το αντίδοτο στην εθνοποίηση κάθε μορφής και παντός είδους, όπως είναι ο εθνικισμός, ο φυλετισμός, ο σωβινισμός, ο ρατσισμός κ.ά.ό. φαινόμενα που τροφοδοτούν τον απομονωτισμό και πυροδοτούν τον φανατισμό με όλα τα θλιβερά συνεπακόλουθα σαν την μισαλλοδοξία, την ξενοφοβία κ.λπ. Η παγκοσμιοποίηση είναι μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για να προσλάβει κάθε κοινωνία την ανοικτότητα που της είναι απολύτως απαραίτητη σαν τον καθαρό αέρα για τον ανθρώπινο οργανισμό. Παρα- (προ/σ-) καλείται κάθε καλόπιστος διανοούμενος να απαντήσει στο ερώτημα: πώς αλλιώς θα μπορούσε μια κοινωνία να μείνει ανοικτή σήμερα πια χωρίς την παγκοσμιοποίηση;

Η αρνητική πλευρά της παγκοσμιοποίησης έγκειται στον κίνδυνο που ελλοχεύει μέσα της να απο-

βεί προπομπός της νεοαποικιοκρατίας στις μέρες μας. Ας μην γελιόμαστε: παγκοσμιοποίηση σημαίνει στην κυριολεξία την δυτικοποίηση του πλανήτη μας, την αμερικανοποίηση για την ακρίβεια, και όχι τόσο τον καλώς εννοούμενο εξευρωπαϊσμό της ζωής μας. Τελικά, και για να ακριβολογούμε, με την παγκοσμιοποίηση δεν γίνεται οποιοσδήποτε πολιτισμός παγκόσμιος, ούτε βεβαίως όλες οι πολυποικίλες παραδόσεις αποβαίνουν παγκόσμιες. Μόνο μία και μάλιστα πάρα πολύ συγκεκριμένη πολιτιστική κληρονομιά αποβαίνει παγκόσμια, δηλαδή κυρίαρχη και εξουσιαστική πάνω σε όλες τις άλλες. Αυτή δεν είναι άλλη από την νεώτερη δυτικοευρωπαϊκή πολιτιστική παράδοση και μάλιστα στην εντελώς συγκαρινή μας βορειοατλαντική εκδοχή της, ιδίως στην αμερικανική της έκδοση.

Επομένως η παγκοσμιοποίηση μοιάζει να εκφυλίζεται στην σύγχρονη μορφή της απεχθούς αποικιοκρατίας. [...]

Οικουμενικότητα σημαίνει την προτεραιότητα της διαφοράς, την πίστη ότι η επιβίωση χρειάζεται την συμβίωση και την πεποίθηση ότι η ύπαρξη είναι συνύπαρξη. Η παγκοσμιοποίηση χρειάζεται απαραίτητως την οικουμενικότητα. [...]

Το πρόβλημα δεν είναι το απλοϊκό «ναι ή όχι» στην παγκοσμιοποίηση, αλλά το πάρα πολύ κρισιμότερο θέμα της μεταστοιχείωσης της παγκοσμιοποίησης σε οικουμενικότητα.

Μπένζος, Μ., Ορθόδοξη αγωγή και παγκοσμιοποίηση. Στο έργο *Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας, Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού*. Βόλος, 15-17 Μαΐου 2004, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2005, σσ. 145-148.

Οι χριστιανικές αξίες στη σύγχρονη πραγματικότητα και η θέση τους στο οικουμενικό τοπίο

Ας διαβάσουμε σε ομάδες τα χωρία της Καινής Διαθήκης και στη συνέχεια ας κάνουμε σύγκριση με ένα από τα παρακάτω κείμενα, που θα αναλάβει η ομάδα μας. Στόχος μας είναι να εντοπίσουμε με ποιους τρόπους οι μαθητές του Χριστού υπήρξαν στην ιστορία «το αλάτι της γης».

Η συμβολή του Χριστιανισμού στον πολιτισμό

Ο Χριστιανισμός ως θρησκεία έχει συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση του πολιτισμού. Ο κόσμος των ιδεών πολλών κοινωνιών εμπλουτίστηκε με βασικές χριστιανικές αντιλήψεις, όπως η ένωση Θεού και ανθρώπου με την Ενανθρώπιση, το πέρασμα της ανθρώπινης φύσης από τον θάνατο στη ζωή, η αγάπη χωρίς όρια, η αυτοθυσία του Χριστού. Όλες οι εκχριστιανισμένες κοινωνίες, με διάφορες παραλλαγές, οδηγήθηκαν να δώσουν νόημα στην ιστορία τους με βάση τη σχέση Θεού - ανθρώπου ή να δώσουν έμφαση στον ρόλο του ανθρώπου και της ιστορίας. Έτσι όσες κοινωνίες εκχριστιανίστηκαν, ενδιαφέρθηκαν για την πρόοδο των ανθρώπινων σχέσεων και διατύπωσαν αιτήματα για καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας.

Μορφολογικά, μπορούμε να διακρίνουμε την επίδραση του Χριστιανισμού στην ελληνική Ανατολή, που δημιούργησε τον πολιτισμό του Βυζαντίου και επηρέασε τις γύρω χώρες (Αρμενία, Γεωργία), την επίδραση του Ορθόδοξου Χριστιανισμού στο Βορρά, που δημιούργησε τον πολιτισμό των σλαβικών χωρών και την επίδραση του Χριστιανισμού στη Λατινική Δύση, που οδήγησε στον δυτικό (Ευρωπαϊκό-αμερικανικό) πολιτισμό.

- Στην Ανατολή ο Βυζαντινός πολιτισμός έκανε πιο φιλόδοξη την εξουσία προς τον πολίτη, έθεσε ανθρωπιστικά αιτήματα στην κοινωνία (θέση γυναικών, δούλων κτλ.) και έδωσε νέο νόημα στο αίτημα για ένωση με τον Θεό και μεταμόρφωση του κόσμου με την άσκηση. Στο πεδίο της σκέψης συμπλήρωσε ουσιαστικά τον γόνιμο προβληματισμό της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας για τον άνθρωπο και τον κόσμο. Στο χώρο της τέχνης και του υλικού πολιτισμού παρήγαγε ανυπέβλητα επιτεύγματα, που εντυπωσιάζουν μέχρι σήμερα τον άνθρωπο (βυζαντινή εικονογραφία, μικροτεχνία, αρχιτεκτονική) και διατηρούνται ζωντανά και ακμαία (π.χ. Άγιον Όρος).

- Στους σλαβικούς λαούς ο Χριστιανισμός έδωσε τον άξονα για να οργανωθεί η εθνική ζωή και αυτοσυνειδησία, η γλώσσα (η γραπτή μορφή της ήλθε με την εργασία των πρώτων ιεραποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου) καθώς και θαυμάσιες μορφές εικαστικών τεχνών. Μπορεί να πει κανείς ότι οι περισσότεροι Σλαβικοί λαοί (Σέρβοι, Ρώσοι, Βούλγαροι) ήλθαν στο ιστορικό προσκήνιο και απέκτησαν αίσθηση του ρόλου τους ως εθνών μέσα από τον Χριστιανισμό.
- Τέλος, στη Δύση ο Χριστιανισμός έδειξε την αξία του ατόμου και των δικαιωμάτων του (ιδιαίτερα ο Προτεσταντισμός), τον ρόλο και την ευθύνη του ανθρώπου στην ιστορία και έτσι βοήθησε να αναπτυχθεί ο τεχνικός πολιτισμός με μεγάλα έργα που ξεκινούν από τους μεσαιωνικούς καθεδρικούς ναούς και φθάνουν στα μεγάλα σημερινά τεχνολογικά επιτεύγματα.

Ο πολιτισμός σήμερα και ο Χριστιανισμός

Η Εκκλησία δεν αντιμετωπίζει τον υλικό κόσμο ως απλό χώρο κυριαρχίας του ατόμου ή μέσον επιβίωσης, με αναπόφευκτο αποτέλεσμα την υπερτροφία της τεχνολογίας, αλλά ως τον χώρο όπου ο άνθρωπος θα αγωνιστεί για να συμμετάσχει στην εγκαθίδρυση της Βασιλείας του Θεού. Κατά τον Χριστιανισμό, ο άνθρωπος δεν έρχεται για να κυριαρχήσει στον κόσμο ή να τον «βελτιώσει» απλώς με τις δικές του ατομικές δυνάμεις. Κάτι τέτοιο είναι ουτοπικό και γι' αυτό είναι αναποτελεσματικό. Εγκαθίδρυση της Βασιλείας του Θεού σημαίνει πλήρη μεταμόρφωση του κόσμου και όχι απλή βελτίωσή του. Πρόκειται για μεταμόρφωση που καταργεί τον θάνατο μέσα από πρωτοβουλία του ίδιου του Θεού, που ήρθε ως άνθρωπος, για να σταυρωθεί και να αναστηθεί. Καθώς ο άνθρωπος συμμετέχει και συνεργάζεται στο έργο αυτό του Θεού, ξεπερνά το στείο ατομικισμό, οικοδομεί έναν μεταμορφωτικό, αναστάσιμο πολιτισμό και αναδεικνύει με τον ουσιαστικότερο τρόπο την αξία του ίδιου του ανθρώπου: οδηγεί στη θέωση τόσο την ανθρώπινη φύση όσο και τα έργα της.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός & Θρησκευόμενα*, σσ. 213-217.

Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης Όρους Σινά.
Η Μονή αποτελεί Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ.

Οι μαθητές αλάτι και φως του κόσμου

Μτ 5, 13-16: (Μκ 9,50· Λκ 14,34-35)

13 Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῆ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

14 Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη·

15 οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μῶδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

16 οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ιω 13, 35:

35 ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

Μτ 5, 13-16:

13 Ὅτι εἶναι τὸ αλάτι γιὰ τὴν τροφή, εἰστε κι εσεῖς γιὰ τὸν κόσμον. Ἀν τὸ αλάτι χάσει τὴν ἀρμύρα του, πῶς θὰ τὴν ξαναποκτήσει; Δε χρησιμεύει πια σε τίποτε· τὸ πετοῦν ἔξω στὸ δρόμο καὶ τὸ πατοῦν οἱ ἀνθρώποι.

14 Εσεῖς εἰστε τὸ φῶς γιὰ τὸν κόσμον· μιὰ πόλη χτισμένη ψηλά στὸ βουνό δεν μπορεῖ νὰ κρυφτεῖ.

15 Οἱ ἀνθρώποι, ὅταν ἀνάψουν τὸ λυχνάρι, δεν τὸ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ δοχεῖο με τὸ ὁποῖο μετροῦν τὸ σιτάρι, ἀλλὰ τὸ τοποθετοῦν στὸ λυχνοστάτη, γιὰ νὰ φωτίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ.

16 Ἔτσι νὰ λάμπει καὶ τὸ δικό σας φῶς μπροστά στους ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δουν τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ νὰ δοξολογήσουν τὸν οὐράνιο Πατέρα σας.

Ιω 13, 35:

35 Ἔτσι θὰ σας ξεχωρίζουν ὅλοι πῶς εἰστε μαθητές μου, ἀν ἔχετε ἀγάπη ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο.

Ο Μυστικός Δείπνος, σύγχρονη κοπτική εικόνα.

Η πρώτη Εκκλησία

Για τον Χρυσόστομο η πρώτη εκκλησία, των Ιεροσολύμων, αποτελούσε παράδειγμα προς μίμηση. Τόνιζε στους ακροατές του ότι τότε πολλοί δέχονταν τη χριστιανική πίστη επειδή έβλεπαν εκ μέρους των χριστιανών όχι θαύματα, αλλά έναν σπουδαίο τρόπο ζωής. Όλοι οι πιστοί, λέει, “είχαν μια καρδιά και μία ψυχή. Κανείς δε θεωρούσε ότι κάτι από τα υπάρχοντά του ήταν δικό του, αλλά όλα τα είχαν κοινά. Δινόταν στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του και ζούσαν βίο αγγελικό. Αν γίνει αυτό και σήμερα, θα μεταστρέψουμε στη χριστιανική πίστη ολόκληρη την οικουμένη, ακόμα και χωρίς θαύματα”. Και καλούσε όλους τους πιστούς σε ιεραποστολική πράξη ενθαρρύνοντάς τους: “Δεν μπορείς να κάνεις θαύματα κι έτσι να πείσεις τον άλλον; Πείσε τον με ό,τι διαθέτεις· με τη φιλανθρωπία, με τη φροντίδα, με την ημερότητα, με τον γλυκό λόγο και με ό,τι άλλο”.

Παπαθανασίου, Θ., *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται*, Εν πλω, Αθήνα, 2009, σσ. 263-269.

Ο χριστιανός ως σύγχρονος πολίτης της οικουμένης

Με βάση όσα μελετήσαμε παραπάνω, και αφού διαβάσουμε το Μήνυμα της Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, σε ομάδες ως δημιουργήσουμε σε ένα μεγάλο φύλλο χαρτιού μια αφίσα με μηνύματα και εικόνες. Το θέμα μας είναι: «Η αποστολή του χριστιανού στον σύγχρονο κόσμο».

ΜΗΝΥΜΑ

Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως

Υμνούμε και δοξολογούμε τον Θεό των «οικτιρμών και πάσης παρακλήσεως», διότι μας αξίωσε να συνέλθουμε την εβδομάδα της Πεντηκοστής (18-26 Ιουνίου 2016) στην Κρήτη, όπου ο Απόστολος Παύλος και ο μαθητής του Τίτος κήρυξαν το Ευαγγέλιο στα πρώτα χρόνια της ζωής της Εκκλησίας. Ευχαριστούμε τον εν Τριάδι Θεό, διότι ευδόκησε να περατώσουμε με ομοψυχία τις εργασίες της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδοξίας, την οποία συγκάλεσε ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος, με την ομόφρονη γνώμη των Προκαθημένων των κατά τόπους Ορθοδόξων Αυτοκεφάλων Εκκλησιών.

Ακολουθώντας πιστά το παράδειγμα των Αποστόλων και των Θεοφόρων Πατέρων μελετήσαμε και πάλιν το Ευαγγέλιο της ελευθερίας «η Χριστός ημάς ηλευθέρωσε» (Γαλ. 5:1). Θεμέλιο των θεολογικών μας αναζητήσεων υπήρξε η βεβαιότητα ότι η Εκκλησία δεν ζει για τον εαυτό της. Μεταδίδει τη μαρτυρία του Ευαγγελίου της χάριτος και της αληθείας και προσφέρει σε όλη την οικουμένη τα δώρα του Θεού: την αγάπη, την ειρήνη, την δικαιοσύνη, την καταλλαγή, την δύναμη του Σταυρού και της Αναστάσεως και την προσδοκία της αιωνιότητας. [...]

Μετέχοντες στη Θεία Ευχαριστία και δεόμενοι υπέρ της οικουμένης οφείλουμε να συνεχίσουμε τη λειτουργία μετά τη Θεία Λειτουργία και να δίδουμε τη μαρτυρία της πίστεως προς τους εγγύς και τους μακράν, συμφώνως προς τη σαφή εντολή του Κυρίου προ της Αναλήψεώς Του: «και έσεσθέ μοι μάρτυρες εν τε Ιερουσαλήμ και εν πάση τη Ιουδαία και Σαμαρεία και έως εσχάτου της γης» (Πράξ. 1:8). Ο επαγγελισμός του λαού του Θεού στις σύγχρονες εκκοσμικευμένες κοινωνίες και ο ευαγγελισμός εκείνων που ακόμη δεν έχουν γνωρίσει τον Χριστό αποτελούν αδιάλειπτο χρέος της Εκκλησίας. [...]

Οι εκρήξεις φονταμενταλισμού που παρατηρούνται στους κόλπους διαφόρων θρησκευτών αποτελούν έκφραση νοσηρής θρησκευτικότητας. Ο νηφάλιος διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, της ειρήνης και της καταλλαγής. Το λάδι του θρησκευτικού βιώματος πρέπει να χρησιμοποιείται για να επουλώνει πληγές και όχι για να αναζωπυρώνει τη φωτιά των πολεμικών συρράξεων. Η Ορθόδοξη Εκκλησία καταδικάζει απεριφράστως την επέκταση της πολεμικής βίας, τους διωγμούς, την εκδίωξη και δολοφονία μελών θρησκευτικών κοινοτή-

των, τον εξαναγκασμό για την αλλαγή της θρησκευτικής πίστewς, την εμπορία προσφύγων, τις απαγωγές, τα βασανιστήρια, τις ειδικούς εκτελέσεις. Καταγγέλλει την καταστροφή ναών, θρησκευτικών συμβόλων και μνημείων πολιτισμού. Όλως ιδιαιτέρως εκφράζει την αγωνία της για την κατάσταση των Χριστιανών και όλων των διωκομένων μειονοτήτων στη Μέση Ανατολή και αλλαχού. Απευθύνει έκκληση προς την παγκόσμια κοινότητα για την προστασία των γηγενών Ορθοδόξων και των άλλων Χριστιανών, καθώς και όλων των πληθυσμών της περιοχής, που έχουν απαράβατο δικαίωμα να παραμείνουν στην πατρίδα τους ως ισότιμοι πολίτες. Η Σύνοδος μας καλεί όλους τους εμπλεκόμενους να καταβάλουν χωρίς καθυστέρηση συστηματικές προσπάθειες για την κατάπαυση των πολεμικών συρράξεων στη Μέση Ανατολή και όπου εξακολουθούν οι πολεμικές συγκρούσεις, και τον επαναπατρισμό των εκδιωχθέντων.

Όλως ιδιαιτέρως απευθύνουμε έκκληση στους ισχυρούς της γης για την επικράτηση της ειρήνης και της δικαιοσύνης στις χώρες προελεύσεως των προσφύγων. Προτρέπουμε τις πολιτικές αρχές, τους πολίτες και τους Ορθοδόξους Χριστιανούς στις χώρες που καταφεύγουν οι εξουθενωμένοι πρόσφυγες, να συνεχίσουν να προσφέρουν από το περίσσειμα και από το υστέρημα των δυνατοτήτων τους.[...]

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος εκτός των συγκεκριμένων θεμάτων για τα οποία αποφάσισε, επισημαίνει επιγραμματικά και τα εξής οντολογικά και καιρία σύγχρονα ζητήματα: Ως προς το θέμα των σχέσεων της χριστιανικής πίστewς και των θετικών επιστημών, η Ορθόδοξος Εκκλησία αποφεύγει την κηδεμονία της επιστημονικής αναζητήσεως και δεν λαμβάνει θέση πάνω σε κάθε επιστημονικό ερώτημα. Ευχαριστεί τον Θεό που δωρίζει στους επιστήμονες το χάρισμα να αποκαλύπτουν άγνωστες πτυχές της θείας Δημιουργίας. Η σύγχρονη ανάπτυξη των θετικών επιστημών και της τεχνολογίας επιφέρει ριζικές αλλαγές στη ζωή μας. Προσφέρει σημαντικές ευεργεσίες, όπως είναι η διευκόλυνση του καθημερινού βίου, η αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών, η ευχερέστερη επικοινωνία των ανθρώπων, η έρευνα του διαστήματος κ.λπ. Παρ' όλα αυτά, έχει και ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις, όπως είναι η χειραγώγηση της ελευθερίας, η σταδιακή απώλεια πολυτίμων παραδόσεων, η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, η αμφισβήτηση των ηθικών αξιών. Η επιστημονική γνώση, όσο κι αν εξελίσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, δεν κινητοποιεί την βούληση του ανθρώπου, ούτε δίνει απάντηση στα σοβαρά ηθικά και υπαρξιακά προβλήματα, στην αναζήτηση για το νόημα της ζωής και του κόσμου. Αυτά απαιτούν πνευματική προσέγγιση, την οποία η Ορθόδοξος Εκκλησία επιχειρεί με την Βιοηθική που βασίζεται στην χριστιανική ηθική και στην πατερική διδασκαλία. Ταυτόχρονα με τον σεβασμό της ελευθερίας της επιστημονικής έρευνας η Ορθόδοξος Εκκλησία επισημαίνει τους κινδύνους, οι οποίοι υποκρύπτονται σε ορισμένα επιστημονικά επιτεύγματα και τονίζει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και τον θείο του προορισμό.

Η σημερινή οικολογική κρίση είναι προφανές ότι οφείλεται σε πνευματικά και ηθικά αίτια. Οι ρίζες της συνδέονται με την πλεονεξία, την απληστία και τον εγωισμό, που οδηγούν στην αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων, την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με ζημιογόνους ρύπους και την κλιματική αλλαγή. Η χριστιανική αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί μετάνοια για τις καταχρήσεις, εγκράτεια και ασκητικό ήθος, που αποτελούν αντίδοτο στην υπερκατανάλωση, συγχρόνως δε, καλλιέργεια στον άνθρωπο της συνειδήσεως ότι είναι «οικονόμος», και όχι κάτοχος της δημιουργίας. Δεν παύει να τονίζει ότι και οι μελλοντικές γενεές έχουν δικαίωμα πάνω στα φυσικά αγαθά, που μας εμπιστεύθηκε ο Δημιουργός. Για αυτό το λόγο και η Ορθόδοξος Εκκλησία συμμετέχει ενεργώς στις διάφορες διεθνείς οικολογικές προσπάθειες. Όρισε δε την 1η Σεπτεμβρίου ως ημέρα προσευχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Απέναντι στην ισοπεδωτική και απρόσωπη ομογενοποίηση, η οποία προωθείται με ποικίλους τρόπους, η Ορθοδοξία διακηρύττει τον σεβασμό στην ιδιοπροσωπία ανθρώπων και λαών. Αντιτίθεται στην αυτονόμηση της οικονομίας από τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου και στην μετατροπή της σε αυτοσκοπό. Η πρόοδος του ανθρωπίνου γένους δεν συνδέεται μόνο με την ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου ή με την πρόοδο της οικονομίας εις βάρος των πνευματικών αξιών.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αναμειγνύεται στην πολιτική. Ο λόγος της παραμένει διακριτός αλλά και προφητικός, ως οφειλετική παρέμβαση υπέρ του ανθρώπου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται σήμερα στο κέντρο της πολιτικής ως απάντηση στις σύγχρονες κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις και ανατροπές, αποβλέποντας στην προστασία του πολίτη από την αυθαιρεσία του κράτους. Η Εκκλησία μας προσθέτει επίσης τις υποχρεώσεις και ευθύνες των πολιτών και την ανάγκη συνεχούς αυτοκριτικής πολιτικών και πολιτών προς ουσιαστική βελτίωση της κοινωνίας. Και κυρίως τονίζει ότι το ορθόδοξο δέον περί ανθρώπου υπερβαίνει τον ορίζοντα των καθιερωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ότι «μείζων πάντων» είναι η αγάπη, όπως την αποκάλυψε ο Χριστός και την βίωσαν όσοι πιστά Τον ακολούθησαν. Επιμένει ακόμη ότι θεμελιώδες δικαίωμα είναι και η προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας, δηλαδή της ελευθερίας της συνειδήσεως, της πίστεως, της λατρείας και όλων των ατομικών και συλλογικών εκφράσεων αυτής, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος κάθε πιστού και κάθε θρησκευτικής κοινότητας να τελούν ελεύθερα από κάθε κρατική παρέμβαση τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, ως και το δικαίωμα της δημόσιας διδασκαλίας της θρησκείας. [...]

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος άνοιξε τον ορίζοντά μας στη σύγχρονη πολύμορφη οικουμένη. Τόνισε την ευθύνη μας μέσα στον χώρο και τον χρόνο, πάντοτε με προοπτική την αιωνιότητα. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, διατηρώντας αλώβητο τον Μυστηριακό και Σωτηριολογικό της χαρακτήρα, είναι ευαίσθητη στον πόνο, στις αγωνίες και στην κραυγή για δικαιοσύνη και ειρήνη των λαών. Ευαγγελίζεται «ημέραν εξ ημέρας το σωτήριο αυτού· αναγγέλλουσα εν τοις έθνεσι την δόξαν αυτού, εν πάσι τοις λαοίς τα θαυμάσια αυτού» (Ψαλμ. 95). [...]

Μήνυμα τής Αγίας καί Μεγάλης Συνόδου τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, εβδομάδα τής Πεντηκοστής, 18-26 Ιουνίου, 2016, Κρήτη. Ιστοσελίδα holycouncil.org (Ανακτήθηκε 14/5/2017).

Η οικουμενικότητα του χριστιανικού μηνύματος

Ας δώσουμε μια προσωπική ερμηνεία του λόγου του Χριστού: «Υμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου» (Μτ 5, 14), απαντώντας στα ερωτήματα:

α) Ποιο φως εννοείται; Τι χαρακτηριστικά έχει αυτό το «φως»; β) Ποιος μπορεί πραγματικά να γίνει το φως; γ) Πού καλείται να «λάμψει» το «φως»; δ) Πότε μπορεί να συμβεί αυτό; ε) Γιατί να συμβεί αυτό; στ) Πώς μπορεί να επιτευχθεί αυτό;

Fernand Pelez (1848-1913), *Δίχως Άσυλο ή Οι Απελαθέντες* (1883), λάδι σε καμβά, 136 × 236 εκ.
Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, Petit Palais.

2.4. Η ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ανθρώπινα δικαιώματα και καθημερινότητα

Ας διαβάσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας συμπληρώσουμε τον πίνακα επισημαίνοντας και αναλύοντας ενδεικτικά ανθρώπινα δικαιώματα.

Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948) ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου...

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη [...]

ΑΡΘΡΟ 3 Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

ΑΡΘΡΟ 4 Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται [...].

ΑΡΘΡΟ 12 Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψής του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους. [...]

ΑΡΘΡΟ 18 Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων,

όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

ΟΗΕ, Ανθρώπινα Δικαιώματα (UN Human Rights)

Παιδική εργασία: Ένα σύνθετο κοινωνικό πρόβλημα

«Μερικά παιδιά υποχρεώνονται να δουλεύουν, γιατί ολόκληρη η κοινωνία συνεχίζει να παίζει».

• [...] Σχεδόν κάθε φορά που ένα παιδί βρίσκεται στο δρόμο και επαιτεί, η μητέρα του βρίσκεται και αυτή στο δρόμο.

• [...] Η παιδική εργασία είναι η ζοφερή απόδειξη της ύπαρξης άλλων προβλημάτων, όπως η φτώχεια, η αυξημένη ανεργία, η αποτυχία της σχολικής κοινότητας να κρατήσει τα παιδιά αυτά κοντά, ο θεσμικός και κοινωνικός αποκλεισμός που υφίστανται οι συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες κ.ά.

• [...] Η κριτική και η απόρριψη δεν είναι λύση. Είμαστε εδώ για να δούμε πίσω από το πρόβλημα, να κατανοήσουμε τα αδιέξοδα των ανθρώπων αυτών, με τη στάση μας να τους αποδεχτούμε και με γνήσιο ενδιαφέρον να τους βοηθήσουμε να διεκδικήσουν τα δικαιώματα εκείνα, που όλοι οι υπόλοιποι απολαμβάνουμε απερίσπαστοι.

Ενημερωτικό υλικό του προγράμματος "Παιδιά Διπλανής Πόρτας" της Μ.Κ.Ο. PRAKSIS (απόσπασμα)

Η σχέση του Χριστιανισμού με τα ανθρώπινα δικαιώματα

Ας διαβάσουμε όλοι και όλες τα βιβλικά κείμενα και ας επιχειρήσουμε να ανακαλύψουμε διασυνδέσεις με σύγχρονα δικαιώματα του ανθρώπου (αδελφοσύνη, κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα, ελευθερία). Στη συνέχεια ας τα συζητήσουμε με τον διπλανό/τη διπλανή μας και ας καταλήξουμε σε κοινά. Τέλος, κάθε δυάδα ας μοιραστεί τα αποτελέσματα της συνεργασίας της με μία άλλη δυάδα και η κάθε τετραμελής ομάδα πια ας καταλήξει σε κοινά, τα οποία θα ανακοινώσει στην ολομέλεια.

Παλαιά Διαθήκη

- Παρ. 16, 18: Πιότερο αξίζει λιγοστό και με δικαιοσύνη, παρά εισοδήματα πολλά φτιαγμένα με αδικία.
- Παρ. 22, 2: Ο πλούσιος κι ο φτωχός σ' ένα σημείο συμπίπτουν: ο Κύριος και τους δυο τους έπλασε.
- Ησ. 1, 17: Μάθετε το καλό να κάνετε, τη δικαιοσύνη επιδιώξτε, τον καταπιεσμένο βοηθήστε· το δίκιο αποδώστε στο ορφανό, υποστηρίξτε την υπόθεση της χήρας.
- Ησ. 26, 9: Κύριε, όταν οι κρίσεις σου εφαρμόζονται στη γη, μαθαίνει την δικαιοσύνη η οικουμένη.
- Ησ. 32, 17: Το έργο της δικαιοσύνης θα 'ναι ειρήνη, και της δικαιοσύνης το αποτέλεσμα θα 'ναι ησυχία και ασφάλεια παντοτινή.

Καινή Διαθήκη

- Λκ. 6, 31: Όπως θέλετε να σας συμπεριφέρονται οι άνθρωποι, έτσι ακριβώς να συμπεριφέρεστε κι εσείς σ' αυτούς.
- Κολ. 3, 11: Σ' αυτή τη νέα κατάσταση δεν υπάρχουν πια εθνικοί και Ιουδαίοι, περιτμημένοι κι απεριτμητοί, βάρβαροι, Σκύθες, δούλοι, ελεύθεροι. του Χριστού είναι όλα και ο Χριστός τα διέπει όλα.
- Γαλ. 3, 28: Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα. Όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.

- Γαλ. 5, 13: Ο Θεός, λοιπόν, αδερφοί μου, σας κάλεσε για να ζήσετε ελεύθεροι. Μόνο να μη γίνει η ελευθερία αφορμή για αμαρτωλή διαγωγή, αλλά με αγάπη να υπηρετείτε ο ένας τον άλλο.
- Β΄ Τιμ. 2, 22: Να αγωνίζεσαι για τη δικαιοσύνη, την πίστη, την αγάπη, την ειρήνη, μαζί μ' εκείνους που ομολογούν με καθαρή καρδιά ότι ανήκουν στον Κύριο.
- Ιακ. 1, 4-6: Ακούστε με τώρα κι εσείς οι πλούσιοι.[...]. Ακούτε! Κραυγάζει ο μισθός των εργατών που θέρισαν τα χωράφια σας κι εσείς τους τον στερήσατε· και οι κραυγές των θεριστών έφτασαν ως στ' αυτιά του παντοδύναμου Κυρίου. Ζήσατε πάνω στη γη με απολαύσεις και σπατάλες. [...] Καταδικάσατε και φονεύσατε τον αθώο· δε σας πρόβαλε αντίσταση καμιά.

Η συμβολή του Χριστιανισμού στην ιδέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και οι υποχρεώσεις του Χριστιανού

Σε ομάδες ας απαντήσουμε, με τη βοήθεια των παρακάτω κειμένων, το ερώτημα:

«Μπορεί ο σύγχρονος (δυτικός) πολιτισμός να ερμηνευθεί χωρίς τη συμβολή του Χριστιανισμού αναφορικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου»;

Τα ανθρώπινα δικαιώματα

[...] Ο [σύγχρονος] πολιτισμός δεν μπορεί να ερμηνευθεί χωρίς τη χριστιανική παράδοση, όπως βέβαια αυτή διαμορφώθηκε και διαδόθηκε στον δυτικό χριστιανικό κόσμο.

Χαρακτηριστική είναι η διακήρυξη της ελευθερίας, της ισότητας και της αξιοπρέπειας των ανθρώπων και η αναγνώριση των αναφαίρετων δικαιωμάτων τους. Οι θέσεις αυτές, που προβάλλονται ως υψηλές κατακτήσεις του πολιτισμένου κόσμου, έχουν τις ρίζες τους στην μακραίωνη χριστιανική παράδοση. Ακριβέστερα, είναι τα κελύφη χριστιανικών θέσεων χωρίς το πνευματικό τους περιεχόμενο. Η ανεπανάληπτη αξία του ανθρώπου, που δικαιολογεί και τα αναφαίρετα δικαιώματά του, πηγάζει από την ιδιότητά του ως δημιουργήματος «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού. Επειδή ο άνθρωπος αξιολογείται σε σχέση με τον Θεό, γι' αυτό δεν υπόκειται σε τίποτε άλλο και έχει αναφαίρετα δικαιώματα. Χωρίς την θεολογική αυτή βάση η Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παραμένει μετέωρη. Ταυτόχρονα όμως ο τρόπος με τον οποίο προβάλλονται τα ανθρώπινα δικαιώματα φανερώνει την άμεση επίδραση του νεωτερικού ατομοκεντρικού ανθρωπισμού. Στην πραγματικότητα ο ανθρωπισμός αυτός ανατρέπει τον χριστιανικό ανθρωπισμό που ανάγει την ανθρώπινη αξία στον Θεό. Αποξενώνοντας τον άνθρωπο από τον Θεό [...] τον συρρικνώνει σε απλή ατομικότητα και φαλκιδεύει την προσωπική και την κοινωνική ζωή του. Τα ίδια τα ανθρώπινα δικαιώματα παραμορφώνονται και μετατρέπονται σε διασπαστικά στοιχεία της κοινωνικής ζωής και μέσα καταδυναστεύσεως των αδυνάτων.

Μαντζαρίδης, Γ. (2015³). *Χριστιανική Ηθική*, τ. 1. Άγιον Όρος: Ι. Μ. Βατοπαιδίου, σσ. 241-242.

Εκκλησία και εργασία

[...] Η ευημερία κατανοείται μόνον ως ένας οικονομικός όρος, που δεν αφορά όλους τους ανθρώπους, αλλά λίγους. Γι' αυτό επικρατεί ο φόβος. Ο φόβος της απώλειας της κυριαρχίας στους αδύνατους και της ευημερίας των ολίγων.

Απέναντι στη νέα αυτή πραγματικότητα η Εκκλησία έρχεται και εποικοδομεί τον χρόνο. Με τον όρο «Εκκλησία» νοείται τόσο το μυστήριο της Εκκλησίας, όσο και το φρόνημα, το ήθος, ο τρόπος ζωής, που διαμορφώνεται με τη μετοχή του πιστού στη ζωή της Εκκλησίας, τα μυστήρια και το μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας. Εκεί ο άρτος και ο οίνος, που είναι αγνοί καρποί της ανθρώπινης εργασίας, προσφέρονται στον Θεό από την εκκλησιαστική κοινότητα. Αυτός ο καρπός του ανθρώπινου μόχθου αγιάζεται και μεταβάλλεται σε Σώμα και Αίμα Χριστού, που τρέχει στις φλέβες των ανθρώπων. Τότε, έχο-

ντας κοινωνήσει, γινόμαστε πραγματικοί αδελφοί και αληθινοί σύντροφοι. Έτσι η εργασία δεν είναι μια ξερή οικονομική συναλλαγή, αλλά διαπροσωπική σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με τον Θεό και την κτίση και τον μαθαίνει να συνεργάζεται με το συνάνθρωπο του. Αυτή είναι η καθοριστική μας απάντηση στη σύγχρονη λαίλαπα της μετατροπής του ανθρώπου απλώς σε οικονομικό δείκτη και της ζωής, σε κόστος και συναλλαγή.

Μήνυμα του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου Α΄, την Ημέρα της Πρωτομαγιάς, 1999. Ζορμπάς, Κ. (2000). "Μεμέρισται" ο χρόνος. Περ. *Σύναξη*, τ. 73 (Ιαν.-Μάρτ. 2000), σσ. 51-52.

Προσωπική τοποθέτηση έναντι της προάσπισης αλλά και της καταπάτησης των δικαιωμάτων

Ας μάθουμε περιπτώσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο και ας συντάξουμε με επιχειρήματα μια επιστολή διαμαρτυρίας. Ποιος θα μπορούσε να είναι ο παραλήπτης αυτής της επιστολής; Μπορεί ποτέ αυτή η επιστολή να φτάσει στον παραλήπτη;

Καταπάτηση της θρησκευτικής ελευθερίας

[...] Εκατό ως εκατόν πενήντα εκατομμύρια χριστιανοί στον κόσμο στερούνται το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας. Το ανησυχητικότερο είναι ότι τα πράγματα χρόνο με το χρόνο χειροτερεύουν. Ο αριθμός των χριστιανών που δολοφονήθηκαν το 2014 είναι διπλάσιος από εκείνον του 2013. Ο διωγμός των χριστιανών συντελείται κυρίως στις ισλαμικές χώρες, δεν περιορίζεται όμως σε αυτές. Άγιος είναι, επί παραδείγματι, ο διωγμός τους στην κομμουνιστική Βόρεια Κορέα: από το 1953 και εξής δεκάδες χιλιάδες χριστιανοί έχουν εκτελεστεί ή εγκλειστεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ το 2014 η σύλληψη ενός Νοτιοκορεάτη ιεραποστόλου προκάλεσε τη φυλάκιση, τα βασανιστήρια και την εκτέλεση δεκάδων χριστιανών.

Ζουμπουλάκης, Στ. (2015). Χριστιανική μαρτυρία στη Γάζα. Περ. *Σύναξη*, τ. 136 (Οκτ.-Δεκ. 2015), σ. 25.

Παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (γενικά)

Οι υπέρμαχοι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμφωνούν ότι χρόνια μετά την έκδοσή της η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παραμένει ακόμα περισσότερο όνειρο παρά πραγματικότητα. Παραβιάσεις σημειώνονται σε κάθε μέρος του κόσμου. Για παράδειγμα, η Παγκόσμια Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του 2009 και άλλες πηγές δείχνουν ότι συμβαίνουν τα εξής:

- Βασανιστήρια ή κακοποίηση σε τουλάχιστον 81 χώρες
- Άδικες δίκες σε τουλάχιστον 54 χώρες
- Περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης σε τουλάχιστον 77 χώρες

Ειδικά οι γυναίκες και τα παιδιά περιθωριοποιούνται με διάφορους τρόπους, ο τύπος δεν είναι ελεύθερος σε πολλές χώρες και επιβάλλεται σιωπή στους διαφωνούντες, πολύ συχνά μόνιμα. Ενώ κατά τη διάρκεια των εξήντα χρόνων υπάρχουν κάποια κέρδη, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν ακόμα και σήμερα μάστιγα για τον κόσμο μας.

[...] Παραδείγματα παραβιάσεων έξι άρθρων της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΟΔΔΑ):

ΑΡΘΡΟ 3 – ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΖΩΗ

«Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία και στην προσωπική του ασφάλεια».

Το 2007 εκτιμάται ότι 6.500 άτομα πέθαναν κατά τη διάρκεια ένοπλων συγκρούσεων στο Αφγανιστάν και σχεδόν οι μισοί ήταν θάνατοι αμάχων πολιτών από αντάρτες. [...]

Το 2007 στη Βραζιλία, σύμφωνα με την επίσημη δήλωση, η αστυνομία σκότωσε τουλάχιστον 1.260 άτομα – ο μεγαλύτερος αριθμός, μέχρι σήμερα. Όλα τα περιστατικά καταχωρήθηκαν επίσημα ως «ενέργειες αντίστασης» και ερευνήθηκαν ελάχιστα ή καθόλου.

[...] Οι Βιετναμέζικες αρχές έκλεισαν διά της βίας τουλάχιστον 75.000 εθισμένους σε ναρκωτικές ουσίες και πόρνες σε 71 ασφυκτικά γεμάτα στρατόπεδα «αποκατάστασης» κατατάσσοντάς τους στην κατηγορία «υψηλού κινδύνου» προσβολής από HIV/AIDS χωρίς όμως να τους προσφέρουν μέσα θεραπείας.

ΑΡΘΡΟ 4 – ΟΧΙ ΣΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ

*«Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής.
Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται».*

Στη βόρεια Ουγκάντα, οι αντάρτες [...] έχουν απαγάγει 20.000 παιδιά τα τελευταία χρόνια και τα έχουν υποχρεώσει να υπηρετήσουν ως στρατιώτες ή ως σεξουαλικοί σκλάβοι για το στρατό.

[...] Στην Ασία, η Ιαπωνία είναι η κύρια χώρα προορισμού για γυναίκες που μεταφέρονται παράνομα, ειδικά από τις Φιλιππίνες και την Ταϊλάνδη. [...]

Το Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών εκτιμά ότι 600.000 με 820.000 άντρες, γυναίκες και παιδιά διακινούνται παράνομα μέσω διεθνών συνόρων κάθε χρόνο, οι μισοί από τους οποίους είναι ανήλικοι και μεταξύ των οποίων ένας αριθμός ρεκόρ γυναικών και νεαρών κοριτσιών που εγκαταλείπουν το Ιράκ. [...]

ΑΡΘΡΟ 5 – ΟΧΙ ΣΤΑ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ

*«Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε σκληρή,
απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή».*

Το 2008, οι αρχές των ΗΠΑ συνέχιζαν να κρατούν 270 φυλακισμένους στο Γκουαντάναμο Μπέι, στην Κούβα, χωρίς να τους έχουν απαγγελθεί κατηγορίες και χωρίς να έχουν δικαστεί και με εμφανείς αποδείξεις ότι υπέστησαν βασανισμούς. [...]

Στη Δημοκρατία του Κονγκό, διαπράττονται συνεχώς πράξεις βασανισμών και βίαιης μεταχείρισης από κυβερνητικές υπηρεσίες ασφαλείας και από ένοπλες ομάδες, περιλαμβανομένων ξυλοδαρμών, μαχαιρωμάτων και βιασμών των κρατουμένων. [...]

ΑΡΘΡΟ 19 – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

«Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο».

[...] Η Ρωσία καταπιέζει τους αντιφρονούντες, ασκεί πίεση ή κλείνει ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης και παρενοχλεί μη κυβερνητικές οργανώσεις. [...] Από το 2000, παραμένουν ανεξιχνίαστες οι δολοφονίες δεκαεπτά δημοσιογράφων, οι οποίοι ασκούσαν κριτική στις κυβερνητικές πολιτικές και δράσεις.

Στο Ιράκ, τουλάχιστον τριάνταεπτά Ιρακινοί εργαζόμενοι σε δίκτυα μέσω ενημέρωσης σκοτώθηκαν το 2008 και ένας συνολικός αριθμός 235 ατόμων έχει σκοτωθεί από την εισβολή του Μαρτίου του 2003, κάνοντας έτσι το Ιράκ τον πιο επικίνδυνο τόπο του κόσμου για τους δημοσιογράφους.

Από την ιστοσελίδα της διεθνούς ΜΚΟ «Ενωμένοι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Uhr)»

2.5. Η ΣΥΓΧΩΡΗΣΗ ΩΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ

Απόψεις των νέων για τη συγχώρηση

Ας συζητήσουμε για λίγο σε дуάδες με αφορμή τα παρακάτω θέματα: «Πόσο σημαντική είναι η συγχώρηση σε μια σχέση (φιλική, επαγγελματική, οικογενειακή, ερωτική) και γιατί;», «Πόσο συχνά εμφανίζονται οι λέξεις συγγνώμη, συγχώρηση, μετάνιωσα στο λεξιλόγιο των σύγχρονων ανθρώπων;». Στη συνέχεια θα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια τα συμπεράσματά μας.

Το θρησκευτικό περιεχόμενο της συγχώρησης

Ας παρατηρήσουμε πώς αποτυπώνει ο Lucas Cranach τη συνάντηση Χριστού με τη μοιχαλίδα και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Τι βλέπουμε; Τι σκεφτόμαστε; Τι αναρωτιόμαστε για όσα βλέπουμε; Στο τέλος ας μάθουμε τι έγινε από το βιβλικό κείμενο.

Ο Ιησούς συγχωρεί τη μοιχαλίδα

¹ Ο Ιησούς πήγε στο όρος των Ελαιών. ² Αλλά πρωί πρωί γύρισε πάλι στο ναό, κι όλο το πλήθος ερχόταν κοντά του. Αυτός κάθισε και τους δίδασκε. ³ Τότε οι δάσκαλοι του νόμου και οι Φαρισαίοι φέρνουν μια γυναίκα που την είχαν πιάσει να διαπράττει μοιχεία· την έβαλαν στη μέση ⁴ και του είπαν: «Διδάσκαλε, αυτή τη γυναίκα την έπιασαν επ' αυτοφώρω να διαπράττει μοιχεία. ⁵ Ο Μωυσής στο νόμο μάς έχει δώσει εντολή να λιθοβολούμε τέτοιου είδους γυναίκες. ⁶ Εσύ τι γνώμη έχεις;». Αυτό το 'λεγαν για να του στήσουν παγίδα, ώστε να βρουν κάποια κατηγορία εναντίον του. Ο Ιησούς τότε έσκυψε κάτω και με το δάχτυλο έγραφε στο χώμα. ⁷ Καθώς όμως επέμεναν να τον ρωτούν, σηκώθηκε πάνω και τους είπε: «Όποιος από σας είναι αναμάρτητος, ας ρίξει πρώτος πέτρα πάνω της». ⁸ Κι έσκυψε πάλι κάτω κι έγραφε στο χώμα. ⁹ Αυτοί όμως, όταν άκουσαν την απάντηση, άρχισαν με πρώτους τους γεροντότερους να φεύγουν ένας ένας, μέχρι και τον τελευταίο· κι έμεινε μόνος ο Ιησούς και η γυναίκα στη μέση. ¹⁰ Τότε σηκώθηκε όρθιος ο Ιησούς και τη ρώτησε: «Γυναίκα, πού είναι οι κατηγοροί σου; Κανένας δε σε καταδίκασε;». ¹¹ «Κανένας, Κύριε», απάντησε εκείνη. «Ούτε εγώ σε καταδικάζω», της είπε ο Ιησούς· «πήγαινε, κι από 'δω και πέρα μην αμαρτάνεις πια».

Lucas Cranach, Ο Χριστός και η μοιχαλίδα.
Ελαιογραφία, 1532.

Ιω 8, 1-11

Η συγχώρηση στον Χριστιανισμό. Αίτια που δυσχεραίνουν τη συγχώρηση και την έκφραση αγάπης στη ζωή των πιστών. Η αγάπη ως βάση για τη συγχώρηση

Ας μελετήσουμε χωρία και κείμενα με θέμα τη συγχώρηση στον Χριστιανισμό και ας εντοπίσουμε το νόημα της συγχώρησης μέσα σε αυτά, κρατώντας λέξεις και φράσεις.

Στη συνέχεια ας δημιουργήσουμε μια εφημερίδα τοίχου με θέμα: «Η συγχώρηση στην Ορθόδοξη Εκκλησία».

Τέλος, διαβάζουμε όσα κολλήσαμε στον τοίχο και τα ξανασκεφτόμαστε, διαβάζοντας το κείμενο κάποιου κρατούμενου στη φυλακή.

Ας συζητήσουμε, τώρα που ξέρουμε περισσότερα για τα βιώματα, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του προσώπου αυτού, προσπαθώντας να ανακαλύψουμε τα αίτια που δυσχεραίνουν τη συγχώρηση και να συνδέσουμε την αγάπη με τη συγχώρηση.

Η ανάγκη συγγνώμης και ανανέωσης μέσα στην εκκλησία

Ο Κύριός μας συνέδεσε αναπόσπαστα τη συγχώρηση μας από τον Θεό με τη συγχώρηση που όφειλουμε να δίνουμε στους ανθρώπους, που μᾶς ἔβλαψαν. (Κυριακή προσευχή, Ματθ. στ', 12, καί ἡ παραβολή τῶν δύο ὀφειλετῶν, Ματθ. κη', 21-35).

Στήν πραγματικότητα καί στίς περισσότερες περιπτώσεις τά ἁμαρτήματα γιά τά ὅποια ζητᾶμε τή συγγνώμη τοῦ Θεοῦ, εἶναι οἱ ἀδικίες πού κάναμε στους ἄλλους. Ἐπομένως, ὀφείλουμε νά ζητᾶμε συγχώρηση ὄχι μόνο ἀπό τόν Θεό, ἀλλά κι ἀπό κείνους πού πληγώθηκαν ἀπ' αὐτά τά ἁμαρτήματα: ἀλλιῶς ὁ Θεός δέν μᾶς συγχωρεῖ (Ματθ. ε', 23-26). Πίσω ἀπό τούς ἄνθρώπους στους ὁποίους κάναμε κακό, βρισκουμε τόν Θεό κι ὅταν ἁμαρτήσουμε στόν Θεό, πάντοτε πίσω Του βλέπουμε τούς ἄνθρώπους. Περιφρονώντας τόν Θεό, θραύουμε ἕνα ἠθικό ἐλατήριο στους ἄλλους, δίνοντάς τους ἕνα κακό παράδειγμα. Ὁ ἄνθρωπος πού δέν συμπεριφέρεται μέ λεπτότητα πρὸς τόν Θεό, δέν τήν ἔχει οὔτε πρὸς τούς ἄνθρώπους καί συμβάλλει στό νά μεγαλώνη ἡ ἀναισθησία τους ἀπέναντι στόν Θεό.[...]

Ἡ ἄρνηση τῆς συγχωρήσεως ἢ τῆς αἰτήσεως γιά συγγνώμη κρατάει σκληρή τήν ψυχή. Τό κακό πού μᾶς ἔκανε ὁ ἄλλος, ὅταν διατηρηῆται μέσα στή συνείδησή μας, εἶναι μιά ἀκαθαρσία, πού παραμένει μέσα μας, μᾶς δηλητηριάζει συνέχεια κι ἐξαπλώνει τήν ἀηδιαστική ὄσμή της σ' ὄλο τό εἶναι μας. Οἱ ἀναλαμπές ἢ τό σκοτάδι αὐτοῦ τοῦ δηλητηρίου ἐνοχλοῦν τά μάτια μας καί δέν μπορούμε ν' ἀγαπήσουμε τόν Θεό καί ὁ ἄλλος δέν μπορεῖ ν' ἀγαπήσει ἑμᾶς. [...]

Μέσα στήν ἐκκλησία [...] ἡ κατάσταση τῆς ἁμαρτίας δέν γίνεται μόνιμη. Διαλύεται ἀπό τά συνεχή κύματα τῆς συγγνώμης, τῆς προσευχῆς, τῆς ἀγάπης, πού κινητοποιεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα.

Γι' αὐτό κι ὅλοι φαίνονται νά κινεῦνται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα πού τούς ἐνώνει. Τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τό ὄργανο αὐτῆς τῆς διαπροσωπικῆς ζωῆς, πού κατευθύνεται πρὸς τήν καθαρότητα καί δέν συμβιβάζεται μέ τή σκληρότητα ἢ τήν ἀκαμψία τῶν σχέσεων, μέσα στήν Ἐκκλησία. Εἶναι τό Πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τῆς σχέσεως μέσα στήν ἐλευθερία τῆς ἀγάπης· ἔπειτα, δέν μπορεῖ νά συμβιβαστῆ μέ τήν σκληρότητα, τήν τελατωμένη στάση τῆς δυσπιστίας ἢ τῆς ἀποστάσεως, πού προκαλοῦνται καί διατηροῦνται μέ τήν ὑπερηφάνεια, ἢ ὅποια οὔτε ζητάει, οὔτε δίνει συγχώρηση. Ἐκεῖ πού βασιλεύουν τά πάθη, παρά τήν φαινομενική κινητικότητα τους, κυριαρχεῖ ἡ σκληρότητα, ἡ ἀκαμψία, ἡ ἔλλειψη ἐλευθερίας, πού μόνο τό Ἅγιο Πνεῦμα μπορεῖ νά ἐπαναφέρῃ ὅταν δίνη στόν ἄνθρωπο τή δύναμη νά συγχωρῆ καί νά ζητάει συγχώρηση, νά ὑψώνεται πάνω ἀπό τήν ὑπερηφάνειά του καί τά ἄλλα ἐγωϊστικά πάθη. [...]

Ἡ ἀνικανότητα τῶν χριστιανικῶν ψυχῶν νά ὑποφέρουν τήν ἁμαρτία καί τό κακό πού προξενεῖται στους ἄλλους, ἡ ἀνάγκη νά ζητοῦν καί νά δίνουν συγχώρηση, φανερώνουν μιά ἀπό τίς δυνάμεις τῆς Ἐκκλησίας γιά κάθαρση, ἀνανέωση, συνεχῆ ἀνάπλαση τῆς ἐνότητος καί τῶν ἐσωτερικῶν δεσμῶν της, γιά νά βρισκεται σέ συμφωνία ἐν Χριστῷ. Ἔτσι φανερώνεται τό μυστήριο τῆς διατηρήσεως καί τῆς ἀέναης ἀνανεώσεώς της.

Στανιλοάε, π. Δ., *Η ανάγκη της συγγνώμης και ανανέωσης μέσα στην Εκκλησία*,
Ιστοσελίδα Ι. Μ. Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ.

Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν σου, ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου....

Στίχος ἀπὸ τον Ν΄ Ψαλμό.

Τῆς μετανοίας ἄνοιξόν μοι πύλας, Ζωοδότα, ὀρθρίζει γὰρ τὸ πνεῦμά μου, πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου, ναὸν φέρον τοῦ σώματος, ὅλον ἐσπιλωμένον, ἀλλ΄ ὡς οἰκτίρμων κάθαρον, εὐσπλάγχνῳ σου ἑλέει.

Πεντηκοστάριο. Ἰδιόμελο Τριωδίου. Ἦχος πλ.δ΄.

Ἐπιστολή τέως κρατούμενου πρὸς τον π. Γερβάσιο Ραπτόπουλο

Μάρτιος 2007

Πατέρα Γερβάσιε, Σεβαστέ μου Γέροντα,

Λίγες ἡμέρες μάς χωρίζουν ἀπὸ την ἔλευση της Αγίας και Μεγάλης Εβδομάδος. Θα εἶναι αὐτή η τρίτη Μεγάλη Εβδομάδα ἀπὸ τότε που ἀποφυλακίστηκα. Πρὶν την ἀποφυλάκισή μου εἶχα ζήσει τρεῖς Μεγαλοβδομάδες στην Φυλακή.

Τις ἡμέρες αὐτές στην Φυλακή τις αισθάνεται κανεῖς ἐντελῶς διαφορετικά και πολὺ πιο ἔντονα, ἀπὸ οπουδήποτε ἀλλοῦ. Δεν ὑπάρχει κατάνυξη που συναντᾶ κανεῖς στις ἐκκλησίες οὔτε οι ευχές οὔτε τα χαρούμενα πρόσωπα, οὔτε το εορταστικό κλίμα, οὔτε η ζέση της οἰκογένειας. Ὑπάρχει ὅμως η συνάντηση με την προσωπική ευθύνη, η συμπόρευση με το Θεῖο δράμα, η ἐλπίδα να ἔχει κανεῖς στα μάτια του Κυρίου μας την τύχη του πρώτου πολίτη του παραδείσου και πρώην ληστή, η ἔντονη προσημονία της Ἀνάστασης... Ποτέ στην ζωή μου δεν θα ξεχάσω την ἐμπειρία αὐτή! Την σκληρή ἐμπειρία της Φυλακῆς ἀλλὰ και την μεγάλη ευκαιρία της Φυλακῆς! Διότι η Φυλακή σε περιορίζει, σε πληγώνει, σε τιμωρεῖ, ἀλλὰ σου δίνει και την προοπτική της ἐπιλογῆς.

Της ἐπιλογῆς να σαπίσεις ἢ να ἀνθίσεις! Να γίνεις χειρότερος ἢ ΚΑΛΥΤΕΡΟΣ ἈΝΘΡΩΠΟΣ!

Πράγματι ἀν κάποιος ἔχει τὴ δύναμη ψυχῆς να ζητᾶ εὐλικρινᾶ την συγχώρεση και να ποθεῖ ἀληθινὰ την κάθαρση, τότε νιώθει την ἐλπίδα, και ὅποιος νιώθει την ἐλπίδα, παίρνει θάρρος να ἰκετεύσει τον Θεὸ να τον σηκώσει, να τον ἀναστήσει!

Λέει ο Ἀπόστολος Παῦλος: «Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τον κόσμον ἀμαρτωλοῦς σώσαι» (Α΄ Τιμ. 1, 15) και ἀληθῶς ο Κύριός μας δεν καταδικάζει κανέναν γιατί ἀμάρτησε, ἀλλὰ γιατί δεν μετανόησε.

Στον ὠκεανὸ του ἐλεύθερου χρόνου στην Φυλακή, μου δόθηκε η ευκαιρία να διαβάσω πολλὰ ψυχροφελῆ βιβλία... Στην ἀρχὴ και ἐνῶ διάβαζα και προσευχόμενον δίσταζα, ἴσως και να ντρεπόμουν, να ἐπικοινωνήσω με κάποιον ἄνθρωπο να μου ἔδινε μια ἐπιπλέον σημαντική πνευματική βοήθεια. Και να! Η ἐπίσκεψή σας στην Φυλακή, για να προσφέρετε πνευματικά και υλικά σε ὅλους τους κρατουμένους. Το ἀδιάπτωτο και ἀπόλυτο χριστιανικό ἐνδιαφέρον σας για ὅλους, ἀνεξαρτήτως θρησκευματος, ἐθνότητος ἢ χρώματος. Ο παρηγορητικός κηρυκτικός σας λόγος, ἀλλὰ και ο ψαλμωδός που ἐκεῖνες τις ἡμέρες ἔτυχε να διαβάζω: «Ὁ Θεός, συ ἔγνωσ την ἀφροσύνην μου, και αι πλημμέλειάι μου ἀπὸ σου οὐκ ἀπεκρύβησαν» (Ψαλμ. ξη, 6), ἔδωσαν τὴ δύναμη στο χέρι μου να γράψω ἐκείνη την πρώτη ἐπιστολή, που ἐγένε ἀφορμὴ της ευεργετικῆς για μένα γνωριμίας μας. Με στηρίξατε και με καθοδηγήσατε πνευματικά, αὐτὰ τα πέτρινα χρόνια της φυλάκισής μου, ἀλλὰ και μετὰ την ἀποφυλάκισή μου ἕως

Ὁ φυλακισμένος με την πορφύρα, 1996.

σήμερα! Είστε για την ελαχιστότητά μου ο ιδανικός πνευματικός πατέρας. ΠΑΤΕΡΑΣ! Τα χρόνια αυτά που ήμουν στη Φυλακή διαπίστωσα ότι η λέξη ΠΑΤΕΡΑΣ φτιάχτηκε για αποστάσεις. Να την φωνάζεις από την μια μεριά του κόσμου στην άλλη, σα να φωνάζεις ΒΟΗΘΕΙΑ! [...]

Τις γράφω τις γραμμές αυτές σε απόσταση χρόνου, πάνε τρία χρόνια από τότε που αποφυλακίστηκα. Και δεν είμαι κάποιος από αυτούς τους χιλιάδες, που εξαγοράζοντας την ποινή τους, τους χαρίσατε την ελευθερία τους. Είμαι όμως ένας από αυτούς που τους χαρίσατε την πνευματική τους ελευθερία, που τους βοηθήσατε να γίνουν ΚΑΛΥΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ. Και πιστέψτε με αυτό είναι πολύ πιο σημαντικό! [...]

Έχει πράγματι εξαιρετικά υψηλή δημοφιλία να προσφέρει κανείς στους πτωχούς, στους αρρώστους, στα ορφανά, στις κακοποιημένες γυναίκες, στις ανύπαντρες μητέρες και μηδενική δημοφιλία να ασχολείται κάποιος με τους κρατούμενους. Αυτούς που πολλές φορές ακόμη και η ίδια τους η οικογένεια τους έστρεψε την πλάτη...

Όποιος όμως είναι Χριστιανός Ορθόδοξος πρέπει να μην λησμονεί ποτέ ότι είναι μέλος μιας πίστης που πρώτα από όλα ξέρει να αγαπά και να συγχωρεί. Να συγχωρεί και να αγαπά. Γιατί αν ξέρεις να συγχωρείς, ξέρεις και να αγαπάς, και αν ξέρεις να αγαπάς, ξέρεις και να συγχωρείς.

Ας μην μας διαφεύγει ακόμη, ότι στην Φυλακή δεν έχουν μπει όλοι οι άνθρωποι για ειδικά εγκλήματα. Μια στιγμιαία αμέλεια, ένας λάθος προγραμματισμός, μια συκοφαντία, ένα οικονομικό ναυάγιο είναι αρκετά να στείλουν κάποιον στη Φυλακή. Και όλοι μας πρέπει να προσέχουμε, γιατί η ζωή μας πολλές φορές μοιάζει με φράση που ακούγεται σωστή, αλλά αν πας να την διαβάσεις είναι γεμάτη... ορθογραφικά λάθη.

Σεβαστέ μου Γέροντα,
Τρία χρόνια μετά, μπορώ μετά παρησίας να πω: ΝΑΙ, τώρα είμαι ΚΑΛΥΤΕΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ!

Επιστολές από Κρατούμενους, Διακονία Αποφυλακίσεως Απόρων Κρατουμένων.

Εκτίμηση των θέσεων του Χριστιανισμού για τη συγχώρηση

Με βάση όσα είπαμε και κάναμε σε αυτήν την ενότητα, ας καταγράψουμε τι θα έγραφε ένας πιστός/μια πιστή σε μία επιστολή προς κάποιον/κάποια που τον αδίκησε ή σε κάποιον που αδίκησε.

2.6. Ο ΑΛΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ

Μορφές ετερότητας από τη σύγχρονη πραγματικότητα και στάσεις απέναντι σ' αυτήν

Ας διαβάσουμε το απόσπασμα από το «Άξιον εστί» του Οδυσσέα Ελύτη και απαντήσουμε στο ερώτημα: «Ποιον θεωρούμε διαφορετικό;». Ας ομαδοποιήσουμε τις απαντήσεις μας.

Άξιον εστί (απόσπασμα)

Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
και δε γίνεται Αυτοί χωρίς Εσένα
και δε γίνεται μ' Αυτούς χωρίς,
Εσύ Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
Και ανάγκη πάσα να τους αντικρίσεις
Η μορφή σου αν θέλεις ανεξάλειπτη να 'ναι
Και να παραμένει αυτή.

Οδυσσέας Ελύτης

Αίτια της περιθωριοποίησης λόγω θρησκευτικής ή άλλης ετερότητας. Στάσεις του Χριστιανισμού απέναντι στην ετερότητα

Στη μέση ενός μεγάλου φύλλου χαρτιού ας φτιάξουμε κάθε ομάδα έναν κύκλο και ας γράψουμε στο κέντρο του τη λέξη: «περιθωριοποίηση».

Έξω από τον κύκλο ας τραβήξουμε γραμμές και παρακλάδια και ας σημειώσουμε τις μορφές και τα αίτια της «περιθωριοποίησης», ενώνοντας με γραμμές όταν συνδέονται. Στη συνέχεια ας διαβάσουμε σύντομες φράσεις από την Αγία Γραφή και ας αντιστοιχίσουμε τις φράσεις με όσα γράψαμε. Στο τέλος παρουσιάζουμε τις κάρτες γνώσεων που δημιουργήσαμε για το θέμα.

Φράσεις από την Καινή Διαθήκη:

- Ιω 13,34: Αγαπάτε αλλήλους. Όπως σας αγάπησα εγώ, να αγαπάτε κι εσείς ο ένας τον άλλο.
- Εβρ. 13,1-3: Συνεχίστε ν' αγαπάτε ο ένας τον άλλο σαν αδέρφια. Μην ξεχνάτε τη φιλοξενία, γιατί μ' αυτήν μερικοί, χωρίς να το ξέρουν, φιλοξένησαν αγγέλους. Να θυμάστε τους φυλακισμένους σαν να είστε κι εσείς φυλακισμένοι μαζί τους· κι όσους υποφέρουν, γιατί κι εσείς μπορείτε να βρεθείτε στη θέση τους.
- Γαλ. 6,2: Να σηκώνετε ο ένας το φορτίο του άλλου, κι έτσι θα εφαρμόσετε πλήρως τον νόμο του Χριστού. Αλλήλων τα βάρη βαστάζετε.
- Μτ. 5,45: ...αυτός (ο Πατέρας) ανατέλλει τον ήλιο του για κακούς και καλούς και στέλνει τη βροχή σε δικαίους και αδίκους.
- Μτ. 12,35: Ο καλός άνθρωπος βγάζει από το καλό του απόθεμα τα καλά, κι ο κακός άνθρωπος από το απόθεμα της κακίας του τα άσχημα λόγια.
- Λκ. 6,27: Αγαπάτε τους εχθρούς σας, ευεργετείτε όσους σας μισούν.
- Ιω. 8,7: Όποιος από σας είναι αναμάρτητος, ας ρίξει πρώτος πέτρα πάνω της (Ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω).
- Μκ. 10,31: Πολλοί δε έσονται πρώτοι έσχατοι και έσχατοι πρώτοι.
- Λκ. 6,27-28: Σ' εσάς όμως που μ' ακούτε λέω: Αγαπάτε τους εχθρούς σας, ευεργετείτε όσους σας μισούν· δίνετε ευχές σ' όσους σας δίνουν κατάρες, προσεύχεστε γι' αυτούς που σας κακομεταχειρίζονται.

- Ρωμ. 2,1: ...κρίνοντας τον άλλο, καταδικάζεις τον ίδιο τον εαυτό σου, αφού κι εσύ ο κριτής κάνεις τα ίδια...
- Γαλ. 5,14: Άλλωστε όλος ο νόμος συνοψίζεται σε μία φράση: Στο ν' αγαπήσεις τον πλησίον σου σαν τον εαυτό σου.
- Ρωμ. 15,2: Η συμπεριφορά του καθενός μας να είναι αρεστή στον πλησίον, ώστε να τον βοηθάει να προκόβει στο αγαθό.
- Α' Κορ. 16,14: Όλες τις πράξεις σας να τις εμπνέει η αγάπη.
- Ρωμ. 13,10: Η αγάπη σε καμιά περίπτωση δεν κάνει κακό στον άλλο· η αγάπη είναι η τέλεια εκπλήρωση των εντολών του Θεού.

Φράσεις από την Παλαιά Διαθήκη:

- Δευτ. 10,19: Να αγαπάτε, λοιπόν, τους ξένους, γιατί κι εσείς ήσασταν ξένοι στην Αίγυπτο.
- Παρ. 11,12: Ο ανόητος μιλάει χλευαστικά για τον πλησίον του, μα ο συνετός σωπαίνει.
- Παρ. 21,12: Πάντα του ασεβή η ψυχή διψάει για το κακό· ούτε για τον πλησίον του έλεος δεν έχει...
- Παρ. 3,34: Εναντιώνεται στους αλαζόνες, ενώ δείχνει αγάπη στους ταπεινούς.

Πώς θα κριθεί ο κόσμος

³¹ Όταν θα έρθει ο Υιός του Ανθρώπου με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και θα τον συνοδεύουν όλοι οι άγιοι άγγελοι, θα καθίσει στον βασιλικό θρόνο του. ³² Τότε θα συναχθούν μπροστά του όλα τα έθνη, και θα τους ξεχωρίσει όπως ξεχωρίζει ο βοσκός τα πρόβατα από τα κατσίκια. ³³ Τα πρόβατα θα τα τοποθετήσει στα δεξιά του και τα κατσίκια στ' αριστερά του. ³⁴ Θα πει τότε ο βασιλιάς σ' αυτούς που βρίσκονται δεξιά του: "ελάτε, οι ευλογημένοι απ' τον Πατέρα μου, κληρονομήστε τη βασιλεία που σας έχει ετοιμαστεί απ' την αρχή του κόσμου. ³⁵ Γιατί, πείνασα και μου δώσατε να φάω, δίψασα και μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και με περιμαζέψατε, ³⁶ γυμνός και με ντύσατε, άρρωστος και μ' επισκεφθήκατε, φυλακισμένος κι ήρθατε να με δείτε". ³⁷ Τότε θα του απαντήσουν οι άνθρωποι του Θεού: "Κύριε, πότε σε είδαμε να πεινάς και σε θρέψαμε ή να διψάς και σου δώσαμε να πιεις; ³⁸ Πότε σε είδαμε ξένον και σε περιμαζέψαμε ή γυμνόν και σε ντύσαμε; ³⁹ Πότε σε είδαμε άρρωστον ή φυλακισμένον κι ήρθαμε να σε επισκεφθούμε;". ⁴⁰ Τότε θα τους απαντήσει ο βασιλιάς: "σας βεβαιώνω πως αφού τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, τα κάνατε για μένα"».

Μτ 25, 31-40

Μια εικαστική «συνέργεια» του Γάλλου λιθογράφου Jef Aérosol και του Άγγλου φωτογράφου Lee Jeffries, από τη σειρά «Synergy». Χωρίς τίτλο #3, φωτογράφιση του Éric Simon.
Ο Lee Jeffries φωτογραφίζει πορτρέτα άστεγων ανθρώπων.

Προτάσεις με χριστιανικά κριτήρια τρόπων αποδοχής της ετερότητας

Σε ομάδες ας μελετήσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας επεξεργαστούμε τις θέσεις και τις στάσεις της Εκκλησίας απέναντι στη μοναδικότητα του ανθρώπινου προσώπου και τον σεβασμό της ετερότητας. Ας παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα στην ολομέλεια και ας συζητήσουμε την προσωπική μας θέση σε όσα μάθαμε.

Προς μία θεολογία της ετερότητας

Στοιχεία και προϋποθέσεις για μια θεολογική προσέγγιση της πολυπολιτισμικότητας που να εκφράζεται ως αλληλοσεβασμός, αποδοχή και ειρηνική συνύπαρξη με τη θρησκευτική ή όποια άλλη ετερότητα, είναι διάσπαρτα στη Βίβλο και στα πατερικά κείμενα. Για την αναγνώρισή τους, όμως, απαιτείται σαφώς μία άλλη νοοτροπία και ένας άλλος προσανατολισμός. Μια άλλη ερμηνευτική προσέγγιση μπορεί να αναδείξει και να φωτίσει καίριες πτυχές της θεολογίας της ετερότητας. Στη διήγηση της δημιουργίας είναι κατάδηλο, πέρα από τη διαλεκτική κτιστού και ακτίστου, ότι ο άνθρωπος και ο κόσμος είναι δημιουργήματα «καλά λίαν» του Θεού. [...] Στο σχέδιο της θείας οικονομίας του Θεού για τη σωτηρία εντάσσονται όλες οι θρησκευτικές παραδόσεις. Η Βίβλος δεν είναι μόνο θεόπνευστο έργο. Είναι και ιστορικό προϊόν και μαρτυρία πολυπολιτιστικών και πολυθρησκευτικών σχέσεων. [...] Η Καινή Διαθήκη δεν αφορά αποκλειστικά στον περιούσιο λαό. Ο πλησίον είναι ο άλλος, ο έτερος, όπως και ο Θεός είναι ο απόλυτος Άλλος, ο όντως Έτερος προς τον άνθρωπο, που γίνεται αδελφός. Συνεπώς, η αποδοχή του άλλου και της ετερότητας δεν αποτελεί απλώς ένα ακόμη παράδοξο αίτημα της μετανεωτερικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, αλλά βρίσκεται ακριβώς στην καρδιά της θεολογικής μας παράδοσης. «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν» (Ιω. 14,2). Στην Καινή Διαθήκη μπορεί κανείς να ψηλαφήσει μια σειρά από θεολογικούς τόπους της ετερότητας, όπως οι παραβολές του Καλού Σαμαρείτη και της Κρίσεως. Το ιδρυτικό γεγονός της Εκκλησίας κατά την Πεντηκοστή σημαίνει πρόσληψη της προσωπικής ετερότητας αλλά και της πολυπολιτισμικότητας των λαών και των γλωσσών στην προοπτική του σώματος του Χριστού. Η εμπειρία και η δυναμική που ανέπτυξε η αρχαία Εκκλησία προσανατολίζεται σαφώς προς πολυπολιτισμική προοπτική. Η Αποστολική Σύνοδος, η εκκλησιολογία του αποστόλου Παύλου και το άνοιγμα προς τους εθνικούς σηματοδοτούν τις απαρχές μιας νέας πραγματικότητας. Δεν χρειάζεται να είναι κανείς Ιουδαίος ή να εφαρμόζει τον Μωσαϊκό Νόμο για να ενταχθεί στην Εκκλησία. Η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος δεν επιβάλλει μιαν αναγκαστική ομοιομορφία με απαρέγκλιτους κανόνες και κατηγορικές προσταγές. Αντίθετα, φωτίζοντας την προσωπική ετερότητα του κάθε μέλους της εκκλησιαστικής κοινότητας, την οδηγεί σε αρμονική αλληλεξάρτηση με τα άλλα μέλη, οικοδομώντας, έτσι, την ενότητα του σώματος. [...] Η εκκλησιολογία αποκαλύπτει τη δυνατότητα ένωσης των πολλών στο Ένα Σώμα του Χριστού, όπου οι πολλοί συνάπτονται και γίνονται αλλήλων μέλη. Γιατί η Εκκλησία δεν είναι μόνο η συναγωγή των πριν διεστώτων αλλά και η ποικιλία των χαρισμάτων. [...] Κοινωνία και ετερότητα, ενότητα και πολλαπλότητα συμπύκνουν, αντανακλώντας το δόγμα της Αγίας Τριάδος. [...] Η σχέση του ανθρώπου με την ετερότητα του κόσμου και της φύσης αναδεικνύει και φανερώνει την ευθύνη του απέναντι στην υπόλοιπη δημιουργία. Ο άνθρωπος καλείται να οδηγήσει την άλογη κτίση σε κοινωνία μαζί του, καλλιεργώντας την αισθητικά μέσω της προσωπικής δημιουργίας, του πολιτισμού του, όχι να την καθυποτάξει ή να την αφομοιώσει μη σεβόμενος την ετερότητά της. [...] Το ασκητικό ήθος, εξάλλου, δεν συνιστά ατομικό κατόρθωμα, αλλά κατεξοχήν γεγονός κοινωνίας. Είναι η προσωπική εμπειρία της θυσιαστικής αυθυπέμβασης από κάθε αδιέξοδη εμμονή στην αυτάρκεια της ύπαρξης, το κοινωνικό και κενωτικό άνοιγμα του προσώπου στη ζωή της κοινότητας ως συνύπαρξη και σχέση με τα άλλα μέλη, το μεγάλο «ναι» στη ζωή, στη ζωή ως αγάπη και ελευθερία. Η ανθρώπινη προσπάθεια δεν κατορθώνει, παρά μόνο αποδέχεται ελεύθερα και οικειώνεται αγαπητικά τον τρόπο υπάρξεως του Θεού.

Γιαγκάζογλου, Σ., *Κοινωνία εσχάτων, Δοκίμια εσχατολογικής οντολογίας*, Ίνδικτος, Αθήνα, 2016, σσ. 265-268.

Βλάσης Κανιάρης, Το κουτσό, Περιβάλλον, ΕΜΣΤ, Αθήνα, 1974.

Ο μετανάστης

[...] Ο μετανάστης είναι πρόκληση για την γνησιότητα της ιερατικής, χριστιανικής και ανθρώπινης αυτοσυνειδησίας μου και τούτο γιατί εγώ πέρα από κάθε άλλον γνωρίζω ότι το μέτρο της ανθρώπινης αξίας είναι η Ενανθρώπηση του Θεού. Γιατί περισσότερο από κάθε άλλον οφείλω να θυμάμαι ότι αυτός ο μετανάστης μπορεί να είναι ένας από αυτούς που θα έλθει από ανατολών και δυσμών και θα ανακληθεί στην Βασιλεία του Θεού και εγώ ως υιός της Βασιλείας να μείνω απ' έξω. Ο λόγος και η πράξη του Χριστού δεν αφήνουν περιθώρια για την όποια διαπραγμάτευση αυτής της αλήθειας. Δεν μπορούμε να διαπραγματευθούμε αυτήν την αλήθεια στο όνομα κανενός εθνικισμού ή οποιουδήποτε άλλου “-ισμού”.

Ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος, είναι κατ' εικόνα Θεού δημιουργημένος. Δεν είναι ένα ωραίο ζώο για το οποίο διεκδικούμε λίγο περισσότερο σανό, αλλά ένα πρόσωπο που έχει κληθεί να υπερβεί την θνητότητά του και να γίνει μέτοχος της Θείας ζωής. Το όραμα της Εκκλησίας είναι “μία ποιμνη, Εις ποιμήν”. Και σε αυτή την ποιμνη χωράνε όλοι, ακόμη και οι μετανάστες. Είναι μια κοινωνία όπου όλοι αλληλοπεριχωρούνται εν αγάπη, όπου ο άλλος είναι η χαρά μου και όχι η κόλασή του.

Ποιος είναι ο μετανάστης

Θα ερωτήσει κάποιος. Για ποιον μετανάστη μιλάμε; Για τον κάθε μετανάστη, και τον καλό και τον κακό. Για τον άνθρωπο και όπως διαμορφώθηκε μέσα στις συνθήκες της ζωής που έζησε. Ο καθένας είναι πρώτα άνθρωπος, μέτοχος της κοινής των ανθρώπων φύσεως. Ο καθένας είναι ένα πρόσωπο μοναδικό και ανεπανάληπτο. Ο κάθε άνθρωπος για τον Θεό είναι μοναδικός. Ελάτε λοιπόν τώρα να δούμε τον συγκεκριμένο άνθρωπο και να τον αντιμετωπίσουμε. Να τον γνωρίσουμε πρώτα. Να βρούμε τον τρόπο να επικοινωνήσουμε μαζί του. Να αντιμετωπίσουμε τα πρώτα άμεσα προβλήματά του. Να του εξηγήσουμε τους όρους και τις συνθήκες της κοινής ζωής όλων μας. Να σταθούμε και να τον κάνουμε να σταθεί και αυτός με ευθύνη απέναντι στην ζωή του, απέναντι στη ζωή μας, απέναντι και στην παραβατικότητά του. [...]

Αδιαπραγμάτευτη για την Εκκλησία η αξία του ανθρώπινου προσώπου

Εάν υπάρχει κάτι που πρέπει να το πούμε πολύ καθαρά, είναι ότι για την Εκκλησία είναι αδιαπραγμάτευτη η αξία του ανθρώπινου προσώπου. Είπα και στην αρχή ότι το μέτρο αυτής της αξίας είναι η Ενανθρώπιση του Θεού. Το ότι ο Θεός γίνεται άνθρωπος φανερώνει την μοναδικότητα και την αξία του ανθρώπου. Εάν αυτό το μέτρο χαθεί, τότε τι μένει σαν μέτρο της ανθρώπινης αξίας; Τότε τι είναι ο άνθρωπος; Είναι ένα ωραίο ζώο που διεκδικούμε γι' αυτόν περισσότερο σανό ή τελικά ένα σωρό από σκουπίδια; Όταν αρνούμεθα την θεία καταγωγή του ανθρώπου και το θεοειδές του ανθρώπινου προσώπου, μήπως προσφέρουμε ένα ιδανικό ιδεολογικό στήριγμα στην εκμετάλλευση του ανθρώπου και τον ευτελισμό του;

Παύλος (Ιωάννου), Μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης, *Το μεταναστευτικό πρόβλημα*. Στο συνέδριο Εκκλησία και Αριστερά, Ιστολόγιο: Θεολογικά Δρώμενα. Δημοσιεύθηκε 24/1/2013 .

Όταν ο Άη Νικόλας ζήτησε από τον Κοσμά να ανοίξει τον ναό για τους πρόσφυγες

- Άη Νικόλα μου, χανόμαστε! Έρχονται! Το νησί σου αλώνεται. Καραβιές φτάνουν απ' απέναντι.
- Ποιοι έρχονται, Κοσμά μου; Τόσα χρόνια Επίτροπος εδώ στην εκκλησιά μου και δεν σε ξανάδα έτσι ταραγμένο.
- Αυτοί, αυτοί, από απέναντι.
- Ε, και πώς κάνεις έτσι; Μαζί τους ήμουν και δεν είδα παρά μόνο θαλασσοπνιγμένους με κουρελιασμένες βάρκες.
- Γι' αυτούς μιλάω, Άη Νικόλα μου. Γι' αυτούς.
- Κι από αυτούς θα χαθείτε, ευλογημένες; Από παιδιά, γέρους κι ετοιμόγεννες;
- Δε φοβάμαι αυτούς, Άγιέ μου. Αντίθετα, τους συμπονάω. Αυτά που φέρνουν μαζί τους φοβάμαι.
- Και τι φέρνουν;
- Τη φτώχεια τους. Την απελπισία τους. Δε χωράνε πια. Πού θα κουρνιαξουν; Τι θα φάνε; Θα μας πνίξουν. Δε φταίνε αυτοί... αλλά θα μας πνίξουν.
- Αχ! Κοσμά μου, δε βλέπεις; Έφτασε η ώρα.
- Ποια ώρα, Άη Νικόλα μου;
- Η ώρα να διαλέξεις κι εσύ κι οι συμπατριώτες σου, που μ' αγαπάτε και με τιμάτε, την πίστη της πράξης από την πίστη της θεωρίας και των ωραίων λόγων.
- Και τί να κάνουμε, Άγιέ μου; Σε λίγο θα 'μαστε στον τόπο μας οι λιγότεροι. Πού θα πάει αυτή η συμφορά;
- Πάλι με μπερδεύεις, Κοσμά μου. Εγώ σου λέω πως τα πράγματα είναι απλά. Σε λίγη ώρα, εδώ πιο κάτω από το μοναστήρι μου, στην ακτή, μέσα σε μια βάρκα τρύπια, μουσκεμένος, άστεγος, πεινασμένος και μισοπεθαμένος φτάνει ο Χριστός.
- Ο Χριστός;
- Αμ τι νόμιζες; Πως θά 'μενε το Ευαγγέλιο για πάντα ένα ωραίο ανάγνωσμα από τον άμβωνα; Έφτασε η ώρα και της δικής σου γενιάς να καταλάβει τί σημαίνει πως ο Θεός έγινε άνθρωπος. Όχι στα λόγια, όχι στο κήρυγμα, αλλά στην αληθινή ζωή. Χριστό δεν γυρεύεις μια ζωή; Έφτασε! Πήγαινε βρες Τον εκεί κάτω στην ακτή, που το κύμα πετάει στα βράχια παιδικά κορμάκια.
- Κι αν είναι σχέδιο, Άη Νικόλα μου; Κι αν έχουν συνωμοτήσει να μας εξαφανίσουν; Κι αν μας τους στέλνουν γι' αυτό;
- Σα να μου φαίνεται πως πιο πολύ πιστεύεις στη δύναμη του κόσμου, απ' όσο του Θεού.
- Θεός φυλάξοι!
- Κι όμως! Νομίζεις πως έλειψαν ποτέ τα σχέδια και οι συνωμοσίες; Όπως πάντα, έτσι και τώρα. Μην ταράζεσαι. Κράτα στην καρδιά σου προσηλωμένη στον πόνο του κόσμου και έχεις γίνει κομμάτι της πιο δυνατής συνωμοσίας της Ιστορίας: Της συνωμοσίας της αγάπης. Αυτής που δεν θα νικηθεί ποτέ.

– Και πώς θα σταματήσει αυτό; Πότε η αγάπη θα νικήσει;

– Άκουσε, το κακό υπάρχει σαν αφορμή για να γεννιούνται αγωνιστές. Αγωνιστές αγάπης. Αγωνιστές αγιότητας. Αγωνιστές ενός καλύτερου κόσμου. Σήμερα, εκεί, στην ακτή. Με ό,τι έχεις. Με ό,τι μπορείς. Και από αύριο, με λόγο, με δράση, με προσευχή, ό,τι μπορείς, όπως μπορείς, με όσους βρεις, έστω κι αν δεν συμφωνείτε σε όλα, να σταματήσετε το κακό, άνθρωποι, εικόνες Θεού, να γίνονται τροφή στην απληστία ανθρώπων απανθρώπων. Με λόγο, με δράση και παράδειγμα να φτιάχνονται άνθρωποι που θα μισούν την αδικία και θα γκρεμίζουν τα τείχη του εγωισμού και της καλοπέρασής τους. Μόνον έτσι θα σταματήσει αυτό το κακό κι όλα τ' ανάποδα του κόσμου.

– Όλο και ζυγώνουν! Πού θα μείνουν;

– Εδώ!

– Πού εδώ; Μέσα στον ναό σου;

– Στο ναό μου. Για όσο χρειαστεί.

– Μα είναι αλλόθρησκοι. Πώς θα μπουν εδώ;

– Αν είναι αλλόθρησκοι αυτοί, τότε κι ο Χριστός που θαλασσοπνίγεται μαζί τους, αλλόθρησκος θα 'ναι.

– Θεός φυλάξοι, Άη Νικόλα μου!

– Μη φοβάσαι! Τον κάθε τόπο τον κάνει ιερό η αγάπη. Ούτε εγώ, ούτε οι άγιοι στα εικονοστάσια κινδυνεύουμε. Άλλος είναι ο κίνδυνος.

– Ποιος;

– Να μάθουν οι καρδιές να μετράνε τους ανθρώπους σαν αντικείμενα, σαν άψυχα, σα στατιστικές. Γι' αυτό σου λέω, άνοιξε τον ναό. Εδώ μέσα θα ζεσταθεί το κορμί τους. Κι όταν ζεσταθεί αυτό, μπορεί και να ρωτήσουν, ποιος είναι Αυτός που ζέστανε και την καρδιά αυτών που τους υποδέχτηκαν. Κάποτε, μπορεί να Τον αναζητήσουν κι εκείνοι.

– Άη Νικόλα μου, στον Βορρά χτίζουν φράχτες να τους κρατήσουν μακριά. Μήπως αυτοί ξέρουν καλύτερα;

– Δεν κάνουν τίποτε τα τείχη, γιατί ο εχθρός είναι ήδη μέσα. Μέσα στις χώρες τους και μέσα στις καρδιές τους. Μη φοβάσαι. Ο τόπος σου έζησε γιατί ύψωνε πάντα τείχη στη βαρβαρότητα, όχι στη δυστυχία. Άνοιξε, λοιπόν, Κοσμά μου, την Εκκλησία και μη φοβάσαι. Όσο η αγάπη ξεκλειδώνει τις πόρτες των σπιτιών και των καρδιών, ο τόπος αυτός δε θα χαθεί. Κι άσ' τους να λένε. Εγώ σ' αφήνω. Έχω να πάω μαζί με τις βάρκες σας, που ψάχνουν ναυαγούς. Εσύ με βλέπεις στις εικόνες, εγώ όμως, είμαι εκεί. Κάθε νύχτα είμαι εκεί και μαζεύω ανθρώπους. Δε ρωτάω καταγωγή, δε ρωτάω θρησκεία. Ανθρώπους, μόνον ανθρώπους.

.....
– Κοσμά! Κοσμά! Ξύπνα! Ο παπάς σου παραγγέλνει ν' ανοίξεις την Εκκλησία. Χώρος αλλού δεν υπάρχει. Σήκω! Όπου να 'ναι φτάνουν από απέναντι. Εκεί μέσα θα τους κοιμίσουμε και βλέπουμε. Βιάσου!

Ιγνάτιος, Μητροπολίτης Δημητριάδος, Όταν Ο Άη Νικόλας ζήτησε από τον Κοσμά να ανοίξει το ναό για τους πρόσφυγες, *Δημοκρατία*, 7/11/2015.

Ευθύνη του χριστιανού για τα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν από την ετερότητα

Ας επιχειρήσουμε να συνδέσουμε τα μηνύματα των δύο παρακάτω εικόνων.

Με αφορμή την «Κραυγή» του Νορβηγού ζωγράφου Έντβαρτ Μουνκ, ας επιχειρήσουμε να συνδέσουμε τον πίνακα με όσα επεξεργάστηκαμε για την ετερότητα, να τα επεκτείνουμε και να απαντήσουμε σε ερωτήματα, όπως π.χ. «ποια είναι η ευθύνη για την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν από την ετερότητα;».

Έντβαρτ Μουνκ, Η κραυγή.

Κορυφαία ΜΚΟ στην Ελλάδα για το 2016
αναδείχθηκε η «Κιβωτός του Κόσμου».

π. Σταμάτης Σκλήρης, Συνάντηση στο Βυθό, 2001. Ακρυλικό σε χαρτόνι. Διαστάσεις 30 x 40 εκ.

3. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΑ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

3.1. ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

Ο παράλληλος ρόλος του πιστού και πολίτη και η ενεργός συμμετοχή των πιστών στην πολιτική

Ας συζητήσουμε με αφορμή το παρακάτω κείμενο τα ερωτήματα που ακολουθούν: Μπορούν οι χριστιανοί να συμμετέχουν στον πολιτικό βίο; Πρέπει η Εκκλησία να έχει πολιτικές θέσεις και δράσεις; Αν ναι, ποια είναι τα όρια; Μπορεί η Εκκλησία να ταυτίζεται με έναν πολιτικό σχηματισμό; Οι πολιτικοί φορείς μπορούν να χρησιμοποιούν την Εκκλησία για να πετύχουν ψηφοθηρικούς σκοπούς;

Θρησκεία και Πολιτική

Κάθε θρησκεία λοιπόν στην προσπάθειά της να υπηρετήσει τις αξίες που κηρύττει μπορεί να εκφράζεται και πολιτικά, αν και όχι αναγκάως μέσω πολιτικού σχήματος. Η πολιτική όμως σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να αγνοεί την ύπαρξη και τη δυναμική της θρησκείας, ούτε ασφαλώς και να την υποτάσσει.

Κονιδάρης, Ι., Θρησκεία και πολιτική. Εφημερίδα *Το Βήμα*, 01/02/1998

Χριστιανικές αρχές και αξίες σχετικά με την εξουσία

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ας καταγράψει ο καθένας και η καθεμία από εμάς απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα: Τι βλέπουμε, Τι σκεφτόμαστε με όσα βλέπουμε; Τι αναρωτιόμαστε με όσα βλέπουμε;

Sieger Koder, Ο Ιησούς πλένει τα πόδια του Πέτρου.

Ford Madox Brown, Ο Χριστός πλένει τα πόδια του Πέτρου, 1851-1856. Πινακοθήκη Tate Britain. Λονδίνο.

Ντούτσιο ντι Μπουονινσένια, Ο νιπτήρας.

Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου, Ιερός Νιπτήρας, ψηφιδωτό, Καθεδρικός Monreale, Ιταλία.

Ας διαβάσουμε το παρακάτω κείμενο και, στη συνέχεια, ας συζητήσουμε αν λάβαμε απαντήσεις και ποια ερωτήματα έχουμε ακόμη.

Ο Χριστός πλένει τα πόδια των μαθητών

⁴ Σηκώνεται, λοιπόν, από το τραπέζι που δειπνούσαν, βγάζει το ιμάτιό του, παίρνει μια πετσέτα και τη ζώνεται· ⁵ έπειτα βάζει νερό στη λεκάνη κι αρχίζει να πλένει τα πόδια των μαθητών και να τα σκουπίζει με την πετσέτα που είχε ζωστεί. ⁶ Φτάνει λοιπόν και στο Σίμωνα Πέτρο· αυτός του λέει: «Εσύ, Κύριε, θα μου πλύνεις τα πόδια;». ⁷ «Αυτό που κάνω εγώ», του αποκρίθηκε ο Ιησούς, «εσύ δεν το καταλαβαίνεις τώρα· θα το καταλάβεις όμως αργότερα». ⁸ Του λέει ο Πέτρος: «Ποτέ δε θα σ' αφήσω να μου πλύνεις τα πόδια». «Αν δεν σε πλύνω», του αποκρίθηκε ο Ιησούς, «δεν έχεις θέση κοντά μου». ⁹ Του λέει τότε ο Σίμων Πέτρος: «Αν είναι έτσι, Κύριε, όχι μόνο τα πόδια να μου πλύνεις αλλά και τα χέρια και το κεφάλι». [...] ¹² Όταν τους έπλυσε τα πόδια, φόρεσε το ιμάτιό του, πήρε πάλι τη θέση του στο τραπέζι και τους είπε: «Καταλαβαίνετε τι έκανα σ' εσάς; ¹³ Εσείς με φωνάζετε “Διδάσκαλε” και “Κύριε”, και σωστά το λέτε, γιατί είμαι. ¹⁴ Αν, λοιπόν, εγώ ο Κύριος κι ο Διδάσκαλος σας έπλυσα τα πόδια, έχετε κι εσείς την υποχρέωση να πλένετε ο ένας τα πόδια του άλλου. ¹⁵ Σας έδωσα το παράδειγμα, για να κάνετε κι εσείς όπως έκανα εγώ. ¹⁶ Η αλήθεια είναι πως δεν υπάρχει δούλος ανώτερος από τον κύριό του, ούτε απεσταλμένος ανώτερος από 'κείνον που τον έστειλε. ¹⁷ Εάν τα μάθατε αυτά, θα είστε μακάριοι αν τα εφαρμόζετε κιόλας».

Ιω. 13, 4-9 και 12-17.

Είναι σημαντικό, παρατηρώντας τις παρακάτω εικόνες στις οποίες ο Χριστός απεικονίζεται μπροστά στην εξουσία, να σχολιάσουμε το θέμα: «Η εξουσία ως διακονία».

Η μαστίγωσις.
Μονή Αγ. Νικολάου-Μετέωρα.

Η απόνιψις του Πιλάτου.
Θεοφάνης ο Κρης,

Η ευθύνη και ο αγώνας του χριστιανού ως πολίτη για τη μεταμόρφωση του κόσμου

Ας μελετήσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Ποια μπορεί να είναι η τελική μεταμόρφωση του κόσμου που επαγγέλλονται οι χριστιανοί/χριστιανές; Τι θα μπορούσαν να μεταμορφώσουν με τον αγώνα τους οι χριστιανοί/χριστιανές από τον σύγχρονο κόσμο; Να αναφέρετε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα όρια του αγώνα των χριστιανών για τη μεταμόρφωση του κόσμου;

Χριστιανοί και μεταμόρφωση του κόσμου

Δεν θα αφήσουμε την ιστορία στους Ηρώδες και τους Πιλάτους. Η αντιστορία πρέπει να αμφισβητήσει και παράλληλα να αναζωογονήσει την Ιστορία. Αυτό δεν θα ολοκληρωθεί ποτέ μέχρι την επιστροφή του Χριστού. Ποτέ δεν θα υπάρξει πολιτισμός τέλειος, ποτέ δεν πρόκειται να υπάρξει ο «πολιτισμός της κοινωνίας». Θα υπάρξουν όμως σημεία – θα υπάρξουν προσπάθειες. Βρισκόμαστε στην έρημο της Εξόδου, στο δρόμο για τη Βασιλεία. Έχουμε λοιπόν την υποχρέωση να δώσουμε στους ανθρώπους ενδιάμεσους σταθμούς, οάσεις, σκηνές, ύμνους, για να βρουν το θάρρος να προχωρούν πάντα εμπρός, προς την τελειωτική μεταμόρφωση.

Ίσως όλα αυτά να απαιτούσαν σήμερα ένα είδος ανανεωμένης αγιότητας, ένα «νέο τύπο αγίου» όπως έγραψε ο Νικολάι Μπερντιάγεφ, ικανό ν' αναλάβει όλο το βάρος της κοσμικής και κοινωνικής πολυπλοκότητας, ικανό να μπολιάσει τον κόσμο με το Άγιο Πνεύμα, για να τον δια φωτίσει και να τον μεταμορφώσει. Αυτό λέει ο Μπερντιάγεφ. Γιατί μου φαίνεται ότι το ζωοποιό Πνεύμα δεν παύει ποτέ ν' αναβλύζει μαζί με το νερό και το αίμα του λογιζόμενου σώματος του Σταυρωμένου, όλων των σταυρωμένων της ιστορίας, που μας καλούν να γίνουμε οι διάκονοι της Ανάστασης.

Κλεμάν, Ο., *Ορθοδοξία και Πολιτική*, Μτφρ. - Επιμ. Γ. Λάππας & Γ. Ζερβός, Μήνυμα, Αθήνα, 1985, σ. 21.

Η ευθύνη για μεταμόρφωση του κόσμου

Για τους Τρεις Ιεράρχες το πρόβλημα της ανισοκατανομής των αγαθών δεν αποδίδεται στο θέλημα του Θεού, ούτε σε φυσικές αιτίες και τυχαία γεγονότα άλλα σε συγκεκριμένες ενέργειες αυτών που κατέχουν την εξουσία και τον πλούτο.

«Οι κοινωνικές ανισότητες δεν είναι θέλημα Θεού», λέει ο άγιος Γρηγόριος, «ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο ελεύθερο... Με την πτώση θρυμματίστηκε η αρχική ενότητα και ισοτιμία μεταξύ των ανθρώπων, οι θρασύτεροι με τη βοήθεια του πολιτικού νόμου, τον οποίο κατέστησαν όργανο καταδυναστεύσεων, επιβλήθηκαν στους ασθενέστερους και έτσι οι άνθρωποι χωρίστηκαν σε πλούσιους και φτωχούς, ελεύθερους και δούλους και σε πολλές άλλες κατηγορίες. Εμείς όμως, σαν χριστιανοί οφείλουμε να αποβλέπουμε και να τείνουμε στην αρχική ενότητα και όχι στην κατοπινή διαίρεση, στον νόμο του Θεού και όχι στον νόμο του ισχυρού». Είναι πασιφανές ότι ο νόμος του Θεού, δηλαδή ο νόμος της αγάπης, της ισότητας, της ελευθερίας της ειρήνης, δεν έχει τίποτα κοινό με τον νόμο των ισχυρών κάθε εποχής. Ο Μέγας Βασίλειος γίνεται πολύ παραστατικός όταν θέλει να αναφερθεί στην αδικία και την αρπαγή του πλούτου από τους κοινωνικά δυνατούς, ανατρέποντας μάλιστα με τα λεγόμενά του τις κοινωνικά αποδεκτές αντιλήψεις περί κλοπής. [...]

Ο Μέγας Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος θεωρούν ότι η κοινοκτημοσύνη είναι η λύση του κοινωνικού προβλήματος και προτείνουν την πρωτοχριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων, όπου όλα ήταν κοινά, σαν πρότυπο για μια δίκαιη οργάνωση των χριστιανικών κοινωνιών. Ο τελευταίος καλεί τους χριστιανούς της Κωνσταντινούπολης να εφαρμόσουν το κοινωνικό μοντέλο της ισότητας και αλληλεγγύης τονίζοντας ότι αν το κατορθώσουν δε θα υπάρξει ειδωλολάτρης που δε θα τον ελκύσει η χριστιανική πρόταση ζωής. Ο Γάλλος Ορθόδοξος Θεολόγος Ολιβιέ Κλεμάν υποστηρίζει πως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος είναι ο πρώτος χριστιανός, που προσπάθησε να οργανώσει και να εφαρμόσει ένα χριστιανικό πολιτικό σύστημα στηριγμένο στην ισότητα. [...]

Αργυρόπουλος, Α., *Το επαναστατικό μήνυμα των Τριών Ιεραρχών*, σειρά Έξοδος στην κοινωνία και τη ζωή, Αθήνα, 2009, σσ. 28-30.

Αξιολογικές κρίσεις για την ευθύνη του χριστιανού ως πολίτη του κόσμου

Ας πάρουμε θέση σχετικά με την ευθύνη του χριστιανού ως πολίτη του κόσμου με βάση τις παρακάτω φράσεις:

- Είσαι στην υπηρεσία του Χίτλερ. Μαθαίνεις για ένα σχέδιο δολοφονίας του. Ενθαρρύνεις την πρωτοβουλία και παίρνεις ενεργό ρόλο.
- Η πατρίδα είναι σε δεινή οικονομική κατάσταση. Η φορολογία είναι αυξημένη για όλους. Εσύ βρίσκεις τρόπο να πληρώσεις πολύ λιγότερα από αυτά που σου αντιστοιχούν.
- Το να τηρείς και να συμμορφώνεσαι με τους νόμους σημαίνει φιλοπατρία.
- Ξέρω πως υπάρχουν φτωχές χώρες, αλλά δεν πρόκειται να σώσω εγώ τον κόσμο.
- Αγοράζω συγκεκριμένα ρούχα και προϊόντα, παρόλο που γνωρίζω ότι έχουν παραχθεί σε εργοστάσια, όπου οι συνθήκες εργασίας είναι απάνθρωπες και η αμοιβή είναι εξευτελιστικά χαμηλή.
- «Δεν υπάρχει κοινωνία, αλλά μόνο άτομα» (Μ. Θάτσερ) κ.λπ.

3.2. Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΩΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΩΝ

Στερεότυπα και προκαταλήψεις στην καθημερινότητα των μαθητών

Ας παρατηρήσουμε τις εικόνες και ας σκεφτούμε για ποιες ομάδες ανθρώπων υπάρχουν στερεότυπα και γιατί.

Αριστερά: Κούκλες Bratz που απευθύνονται σε κορίτσια προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.
Δεξιά: Φιγούρες Hulk που απευθύνονται σε αγόρια προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.

Αριστερά: Ο Κωνσταντίνος Καραούζας, παραπληγικός αθλητής ολυμπιακού επιπέδου στην κολύμβηση.
Δεξιά: Καλλιτέχνες με αναπηρία.

Η ύπαρξη στερεοτύπων και προκαταλήψεων στον χώρο της θρησκείας, τα αίτια και οι συνέπειές τους

Σε ομάδες ας μελετήσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας απαντήσουμε στα ερωτήματα: Τι συμβαίνει; Ποιοι εμπλέκονται; Πότε συμβαίνει; Πού συμβαίνει; Γιατί συμβαίνει; Αφού παρουσιάσει κάθε ομάδα τα αποτελέσματά της, ας απαντήσουμε στο ερώτημα: Ποια είναι η στάση του Χριστού απέναντι στα στερεότυπα και πόσο αυτή επηρεάζει τη σημερινή Εκκλησία;

Ο καλός Σαμαρείτης (Λουκ 10, 25-37)

²⁵ Κάποιος νομοδιδάκαλος παρουσιάστηκε στον Ιησού, και για να τον φέρει σε δύσκολη θέση του είπε: «Διδάσκαλε, τι πρέπει να κάνω για να κερδίσω την αιώνια ζωή;». ²⁶ Ο Ιησούς τον ρώτησε: «Ο νόμος τι γράφει;». ²⁷ Εκείνος απάντησε: Ν' αγαπάς τον Κύριο το Θεό σου μ' όλη την καρδιά σου και μ' όλη την ψυχή σου, μ' όλη τη δύναμή σου και μ' όλο το νου σου· και τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου. ²⁸ «Πολύ σωστά απάντησες», του είπε ο Ιησούς· «αυτό κάνε και θα ζήσεις». ²⁹ Εκείνος όμως, θέλοντας να δικαιολογήσει τον εαυτό του, είπε στον Ιησού: «Και ποιος είναι ο πλησίον μου;». ³⁰ Πήρε τότε αφορμή ο Ιησούς και είπε: «Κάποιος άνθρωπος, κατεβαίνοντας από τα Ιεροσόλυμα για την Ιεριχώ, έπεσε πάνω σε ληστές. Αυτοί τον ξεγύμνωσαν, τον τραυμάτισαν και έφυγαν παρατώντας τον μισοπε-

θαμένο. ³¹ Από 'κείνο τον δρόμο έτυχε να κατεβαίνει και κάποιος ιερέας, ο οποίος τον είδε, αλλά τον προσπέρασε χωρίς να του δώσει σημασία. ³² Το ίδιο και κάποιος λευίτης, που περνούσε από 'κείνο το μέρος· παρ' όλο που τον είδε κι αυτός, τον προσπέρασε χωρίς να του δώσει σημασία. ³³ Κάποιος όμως Σαμαρείτης που ταξίδευε, ήρθε προς το μέρος του, τον είδε και τον σπλαχνίστηκε. ³⁴ Πήγε κοντά του, άλειψε τις πληγές του με λάδι και κρασί και τις έδεσε καλά. Μάλιστα τον ανέβασε στο δικό του το ζώο, τον οδήγησε στο πανδοχείο και φρόντισε γι' αυτόν. ³⁵ Την άλλη μέρα φεύγοντας έβγαλε κι έδωσε στον πανδοχέα δύο δηνάρια και του είπε: "Φρόντισέ τον, κι ό,τι παραπάνω ξοδέψεις, εγώ όταν ξαναπεράσω θα σε πληρώσω". ³⁶ Ποιος λοιπόν απ' αυτούς τους τρεις κατά τη γνώμη σου αποδείχτηκε "πλησίον" εκείνου που έπεσε στους ληστές;». ³⁷ Ο νομοδιδάσκαλος απάντησε: «Εκείνος που τον σπλαχνίστηκε». Τότε ο Ιησούς του είπε: «Πήγαινε, και να κάνεις κι εσύ το ίδιο».

Η παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου (Λουκ 18, 9-14)

⁹ Σε μερικούς που ήταν σίγουροι για την ευσέβειά τους και περιφρονούσαν τους άλλους, είπε την παρακάτω παραβολή: ¹⁰ «Δύο άνθρωποι ανέβηκαν στο ναό για να προσευχηθούν. Ο ένας ήταν Φαρισαίος κι ο άλλος τελώνης. ¹¹ Ο Φαρισαίος στάθηκε επιδεικτικά κι έκανε την εξής προσευχή σχετικά με τον εαυτό του: "Θεέ μου, σ' ευχαριστώ που εγώ δεν είμαι σαν τους άλλους ανθρώπους άρπαγας, άδικος, μοιχός, ή και σαν αυτόν εδώ τον τελώνη. ¹² Εγώ νηστεύω δύο φορές την εβδομάδα και δίνω στο ναό το δέκατο απ' όλα τα εισοδήματά μου". ¹³ Ο τελώνης, αντίθετα, στεκόταν πολύ πίσω και δεν τολμούσε ούτε τα μάτια του να σηκώσει στον ουρανό. Χτυπούσε το στήθος του και έλεγε: "Θεέ μου, σπλαχνίσου με τον αμαρτωλό". ¹⁴ Σας βεβαιώνω πως αυτός έφυγε για το σπίτι του αθώος και συφιλιωμένος με το Θεό, ενώ ο άλλος όχι· γιατί όποιος υψώνει τον εαυτό του θα ταπεινωθεί, κι όποιος τον ταπεινώνει θα υψωθεί».

Ο Ιησούς συγχωρεί μια αμαρτωλή γυναίκα (Λουκ 7, 36-50)

³⁶ Κάποιος Φαρισαίος προσκάλεσε τον Ιησού σε γεύμα. Ο Ιησούς μπήκε στο σπίτι του Φαρισαίου και κάθισε στο τραπέζι. ³⁷ Στην πόλη ήταν κάποια αμαρτωλή γυναίκα· όταν άκουσε ότι ο Ιησούς γευματίζει στο σπίτι του Φαρισαίου, έφερε ένα αλαβάστρινο δοχείο με μύρο, ³⁸ στάθηκε πίσω κοντά στα πόδια του και κλαίγοντας τα έβρεχε με τα δάκρυά της και τα σκούπιζε με τα μαλλιά της· τα φιλούσε και τα άλειφε με το μύρο.

³⁹ Όταν το είδε αυτό ο Φαρισαίος που τον είχε προσκαλέσει, είπε από μέσα του: «Αν ο άνθρωπος αυτός ήταν προφήτης, θα γνώριζε ποια και τι είδους γυναίκα είναι αυτή που τον αγγίζει· γιατί είναι αμαρτωλή». ⁴⁰ Ο Ιησούς απάντησε σ' αυτές τις σκέψεις του και του είπε: «Σίμων, έχω κάτι να σου πω». «Πες μου, Διδάσκαλε», είπε εκείνος. ⁴¹ «Δύο άνθρωποι χρωστούσαν λεφτά σε κάποιον δανειστή· ο ένας πεντακόσια δηνάρια κι ο άλλος πενήντα. ⁴² Επειδή όμως δεν είχαν να τα επιστρέψουν, τα χάρισε και στους δυο. Πες μας, λοιπόν, ποιος από τους δυο θα του χρωστάει μεγαλύτερη ευγνωμοσύνη;» ⁴³ Ο Σίμων αποκρίθηκε: «Νομίζω εκείνος στον οποίο χάρισε τα περισσότερα». «Ορθά έκρινες», του είπε ο Ιησούς· ⁴⁴ και ρίχνοντας τη ματιά του στη γυναίκα τού είπε:

«Βλέπεις ετούτη τη γυναίκα; Όταν μπήκα στο σπίτι σου, δε μου έπλυνες με νερό τα πόδια. Αυτή, αντίθετα, με δάκρυα μου έπλυνε τα πόδια και μου τα σκούπισε με τα μαλλιά της. ⁴⁵ Ένα φίλημα δε μου 'δωσες· ενώ αυτή, από τη στιγμή που μπήκε, δεν έπαψε να μου φιλάει τα πόδια. ⁴⁶ Το κεφάλι μου δεν μου το άλειψες με λάδι, ενώ αυτή μου άλειψε με μύρο τα πόδια. ⁴⁷ Γι' αυτό, λοιπόν, σε βεβαιώνω πως οι πολλές της αμαρτίες συγχωρήθηκαν, όπως δείχνει η πολλή ευγνωμοσύνη της. Σ' όποιον συγχωρούνται λίγες αμαρτίες, αυτός δείχνει λίγη ευγνωμοσύνη». ⁴⁸ Και στη γυναίκα είπε: «Οι αμαρτίες σου συγχωρήθηκαν». ⁴⁹ Όσοι κάθονταν μαζί με τον Ιησού στο τραπέζι άρχισαν να λένε μεταξύ τους: «Ποιος είναι αυτός που ακόμη και αμαρτίες συγχωρεί;». ⁵⁰ Μετά ο Ιησούς είπε στη γυναίκα: «Η πίστη σου σ' έσωσε· πήγαινε στο καλό».

Ο Ιησούς τρώει με τελώνες και αμαρτωλούς (Μτ 9, 10-13)

¹⁰ Ενώ έτρωγε στο σπίτι, ήρθαν πολλοί τελώνες κι αμαρτωλοί και κάθισαν μαζί με τον Ιησού και τους μαθητές του στο τραπέζι. ¹¹ Όταν το είδαν αυτό οι Φαρισαίοι, είπαν στους μαθητές του:

«Γιατί ο δάσκαλός σας τρώει με τους τελώνες και τους αμαρτωλούς;». ¹² Ο Ιησούς, που το άκουσε, τους είπε: «Δεν έχουν ανάγκη από γιατρό οι υγιείς αλλά οι άρρωστοι. ¹³ Και πηγαίνετε να μάθετε τι σημαίνει, αγάπη θέλω και όχι θυσία. Γιατί δεν ήρθα να καλέσω σε μετάνοια τους δικαίους αλλά τους αμαρτωλούς».

Ο Ιησούς συνομιλεί με τη Σαμαρείτισσα (Ιω 4, 27)

²⁷ Εκείνη την ώρα ήρθαν οι μαθητές του κι απορούσαν που συνομιλούσε με γυναίκα.

Ο Ιησούς συναντά τον τυφλό (Ιω 9, 1-3)

¹ Καθώς πήγαινε στον δρόμο του ο Ιησούς, είδε έναν άνθρωπο που είχε γεννηθεί τυφλός. ² Τον ρώτησαν, λοιπόν, οι μαθητές του: «Διδάσκαλε, ποιος αμάρτησε και γεννήθηκε αυτός τυφλός, ο ίδιος ή οι γονείς του;». ³ Ο Ιησούς απάντησε: «Ούτε αυτός αμάρτησε ούτε οι γονείς του, αλλά γεννήθηκε τυφλός για να φανερωθεί η δύναμη των έργων του Θεού πάνω σ' αυτόν».

Ο Ιησούς ευλογεί τα παιδιά (Μκ 10, 13-16)

¹³ Έφεραν στον Ιησού παιδιά για να τα ευλογήσει· οι μαθητές όμως μάλωσαν αυτούς που τα είχαν φέρει. ¹⁴ Όταν το είδε ο Ιησούς αγανάκτησε και τους είπε: «Αφήστε τα παιδιά να έρχονται σ' εμένα. Μην τα εμποδίζετε. Γιατί η βασιλεία του Θεού ανήκει σε ανθρώπους που είναι σαν κι αυτά. ¹⁵ Σας βεβαιώνω πως όποιος δε δεχτεί τη βασιλεία του Θεού σαν παιδί, δε θα μπει σ' αυτήν». ¹⁶ Τότε πήρε τα παιδιά στην αγκαλιά του και τα ευλογούσε βάζοντας τα χέρια του πάνω τους.

Elsie Anna Wood (1887-1978).
Ο Χριστός ευλογεί τα παιδιά. Εικονογράφηση.

Προτάσεις κριτικής στάσης από την παράδοση της Εκκλησίας απέναντι στα στερεότυπα και στις προκαταλήψεις. Σύγχρονα θεολογικά ρεύματα και θρησκευτικά πρόσωπα, που συνδέονται με αγώνες για την υπέρβασή τους

Ας αναζητήσουμε και ας μάθουμε περισσότερα για το έργο των Elisabeth Behr-Sigel, Μάρτιν Λούθηρ Κινγκ, π. Αθηναγόρα Λουκατάρη – Κέντρο Προστασίας Ανηλίκων Ρομά Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, Κλήμη Πυρουνάκη – Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων και Αποφυλακισμένων Γυναικών, και Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, π. Στρατή Δήμου – Αγκαλιά.

Απόψεις και στάσεις απέναντι σε θρησκευτικά στερεότυπα

Ας διαβάσουμε σε дуάδες ή ομάδες τα παρακάτω κείμενα και για το καθένα ας γράψουμε σε ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι μία σκέψη μας. Στη συνέχεια ας τα κολλήσουμε σε μια επιφάνεια και ας τα διαβάσουμε όλοι και όλες όλα.

Η Αγία Γραφή για τα στερεότυπα

Γαλ. 3, 28:	28 Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα· όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.
Ματθ. 7, 12:	12 «Όλα όσα θέλετε να σας κάνουν οι άλλοι άνθρωποι, αυτά να τους κάνετε κι εσείς· σ' αυτό συνοψίζονται ο νόμος και οι προφήτες».

Ο ξένος

Είσαι ξένος κι άγκάλιασες τήν πατρίδα μου,
Όλη τυλιγμένη σ' ένα πανί
Πού φιλιώνει τόν άνεμο, κουμαντάρει τὰ σύννεφα.
Είσαι ξένος, αγάπησες τὰ σύμβολά μου
Ρωτεύτηκες τοῦ βυθοῦ τὸ ὑγρὸ μπλέ,
Τοῦ ἀγέρα τὸ διάφανο ἄσπρο
Σ' ἓνα κορμί, στὸ φῶς,
Στοῦ λόγου τὸ ισότονο μούρμουρο,
Σ' ὅλα τὰ χρώματα πού 'σταζαν ζωή.
Είσαι ξένος, ἓνας Ἕλληνας
Πού διψάει Ἑλλάδα.

Ιωάννα Ζάγουρα, *Ανεπαίσητα Βήματα*, Μαΐστρος, Αθήνα, 2017, σ. 37.

Μαρία Χαρατσάρη, Ταξιδευτές, 2016. Ακρυλικό σε καμβά.

3.3. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΑ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Προκλήσεις και δυσκολίες σε θέματα συμβίωσης και αποδοχής ανάμεσα σε ανθρώπους με διαφορετικές θρησκευτικές και αξιακές αναφορές

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ο καθένας/η καθεμία από εμάς ας απαντήσει στα ερωτήματα: «Τι βλέπουμε, Τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; Τι αναρωτιόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε;». Στη συνέχεια μοιραστείτε με τον διπλανό/τη διπλανή σας τις απαντήσεις και καταλήξτε σε κοινές. Κατόπιν κάθε δυάδα θα μοιραστεί τα αποτελέσματα της συνεργασίας της με μια άλλη και η τετραμελής πια ομάδα θα καταλήξει σε κοινές απαντήσεις. Τα αποτελέσματα των ομάδων θα ανακοινωθούν στην ολομέλεια και καλούμαστε να αποσαφηνίσουμε διαστάσεις και δυσκολίες της συνύπαρξης.

Αριστερά: Άποψη Κομοτηνής. Διακρίνεται το καμπαναριό και ο μιναρές.
Δεξιά: Χάλκινο μετάλλιο στο ομαδικό της ξιφασκίας από την ομάδα των ΗΠΑ, στους Ολυμπιακούς του 2016.

Η οικουμενική μαρτυρία της χριστιανικής διδασκαλίας με βάση τις χριστιανικές αρχές της αποδοχής και του σεβασμού της προσωπικής ετερότητας, της ανοικτότητας, της ελευθερίας, της αγάπης. Η διαλεκτική και κριτική στάση της χριστιανικής θεολογίας απέναντι στην πολιτιστική και θρησκευτική ποικιλομορφία του σύγχρονου κόσμου

Σε ομάδες ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και, αφού διαβάσουμε το γραπτό απόσπασμα από την Καινή Διαθήκη που ακολουθεί, ας συγκρίνουμε τους τρόπους που εικονίζονται όσα περιγράφονται και ας απαντήσουμε στο ερώτημα: «Ποια η σχέση της πολυπολιτισμικότητας με την γενέθλια ημέρα της Εκκλησίας;».

Οι εικόνες της Πεντηκοστής κατά σειρά:

1. Θεοφάνης ο Κρής, 1546 μ.Χ., Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.
2. Μινιατούρα χειρογράφου από λειτουργικό βιβλίο (missal) του 14ου αι.
3. Έργο του Μάρκου Καμπάνη (σύγχρονη).
4. Σύγχρονο βιτρό σε Ευαγγελική Εκκλησία.
5. Έργο του Εμίλ Νόλντε.
6. Έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου.

7. Έργο του Λαζάρου Μπασσιάνι, 1484-1490. Ταπισερί με μαλλί, μετάξι και ασημοκλωστή.

8. Τρίπτυχο επιστύλιο τέμπλου, με παράσταση της Αναλήψεως, της Πεντηκοστής και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Β΄ μισό 12ου αι., Μονή Αγ. Αικατερίνης του Σινά.

Κείμενο Καινής Διαθήκης: Πεντηκοστή, η γενέθλια ημέρα της Εκκλησίας

¹ Όταν έφτασε η ημέρα της Πεντηκοστής, ήταν όλοι μαζί συγκεντρωμένοι με ομοψυχία στο ίδιο μέρος. ² Ξαφνικά ήρθε από τον ουρανό μια βουή σαν να φυσούσε δυνατός άνεμος, και γέμισε όλο το σπίτι όπου έμεναν. ³ Επίσης τους παρουσιάστηκαν γλώσσες σαν φλόγες φωτιάς, που μοιράστηκαν και κάθισαν από μία στον καθένα απ' αυτούς. ⁴ Όλοι τότε πλημμύρισαν από Πνεύμα Άγιο και άρχισαν να μιλούν σε άλλες γλώσσες, ανάλογα με την ικανότητα που τους έδινε το Πνεύμα. ⁵ Στην Ιερουσαλήμ βρίσκονταν τότε ευσεβείς Ιουδαίοι από όλα τα μέρη του κόσμου. ⁶ Όταν ακούστηκε αυτή η βουή, συγκεντρώθηκε πλήθος απ' αυτούς και ήταν κατάπληκτοι, γιατί ο καθένας τους άκουγε τους αποστόλους να μιλάνε στη δική του γλώσσα. ⁷ Είχαν μείνει όλοι εκστατικοί και με απορία έλεγαν μεταξύ τους: «Μα αυτοί όλοι που μιλάνε δεν είναι Γαλιλαίοι; ⁸ Πώς, λοιπόν, εμείς τους ακούμε να μιλάνε στη δική μας μητρική γλώσσα; ⁹ Πάρθοι, Μήδοι και Ελαμίτες, κάτοικοι της Μεσοποταμίας, της Ιουδαίας και της Καππαδοκίας, του Πόντου και της Ασίας, ¹⁰ της Φρυγίας και της Παμφυλίας, της Αιγύπτου, και από τα μέρη της λιβυκής Κυρήνης, Ρωμαίοι που είναι εγκατεστημένοι εδώ, ¹¹ Κρητικοί και Άραβες, όλοι εμείς, είτε ιουδαϊκής καταγωγής είτε προσήλυτοι, τους ακούμε να μιλούν στις γλώσσες μας για τα θαυμαστά έργα του Θεού». ¹² Όλοι, λοιπόν, εκστατικοί κι απορημένοι έλεγαν ο ένας στον άλλο: «Τι να σημαίνει άραγε αυτό;». ¹³ Άλλοι πάλι χλεύαζαν και έλεγαν: «Ετούτοι πρέπει να 'ναι πολύ μεθυσμένοι». ¹⁴ Τότε σηκώθηκε ο Πέτρος μαζί με τους άλλους έντεκα αποστόλους και με δυνατή φωνή τούς είπε: «Ιουδαίοι κι όλοι εσείς που βρίσκεστε στην Ιερουσαλήμ! Θα σας εξηγήσω τι συμβαίνει, κι ακούστε καλά τα λόγια μου: ¹⁵ Αυτοί δεν είναι μεθυσμένοι, όπως εσείς νομίζετε· αφού η ώρα είναι ακόμη εννιά το πρωί. ¹⁶ Αυτό που βλέπετε είναι εκείνο που είπε ο Θεός μέσω του προφήτη Ιωήλ:

¹⁷ Αυτό θα συμβεί στις έσχατες ημέρες, λέει ο Θεός: Θα χαρίσω πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου σε κάθε άνθρωπο· έτσι, οι γιοι σας κι οι θυγατέρες σας θα κηρύξουν την αλήθεια· οι νέοι σας θα δουν οράματα κι οι γέροντές σας θα ονειρευτούν όνειρα θεϊκά.

¹⁸ Και σ' αυτούς που μου ανήκουν, άντρες και γυναίκες, θα χαρίσω, τις ημέρες εκείνες, πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου, κι αυτοί θα κηρύξουν την αλήθεια του Θεού. [...]

²² Ισραηλίτες, ακούστε αυτά που θα σας πω: Ποιος ήταν ο Ιησούς ο Ναζωραίος σάς το απέδειξε ο Θεός με τα θαύματα και τα καταπληκτικά έργα που έκανε μέσω αυτού ανάμεσά σας. Αυτά τα ξέρετε εσείς οι ίδιοι πολύ καλά. ²³ Κι όμως εσείς τον Ιησού τον θανατώσατε, βάζοντας ανθρώπους που δεν έχουν τον νόμο του Θεού να τον καρφώσουν στο σταυρό. Βέβαια, σας παραδόθηκε, γιατί έτσι είχε ορίσει ο Θεός, που το θέλησε και το γνώριζε. ²⁴ Ο Θεός όμως τον ανέστησε, ελευθερώνοντάς τον από τα δεσμά του θανάτου, γιατί ήταν αδύνατο να τον κρατήσει πια ο θάνατος. [...] ³² Αυτόν τον Ιησού τον ανέστησε ο Θεός, και για το γεγονός αυτό όλοι εμείς είμαστε μάρτυρες. ³³ Αφού, λοιπόν, ανέβηκε με τη δύναμη του Θεού στον ουρανό και έλαβε από τον Πατέρα το Άγιο Πνεύμα που του το είχε υποσχεθεί, το μοίρασε πλούσια σ' εμάς, αυτό που τις ενέργειές του εσείς τώρα βλέπετε και ακούτε [...].»

³⁷ Όταν τ' άκουσαν αυτά, ένιωσαν βαθιά συντριβή και είπαν στον Πέτρο και στους άλλους αποστόλους: «Τι να κάνουμε, αδερφοί;». ³⁸ Κι ο Πέτρος τούς απάντησε: «Να μετανοήσετε, και να βαφτιστεί ο καθένας σας στο όνομα του Ιησού Χριστού, για να συγχωρηθούν οι αμαρτίες σας, κι έτσι θα λάβετε τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος. ³⁹ Αυτά που υποσχέθηκε ο Θεός είναι για σας και για τα παιδιά σας και για όλους που βρίσκονται μακριά, όσους θα προσκαλέσει ο Κύριος, ο Θεός μας». ⁴⁰ Και με πολλά άλλα λόγια ακόμα ο Πέτρος τούς θερμοπαρακαλούσε και τους παρότρυνε λέγοντας: «Σωθείτε από την καταστροφή, που έρχεται πάνω στη διεστραμμένη αυτή γενιά!». ⁴¹ Τότε όσοι δέχτηκαν με χαρά το λόγο του βαφτίστηκαν, και προστέθηκαν στην εκκλησία την ημέρα εκείνη περίπου τρεις χιλιάδες άνθρωποι.

Πράξεις των Αποστόλων 2, 1-41.

Αν έχουμε χρόνο, ας διαβάσουμε τα παρακάτω κείμενα και ας κρατήσουμε λέξεις και φράσεις που φανερώνουν τη μαρτυρία της χριστιανικής διδασκαλίας για την αποδοχή και τον σεβασμό της ετερότητας και την πολυπολιτισμική συνύπαρξη.

Πολυπολιτισμικότητα και πολυθρησκευτικότητα

Η πιθανότερη κατάσταση, στην οποία θα καταλήξει η πολυθρησκευτικότητα, εφόσον, με βάση τα παραπάνω, δεν φαίνεται ότι ποτέ η ενοποίηση του κόσμου θα μείνει μόνη της, χωρίς δηλαδή τους συνυπάρχοντες με αυτήν παράγοντες της διαφοροποίησης, είναι μάλλον εκείνη στην οποία κατέληξε και αλλού: όχι η ισοπεδωτική ομοιογενοποίηση, αλλά η ανεκτή συνύπαρξη των πολλών. Μέσα σε μια τέτοια κατάσταση, η δυνατότητα απόφασης μέσα από πολλές επιλογές, ο συναγωνισμός και η σύγκριση θα είναι φαινόμενα εξίσου παρόντα με εκείνα του αλληλοεπηρεασμού και της συνεχούς αναδιάταξης των θρησκειών.

Παπαλεξανδρόπουλος, Σ., Πολυπολιτισμικότητα και πολυθρησκευτικότητα.

Στο *Φιλία και Κοινωνία: Τιμητικός Τόμος στον Καθ. Γρηγόριο Δ. Ζιάκα*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 438.

Η Ορθοδοξία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Καίριο ζήτημα δημιουργεί η θρησκεία στην πορεία της παγκοσμιοποίησης... Η θρησκεία διαμόρφωσε και εξακολουθεί να διαμορφώνει, άμεσα ή έμμεσα, πολιτιστικές ταυτότητες. Το πρόβλημα σήμερα είναι αν ο ρόλος της θρησκείας στη διαμόρφωση των πολιτισμικών ταυτοτήτων μπορεί να συνεχιστεί, και με ποιον τρόπο, στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Η πείρα του παρελθόντος, κατά το οποίο η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε για να διαιρέσει ή να καταπιέσει, αντί να ενώσει και ελευθερώσει τους ανθρώπους, οδηγεί στην τάση να αποχρωματιστεί όσο περισσότερο γίνεται ο πολιτισμός από τη θρησκεία. Αυτό είναι όχι μόνο ανεδαφικό, αλλά και επιζήμιο. Γιατί η θρησκεία από τη φύση της μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη μιας υγιούς παγκοσμιοποίησης, απαλλαγμένης από τις στρεβλώσεις της παγκοσμιοποίησης. Ιδιαίτερα ισχύει αυτό για την Ορθοδοξία, η οποία με άξονα την έννοια του προσώπου μπορεί να δείξει προς μια παγκοσμιοποίηση που θα σέβεται τη διαφορά και την ετερότητα, που δεν φοβάται τον «άλλο», όσο διαφορετικός και αν είναι αυτός, ακόμα και στη θρησκεία του, αλλά θα τον αγκαλιάζει ως αδελφό. Μια τέτοια Ορθοδοξία, η οποία θα «αληθεύει εν αγάπη», κατά τη φράση του Παύλου, και όχι εν ζηλωτική μισαλλοδοξία, η οποία δεν θα ταυτίζει την υπόστασή της με μια εθνική ή κρατική οντότητα, αλλά θα διαποτίζει τον πολιτισμό με το πνεύμα της αγάπης και της ελευθερίας, είναι όχι μόνο ανεκτή, αλλά και άκρως αναγκαία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.[...]

Η Ορθοδοξία ανέκαθεν δημιούργησε πολιτισμό, αλλά αυτό το έκανε όχι ταυτιζόμενη με εφήμερες κοσμικές δυνάμεις αλλά προβάλλοντας αιώνιες πνευματικές αρχές και ενδιαφερόμενη για τη διείσδυση των αρχών αυτών στον πολιτισμό. Τέτοιες βασικές και θεμελιώδεις πνευματικές αρχές είναι η αγάπη, η ελευθερία, η ακεραιότητα και μοναδικότητα του κάθε ανθρωπίνου προσώπου, η ιερότητα και ο σεβασμός του σώματος και της φυσικής δημιουργίας του Θεού, και όλα όσα συναφή με αυτά εκφράζουν τον πολιτισμό ενός λαού. Ιδιαίτερα στις μέρες μας η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει χρέος να πάρει θέση ως προς τους κινδύνους που εγκυμονεί η παγκοσμιοποίηση για το ανθρώπινο πρόσωπο, την αξιοπρέπεια και την ελευθερία του, αλλά και για το φυσικό περιβάλλον. [...]

Αν αυτό είναι αληθινό, τότε ίσως η παγκοσμιοποίηση να προσφέρει το πλαίσιο για δημιουργική συνάντηση των πολιτιστικών ταυτοτήτων, από την οποία δεν θα προκύψει ένας παγκόσμιος πολιτισμός, αλλά μια ώσμωση πολιτισμών, από την οποία θα ωφεληθούν ποιοτικά όλες οι πολιτιστικές ταυτότητες. Αυτό συνέβη πάντοτε στην ιστορία. Στην εποχή, λοιπόν, της παγκοσμιοποίησης θα ήταν λάθος κάθε περιχαράκωση των πολιτιστικών ταυτοτήτων ή αντιπαλότητα μεταξύ τους και ευλογία η συνύπαρξη και ώσμωσή τους. Από την ώσμωση αυτή καμιά πολιτισμική ταυτότητα, που έχει περιεχόμενο της την αλήθεια, δεν κινδυνεύει.

Ιωάννης Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, «Πολιτιστικές ταυτότητες και παγκοσμιοποίηση», στο *Πολιτιστικές «ταυτότητες» & «παγκοσμιοποίηση»*, Κείμενα Συνεδρίου, Εταιρεία Παιδείας και Πολιτισμού «Εντελέχεια» - Εκπαιδευτήρια Γείτονα & Κωστήα - Γείτονα, Αθήνα, 2003, σσ. 25-33.

Η ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων και η αποδοχή της θρησκευτικής διαφορετικότητας.

Ιεραποστολή και προσηλυτισμός

Ας παρακολουθήσουμε απόσπασμα από ντοκιμαντέρ που παρουσιάζει ιεραποστολικές προσπάθειες (π.χ. «Αληθινά σενάρια», ΕΤ3: π. Θεμιστοκλής Αδαμόπουλος στη Σιέρα Λεόνε, ή Μητρ. Καμερούν κ.ά.), ή απόσπασμα ταινίας (π.χ. «The Mission» ή «Ενώπιον Θεών και ανθρώπων»), ή βιογραφίες ιεραποστόλων (π.χ. π. Κοσμάς Γρηγοριάτης, π. Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος κ.ά.), ή ανάλογο φωτογραφικό υλικό, και ας απαντήσουμε στο ερώτημα:

Ποια η σχέση ή μη της ιεραποστολής με τον προσηλυτισμό και τη δυνατότητα ειρηνικής συνύπαρξης πολιτισμών, θρησκευτικών κοινοτήτων και αξιών;

Η διαπολιτισμικότητα ως πρόκληση

Ας αναρτήσουμε έναν παγκόσμιο χάρτη και, αφού διαβάσουμε σε δυάδες ή ομάδες τα παρακάτω κείμενα, ας συγκρίνουμε τις απόψεις των συγγραφέων και ας συζητήσουμε στην ολομέλεια τα αποτελέσματά μας. Στο τέλος, με βάση όσα μάθαμε, ο καθένας και η καθεμία από εμάς ας καταγράψει σε ένα χαρτί μία λέξη ή μία σύντομη φράση για την διαπολιτισμικότητα στο πλαίσιο της συνύπαρξης των πολιτισμών. Ας κολλήσουμε επάνω στον χάρτη αυτά που έχουμε γράψει, για να τα διαβάσουμε όλοι και όλες.

Ιεραποστολή και προσηλυτισμός

Για τον ισχυρισμό ότι η ιεραποστολή βιάζει τις συνειδήσεις, πρέπει να παρατηρηθεί ότι ο βιασμός αυτός δεν μπορεί να ισχύει όταν υπάρχει ελευθερία. Και στο χριστιανικό κήρυγμα υπάρχει ελευθερία, γιατί ρητά και πάγια απαιτείται η οικειοθελής πρόσληψή του από μέρους των ακροατών, άσχετα αν σε ορισμένες περιπτώσεις ένας κακώς εννοούμενος ζήλος οδήγησε τους κήρυκες να μη συμμορφώνονται με την πάγια ιεραποστολική τακτική της διάδοσης της χριστιανικής πίστης με πνεύμα ελευθερίας.

Οι δόκιμοι ιεραπόστολοι κάθε εποχής συμμορφώθηκαν απόλυτα και στο σημείο αυτό με το πνεύμα της πίστης που κήρυτταν. Χαρακτηριστικά είναι τα λεγόμενα για την τακτική ενός από τους τελευταίους μεγάλους ιεραποστόλους, του Ρώσου φωτιστή της Ιαπωνίας Αγ. Νικολάου Κασάτκιν:

«Ο τρόπος που ευαγγελιζόταν ήταν το κήρυγμα στην οικογένεια. Απέφευγε τις θορυβώδεις εκδηλώσεις και τις διαλέξεις. Το κήρυγμα ήταν θετικό (όχι απολογητικό): “Είμαι Χριστιανός, πίστεψε αν θέλεις”, δίχως πολεμική, χωρίς καμιά κριτική των άλλων ομολογιών, χωρίς ακόμη επίθεση εναντίον του Βουδισμού και του Σιντοϊσμού. Ο Χριστιανισμός από μόνος του, πλήρης από αλήθεια, δεν κερδίζει τις ψυχές παρά μόνο με την ειρήνη.

Βουλγαράκης, Η., *Ιεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμού και Ελληνισμού*, Μαΐστρος, Αθήνα, ²2007, σσ. 24-25.

Τη συνύπαρξη των ανθρώπων τη θέλει ο Θεός

Η ισόρροπη θεολογία του Χρυσόστομου, που είναι κατεξοχήν φιλόανθρωπη και αποφεύγει συστηματικά κάθε στοιχείο ελιτισμού, έπαρσης και αποκλειστικότητας, ενώ καταπολεμά συνεχώς και με ιδιαίτερη έμφαση τις περί καθαρότητας γνωστικίζουσες απόψεις, είναι φυσικό να διακρίνεται από μια καταρχήν κατάφαση προς τον κόσμο και τους ανθρώπους, οι οποίοι είναι δημιούργημα του Θεού. Στην περίπτωση της συναναστροφής χριστιανών και εθνικών, η οποία αποτελεί ένα υπαρκτό γεγονός, ένα δεδομένο αδιαμφισβήτητο, διακρίνει την πρόβλεψη και το θέλημα του ίδιου του Θεού. [...] Η συνύπαρξη οπαδών διαφορετικών θρησκειών δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση, και επομένως διευρύνει τις δυνατότητες για ιεραποστολικές επιτυχίες των χριστιανών. Στο

πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η αντίληψη του Χρυσοστόμου που αφορά τη θεωρία της ιεραποστολικής μεθόδου: Η φιλική σχέση με τους εθνικούς δεν δημιουργεί απλά και μόνο τις προϋποθέσεις, αλλά συνιστά συνάμα και το πειστικότερο ιεραποστολικό επιχείρημα. Οι διχόνοιες και η έλλειψη αγάπης λειτουργούν απωθητικά: «Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν τὸ σκανδαλίζον Ἑλλήνας, ἢ τὸ μὴ ἀγάπην εἶναι».

(Παράθεμα από τις ομιλίες του Χρυσοστόμου στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, *OB*, δ' PG 59, 394[B]).

Βουλγαράκη-Πισίνα, Ε., Η. Προσέγγιση των Εθνικών κατά τον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, Μαΐστρος <Σειρά: Σπουδή των Πατέρων, 1 | Παράλληλη Σειρά: Ιεραποστολικές Σπουδές, 2>, Αθήνα, 2016, σσ. 272-273.

Συμπέραση: ένα στοίχημα

Πώς θα μπορέσουν να συνυπάρξουν αρμονικά στις σύγχρονες κοινωνίες άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς και έχουν διαφορετικές θρησκείες; Μόνο αν όλοι (ντόπιοι και ξένοι) αποδεχτούν τη σπουδαιότητα της ανθρώπινης ελευθερίας, τον σεβασμό προς τον άλλον, την ιερότητα της ζωής. Είναι, δηλαδή, σημαντικό, καθένας να γίνεται αποδεκτός με την ιδιαίτερη ταυτότητά του, και ταυτόχρονα ο ίδιος να αποδέχεται τους άλλους με τις ιδιαίτερες ταυτότητές τους. Αυτές τις αρχές χρειάζεται να τις προσυπογράψουν όλοι, σαν ένα είδους συμβολαίου, ώστε όλοι να ζουν σε μια κοινωνία κι όχι σε γκέτο. Η μόνη ιδιαίτερη ταυτότητα η οποία δεν μπορεί να γίνει δεκτή στις ανθρώπινες κοινωνίες, είναι όποια ταυτότητα κηρύττει το μίσος για όσους διαφέρουν από αυτήν. Εδώ χρειάζεται μια διευκρίνιση. Απέναντι στον άνθρωπο ο οποίος ασπάζεται το μίσος προς τους άλλους, οι Χριστιανοί οφείλουν αγάπη, όπως σε κάθε άνθρωπο. Μάλιστα, είναι σημαντικό αν οι πιστοί κατορθώσουν να τον μεταπείσουν, δηλαδή να τον απελευθερώσουν από το κακό στο οποίο ο ίδιος έχει παραδώσει τον εαυτό του. Αλλά παράλληλα θα πρέπει να κάνουν σαφές ότι η στάση του αυτή είναι απόλυτως απαράδεκτη, διότι αποτελεί απόλυτη άρνηση της ανθρώπινης κοινωνίας.

Παπαθανασίου Αθ. & Κουκουνάρας Λιάγκης Μ. (2020). *Ζητήματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Εκκλ/κών Λυκείων, σ. 51.

3.4. Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΩΣ ΑΣΚΗΣΗ ΑΓΑΠΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο διάλογος ως στοιχείο προσέγγισης και κατανόησης

Ας δούμε τα παρακάτω έργα. Τι βλέπουμε; Τι σκεφτόμαστε; Τι αναρωτιόμαστε;

Αφού αναφέρουμε τις απαντήσεις μας, ας συζητήσουμε το θέμα: «Ο διάλογος ως στοιχείο προσέγγισης και κατανόησης».

Αριστερά: Κώστας Λάβδας, Selfie, Διαστάσεις 100x100 εκ., ακρυλικά σε καμβά.

Δεξιά: Χρήστος Κεχαγιόγλου, Διάλογος, Ακρυλικό σε καμβά.

Διαχριστιανικός διάλογος

Ας καθίσουμε σε ομάδες. Άλλες θα διαβάσουν γραπτό κείμενο και άλλες θα παρατηρήσουν τις εικόνες. Σε κάθε ομάδα θα σημειώσουμε τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που διαβάζουμε ή βλέπουμε, καθώς και ερωτήσεις που μας γεννιούνται, γιατί θα έχουμε την ευκαιρία να πάρουμε απαντήσεις από έναν δημοσιογράφο που ασχολείται με το θέμα και ήταν παρών/παρούσα στα γεγονότα.

Η Μικτή διεθνής επιτροπή για τον θεολογικό διάλογο μεταξύ της Καθολικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας

Στις 7 Δεκεμβρίου του 1965 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας και ο Πάπας Παύλος ΣΤ' αίρουν τους αφορισμούς.

Η ίδρυση το 1979 της Μικτής Διεθνούς Επιτροπής για τον θεολογικό διάλογο αποτέλεσε σίγουρα ορόσημο στις οικουμενικές σχέσεις μεταξύ της Καθολικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Μετά από πολλές συναντήσεις στα πλαίσια της αδελφότητας και προσεκτική προετοιμασία σε διάφορους τομείς, και οι δύο Εκκλησίες βρέθηκαν σε θέση να δεσμευτούν κάτω από μία συστηματική θεολογική θεώρηση, που στοχεύει στην αποκατάσταση της πλήρους κοινωνίας μεταξύ τους. Για πρώτη φορά ύστερα από τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, η αμοιβαία εμπιστοσύνη και το ενδιαφέρον επιτρέπουν μία τέτοια πρωτοβουλία. [...] Ο Πάπας Ιωάννης - Παύλος ΙΙ και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος εξέφρασαν τη γνώμη της πλειοψηφίας των περισσότερων Καθολικών και ορθόδοξων παρατηρητών δηλώνοντας στην Κοινή Διακήρυξη της 29ης Ιουνίου 1995

ότι: «Η προσφάτως ιδρυθείσα αδελφότητα μας στο όνομα του ενός Θεού μάς έχει οδηγήσει σε μία ειλικρινή συζήτηση, ένα διάλογο που επιδιώκει την αλληλοκατανόηση και την ενότητα. [...]

...Η μικτή Επιτροπή είναι σε θέση να διακηρύξει ότι οι Εκκλησίες μας αναγνωρίζουν η μία την άλλη ως Αδελφές Εκκλησίες, συνυπεύθυνες για την προστασία της Μίας του Θεού Εκκλησίας, με πίστη στο Θείο σχέδιο και με έναν ιδιαίτερο τρόπο που δίνει έμφαση στην ενότητα. Ευχαριστούμε τον Κύριο της Εκκλησίας από τα βάθη της καρδιάς μας, επειδή αυτές οι επιβεβαιώσεις που έχουμε κάνει από κοινού, όχι μόνο επιταχύνουν την επίλυση των δυσκολιών που υπάρχουν, αλλά στο εξής επιτρέπουν σε Καθολικούς και Ορθόδοξους να δώσουν μια κοινή μαρτυρία πίστης».

Mgr. Johan Bonny, Εισήγηση μέλους της επιτροπής για την προώθηση της ενότητας των Χριστιανών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. *Ορθόδοξη Θεολογία και Οικουμενικός Διάλογος*, συλλ. τόμος, Επιμ. Π. Βασιλειάδης, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2005, σσ. 183-184.

Στιγμιότυπο από την επίσκεψη του πάπα Φραγκίσκου στην Κωνσταντινούπολη 29-30 Νοεμβρίου 2014. Φωτογραφία του ASSOCIATED PRESS.

Η Ορθοδοξία στη Δύση

[...] Πάνω απ' όλα εμείς οι Ορθόδοξοι ας προετοιμαστούμε για ν' ακούσουμε τους άλλους Χριστιανούς. Για να είμαστε αληθινοί μάρτυρες, χρειάζεται ν' αφουγκραζόμαστε όπως και να μιλάμε, να σωπαίνουμε όπως και να κηρύττουμε. Πολύ συχνά προσφέρουμε απαντήσεις στους άλλους πριν κάνουμε τον κόπο να βρούμε ποιες είναι οι ερωτήσεις. Ας ακούσουμε λοιπόν τα αδέρφια μας τους Χριστιανούς της Δύσης –ακόμη και τους μη– Χριστιανούς. Ας μπούμε μαζί τους στη δική τους ιδιαίτερη εμπειρία, στη δική τους αίσθηση για την κρίση που διανύουμε, με όλα της τα διλήμματα, τα άγχη και τους δισταγμούς της. Ακούγοντας θα επιτύχουμε καλύτερη κατανόηση της δικής μας Ορθόδοξης κληρονομιάς.

Αυτό είναι το καθήκον μας, σαν Ορθόδοξης μειονότητας μέσα στο δυτικό κόσμο. Πώς όμως, μέσα από την οικουμενική μας κατάθεση, θα επιτύχουμε να είμαστε ανοικτοί χωρίς να παραιτούμαστε από την αλήθεια, να είμαστε σαφείς χωρίς αυταρέσκεια, να είμαστε σταθεροί χωρίς φανατισμό; Ας αγωνιστούμε να κάνουμε την Ορθόδοξη μαρτυρία μας περισσότερο κενωτική και γενναϊόδωρη, σύμφωνα με το πνεύμα των μεγάλων αγίων του εικοστού αιώνα, όπως του Αγίου Νεκταρίου της Αίγινας, του Αγίου Τύχωνος της Μόσχας, των Αγιορειτών Αγίου Σιλουανού και πατρός Παϊσίου, του πατρός Αμφιλοχίου της Πάτμου και του πατρός Κλεόπα της Σιχάστριας.[...]

Γουέαρ, Κ., Επίσκοπος Διοκλείας, Η μαρτυρία της ορθόδοξης Εκκλησίας στον εικοστό αιώνα, Μτφρ. Α. Αποστολίδης, *Σύναξη*, τεύχ. 75, σσ. 15.

Ας ανακοινώσουμε τις σκέψεις και τις ερωτήσεις μας και ο/η δημοσιογράφος (εκπαιδευτικός) θα μας δώσει τις απαντήσεις.

Το σύγχρονο αίτημα της καταλλαγής και της ειρηνικής συνύπαρξης. Η υπέρβαση του φανατισμού και της μισαλλοδοξίας στον Χριστιανισμό, οι δυνατότητες και τα όρια του διαλόγου

Σε ομάδες ως διαβάσουμε το κείμενο και ως γράψουμε ένα σύντομο άρθρο σε εφημερίδα με τίτλο: «Η υπέρβαση του φανατισμού και της μισαλλοδοξίας στον Χριστιανισμό, οι δυνατότητες και τα όρια του διαλόγου».

Κοινή Δήλωση Πάπα Φραγκίσκου και Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου (Ιεροσόλυμα, 25-5-2014): 50 χρόνια μετά την άρση των αναθεμάτων

2. Η σημερινή αδελφική μας συνάντηση είναι ένα νέο αναγκαίο βήμα στην πορεία προς την ενότητα, προς την οποία μόνο το Άγιο Πνεύμα μπορεί να μας οδηγήσει: στην κοινωνία μέσα στη νόμιμη διαφορετικότητα. [...] Στη διάρκεια αυτών των ετών ο Θεός, πηγή κάθε ειρήνης και αγάπης, μας δίδαξε να θεωρούμε ο ένας τον άλλο μέλη της ίδιας χριστιανικής οικογένειας, υπό έναν Κύριο και Σωτήρα, τον Ιησού Χριστό, και να αγαπιόμαστε αμοιβαία, έτσι ώστε να μπορούμε να ομολογούμε την πίστη μας στο ίδιο Ευαγγέλιο του Χριστού, όπως το παρέλαβαν οι Απόστολοι, το εξέφρασαν και το μετέδωσαν σ' εμάς οι Οικουμενικές Σύνοδοι και οι Πατέρες της Εκκλησίας.

Συνειδητοποιώντας πλήρως ότι δεν έχουμε φθάσει τον σκοπό της πλήρους κοινωνίας, σήμερα επιβεβαιώνουμε τη δέσμευσή μας να συνεχίσουμε να πορευόμαστε μαζί προς την ενότητα για την οποία ο Κύριος Χριστός προσευχήθηκε στον Πατέρα «να είναι όλοι ένα».

3. Συνειδητοποιώντας ότι αυτή η ενότητα φανερώνεται με την αγάπη προς τον Θεό και την αγάπη προς τον πλησίον, ποθούμε την ημέρα κατά την οποία θα συμμετέχομε επιτέλους μαζί στο ευχαριστιακό συμπόσιο. Ως χριστιανοί, έχουμε καθήκον να προετοιμαστούμε για να λάβουμε αυτό το δώρο της ευχαριστιακής κοινωνίας. [...] Επιτυγχάνοντας αυτό τον στόχο, θα φανερώσουμε εμπρός στον κόσμο την αγάπη του Θεού, και έτσι θα αναγνωριστούμε ως αληθινοί μαθητές του Ιησού Χριστού.

Ενοριακές Καμπάνες, *Εφημερίδα των καθολικών ενοριών Σύρου*, αριθ. 819, 13 Ιουνίου 2014, σ. 1.

Προτάσεις διαλόγου για την ενότητα του κόσμου

Με βάση την προσευχή του Χριστού ως δημιουργήσουμε ένα πόστερ με τίτλο: «Ο Διάλογος ως έκφραση αγάπης», το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει: φωτογραφίες, λεζάντες, σύντομα κείμενα, πορίσματα διαλόγων, σκίτσα, στατιστικά, μηνύματα-προτάσεις που σκεφτόμαστε κ.ά.

Προσευχή του Χριστού για τους μαθητές Του (Ιω. 17, 21)

21 [...] ἵνα πάντες ἔν ὧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κάγῳ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἔν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

21 [...] ὥστε να είναι ὅλοι ένα, ὅπως εσύ, Πατέρα, εἶσαι ενωμένος μ' ἐμένα κι ἐγώ μ' ἐσένα. Να είναι κι αυτοὶ ενωμένοι μ' ἐμάς, κι ἔτσι ὁ κόσμος να πιστέψῃ ὅτι μ' ἔστειλες εσύ.

3.5. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΗ

Το φαινόμενο της εκκοσμίκευσης στη σύγχρονη πραγματικότητα

Ας διαβάσουμε σε дуάδες τα κείμενα και ας παρατηρήσουμε τις εικόνες. Θα σημειώσουμε αρχικά τι καταλάβαμε για την έννοια και τις διαστάσεις της εκκοσμίκευσης στις σύγχρονες κοινωνίες. Στη συνέχεια, ας μοιραστούμε όσα γράψαμε με μια άλλη дуάδα και ας καταλήξουμε σε κοινές απόψεις, τις οποίες θα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια.

Η εκκοσμίκευση ως φαινόμενο του μοντέρνου κόσμου

[...] Εφόσον υπάρχουν διάφορες θεωρήσεις της εκκοσμίκευσης, δεν μπορεί να υπάρχει ένας και μοναδικός ορισμός της. Οι ορισμοί συνδέονται με την ιδιαίτερη οπτική με την οποία κάθε ερευνητής προσεγγίζει το φαινόμενο της εκκοσμίκευσης. Γενικά όμως θα μπορούσε να λεχθεί ότι το βασικό στοιχείο που υπάρχει σε όλες τις θεωρήσεις είναι ότι η εκκοσμίκευση σήμανε τον περιορισμό της επιρροής που ασκούσε η θρησκεία στο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο. Ο περιορισμός αυτός δεν σημαίνει άρνηση του θρησκευτικού πιστεύω, αλλά στην πραγματικότητα καταξίωσή του, αφού από υπόθεση που επιβαλλόταν με βάση τη θέληση των ηγεμόνων ή των κοινοτήτων, μετακινείται στη σφαίρα της ανθρώπινης ελευθερίας και επιλογής.

Πέτρου, Ι., *Χριστιανισμός και Κοινωνία*, Εκδόσεις Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη, 2017, σσ. 161-162.

Η Εκκλησία και η εκκοσμίκευση

[...] Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η δημόσια σφαίρα ήταν διογκωμένη και κάλυπτε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου. Στη νεώτερη κοινωνία, αναπτύσσεται η ιδιωτική σφαίρα προς την οποία μετακινείται βαθμιαία και η θρησκεία. Αυτό σημαίνει ότι η θρησκεία γίνεται προσωπική και ιδιωτική υπόθεση και παύει να λειτουργεί υποχρεωτικά και κρατικά... «Ιδιωτική υπόθεση» δεν σημαίνει «ατομική υπόθεση», αλλά ελεύθερη αποδοχή κάποιου πράγματος που δεν επιβάλλεται από το κράτος (ή την κοινότητα). Στο θρησκευτικό πεδίο, ο πολίτης είναι ελεύθερος να θρησκεύει ή να μην θρησκεύει, ή να επιλέγει τη θρησκεία που θέλει. Με αυτήν την έννοια, το ιδιωτικό δεν αντιπαράθεται στο συλλογικό, διότι οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες μπορούν να πραγματοποιούνται συλλογικά και κατ' επέκταση κοινωνικά. Όταν οι άνθρωποι συναθροίζονται για να λατρεύσουν τον Θεό τους, λειτουργούν συλλογικά και η θρησκεία έχει πάντα μια κοινωνική διάσταση που μπορεί να εκφραστεί με ποικίλους τρόπους. Εξάλλου, στον ιδιωτικό χώρο ανήκει και η περίφημη κοινωνία πολιτών που μπορεί να δραστηριοποιηθεί προς πάσα κατεύθυνση και με ορατά και επιτυχημένα αποτελέσματα.

Παπαγεωργίου, Ν., 2007. *Η Εκκλησία και η εκκοσμίκευση*. Δημοσίευση στην ιστοσελίδα του Οικ. Πατριαρχείου Κων/πόλεως.

Παλιά καθολική εκκλησία που έχει μετατραπεί σε κατοικία

Εκκλησίες στην Ιταλία που έχουν μετατραπεί σε τράπεζες, γκαλερί, θέατρα, μέχρι και συνεργεία αυτοκινήτων.

Ορθόδοξη παράδοση και εκκοσμίκευση

Ας διαβάσουμε σε ομάδες βιβλικά και πατερικά χωρία που αναφέρονται στη ζωή των χριστιανών στον κόσμο (Προς Διόγνητον επιστολή, Ρωμ. 12, 2, Α' Θεσ. 5, 21 κ.λπ.). Στη συνέχεια, ας δημιουργήσουμε ένα φύλλο εφημερίδας με τίτλο «Οι χριστιανοί στον κόσμο» αξιοποιώντας τα κείμενα. Θα παρουσιάσουμε στην ολομέλεια της τάξης τις εφημερίδες μας.

Η ζωή των χριστιανών στον κόσμο

Οι Χριστιανοί δεν ξεχωρίζουν από τους άλλους ανθρώπους στην γλώσσα ομιλίας, ούτε στις συνήθειες. Ούτε κατοικούν σε δικές τους ξεχωριστές πόλεις, ούτε χρησιμοποιούν κάποια γλωσσική διάλεκτο διαφορετική, ούτε ζουν με «περίεργο» τρόπο! Δεν έχουν επινοήσει κάποιο «παράξενο» τρόπο ζωής στηριγμένοι στην ανθρώπινη περιέργεια, ούτε και προΐστανται όπως μερικοί μιας ανθρώπινης διδασκαλίας. Κατοικούν σε ελληνικές ή βαρβαρικές πόλεις, όπως συνέπεσε ο καθένας, και διαβιούν με τις τοπικές συνήθειες και τον τρόπο ενδυμασίας και τροφής του κάθε τόπου ενώ συγχρόνως γίνεται φανερή η θαυμαστή και αξιοπρόσεκτη συμπεριφορά τους.

Ζουν στην δική τους ο καθένας πατρίδα αλλά ως πάροικοι. Μετέχουν σε όλα τα κοινά ως πολίτες και υπομένουν τα πάντα, όμως σαν να ήσαν ξένοι. Η ξενιτειά είναι πατρίδα τους και η πατρίδα τους ξενιτειά. Παντρεύονται όπως όλοι και γεννούν παιδιά, αλλά δεν τα σκοτώνουν. Γήνιοι άνθρωποι είναι αλλά δεν ζουν με ζωώδη τρόπο. Διαβιούν στη γη αλλά έχουν το πολίτευμα στον ουρανό. Υπακούουν στους κρατικούς νόμους, αλλά με τον τρόπο ζωής τους ξεπερνούν τους νόμους. Αγαπούν τους πάντες, έστω κι αν διώκονται από όλους. Αγνοούνται και κατακρίνονται από πολλούς, φονεύονται αλλά «ζωοποιούνται». Γίνονται φτωχοί από πεποίθηση και «πλουτίζουν» τους άλλους. Στερούνται σχεδόν των πάντων αλλά δίνουν σε όλους. Περιφρονούνται από τους ανθρώπους αλλά γίνεται δόξα γι' αυτούς η περιφρόνηση. Συκοφαντούνται αλλά δικαιώνονται. Χλευάζονται και αυτοί ευλογούν. Υβρίζονται και τιμούν. Ενώ κάνουν το καλό, τιμωρούνται ως κακοί· όταν όμως τιμωρούνται χαίρουν, γιατί έτσι αποκτούν την «έν Χριστώ» ζωή. Οι Ιουδαίοι τούς πολεμούν ως αλλόφυλους και οι ειδωλολάτρες τούς διώκουν, και αυτοί που τους μισούν δεν μπορούν να προσδιορίσουν την αιτία της έχθρας τους.

Να το πω απλά: Ό,τι είναι για το σώμα η ψυχή, είναι και για τον κόσμο οι Χριστιανοί. Όπως είναι διάχυτη σ' όλο το σώμα η ψυχή, με τον ίδιο τρόπο είναι και οι Χριστιανοί στον κόσμο. Κατοικεί στο σώμα η ψυχή αλλά δεν είναι στοιχείο του σώματος· και οι Χριστιανοί κατοικούν στον κόσμο αλλά δεν είναι του κόσμου.

Προς Διόγνητον επιστολή, ΡG02 (Απόδοση στα νέα ελληνικά).

Από την Αγία Γραφή: Οι χριστιανοί στον κόσμο

Μην προσαρμόζεστε στη νοοτροπία αυτού του κόσμου, αλλά να μεταμορφώνεστε συνεχώς προς το καλό, αποκτώντας το νέο φρόνημα του πιστού. Έτσι θα μπορείτε να διακρίνετε ποιο είναι το θέλημα του Θεού, το καλό και αρεστό στον Θεό και τέλειο.

Ρωμ. 12, 2.

Να τα εξετάζετε όλα και να κρατάτε ό,τι είναι χρήσιμο.

Α΄ Θεσ. 5, 21.

Αφού είδαμε τις εφημερίδες όλων, κάθε ομάδα ας κολλήσει πάνω στην εφημερίδα των άλλων ομάδων χάρτινες λωρίδες με λέξεις ή φράσεις, που δείχνουν τρόπους με τους οποίους εκκοσμικεύεται (αναιρείται) το βιβλικό-πατερικό πνεύμα της ζωής των χριστιανών στον κόσμο.

Οι συνέπειες της εκκοσμίκευσης σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο

Ας διαβάσουμε ο καθένας και η καθεμία από εμάς το παρακάτω κείμενο και με αφορμή αυτό ας γράψουμε μία σκέψη για την κοινωνία μας. Σκοπός είναι να μοιραστούμε τις σκέψεις μας συζητώντας για τις συνέπειες της εκκοσμίκευσης τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Συνέπειες της εκκοσμίκευσης στην κοινωνία

Η επιλογή της προγραμματικής εκκοσμίκευσης καθιστά τις κοινωνίες πνευματικά και ηθικά φτωχότερες. Τις απομακρύνει από το θρησκευτικό εκείνο βάθος, από το οποίο θα μπορούσαν να αντλήσουν πολύτιμα υπαρξιακά και ηθικά αποθέματα. Ο χώρος της χριστιανικής πίστης αποτελεί ανεξάντλητη πηγή αξιών, συμβόλων, εικόνων και οραμάτων, που εμπλουτίζουν τόσο την ανθρώπινη ζωή όσο και τη δημόσια συζήτηση. Για παράδειγμα, όταν συζητάμε για τα έμβρυα, την ευγονική και τη χρήση ανθρώπινου γενετικού υλικού, για το εάν θα ενθαρρύνουμε ή όχι τις μεταμοσχεύσεις και υπό ποιους όρους, ή για το εάν θα επιτρέψουμε την ευθανασία, όταν αναρωτιόμαστε για το πώς θα μεταχειριστούμε τους φυλακισμένους, τους πρόσφυγες, τους μετανάστες, τους άνεργους ή τους άπορους, όταν καλούμαστε να επιλέξουμε ανάμεσα στην ειρήνη και τον πόλεμο, ή ανάμεσα στον φασισμό και τη δημοκρατία, θα ήταν ασύνετο να θέσουμε τη χριστιανική πίστη εκτός της δημόσιας συζήτησης, και τούτο όχι μόνο διότι πολλοί πολίτες διαμορφώνουν τις απόψεις και τη στάση τους ως προς τα παραπάνω με βάση ή σε διάλογο με τη χριστιανική πίστη, αλλά και διότι ο ίδιος ο πολιτισμός της Ευρώπης βασίζεται εν πολλοίς στους πυλώνες της χριστιανικής και της ουμανιστικής παράδοσης (εκ των οποίων η δεύτερη απορρέει εν μέρει από την πρώτη). Ο Χάμπερμας έχει δίκιο όταν, έχοντας κατά νουν κυρίως τον χριστιανισμό, επισημαίνει ότι [...] είναι προς το συμφέρον και του ίδιου του συνταγματικού κράτους να προστατεύει τις πολιτισμικές πηγές που τροφοδοτούν την κανονιστική συνείδηση και την αλληλεγγύη των πολιτών. Ο αποκλεισμός της χριστιανικής θρησκείας από τον δημόσιο χώρο θα σήμαινε όχι μόνο μια ακρωτηριασμένη δημοκρατία, αλλά και μια Ευρώπη αποκομμένη από πηγές που αρδεύουν τον πολιτισμό της.

Μπαθρέλλος, π. Δ., *Οι χριστιανοί στους χρόνους της μετα-εκκοσμίκευσης*, Εν πλω, Αθήνα, 2016, σσ. 70-71.

Επιχειρήματα και γεγονότα που σχετίζονται με την εκκοσμίκευση και την κριτική στάση απέναντί της

Ας επιχειρηματολογήσουμε για τη θέση των θρησκευτικών συμβόλων ή του θρησκευτικού όρκου στον δημόσιο χώρο. Ποιες είναι οι διαφορετικές θέσεις που εκφράζονται για το ζήτημα; Κάποιοι/κάποιες θα αναλάβουμε τη μία άποψη και κάποιοι/κάποιες την άλλη.

Ας διαλεχθούμε και ας επιχειρήσουμε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα.

3.6. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΘΕΪΑΣ

Οι έννοιες της απιστίας και της δυσπιστίας. Οριοθέτηση της έννοιας της αθεΐας ως κοσμοθεωρίας και ως στάσης ζωής

Ας διαβάσουμε σε δυάδες ή ομάδες τα κείμενα και ας επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τις έννοιες της απιστίας και της δυσπιστίας σε σχέση με τον Θεό.

Οι απόντες

... δεν είναι ο Θεός

Αυτό που μας λείπει· εμείς

Λείπουμε και μας λείπει,

Έχουμε φύγει κ' είναι απών.

Τον γυρεύουμε τάχα ή μας γυρεύει

Και δε μας βρίσκει;

Τον ποθούμε ή μας ποθεί

Και δε μας βλέπει το πρόσωπό του;

Εμείς έχουμε πεθάνει, ο θάνατός μας

Είναι ο μέγας θάνατος, δεν πέθανε ο Θεός.

Εμείς είμαστε οι απόντες απ' το δείπνο,

Αυτοί που λείπουν και δεν είναι, κλείστηκαν έξω,

Δεν πρόφτασαν ναρθούν, τρέχουν στους δρόμους,

Και σκουντουφλούν στη γη, χτυπούν την πόρτα.

Δεν έχουν πρόσωπο, δεν έχουν φως.

Γιώργος Θέμελης, *Φωτοσκιάσεις*, Θεσσαλονίκη, Αυτοέκδοση, 1961.

Εξέλιξη και περί Θεού αυταπάτη: Μια συνέντευξη

...Ερώτηση: ...Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι μέσα από την εξέλιξη βαδίζουμε προς την αλήθεια ή προς το ψέμα;

P.N.: Δεν είμαι σίγουρος. Αυτό που μπορώ να πω όμως είναι ότι υπάρχουν μερικά επαγγέλματα που πληρώνονται για να υποστηρίζουν ψέματα, όπως οι δικηγόροι. Δεν είναι ψεύτες με την κυριολεκτική σημασία της λέξης, αλλά προκειμένου να κερδίσουν μια δίκη μπορεί να πουν και πράγματα που δεν τα πιστεύουν. Ο επιστήμονας όμως δεν πρέπει ή δεν θα έπρεπε να το κάνει αυτό. Ο επιστήμονας πρέπει να ψάχνει την αλήθεια, ακόμη και αν η αλήθεια είναι το αντίθετο από αυτό που πιστεύει ή ακόμη και αντίθετη με τον τρόπο ζωής του. Ένας επιστήμονας που εξαπατά προσαρμόζοντας τα στοιχεία για να ταιριάζουν με τη θεωρία του θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να εκδιώκεται από την επιστημονική κοινότητα.

Ερώτηση: Υπάρχει ένα σημείο στην ανθρώπινη Ιστορία μέχρι το οποίο μπορείτε να δικαιολογήσετε τους ανθρώπους που πίστευαν στον Θεό;

P. N.: Υπάρχει. Το 1859, η χρονιά κατά την οποία εκδόθηκε *Η καταγωγή των ειδών* του Δαρβίνου. Αν σκεφτείτε, θα δείτε πραγματικά ότι και πριν από τον Δαρβίνο η εξήγηση της θεϊκής προέλευσης του ανθρώπου ήταν μια λανθασμένη ερμηνεία. Τότε όμως ήταν πολύ δύσκολο να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητό πώς δημιουργήθηκαν τα πάντα και πώς έφτασαν να είναι έτσι όπως είναι.

Ερώτηση: Η φύση δεν «ξέρει» ότι υπάρχουμε. Αυτό το έχετε στον νου σας ως επιστήμονας όταν γράφετε ένα βιβλίο;

P. N.: Φυσικά. Είναι στο πίσω μέρος του μυαλού μου, παρ' ότι αυτό για κάποιους μπορεί να σημαίνει ότι υπάρχει ένας Θεός που ξέρει και νοιάζεται. Είναι πολύ βαθιά στο δικό μου πιστεύω και στο αξιακό μου σύστημα ότι η φύση δεν ξέρει ότι υπάρχω. Δεν την ενδιαφέρει καν ότι υπάρχω.

Προβατάς, Μ., (Α)Θεου αυταπάτη (Συνέντευξη του Ρίτσαρντ Ντόκινς), *Βήμα*magazine, τ. 491, Αθήνα 2007, σσ. 28-36.

Υπάρχει Θεός σ' έναν άδικο κόσμο;

– Λέγε λοιπόν. Από πού ν' αρχίσουμε; Πρόσταξε. Απ' τον Θεό; Για το αν υπάρχει Θεός δηλαδή;

– Απ' όπου θέλεις άρχισε, ακόμα κι «αντίστροφα». Χτες μόλις υποστήριξες στου πατέρα πως δεν υπάρχει Θεός, είπε ο Αλιόσα και κοίταξε εξεταστικά τον αδερφό του.

– ...Φαντάσου λοιπόν πως ίσως και 'γω να πιστεύω στο Θεό, γέλασε ο Ιβάν. Αυτό πια δεν το περιμένεις, ε;

– Μα και βέβαια. Εκτός πια κι αν αστειεύεσαι και τώρα.

– Αστειεύομαι! Αυτό το είπαν και χτες στου σάρετς, πως αστειεύομαι. Βλέπεις, καλέ μου, υπήρχε ένας γέρος αμαρτωλός τον δέκατο όγδοο αιώνα, που είπε πως αν δεν υπήρχε Θεός θα 'πρεπε να τον εφεύρουμε· «S' il n'existait pas Dieu il faudrait l'inventer». Και πραγματικά ο άνθρωπος εφεύρε το Θεό. Και δεν είναι παράξενο κι ούτε θα 'ταν αξιοθαύμαστο που υπάρχει πραγματικά ο Θεός, μα είναι αξιοθαύμαστο που μια τέτοια ιδέα –η ιδέα της αναγκαιότητας του Θεού– μπόρεσε να τρυπώσει στο κεφάλι ενός τόσο άγριου και κακού ζώου όπως είναι ο άνθρωπος. Τόσο ιερή είναι αυτή η σκέψη, τόσο συγκινητική, τόσο σοφή και τιμάει τόσο τον άνθρωπο. Όσο για μένα, από καιρό πια τ' αποφάσισα να μη σκέφτομαι για το αν ο άνθρωπος δημιούργησε το Θεό ή ο Θεός τον άνθρωπο... Λοιπόν όχι μονάχα παραδέχομαι το Θεό πρόθυμα, μα παραδέχομαι και τη σοφία Του και το σκοπό Του – που αυτά πια μας είναι εντελώς άγνωστα. Πιστεύω στην τάξη, στο νόημα της ζωής, πιστεύω στην αιώνια αρμονία που μέσα της θα διαλυθούμε όλοι μας, πιστεύω στον Λόγο που προς αυτόν τείνει το Σύμπαν, το Λόγο που ην προς τον Θεόν και που είναι ο ίδιος ο Θεός, κ.ο.κ. εις το άπειρον! Από λόγια πάνω σ' αυτό άλλο τίποτα. Νομίζω πως βρίσκομαι σε καλό δρόμο, ε; Κι όμως φαντάσου πως στο τέλος δεν παραδέχομαι αυτόν τον κόσμο του Θεού, δεν τον παραδέχομαι, αν και ξέρω πως υπάρχει, μα δεν τον αναγνωρίζω καθόλου. Δεν είναι πως δεν παραδέχομαι το Θεό, νιώσε το αυτό, μα τον κόσμο που δημιούργησε αυτός, τον κόσμο του Θεού δεν τον παραδέχομαι κι αρνιέμαι να τον παραδεχτώ [...]. Ας είναι, ας είναι, όλα αυτά θα γίνουν, το παραδέχομαι, μα δεν το αποδέχομαι κι ούτε θέλω να το αποδεχτώ! Ας συναντηθούν ακόμα και οι παράλληλες ευθείες κι ας το δω και μονάχος μου: θα το δω και θα πω πως συναντήθηκαν, μα δε θα το αποδεχτώ [...].

Ντοστογιέφκι Φ., *Αδελφοί Καραμάζωφ*, Μτφρ. Α. Αλεξάνδρου, τ. II, Γκοβόστης, Αθήνα, 1990, σσ. 123-126.

Συμπεριφορές και στάσεις ζωής που προσδιορίζονται από την επιλογή της αθεΐας

Ας μελετήσουμε τα παρακάτω κείμενα και σε συγκεκριμένο χρόνο ας παρουσιάσουμε τις απόψεις, συζητώντας γι' αυτές. Αν έχουμε χρόνο, και για να είμαστε προετοιμασμένες οι ομάδες, μπορούμε να αναζητήσουμε περισσότερα για τις θέσεις των συγγραφέων πάνω στο θέμα της αθεΐας. Οι εκπρόσωποι των ομάδων μπορούν να κάνουν τις παρουσιάσεις και οι υπόλοιποι να θέτουμε ερωτήματα, εκφράζοντας τις απόψεις μας.

Ό,τι δεν είναι ο άνθρωπος πραγματικά, αλλ' επιθυμεί να είναι, αυτό το κάνει Θεό του ή αυτό είναι ο Θεός του. [...] Διότι δεν δημιούργησε ο Θεός τον άνθρωπο κατ' εικόνα του, όπως λέγεται στη Βίβλο, αλλ' ο άνθρωπος τον Θεό κατ' εικόνα του [...]. Κάθε Θεός είναι ένα ον της φαντασίας, μια εικόνα και

μάλιστα μια εικόνα του ανθρώπου, αλλά μια εικόνα την οποία ο άνθρωπος θέτει έξω από τον εαυτό του και την παρουσιάζει ως ένα ανεξάρτητο ον.

Feuerbach, L., *Vorlesungen über das Wesen der Religion*, Leipzig, 1851, σ. 293.

Η απόλυτη ουσία, ο Θεός του ανθρώπου είναι η ίδια η δική του ουσία [...]. Η συνείδηση του Θεού είναι η αυτοσυνείδηση του ανθρώπου, η γνώση του Θεού είναι η αυτογνωσία του ανθρώπου.

[...] Ο άνθρωπος είναι για τον άνθρωπο Θεός (homo hominis Deus est) [...]. Το μυστικό της Θεολογίας είναι η ανθρωπολογία [...]. Ο άνθρωπος είναι το κέντρο της θρησκείας, ο άνθρωπος είναι το τέλος της θρησκείας.

Feuerbach, L., *Das Wesen des Christentums*, Leipzig, 1841, κεφ. 1, σ. 6· κεφ. 2, σ. 15· κεφ. 28, σσ. 325-326· κεφ. 19, σ. 222.

Κριτική του Φόουερμπαχ από τον Μαρξ

Ο Feuerbach ξεκινά από το δεδομένο της θρησκευτικής αλλοτρίωσης, του αναδιπλασιασμού του κόσμου σε έναν θρησκευτικό και έναν εγκόσμιο.

Marx, K., *Θέσεις για τον Φόουερμπαχ*, Μτφρ. Γ. Μπλάνας, Ερατώ, Αθήνα, 2004, σ. 63.

Θέσεις της Εκκλησίας για τις αθεϊστικές τάσεις της σύγχρονης κοινωνίας

Ας αναλάβουμε σε ομάδες τα παρακάτω κείμενα και ας σημειώσουμε τις θέσεις που αυτά παρουσιάζουν σχετικά με την αθεΐα.

Στη συνέχεια, με βάση τα συμπεράσματά μας, ας συζητήσουμε στην ολομέλεια το θέμα: «Μπορεί να αναπτυχθεί διάλογος μεταξύ χριστιανών και άθεων;».

Κριτικά σχόλια στις θέσεις του Μαρξ

Ο Μαρξ θεώρησε και έκρινε τη θρησκεία μόνο από κοινωνικο-δυναμική σκοπιά, δηλ. από το ποιο ρόλο παίζει στο κοινωνικό φαινόμενο και γίνεσθαι, πάντοτε σε σχέση με το επαναστατικό του όραμα και πρόγραμμα. Ο ισχυρισμός του ότι η θρησκεία είναι δημιούργημα του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί σωστός, αν με τον όρο «θρησκεία» εννοούμε μόνο τις θρησκευτικές παραστάσεις και μορφές ζωής (διδασκαλίες, προσευχές, δόγματα, λατρευτικούς τύπους κ.ά.). Ο άνθρωπος πάντοτε δημιουργεί στον εαυτό του παραστάσεις, εικόνες και έννοιες για τον Θεό. Ωστόσο ποια λογική θα μας υποχρέωνε να δεχτούμε ότι όλες αυτές οι εικόνες που δημιουργεί ο άνθρωπος ταυτίζονται με την ίδια την ύπαρξη του Θεού, ώστε ο Θεός να είναι μόνο προϊόν της ανθρώπινης σκέψης, αντανάκλαση του ανθρώπου και των μεταβαλλόμενων συνθηκών της ζωής του; Ή ποια λογική μπορεί να αποκλείσει την ύπαρξη του Θεού, επειδή οι άνθρωποι, ανάλογα με τις συνθήκες που ζουν, δημιουργούν κάθε φορά και αντίστοιχες αντιλήψεις και παραστάσεις για τον Θεό – που πάντοτε είναι ανεπαρκείς και όχι σπάνια προβληματικές; Ο Θεός δεν ταυτίζεται με τις θεολογίες μας. Είναι απείρως πιο πέρα απ' όσα λέμε γι' Αυτόν.

Η άποψη του Μαρξ ότι η θρησκεία είναι συνέπεια μόνο της κοινωνικο-οικονομικής αλλοτρίωσης του ανθρώπου και των αντίστοιχων μ' αυτήν δομών ζωής δεν ευσταθεί. Διότι από την απροκατάληπτη μελέτη της ιστορίας διαπιστώνεται αναμφισβήτητα ότι πάντοτε οι άνθρωποι θρήσκευαν, με τούτο ή τον άλλο τρόπο. Επίσης ότι η θρησκεία δεν συνδέεται με μία μόνο μορφή κοινωνίας, σαν αυτή που δίκαια προβληματίσε και που αγωνίστηκε να αλλάξει ο Μαρξ, αλλά εμφανίζεται σε κάθε είδους κοινωνία. Έτσι, ακόμη και αν αρθούν οι αλλοτριωτικές και απάνθρωπες συνθήκες ζωής, αυτό δεν θα σημαίνει κατ' ανάγκη και το τέλος της αληθινής θρησκείας. Ίσως θα σημάνει το τέλος μιας αλλοτριωμένης και συμβιβασμένης θρησκείας, κάτι που το εύχονται και επιδιώκουν όσοι θρησκευούν αληθινά.

Καριώτογλου Α., Κεσόπουλος Α., Παπαευαγγέλου Π., Τσανανάς Γ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα*, Β' Λυκείου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – ΟΕΔΒ, Αθήνα, 3^η 1991, σ. 159.

Επιστήμη και πίστη

Το δεύτερο ήμισυ του ΙΘ΄ αι. πολλά μέλη της ευρωπαϊκής διανόησης πείστηκαν με υποτιθέμενα επιστημονικά επιχειρήματα πως δεν υπάρχει Θεός και πως η πίστη στον Θεό ήταν ασυμβίβαστη με την ύπαρξη της επιστήμης. Οφείλει κανείς να ομολογήσει πως αυτό το επιχειρήμα υπέρ του αθεϊσμού είναι το πιο αφελές και το πιο ισχνό. Βασίστηκε στην πίστη πως της επιστήμης τής αξίζει απόλυτη υπεροχή, όχι μόνο υπεροχή πάνω από το σύνολο της γνώσης, αλλά και πάνω από το σύνολο της ανθρωπίνης ζωής· πως η επιστήμη είναι ικανή να λύσει όλα τα προβλήματα... Η υπόθεση πως η επιστήμη απέδειξε πως ο Θεός δεν υπάρχει, δεν έγινε από την ίδια την επιστήμη, αλλά από μια φιλοσοφική θεωρία, με την οποία σχετίστηκε. Ο επιστημονισμός δεν είναι επιστήμη, παρά μια φιλοσοφία, η οποία προϋποθέτει μια πίστη.

Μπερντιάεφ, Ν., *Αλήθεια και Αποκάλυψη*. Εισαγωγή-μετάφραση-σημειώσεις Χ. Μαλεβίτσης, Δωδώνη, Αθήνα, 1967, σσ. 153 και 154.

Στους άθεους φίλους από μια άθρη

Μη φοβάστε τον χριστιανισμό, και μαζί δεν θα φοβόμαστε τις θρησκείες! Νιώθω προσωπικά την επιθυμία να πω στους αγνωστικιστές, ανθρωπιστές, άθεους φίλους μου. Προερχόμαστε από το ίδιο πεδίο σκέψης, βρισκόμαστε συχνά ο ένας αντιμέτωπος με τον άλλον, γιατί στην πραγματικότητα είμαστε “ο ένας δίπλα στον άλλον”, ας συνεχίσουμε την ανάλυση... Και έχω ένα όνειρο: μακάρι να μπορέσουν να γίνουν ουσιαστικές προσεγγίσεις, αναγκαίες μπροστά στην ολοένα αυξανόμενη βαρβαρότητα όχι μόνο –και κατά τη γνώμη μου πιθανότατα λιγότερο– μεταξύ του χριστιανισμού και των άλλων θρησκειών που σήμερα δελεάζονται από τον φονταμενταλισμό, αλλά και μεταξύ του χριστιανισμού και αυτού του οράματος στο οποίο συμμετέχω, το οποίο προέρχεται από τον χριστιανισμό και το οποίο φιλοδοξεί να διασαφηνίσει τα επικίνδυνα μονοπάτια της ελευθερίας.

Κρίστεβα, Τζ., *Αυτή η απίστευτη ανάγκη για πίστη*, Μτφρ. Κωνσταντίνου, Τ., Μεταίχμιο, Αθήνα, 2010, σ. 157.

Ύμνος στον Θεό

Βαθιά στις σκοτεινές κοιλάδες πεθαίνουν οι πεινασμένοι.

Αλλά εσύ τους δείχνεις το ψωμί, και τους αφήνεις να πεθαίνουν.

Εσύ έχεις θρονιαστεί αιώνιος κι αόρατος

κι αστράφτεις ανελέητος πάνω απ' το αιώνιο Σχέδιό σου.

Άφησες να πεθάνουν οι νέοι κι οι χαροκόποι

μα αυτούς που θέλαν να πεθάνουν, δεν τους άφησες...

Πολλοί από κείνους που τώρα έχουν σαπίσει

πιστεύανε σε σένα, και πεθάναν γεμάτοι εμπιστοσύνη.

Άφησες τους φτωχούς φτωχοί να μείνουν χρόνια και χρόνια

γιατί ήτανε οι πόθοι τους πιο όμορφοι απ' τον Παράδεισό σου.

Πεθάνανε, αλίμονο, πριν δουν το φως σου

πεθάνανε μακάριοι, όμως – και σαπίσαν παρευθύς.

Λένε πολλοί πως δεν υπάρχουν και τόσο το καλύτερο.

Μα πώς μπορεί να μην υπάρχει αυτό που μπορεί έτσι να ξεγελά;

Αφού τόσοι και τόσοι ζούνε από σένα και δεν μπορούν χωρίς

εσένα να πεθάνουν – πες μου, τι σημασία έχει – τ' ότι δεν υπάρχουν;

Μπέρτολτ Μπρεχτ, *Ύμνος στο Θεό*. Μελοποίηση: Ζωή Τάχα.

Θεός και αδερφός

Αυτός που δεν αγαπάει τον αδελφό του, τον οποίο βλέπει, δεν μπορεί να αγαπάει τον Θεό, τον οποίο δεν βλέπει.

Α΄ Ιω. 4, 20.

Η αμφιβολία ως στοιχείο της πίστης

Με όσα μάθαμε στην ενότητα αυτή, ας διαβάσουμε σε ομάδες τα παρακάτω κείμενα και ας γράψουμε την αρχή ή τη μέση ή το τέλος ενός σεναρίου, εμπνευσμένου από το θέμα και τα Αγιογραφικά χωρία. Θα παρουσιάσουμε τις ιστορίες εξηγώντας τις επιλογές μας.

Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται. καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν. Μτ 17, 20

[Σας βεβαιώνω πως, αν έχετε πίστη έστω και σαν κόκκο σιναπιού, θα λέτε σ' αυτό το βουνό "πήγαινε από 'δω εκεί", και θα πηγαίνει· και τίποτα δε θα είναι αδύνατο για σας.]

Πιστεύω, κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Μκ 9, 24

[Πιστεύω, Κύριε! Αλλά βοήθησέ με, γιατί η πίστη μου δεν είναι δυνατή.]

3.7. ΤΟ ΑΣΥΜΒΑΤΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΗΘΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΦΑΝΑΤΙΣΜΟ

Δίκαιο και άδικο

Ας εντοπίσουμε και ας καταγράψουμε εκδηλώσεις φανατικών συμπεριφορών, που έχουμε παρατηρήσει στο περιβάλλον μας. Ας τις μοιραστούμε με τον διπλανό ή τη διπλανή μας και ας καταλήξουμε σε κοινά αποτελέσματα, τα οποία θα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια.

Περιπτώσεις θρησκευτικού φανατισμού.

Τα αίτια και η διαδικασία γέννησης του θρησκευτικού φανατισμού

Βλέποντας το σκίτσο, ας προσθέσουμε τη δική μας λεζάντα. Διαβάζοντας έπειτα το κείμενο, ας καταγράψουμε τις απαντήσεις μας στα εξής ερωτήματα: Ποιο ακριβώς είναι το πρόβλημα; Ποιοι συμμετείχαν σε αυτό; Πού συμβαίνει; Πότε συμβαίνει; Ποια είναι τα αίτια; Ας συζητήσουμε όλες τις απαντήσεις μας στην ολομέλεια της τάξης.

Ζαμπτικός, Μ., Θρησκευτικός φανατισμός (2010).

Ο Νεομάρτυρας Άγιος Ακάκιος ο Ασβεστοχωρίτης

Ο Αθανάσιος (κοσμικό όνομα του Ακακίου) καταγόταν από το Νεοχώρι (σημερινό Ασβεστοχώρι) της Θεσσαλονίκης. Οι γονείς του [...] αναγκάζονται να παραδώσουν τον εννιάχρονο Αθανάσιο σε κάποιον υποδηματοποιό, για να του διδάξει την τέχνη του. Η σκληρή συμπεριφορά του αφεντικού του και η κακομεταχείριση τον εξώθησαν στην εξωμοσία, προκειμένου να απαλλαγεί από τα βάσανα, για να ζήσει μια καλύτερη ζωή. Υιοθετήθηκε από τον Τούρκο ηγεμόνα της περιοχής Ισούφ Μπέη κι έμεινε

κοντά του εννιά χρόνια. Σε ηλικία δεκαοχτώ ετών και εξαιτίας προβλημάτων που είχε με τη μητριά του συκοφαντήθηκε και εκδιώχθηκε. Τότε άρχισε ο δρόμος της επιστροφής. Γυρίζει κοντά στους γονείς του, στη Θεσσαλονίκη. Ακολουθώντας τις συμβουλές τους μεταβαίνει στο Άγιον Όρος, όπου [...] γίνεται μοναχός με το όνομα Ακάκιος και έπειτα από διάστημα έντονης ασκήσεως, έχοντας τις ευλογίες των πατέρων, ξεκινάει στις 10 Απριλίου 1816 για την Κωνσταντινούπολη, για να ξεπλύνει τη ντροπή που ένιωθε [...].

Το Σάββατο 29 Απριλίου, αφού προετοιμάστηκε κατάλληλα λαμβάνοντας τα άχραντα μυστήρια, φτάνει «εις το ανώτατον κριτήριο των Οθωμανών», όπου ομολογεί δημοσίως και με παρρησία την πίστη του στον Χριστό [...]. Στην προσπάθειά τους να τον μεταπείσουν, τον φυλακίζουν, τον κολακεύουν, τον εκφοβίζουν, του δίνουν υποσχέσεις, τον βασανίζουν. Δεν τον κλονίζουν όμως. Και όταν βλέπουν το σταθερό του φρόνημα, καταλαβαίνουν πως μάταια κοπιάζουν. Αποφασίζουν, λοιπόν, να τον σκοτώσουν. Έτσι, την 1η Μαΐου 1816 [...] «εις τόπον καλούμενον Δακτυλόπορτον» ο Ακάκιος παρέδωσε διά του ξίφους το αίμα του.

Από την ιστοσελίδα της Ι. Μ. Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως

Διαφορά πίστης και φανατισμού. Η θέση του Χριστιανισμού.

Σε ομάδες ας μοιραστούμε τα παρακάτω κείμενα, που αφορούν τον θρησκευτικό φανατισμό, και ας υπογραμμίσουμε τη βασική τους ιδέα, για να την παρουσιάσουμε. Θα τις καταγράψουμε όλες, ώστε στη συνέχεια να σκιαγραφήσουμε το προφίλ ενός φανατικού θρησκευόμενου.

Ας δημιουργήσουμε ένα περίγραμμα ανθρώπου και ας γράψουμε μέσα σε αυτό: Τι σκέφτεται και ποια συναισθήματα έχει για τη θρησκευτική του κοινότητα. Στη συνέχεια, ας δημιουργήσουμε τα στοιχεία της ταυτότητάς του (όνομα, ηλικία, μόρφωση, επάγγελμα, ασχολίες κ.ά.) και ας τα γράψουμε έξω από το περίγραμμα, δικαιολογώντας τις επιλογές μας.

Ας δούμε το τελικό αποτέλεσμα και ας συζητήσουμε το γιατί μπορεί να έγινε φανατικός θρησκευόμενος. Τέλος, ας γράψουμε όλοι και όλες έξω από το περίγραμμα μία σκέψη μας γι' αυτόν ή, αν μπορούμε, μία συμβουλή.

Έννοια του φανατισμού

Φανατισμός (fanum = ιερό) γενικά ονομάζεται η αποκλειστική και με πάθος προσπάθεια επιβολής των ιδεών ενός ατόμου ή μιας ιδεολογίας. Ο φανατικός δεν ανέχεται αντίθετες απόψεις και είναι πρόθυμος να χρησιμοποιήσει βία για να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους του. Σχεδόν συνώνυμη είναι και η μισαλλοδοξία (μίσος για τις απόψεις του άλλου) [...]. Ο θρησκευτικός φανατισμός έχει πολλές μορφές: εμφανίζεται με τη μορφή της θρησκοληψίας (σχολαστικής τήρησης θρησκευτικών εντολών με δεισιδαιμονικά και ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά), του πουριτανισμού (άκριτης αυστηρότητας στην ηθική καθαρότητα), του συντηρητισμού (προσκόλλησης στο παρελθόν) ή του προσηλυτισμού (στρατολόγησης οπαδών με δόλια μέσα). Σε μεγάλες κοινωνικές ομάδες μπορεί να πάρει μορφές, όπως η θεοκρατία (διοίκηση του κράτους με θρησκευτικούς νόμους) ή ο θρησκευτικός επεκτατισμός (με κάθε μέσον προσπάθεια επέκτασης μιας θρησκείας, όπως συνέβη με τον Ισλαμισμό). Έδαφος για να ριζώσει ο φανατισμός είναι κυρίως το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων, η άγνοια, η έλλειψη δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης και διαμόρφωσης δημοκρατικής συνείδησης (άρνηση της άλλης άποψης) και η μειωμένη κριτική ικανότητα.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Β' Λυκείου, ΔΕ 21, σσ. 173-175.

Μισαλλοδοξία

Το πρώτο γνώρισμα του φανατικού είναι η μισαλλοδοξία του. Χωρίς να ενδιαφερθεί καν να μάθει τι ακριβώς υποστηρίζουν οι αντίπαλοί του, απορρίπτει ευθύς εξ αρχής κάθε θέση τους ως εσφαλμένη

και στη συνέχεια ψάχνει να βρει τα επιχειρήματα για την απόρριψη. Άλλωστε βλέπει πάντα τα πράγματα άσπρα - μαύρα, χωρίς καμιά ενδιάμεση απόχρωση. Όλες οι δικές του απόψεις είναι σωστές, ενώ όλες οι διαφορετικές απόψεις είναι εσφαλμένες. Αυτή η στάση του φανατικού προέρχεται από την πεποίθησή του ότι οι δικές του απόψεις και πράξεις είναι απόλυτα σωστές και ορθές. Καμιά αμφιβολία δεν γεννιέται ποτέ μέσα του για ό,τι λέγει και πράττει. Πάντα έχει δίκιο και ενεργεί σωστά. Όχι μόνον οι γενικές αλήθειες, αλλά και κάθε λεπτομέρειά τους είναι αναμφισβήτητα ορθή. Σ' όλα πορεύεται όπως πρέπει. Με τέτοιες προϋποθέσεις δεν είναι δυνατόν να ανοίξει διάλογο ο φανατικός. Όταν μιλεί, το κάνει μόνο για να διαφωτίσει τους άλλους και να τους φέρει στο σωστό δρόμο. Όταν μιλούν οι άλλοι, συνήθως κλείνει τ' αυτιά του και συνεχίζει μετά το δικό του, το ίδιο πάντα τροπάριο, χωρίς καμιά παραλλαγή. Ουσιαστικά δεν ενδιαφέρεται για απόψεις που απορρίπτει ευθύς εξ αρχής με μόνη τη δικαιολογία ότι δεν συμφωνούν με τις δικές του!

Στοιγιάννος, Β. Π. (2011). *Η Εκκλησία στην ιστορία και στο παρόν*.
Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 117-118.

Ο φανατισμός δεν μπορεί να επικαλείται Θεό

[...] Θεωρώ τον θρησκευτικό φανατισμό ως παρέκκλιση του γνήσιου θρησκευτικού βιώματος. Ο φανατισμός αυτός, που συχνά εξελίσσεται σε μισαλλοδοξία, αναπτύσσεται είτε από σπέρματα θρησκευτικού τύπου είτε από μη θρησκευτικές ρίζες, όπως από παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς, που ζητούν να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις [...]. Εκτός όμως από τον φανατισμό, που εκδηλώνεται με βίαιο τρόπο, με όπλα, οι διάφοροι φανατικοί χρησιμοποιούν και άλλα μέσα: συκοφαντικά δημοσιεύματα, παραχάραξη κειμένων, περιφρονητικούς χαρακτηρισμούς και διάφορες υποτιμητικές ετικέτες, για να πλήξουν τους αντιφρονούντες και να παραπλανήσουν τους απλοϊκούς. [...] Ο θρησκευτικός φανατισμός δεν εκφράζεται μόνο με καλάσνικοφ, εκφράζεται και με τις τηλεοπτικές κάμερες, και με την επιτίμηση, διότι συνομιλούμε με έναν αλλόθρησκο άνθρωπο, και με τον σνομπισμό του αθεϊσμού της μόδας.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας.
Συνέντευξη στον Νίκο Ξυδάκη, εφημ. *Η Καθημερινή*, 31 Δεκέμβριου 2010.

Θρησκεία και βία

[...] Καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες εγκλημάτων που διαπράττονται στο όνομα του Θεού ή στο όνομα της θρησκείας, ενώ η διαδικτυακή και τηλεοπτική αναμετάδοση των εγκλημάτων αυτών αυξάνει τη φρίκη και τον αποτροπιασμό, διαχέοντας παράλληλα στις δυτικές κοινωνίες, όπως και στον τόπο μας, το αίσθημα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, καθώς και την εχθρότητα έναντι των άλλων, ιδιαίτερα όσων έχουν πιο σκούρα επιδερμίδα από τη δική μας και ασπάζονται τη θρησκεία του Ισλάμ. Σε όποια γωνιά του πλανήτη και αν κοιτάξει κανείς θα δει είτε θρησκευτικής φύσεως πολέμους είτε εγκλήματα και σφαγές που διαπράττονται στο όνομα της θρησκείας — στην καλύτερη περίπτωση βία και καταναγκασμός που ασκούνται στο όνομα της θρησκείας: Αφγανιστάν, Πακιστάν, Ιράν, Υεμένη, Σαουδική Αραβία, Ιράκ, Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος, Λιβύη, Σουδάν, Τυνησία, Αλγερία, Νιγηρία, Κένυα, ο κατάλογος μοιάζει μακρύς και ατελείωτος με τις χώρες και τις περιοχές, όπου δεν γίνεται σεβαστή η θρησκευτική ελευθερία και ανεξιθρησκία και όπου καταπατούνται βάνουσα και βάρβαρα στοιχεία και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτό της θρησκευτικής ελευθερίας.

Το ίδιο διαδεδομένη είναι η θρησκευτική νομιμοποίηση της βίας ή η εξύμνηση σύγχρονων μορφών «δικαίου πολέμου», όπως στην περίπτωση των υπερσυντηρητικών χριστιανών φονταμενταλιστών της Αμερικής, ή η συγκεκριμένη, και μερικές φορές ακόμη και ανοιχτή, ευλογία των όπλων του πολέμου και των συγκρούσεων από θρησκευτικούς λειτουργούς, με τις περιπτώσεις του πολέμου στη Γεωργία και την Ουκρανία να αγγίζουν και τη δική μας, την ορθόδοξη οικογένεια. [...] Αποκεφαλι-

σμοί ανθρώπων, πυρπολήσεις εκκλησιών και ανείπωτες φρικαλεότητες και πρακτικές, που ο μέσος άνθρωπος του πολιτισμένου κόσμου θεωρούσε πως έχουν πια απωθηθεί και εξοριστεί στις πιο σκοτεινές γωνιές της ιστορίας, έχουν γίνει θέαμα καθημερινό και αποτρόπαιο [...].

Αναμφισβήτητα, αυτό το οποίο έχουμε επειγόντως ανάγκη είναι μοντέλα ειρηνικής συνύπαρξης, διαλόγου, ανοχής και καταλλαγής μεταξύ θρησκευτικών κοινοτήτων. Τρόποι επικοινωνίας, αλληλογνωριμίας και αποδοχής. [...]

Το φαινόμενο του θρησκευτικού φανατισμού, όμως, καλεί και εμάς τους Ορθόδοξους Έλληνες σε μετάνοια και αυτοκριτική εγρήγορση, καθώς και στην υπέρβαση του διαχρονικού πειρασμού μας πως είμαστε ο νέος περιούσιος, ο νέος εκλεκτός λαός του Θεού, ένας πειρασμός που συχνά οδηγεί στον αποκλεισμό των άλλων και των διαφορετικών, καθώς και στην απόρριψη των ξένων, των προσφύγων και των μεταναστών. Επιτρέψτε μου να θυμίσω στην αγάπη σας ότι είμαστε αληθινοί χριστιανοί στο μέτρο και το βαθμό που παραμένουμε πιστοί στην ευαγγελική εντολή της αγάπης όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φυλής, φύλου, θρησκείας, κοινωνικής τάξης και προέλευσης, μιας αγάπης που περιλαμβάνει ακόμη και τους εχθρούς, είμαστε αυθεντικοί ορθόδοξοι, όταν δεν υποκύπτουμε στον πειρασμό να επιβάλουμε, με τα κοσμικά μέσα, τη βασιλεία του Θεού και να εκριζώσουμε με τη βία τα ζιζάνια που εμποδίζουν ή καθυστερούν την έλευσή της. Και είμαστε πιστοί στο διαχρονικό οικουμενικό πνεύμα του Ελληνισμού, όταν παραμένουμε ανοιχτοί και καταδεκτικοί σε όσους, διά των γραμμάτων, της παιδείας και της υιοθέτησης των αξιών μας επιθυμούν να ενταχθούν, να ζήσουν και να προκόψουν στην κοινωνία μας. [...]

Ιγνάτιος, Μητροπολίτης Δημητριάδος και Αλμυρού (2015). Η εξάπλωση του φαινομένου του θρησκευτικού φανατισμού και η μαρτυρία και το μαρτύριο των χριστιανών στο σύγχρονο κόσμο. Εισήγηση στο Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: «Θρησκεία και Βία» (Α.Π.Θ., 27-29 Απριλίου 2015) (απόσπασμα).

Φονταμενταλισμός:

Θεολογικό ρεύμα του αμερικανικού προτεσταντισμού, εχθρικό απέναντι στην επιστήμη, που στοχεύει στην επιστροφή στις εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις. || (επέκτ.) κάθε ιδεολογικό, πολιτικό κτλ. ρεύμα με παρόμοιες αρχές και στόχους: Μουσουλμανικός ~.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (Ίδρυμα Μ.Τριανταφυλλίδη)

Κάθε μορφή βίας στο όνομα της αλήθειας (θρησκευτικής, εθνικής, ιδεολογικής) επονομάζεται φονταμενταλισμός και αποτελεί συνώνυμο του φανατισμού, είτε εκδηλώνεται ως μαζική δολοφονία [...] είτε ως «ιερός πόλεμος» της ισλαμικής τρομοκρατίας, των χριστιανικών σταυροφοριών και του επονείδιστου αντισημιτισμού.

Μπέγζος, Μ., Ο φονταμενταλισμός του ατομικισμού, εφημ. *Το Βήμα* (ηλ/νική έκδοση), 31.7.2011.

Ο ξένος μου εαυτός

[...] Χτίζουμε τείχη γύρω από την οικογένειά μας και τους συγγενείς μας για τους οποίους είμαστε πρόθυμοι να δώσουμε και τη ζωή μας, αδιαφορώντας αν στην υπόλοιπη δραστηριότητά μας πατάμε επί πτωμάτων για να εξελιχθούμε ή κλέβουμε το δημόσιο χρήμα ή ρυπαίνουμε το περιβάλλον ή προκαλούμε ατυχήματα κ.ο.κ. [...]

Η ανακάλυψη των δικών μας ελαττωμάτων και αντιφάσεων εγείρει έντονο άγχος το οποίο απαιτεί κατευνασμό. Αυτός έρχεται συνήθως με την απόδοση στον άλλον του αρνητικού προσήμου, με το να χαρακτηρίσω την ιδιαιτερότητά του επικίνδυνη. Ο ξένος δηλαδή "πληρώνει" το γεγονός ότι σε ένα βαθμό ο εαυτός μου είναι ξένος. Γίνεται περισσότερο κακός στα μάτια μου, διότι του έχω αποδώσει και μέρος της δικής μου κα-

κίας την οποία δεν αντέχω να αντικρίσω. [...] Σπάνια αντιμετωπίζουμε τη διαφορετικότητα του άλλου θετικά, διότι τότε θα έπρεπε αναγκαστικά να δούμε τον εαυτό μας περισσότερο κριτικά. [...]

Η έννοια του ξένου στους Τρεις Ιεράρχες

Αν οι Τρεις Ιεράρχες αντιμετώπιζαν το ξένο και το διαφορετικό πολιτικά, θα αρνιόντουσαν τη συνάντηση και την ώσμωση με τον ελληνισμό. Το αποτέλεσμα θα ήταν ένας χριστιανισμός κατώτερος από αυτόν που ζούμε σήμερα. Ο ελληνισμός αποτελούσε έναν ριζικά διαφορετικό πολιτισμό από τον Ιουδαϊκό. Οι Τρεις Ιεράρχες λόγω της σοφίας και της αγιότητάς τους, χωρίς να το γνωρίζουν ουσιαστικά εφάρμοσαν τη λογική των ζώντων οργανισμών: το κύτταρο βρίσκεται σε διαρκή ανταλλαγή της ύλης με τα γειτονικά του κύτταρα και με το αίμα που κυκλοφορεί μέσα στα αγγεία. Η ανταλλαγή αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου το κύτταρο να μη νεκρωθεί και, έμμεσα, προκειμένου να διατηρήσει την ταυτότητά του. Διότι νεκρό και αποσυντεθειμένο παύει να έχει ταυτότητα.

Οι πολιτισμοί, επειδή είναι ζωντανοί, βρίσκονται σε διαρκή ανταλλαγή και ώσμωση. Έτσι εμπλουτίζονται οι ίδιοι αφ' ενός, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν σε μεγαλύτερη προσέγγιση και καλύτερη κατανόηση των ανθρώπων. Χωρίς αυτή την αλληλεπίδραση των πολιτισμών οι διάφοροι λαοί και τα έθνη θα παρέμεναν απολύτως ξένα και ακατανόητα το ένα για το άλλο. Και, φυσικά, αυτό θα κατέληγε σε ακόμη μεγαλύτερη εχθρότητα από αυτή που βλέπουμε σήμερα, αφού το άγνωστο το φοβόμαστε. Και, φυσικά, χωρίς αυτή την κινητικότητα και ανάμιξη των πολιτισμών δεν θα ήταν δυνατό η Εκκλησία να επιτελέσει το ιεραποστολικό έργο της διάδοσης του Ευαγγελίου.

Θερμός, π. Β. (2005). *Οι δικοί μου οι ξένοι*. Αθήνα: Εν πλω, σ. 162-165.

Θρησκευτικές διαφορές

Η ειρηνική συμβίωση των θρησκευτικών κοινοτήτων μπορεί γενικά να προέλθει από δύο αντίθετες αφετηρίες. Είτε από την αδιαφορία για τη θρησκευτική εμπειρία, είτε από τη συνειδητή βίωση της βαθύτερης ουσίας της θρησκείας, όπως προβάλλει στη ζωή πολλών εξαιρετικών προσωπικοτήτων όλων των θρησκειών. Αντιστρόφως, η θρησκευτική μισαλλοδοξία και η εχθρότητα ανάμεσα σε συνυπάρχουσες θρησκευτικές κοινότητες είναι δυνατόν να αναπτυχθούν είτε από σπέρματα θρησκευτικού τύπου, έναν ακραίο φανατισμό, είτε από μη θρησκευτικές ρίζες, π.χ. παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς ή αιτίες ψυχολογικές, ιδιοτελείς, που ζητούν να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις... Βάση κοινής αποδοχής για την ειρηνική συνύπαρξη των θρησκευτικών κοινοτήτων, αλλά και των μη θρησκευτικών κύκλων... νομίζω ότι πρέπει να αποτελέσει η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως και γενικότερα ο έμπρακτος σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [...]

Ελευθερία και Αγάπη

Η ελευθερία της αγάπης δεν δεσμεύεται από τις πεποιθήσεις του άλλου[...]. Η χριστιανική αγάπη έχει εξ ορισμού πανανθρώπινες, παγκόσμιες διαστάσεις. Κανένας φραγμός δεν μπορεί να την αναστείλει, ούτε εθνικός ούτε θρησκευτικός. Όταν αποδεχόμαστε τον άλλο άνθρωπο και την άλλη κοινότητα με βαθύ σεβασμό της ελευθερίας τους, χωρίς την απαίτηση να δεχθούν αναγκαστικά τις δικές μας απόψεις, έχουμε άνεση αναστροφής με τους οπαδούς διαφορετικών θρησκευτικών αντιλήψεων, βαθύ σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, προθυμία ουσιαστικής συνεργασίας για την παγκόσμια αποδοχή και την υπεράσπισή τους. [...]

Διάλογος

Διάλογος που σέβεται τις θρησκευτικές αρχές και απόψεις των άλλων δεν σημαίνει συγκρητισμό και αποχρωματισμό της πίστεώς μας. Αντίθετα, απαιτεί ουσιαστική γνώση της πίστεώς μας μαζί με συνεχή βίωσή της [...]. Παράλληλα με τον θεωρητικό διάλογο, στις πολυθρησκευτικές κοινωνίες προσφέρονται σημαντικές ευκαιρίες για έναν "διάλογο ζωής". Ο τελευταίος δεν απαιτεί αποδοχή ή συμ-

φωνία σε θέματα θρησκευτικών πεποιθήσεων, αλλά επικεντρώνεται στην κοινή αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων [...]. Εγκατάλειψη του διαθρησκειακού διαλόγου οδηγεί στην ανάπτυξη νέων εκφράσεων θρησκευτικού φανατισμού, που τελικά καταλήγουν σε έναν άλλο φοβερό, “διάλογο”, ανάμεσα στις αιφνιδιαστικές ενέργειες των τρομοκρατών και τους πυραύλους των ισχυρών.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2015).
Συνύπαρξη: Ειρήνη, Φύση, Φτώχεια, Τρομοκρατία, Αξίες. Θρησκευσιολογική θεώρηση.
Αθήνα: Αρμός, σσ. 45, 73-74, 149-150.

Ισοτιμία

Λέγει ο Γέροντας Αρσένιος: "Κανένας δεν έχει κάτι παραπάνω ως δώρο από τον δημιουργό, ώστε να μεταβληθεί από άνθρωπο σε δεσπότη ανθρώπου [...]. Μεγάλο αμάρτημα είναι, και επομένως σοβαρό νόσημα, να γίνεται κανείς δεσποτικός κυρίαρχος πάνω στον άλλον. Μονάχα διάκονος οφείλει να είναι, όποια εξουσία και όποιο χάρισμα κι αν έχει. Αλλά όσο η ισοτιμία αυτή δεν πραγματώνεται στις πολιτείες μας, κι όσο ο άνθρωπος αγωνίζεται να τη φτάσει, οφείλει να εφαρμόζει το νόμο του Θεού για την φιλανθρωπία".

Ματσούκας, Ν. (1993). *Ζηλωτικά πόλεως Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 108.

Επιχειρηματολογία για την αντιμετώπιση του φανατισμού.

Ας κάνουμε στο τέλος κάτι όλοι και όλες μαζί. Ο/Η εκπαιδευτικός υποδύεται έναν φανατικό συμμαθητή/μια φανατική συμμαθήτρια. Όλες και όλοι εσείς τού/τής περιγράφετε πώς αισθάνεστε και ποιες δυσκολίες αναφέρονται στις μεταξύ σας σχέσεις. Θέτετε ερωτήματα, διερευνάτε τα κίνητρά του/της και επιχειρηματολογείτε, με βάση όσα μάθαμε σε αυτήν την ενότητα, προσπαθώντας να τον/την αποτρέψετε από αυτήν την επιλογή.

3.8. Ο «ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ» ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΔΟΥΛΕΙΑ

Σύγχρονες μορφές εξάρτησης και δουλείας.

Ας παρατηρήσουμε τις εικόνες και ας διαβάσουμε μία μαρτυρία για το θέμα.

Τι σκεφτόμαστε όταν ακούμε τις λέξεις δουλεία και εξάρτηση;

1.

2.

3.

Μαρτυρίες πρώην εξαρτημένων ανθρώπων

ΓΙΑΝΝΗΣ

[...] τελικά δεν είχα ποτέ φίλους [...]. Στο λύκειο δεν πήγα.

[...] Την δύναμή μου την έκανα βία, ακόμη και σε ανθρώπους που αγαπούσα. Με φοβόντουσαν και οι δικοί μου άνθρωποι και οι ξένοι. [...] Πάθαινα μπλακ άουτ [...] και ξυπνούσα σε νοσοκομεία ή σε πάρκα. Πολλές φορές κινδύνεψα να πεθάνω.

ΒΑΣΩ

[...] κατέστρεψα ό,τι είχα δημιουργήσει, ήμουν φορτωμένη ενοχές απέναντι στον εαυτό μου, στο γιο μου, έγινα ελεεινή μητέρα, κόρη, σύντροφος, ήμουν μια κινούμενη ωρολογιακή βόμβα, με συχνές εκρήξεις όπου ασκούσα βία σε ανθρώπους και πράγματα, έγινα επικίνδυνη και για μένα [...]. Το τελευταίο εξάμηνο της χρήσης μου ζούσα μέσα στο σπίτι, δεν έβγαίνα ποτέ, δεν κοιμόμουν, δεν έτρωγα, ήμουν η σκιά του εαυτού μου, ήμουν ασυνεπής στις επαγγελματικές μου υποχρεώσεις, ήμουν ασυνεπής στον εαυτό μου σε τέτοιο βαθμό που [...] κατάλαβα ότι ήμουν αιχμάλωτη [...]. Είχα ξεμείνει από ανθρώπους και λεφτά. Και για όποιον αγαπούσα ήμουν επικίνδυνη κι αυτό έκανε τα πράγματα απελπιστικά. [...]

Όσας, αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Θεσσαλονίκη).

Σύγχρονες μορφές εξάρτησης με χρήση θρησκευτικών όρων.

Ας σκεφτούμε ο καθένας και η καθεμία από εμάς ποιο είναι το νόημα του όρου «δούλος/δούλη του Θεού» στα παρακάτω κείμενα. Στη συνέχεια, ας μοιραστούμε τις απόψεις μας με τον διπλανό ή τη διπλανή μας και ας ακούσουμε στην ολομέλεια τα αποτελέσματά μας. Στο τέλος, ας συγκρίνουμε όσα είπαμε με τη σημασία της λέξης δούλος/δούλη, που δίνεται στο Λεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας.

Από την Παλαιά Διαθήκη

- Γέν. 26, 24: Ο Κύριος παρουσιάστηκε [στον Ισαάκ] εκείνη τη νύχτα και του είπε: «Εγώ είμαι ο Θεός του Αβραάμ, του πατέρα σου. Μη φοβάσαι! Εγώ θα είμαι μαζί σου· θα σε ευλογήσω και θα σου δώσω πάρα πολλούς απογόνους, για χάρη του Αβραάμ του δούλου μου.
- Έξ. 32, 11-13: [Ο Μωυσής απευθυνόμενος στο Θεό] είπε: «[...] Θυμήσου τον Αβραάμ, τον Ισαάκ και τον Ιακώβ, τους δούλους σου, που τους υποσχέθηκες να τους δώσεις τόσο πολλούς απογόνους, όσα τ' αστέρια του ουρανού, και σ' αυτούς τους απογόνους να δώσεις ολόκληρη αυτή τη χώρα, για ιδιοκτησία παντοτινή.
- Α' Βασ. 8, 22-23: Μετά στάθηκε ο Σολομών μπροστά στο θυσιαστήριο του Κυρίου, απέναντι σ' όλη την ισραηλιτική κοινότητα. Άπλωσε τα χέρια του στον ουρανό και είπε: «Κύριε, Θεέ του Ισραήλ, δεν υπάρχει Θεός όμοιος μ' εσένα στον ουρανό πάνω κι εδώ κάτω στη γη. Τηρείς τη διαθήκη σου με τους δούλους σου και δεν παύεις να τους αγαπάς, όταν ζουν ενώπιόν σου με απόλυτη τιμότητα».

Από την Καινή Διαθήκη

- Ιω. 15, 14-15: Εσείς είστε φίλοι μου, αν κάνετε αυτά που εγώ σας παραγγέλλω. Δε σας ονομάζω πια δούλους, γιατί ο δούλος δεν ξέρει τι κάνει ο κύριός του. Σας ονομάζω φίλους, γιατί σας έκανα γνωστά όλα όσα άκουσα από τον Πατέρα μου.
- Γαλ. 1, 10: [Μιλάει ο απ. Παύλος] Τι νομίζετε; Των ανθρώπων την εύνοια επιδιώκω τώρα ή του Θεού; Ή μήπως ζητώ να αρέσω στους ανθρώπους; Όχι· γιατί αν πράγματι ζητούσα να αρέσω στους ανθρώπους, δεν θα ήμουν υπηρέτης του Χριστού.
- Τίτ. 1, 1: Ο Παύλος, δούλος του Θεού, που με έστειλε ο Ιησούς Χριστός, για να διαδώσω την πίστη των εκλεκτών του Θεού και τη βαθιά γνώση της χριστιανικής αλήθειας.

«Δούλος του Θεού»

Η Εκκλησία συχνά αποκαλεί τον πιστό άνθρωπο “δούλο Θεού” (π.χ. “βαπτίζεται ο δούλος του Θεού...”, “νυμφεύεται ο δούλος του Θεού...”). Αυτό δεν πρέπει να προκαλεί σύγχυση. Η Εκκλησία διαμόρφωσε τα σχετικά κείμενά της σε μια εποχή όπου υπήρχε ο θεσμός της δουλείας. Με την έκφραση αυτή η Εκκλησία δεν αποδεχόταν τη δουλεία, αλλά ακριβώς το αντίθετο. Δήλωνε κάτι ανατρεπτικό: ότι ο άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος από κάθε δουλεία σε ανθρώπους ή σε καταστάσεις.

Απέναντι, λοιπόν, σε όλους τους επίδοξους αφέντες και τυράννους που επιθυμούν να τον σκλαβώσουν, ο Χριστιανός δηλώνει ότι δε δέχεται να δουλωθεί από κανέναν, αφού ο ίδιος είναι ήδη δουλωμένος σε έναν Κύριο, αλλά και κανένας δεν έχει δικαίωμα να υποδουλώνει αυτόν που ελεύθερα επιλέγει να είναι “δούλος” του Θεού. Μόνο που ο Κύριος αυτός είναι παράξενος. Έγινε δούλος και θυσιάστηκε για να κάνει το “δούλο” του παιδί του και ελεύθερο. Με δυο λόγια, δούλος Θεού σημαίνει γιος του Θεού, άρα ελεύθερος από κάθε εξαναγκασμό και σκλαβιά. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Απ. Παύλου, ο οποίος επανειλημμένα αποκαλεί τον εαυτό του “δούλο” του Θεού και βιώνει αυτήν την πραγματικότητα ως κατεξοχήν πράξη ελευθερίας.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Γ' Λυκείου, ΔΕ 4, σ. 38-39.

Δουλεία στον Θεό = ελευθερία

Ο Χριστός προσφέρει στον άνθρωπο την αληθινή ελευθερία. Και η χριστιανική ζωή είναι ζωή πορείας προς την αληθινή ελευθερία. [...] Για να κερδίσει όμως ο άνθρωπος αυτή την ελευθερία, γίνεται

δούλος του Θεού. Η δουλεία στο Θεό είναι ελευθερία από την αμαρτία και το θάνατο. [...] Σημαντικότερη όμως για τον άνθρωπο είναι η ελευθερία από τον ίδιο τον εαυτό του. Η ελευθερία αυτή πραγματοποιείται με την καταπολέμηση των παθών, που υποδουλώνουν τον άνθρωπο και ανατρέπουν τον εσωτερικό του κόσμο. [...] Απαλλασσόμενος ο πιστός από τα πάθη και αποκαθιστώντας την κυριαρχία του νου μέσα στην ύπαρξή του κάνει δυνατή τη φανέρωση των ενεργειών του Αγίου Πνεύματος.

Μαντζαρίδης, Γ. (1991). *Χριστιανική Ηθική*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 231, 234.

«Οὐ ποιῶ τό θέλημα τό ἐμόν»

Όταν ο Χριστιανός τηρεί τις εντολές και διατηρεί τη θεία χάρη που δέχθηκε στο βάπτισμα, εγκαταλείπει «το ίδιον θέλημα» [το δικό του θέλημα]. Γίνεται δούλος Θεού [...]. Ο Χριστός έλεγε: «Οὐ ποιῶ τό θέλημα τό ἐμόν ἀλλά τοῦ πέμψαντός με πατρός» [δεν κάνω αυτό που θέλω εγώ, αλλά αυτό που θέλει εκείνος που μ' έστειλε]. Και πρόσθετε: «Πάτερ μου εἰ δυνατόν ἐστι παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω ἀλλ' ὡς σύ» [«Πατέρα μου, αν είναι δυνατό, ας μην πιω αυτό το ποτήρι· όμως ας μη γίνει το δικό μου θέλημα αλλά το δικό σου»] (Μτ 26, 39). Με τον τρόπο αυτόν, ο Χριστός δίδασκε τους μαθητές του, αλλά και όλους τους Χριστιανούς, να εκζητούν στους πειρασμούς τη βοήθεια του Θεού. Και ακόμη να υποτάσσουν το ανθρώπινο θέλημα στο θείο.

Καλλιακμάνης, Β. π. (1993). *Από το φόβο στην αγάπη*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σσ. 104-105.

δούλος: 1^α. αυτός που είχε στερηθεί την προσωπική του ελευθερία και κάθε ανθρώπινο δικαίωμα και που αποτελούσε ιδιοκτησία κάποιου. (πρβ. σκλάβος) [[...]] || (επέκτ.) άνθρωπος στον οποίο δεν αναγνωρίζονται, στην πράξη, ορισμένα δικαιώματα [...]. **β.** (μτφ., αρσ.) αυτός που είναι απόλυτα εξαρτημένος από κτ., με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ενεργεί ως πνευματικά ή ψυχικά ελεύθερος άνθρωπος: *Είναι ~ των παθών του / του ποτού / των ναρκωτικών*. [[...]] **β.** (εκκλ.) Ο ~ / η δούλη του Θεού, χαρακτηρισμός του πιστού και ταπεινού χριστιανού.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη)

Σχέσεις εξάρτησης, σχέσεις ελευθερίας στον Χριστιανισμό.

*Robert Lentz. Ο Χριστός στο περιθώριο (Christ in the margins)

Ας παρατηρήσουμε την εικόνα και ας συζητήσουμε τι βλέπουμε, τι σκεφτόμαστε και τι αναρωτιόμαστε για αυτό που βλέπουμε. Ας διαβάσουμε έπειτα το σχόλιο γι' το συγκεκριμένο έργο και ας συζητήσουμε για τις χριστιανικές έννοιες «πάθη» και «απελευθέρωση». Τα κείμενα θα μας βοηθήσουν, ώστε να τις νοηματοδοτήσουμε.

*Σχόλιο στο έργο του R. Lentz, Ο Χριστός στο περιθώριο.

Παρατηρώ προσεκτικά την εικόνα. Ο Χριστός, όχι όπως τον έχω συνηθίσει...

Εν τέρα μορφή; Πίσω από συρματοπλέγματα. Με κοιτάζει. Έντονα; Έρχεται στο μυαλό μου το ευαγγέλιο της κρίσης. Ο Χριστός φυλακισμένος ως ένας των ελαχίστων, ταυτισμένος με όλους εκείνους στις φυλακές, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα γκέτο των μεγαλουπόλεων.

Κοιτάζω συνεχώς την εικόνα. Το βλέμμα μου έλκεται από τα επιμέρους. Ξύλινο πλαίσιο, συρματοπλέγμα, χρυσό φως. Διαβάζω το σχόλιο του ζωγράφου. Μου ανοίγει δρόμο να σκεφτώ. Σε ποια πλευρά του φράκτη είναι ο Χριστός; Είναι φυλακισμένος εκείνος ή μήπως είμαστε εμείς οι φυλα-

κισμένοι κι εκείνος εκεί, δίπλα μας, στέκει σταθερός, παραμερίζει τα δεσμά μας και μας απευθύνει το δικό του κάλεσμα; Αναρωτιέμαι. Και τα δεσμά;

Ποιος τα τοποθέτησε εκεί και γιατί. Μήπως είναι δική μου η απόφαση; Πόσες φορές δεν βάζω ένα φράχτη ανάμεσα στον εαυτό μου και στην αληθινή ευτυχία.

Διαβάζω στον Ελύτη «όλοι μας είμαστε δέσμοι μιας ευτυχίας που από δικό μας λάθος αποστερούμαστε». Πόσες φορές ακολουθούμε προσωπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και άλλες συμβάσεις που γίνονται φραγμοί για την όντως ζωή;

Εμείς και τα δεσμά μας. Ή μήπως εμείς με τα δεσμά μας φτιάχνουμε αγκαθωτούς φράκτες κι έτσι κλείνουμε έξω Εκείνον και ό,τι συνεπάγεται η σχέση μας μαζί του. Φράκτες - δεσμά για να προφυλαχτούμε από τις «επικίνδυνες» μνήμες μας, από τους στόχους και τις αξίες ζωής που Εκείνος εμπνέει και που θα μπορούσαν να μας κάνουν συμμετοχούς στο χρυσό φως που τον περιβάλλει.

Βάσω Γώγου, θεολόγος, φιλόλογος εκπαιδευτικός.

Αποφασιστική θέληση

Εξέτασε τις θεραπείες που πρέπει να χρησιμοποιήσεις γι' αυτές τις κακές σου έξεις και συνήθειες. Από τις θεραπείες αυτές η πρώτη είναι το να θέλεις να διορθωθείς όχι αμφιβάλλοντας, αλλά αποφασιστικά. Διότι οι σωματικές ασθένειες μπορούν να θεραπευθούν και χωρίς την θέλησή μας, οι ασθένειες όμως της ψυχής χωρίς να το θέλουμε δεν είναι δυνατό να θεραπευθούν. Διότι και γι' αυτές χρειάζεται μια αποφασιστική θέληση του ασθενή, για να ιατρευθεί και να χρησιμοποιήσει τα μέσα και τα όργανα εκείνα, τα οποία είναι κατάλληλα για τη θεραπεία.

Νικοδήμου Αγιορείτου (2008). *Πνευματικά Γυμνάσματα*. Νέα Σκήτη (Άγιον Όρος): Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου, σ. 433.

Πάθη: κακό ή καλό;

...Λέγοντας πάθη εννοούμε οποιαδήποτε άλογη επιθυμία που κατακτά βίαια την ψυχή· τον θυμό, τη ζήλια, τη λαιμαργία, την επιθυμία για δύναμη, την υπερηφάνεια και τα υπόλοιπα. Πολλοί από τους Πατέρες θεωρούν τα πάθη σαν κάτι βασικά κακό, δηλαδή σαν εσωτερικές αρρώστιες, ξένες προς την αληθινή φύση του ανθρώπου. Μερικοί απ' αυτούς όμως υιοθετούν μια πιο θετική άποψη, θεωρώντας τα πάθη δυναμικές ωθήσεις, βαλμένες μέσα στον άνθρωπο από το Θεό, και επομένως καλές στο βάθος τους, αν και προς το παρόν έχουν διαστραφεί από την αμαρτία. Πάνω σ' αυτήν την πιο λεπτή άποψη, σκοπός μας δεν είναι να εξαλείψουμε τα πάθη, αλλά να αλλάξουμε κατεύθυνση στις ενέργειές τους. Η ανεξέλεγκτη οργή μπορεί να μετατραπεί σε δίκαιη αγανάκτηση, η γεμάτη κακεντρέχεια ζήλια σε ζήλο για την αλήθεια, η σεξουαλική επιθυμία σε έρωτα αγνό μέσα στη ζέση του. Τα πάθη επομένως πρέπει να εξαγνισθούν κι όχι να σκοτωθούν· να παιδαγωγηθούν κι όχι να ξεριζωθούν· να χρησιμοποιηθούν θετικά κι όχι αρνητικά. Στους εαυτούς μας και στους άλλους λέμε: όχι "καταπίεση" αλλά "μεταμόρφωση".

Ware, Κάλλιστος, επίσκοπος Διοκλείας (†1982). *Ο Ορθόδοξος δρόμος*, Αθήνα: Επτάλοφος, σσ. 133-134.

Θεολογικά επιχειρήματα για την αντιμετώπιση σύγχρονων φαινομένων δουλείας

Ας συζητήσουμε για το φαινόμενο της εξάρτησης. Ας εντοπίσουμε αίτια και συνέπειες στην καθημερινότητά μας και ας προτείνουμε τρόπους «θεραπείας» και απεξάρτησης, ως κατ' εξοχήν πράξεις ελευθερίας, κάνοντας τη σύνδεση με την ορθόδοξη θεολογική αντίληψη περί ελευθερίας.

Χρήστος Κεχαγιόγλου, Ιερότητα (2010). Ακρυλικό σε καμβά.

4. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

4.1. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ίχνη της θρησκείας των αρχαίων Ελλήνων στο σήμερα

Με αφορμή μια υποθετική επίσκεψη στον Παρθενώνα και βλέποντας την παρακάτω ανασύνθεση του ανατολικού αετώματος, ας παρατηρήσουμε, ας σκεφτούμε και ας αναρωτηθούμε γύρω από έννοιες που σχετίζονται με την αρχαιοελληνική θρησκεία και έχουν επιζήσει στη σημερινή εποχή (π.χ. θεοί, μοίρα, ναοί, μαντεία κ.ά.)

«Η γέννηση της Αθηνάς» στο ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα, Υποθετική ανασύνθεση, Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης.

Πτυχές της θρησκευτικότητας των αρχαίων Ελλήνων

Σε ομάδες ας προσεγγίσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της θρησκείας των αρχαίων Ελλήνων, σημειώνοντας ένα στοιχείο που θεωρούμε ως το πιο σημαντικό. Στο τέλος θα συζητήσουμε αυτά που καταγράψαμε.

Χαρακτηριστικά της θρησκευτικότητας των αρχαίων Ελλήνων:

1. Ο πολυθεϊσμός

Η αρχαία ελληνική θρησκεία είχε ως αντικείμενο λατρείας πολλά θεία όντα, τα οποία ήδη στον Ησίοδο διακρίνονται σε θεούς, δαίμονες, ήρωες και νεκρούς. Ανώτεροι είναι οι γνωστοί Ολύμπιοι θεοί. Οι δαίμονες που είναι όντα όπως ο Παν, οι Νύμφες, οι Νηρηίδες κτλ. ονομάζονται εναλλακτικά και θεοί, ενώ οι θεοί ποτέ δεν ονομάζονται δαίμονες.

2. Η ισαριθμία επιμέρους πραγματικοτήτων του κόσμου και θείων όντων

Μία από τις βασικές ιδέες του πολυθεϊσμού είναι ότι καθεμιά από τις επιμέρους πραγματικότητες που αποτελούν τον κόσμο εξουσιάζεται από ένα θείο ον. Έτσι, υπάρχει η τάση να διακρίνονται τόσα θεία όντα όσες και οι επιμέρους πραγματικότητες. Αυτές είναι τα φυσικά όντα και φαινόμενα (ο ουρανός, η γη, τα ουράνια σώματα, τα καιρικά φαινόμενα, τα δάση, τα ποτάμια κτλ.), οι ανθρώπινες καταστάσεις και δραστηριότητες (η υγεία, τα επαγγέλματα, ο πόλεμος κτλ.), οι κοσμικές λειτουργίες (ο κύκλος του έτους, η γονιμότητα κτλ.) κ. ά. Μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια βασική σειρά θείων όντων.

3. Η τάση πολλαπλασιασμού των θεών

Η αντίληψη για την ισαριθμία μεταξύ επιμέρους πραγματικοτήτων του κόσμου και θείων όντων έχει ως αποτέλεσμα το συνεχή εμπλουτισμό με νέα τέτοια όντα ή με νέες μορφές των ήδη υπάρχοντων. Στην πρώτη περίπτωση ο εμπλουτισμός συμβαίνει λόγω της προσθήκης νέων τέτοιων πραγματικοτήτων. Π.χ. λόγω της αστάθειας κατά την ελληνιστική εποχή αναπτύχθηκε η λατρεία της θεάς Τύχης. Στη δεύτερη περίπτωση η ίδια θεότητα αποκτά βαθμιαία τόσες μορφές, όσες πτυχές θεωρείται ότι έχει η επιμέρους πραγματικότητα του κόσμου, την οποία εξουσιάζει. Π.χ. ο Ζεус ως θεός του ουρανού απέκτησε βαθμιαία τόσες μορφές, όσες πτυχές μπορούν να διακριθούν στον ουρανό. Είναι

έτσι φωτεινός (Δίας), γιατί η φωτεινότητα είναι μια βασική πτυχή της πραγματικότητας του ουρανού, είναι κύριος του κόσμου (Ζεός Άναξ ή Πατήρ), γιατί η κυριαρχία πάνω από τον κόσμο είναι μια άλλη βασική πτυχή της πραγματικότητας του ουρανού. Για τον ίδιο λόγο ο Ζεός έχει επίσης τόσες μορφές, όσα είναι τα ατμοσφαιρικά φαινόμενα: Ζεός Όμβριος, Αστραπαίος, Κεραύνιος, Ευάνεμος, Ούριος κτλ. Όπως σε όλα τα πολυθεϊστικά συστήματα, έτσι και στην αρχαία ελληνική θρησκεία η συνεχής προσθήκη νέων θεοτήτων είναι φυσική ιδιότητα που απορρέει από την ιδέα της ισαριθμίας επιμέρους πραγματικοτήτων του κόσμου και θεοτήτων. Αυτό φαίνεται άλλωστε από το ότι δεν υπάρχουν δύο θεότητες για την ίδια επιμέρους πραγματικότητα.

4. Η εγκόσμια κατεύθυνση

Η αρχαία ελληνική θρησκεία αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της θετικής πορείας των εγκόσμιων πραγμάτων και στην αποτροπή της αρνητικής. Κύριο μέσο αυτής της εξασφάλισης είναι οι θυσίες, συχνά αιματηρές, που αποτελούν το κέντρο της λατρείας.

5. Η εναρμόνιση με το θέλημα της θεότητας

Η ιδέα ότι κάθε επιμέρους πραγματικότητα του κόσμου εξουσιάζεται από κάποιο θείο ον, οδηγεί στην πίστη ότι όλα τα σχετικά μ' αυτήν την πραγματικότητα (π.χ. με τον πόλεμο) πρέπει να γίνονται σε συμφωνία με το θέλημα αυτού του όντος. Αυτό οδηγεί στην εξεύρεση τρόπων επικοινωνίας μαζί του, ώστε να γίνει γνωστό το θέλημά του. Ένας τέτοιος τρόπος ήταν κυρίως η χρησιμοδοσία με τη βοήθεια διαμέσων, όπως η Πυθία, η οιωνοσκοπία κ.ά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αναπτυχθούν τα μαντεία. Κάποια, όπως οι Δελφοί, είχαν μεγάλη φήμη σε όλο τον αρχαίο κόσμο.

6. Ελληνική θρησκεία και μύθος

Ο μύθος των αρχαίων Ελλήνων υπήρξε ένας από τους τρόπους, με τους οποίους αυτοί προσπάθησαν να εκφράσουν ό,τι θεωρούσαν ως αλήθεια, γύρω από διάφορα ζητήματα, όπως την προέλευση του κόσμου, τη λειτουργία του, τους νόμους που διέπουν τη ζωή, τη μοίρα του ανθρώπου κτλ. Οι θεοί για τους οποίους μιλούν οι μύθοι δεν ήταν προσωποποιήσεις φυσικών φαινομένων, αλλά όντα που ζουν μια ζωή παρόμοια με τη ζωή των ανθρώπων: Εργάζονται, ερωτεύονται, μισούν κτλ. Όπως ήταν φυσικό οι αντιλήψεις αυτές έγιναν στόχος της λογικής των φιλοσόφων, που από τον 6ο αι. π.Χ. άσκησαν σ' αυτές κριτική. Αυτό μαζί με άλλους παράγοντες είχε ως αποτέλεσμα να υποχωρήσει η πίστη στους θεούς βαθμιαία πολύ πριν τη χριστιανική εποχή.

7. Θεοί και άνθρωποι στην αρχαία ελληνική θρησκεία

Η αθανασία και οι εξαιρετικές δυνάμεις των θεών τούς διακρίνουν από τους ανθρώπους. Η προσπάθεια υπέρβασης των ορίων της ανθρώπινης μοίρας με σκοπό την εξομοίωση με τους θεούς ονομάζεται ύβρις και, όπως στην περίπτωση του Προμηθέα, τιμωρείται. Από την άλλη μεριά, επειδή οι θεοί θεωρούνταν ενδοκόσμιες υπάρξεις, ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι απόλυτος. Μεταξύ τους υπάρχει επικοινωνία που συνίσταται κυρίως στην επέμβαση των θεών στη ζωή των ανθρώπων. Στις περιπτώσεις που η επέμβαση αυτή καταλήγει σε ερωτική ένωση γεννιούνται οι λεγόμενοι ημίθεοι.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 221-225

Η μονοθεϊστική αντίληψη των μεγάλων φιλοσόφων

Ας διαβάσουμε το κείμενο και ας επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα παρακάτω: Υπάρχει μονοθεϊστική αντίληψη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία; Γνωρίζουμε κάτι περισσότερο γι' αυτό; Ποια ερωτήματα μας γεννά αυτή η θέση;

Ο μονοθεϊσμός των μεγάλων φιλοσόφων

Τα ρεύματα του ελληνικού μυστικισμού παρέμειναν περιθωριακά στην επίσημη θρησκεία της αρχαίας ελληνικής πόλης. Τις ιδέες όμως, του ρεύματος που εκπροσωπεί ο Ορφισμός, υιοθέτησε ο Πυθαγόρας (περ. 530 π.Χ.) και μέσω αυτού ο Πλάτων. Ο Πλάτων δημιούργησε ένα διαστρωματωμένο κοσμοείδωλο, θεωρώντας ότι στην κορυφή της κοσμικής πυραμίδας υπάρχει ένας αιώνιος κόσμος με κέντρο τον ένα και μόνο θεό, τον οποίο ονομάζει «το Αγαθό». Η ψυχή προέρχεται από αυτόν τον κόσμο και έχει εκπέσει στο επίπεδο του κόσμου που ζούμε. Σκοπός της θρησκευτικής ζωής είναι η κάθαρση της ψυχής κι η επιστροφή της στον κόσμο της καταγωγής της. Η επιστροφή αυτή μοιάζει με την έξοδο από ένα σκοτεινό σπήλαιο προς το φως. Τις βασικές αυτές ιδέες επεξεργάστηκε αργότερα σε ένα μυστικιστικό σύστημα ο Πλωτίνος.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκείματα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 226

Διατύπωση θέσεων πάνω σε σύγχρονες εκφάνσεις της αρχαίας ελληνικής θρησκείας

Ας διαβάσουμε το παρακάτω κείμενο και ας συζητήσουμε τις θέσεις που εκφράζονται, ξεκινώντας τον λόγο μας πάντα με τη φράση «Επ' αυτού θα είχα να πω».

Προσοχή! Για να ξεκινήσουμε την τοποθέτησή μας με τη φράση «Επ' αυτού θα είχα να πω», θα πρέπει να έχουμε ακούσει τις τοποθετήσεις των άλλων.

Το φαινόμενο της νεοειδωλολατρίας

Το φαινόμενο της νεοειδωλολατρίας στη χώρα μας έχει μια ιδιαίτερη μορφή. Οι Έλληνες νεοπαγανιστές ή δωδεκαθεϊστές ή «εθνικοί» ή «αρχαιολάτρες», όπως αυτοαποκαλούνται, αγωνίζονται να συνδυάσουν εντέχνως τα ποικίλα θρησκευτικά τους μορφώματα, με το αρχαιο-ελληνικό κλέος και πολιτισμό. Φτάνουν στο σημείο να μονοπωλούν και να οικειοποιούνται τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και να επιχειρούν να αποξενώσουν από αυτόν το σύνολο του Ελληνικού λαού, που δεν ασπάζεται τα θρησκευτικά τους «πιστεύω». Ακόμα και την ιδιότητα του Έλληνα θέλουν να αποστερήσουν από τους μη παγανιστές! Σύμφωνα με επίσημες ανακοινώσεις τους «γνήσιοι Έλληνες είναι μόνον όσοι ασπάζονται την πατρώα θρησκεία», δηλαδή την αρχαία ειδωλολατρική θρησκεία!

Ειδική Συνοδική Επιτροπή Μελέτης Αρχαιολατρίας-Νεοειδωλολατρίας, 2007. «Πορίσματα», ΙΘ΄ Πανορθόδοξη Συνδιάσκεψη Εντεταλμένων Ορθοδόξων Εκκλησιών και Ιερών Μητροπόλεων για θέματα Αιρέσεων και Παραθρησκείας με θέμα: «Αποκρυφισμός και Εσωτερικισμός – σύγχρονη μορφή επιδημίας σε παγκόσμιο επίπεδο», Προκόπι, 29-10/01-11-2007.

4.2. ΤΑ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

Γνώσεις και εμπειρίες γύρω από σύγχρονα ζητήματα πνευματισμού

Όλοι και όλες ας καταγράψουμε ερωτήσεις που έχουμε και είναι σχετικές με το θέμα: «Πνευματισμός». Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κάποιους από τους παρακάτω ενδεικτικούς τύπους: «Γιατί... ή για ποιους λόγους... ;», «Τι θα γινόταν αν... ;», «Για ποιο σκοπό... ;», «Ποια θα ήταν η διαφορά εάν...;», «Αν υποθέσουμε ότι...», «Τι θα συνέβαινε αν γνωρίζαμε ότι... ;», «Τι θα άλλαζε αν...;».

Στη συνέχεια, ας επιλέξουμε κάποια ή κάποιες από αυτές και ας τη συζητήσουμε για λίγα λεπτά.

Βασικά χαρακτηριστικά των αφρικανικών θρησκειμάτων

Ας διαβάσουμε το παρακάτω κείμενο και ας συζητήσουμε τι παρατηρούμε, τι σκεφτόμαστε, τι αναρωτιόμαστε και τέλος τι γνωρίζουμε γύρω από το θέμα της προγονολατρίας στα αφρικανικά θρησκειώματα.

Προγονολατρία

Εκείνοι που πέθαναν ποτέ δεν έφυγαν:

Υπάρχουν μέσα στη σκιά
που γίνεται όλο και παχύτερη.

Οι νεκροί δεν είναι κάτω από τη γη:

Υπάρχουν στο δέντρο που θροϊζει,
Υπάρχουν στο δάσος που βογγά.

Υπάρχουν στο νερό που τρέχει,

Υπάρχουν στο νερό που κοιμάται,

Υπάρχουν στην καλύβα, υπάρχουν μέσα στο πλήθος.

Οι νεκροί δεν είναι νεκροί.

Εκείνοι που πέθαναν ποτέ δεν έφυγαν:

Υπάρχουν στο στήθος της γυναίκας,

Υπάρχουν στο παιδί που στριγγλίζει,

Και στο δαυλό που φλέγεται.

Οι νεκροί δεν είναι κάτω απ' τη γη:

Είναι στη φωτιά που σβήνει.

Είναι στα χόρτα που κλαίνε.

Είναι στους βράχους που θρηνούν.

Είναι στο δάσος, είναι στο σπίτι.

Οι νεκροί δεν είναι νεκροί.

Ninian Smart, *The Religious Experience of Mankind*, 1980 (1969), σ. 60.

Προσέγγιση των ιδιαιτεροτήτων της αφρικανικής θρησκευτικότητας

Ας μοιράσουμε σε ομάδες τα βασικά στοιχεία της αφρικανικής θρησκευτικότητας, για να προετοιμάσουμε σκέψεις και ερωτήσεις, με βάση τα μοτίβα: α) «Αυτό που διάβασα και για το οποίο θα ήθελα μια περαιτέρω επεξήγηση είναι: ...» και β) «Κάτι που διάβασα και μου προκάλεσε αντίδραση είναι: ...». Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός θα μπει στον ρόλο ενός περιηγητή, που καλείται σε ένα συνέδριο σχετικό με την αφρικανική θρησκευτικότητα να παρουσιάσει όσα αποκόμισε κατά την παραμονή του/της κοντά σε αφρικανούς ιθαγενείς. Οι σύνεδροι θα καταθέσουν τις σκέψεις και τις ερωτήσεις τους.

1. Κοιτίδα των αυτόχθονων αφρικανικών θρησκευμάτων

Κοιτίδα των αυτόχθονων αφρικανικών θρησκευμάτων είναι η περιοχή νότια από τη Σαχάρα. Υπάρχουν τόσα θρησκευόμενα όσες και οι εθνότητες, μεγάλες δηλαδή πολιτισμικές και γλωσσικές ομάδες που δε συμπίπτουν με τα αφρικανικά κράτη. Εντούτοις τα θρησκευόμενα αυτά μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Αυτά αποτελούν την παραδοσιακή αφρικανική θρησκευτικότητα που θα περιγράψουμε στη συνέχεια.

2. Γενικά χαρακτηριστικά της θρησκευτικότητας των Αφρικανών

Αυτή συνίσταται στο μεγαλύτερο μέρος της στη λατρεία πνευμάτων. Τα πνεύματα αυτά είναι προσωποποιημένα όντα, καλά ή κακά, που κατοικούν σε φυσικά όντα ή αντικείμενα, όπως ορισμένοι άνθρωποι, δέντρα, ζώα, λίμνες, ποτάμια, βουνά, εδαφικές περιοχές· σε φυσικά φαινόμενα, όπως ο άνεμος και η βροχή, αλλά και σε φαινόμενα όπως οι επιδημικές αρρώστιες που θεωρούνται ότι είναι εξωτερικές εκδηλώσεις πνευμάτων. Πνεύματα επίσης είναι οι ψυχές των νεκρών και γενικά των προγόνων. Οι πρόγονοι αποτελούν τη μορφή εκείνη του υπερφυσικού, στην οποία περισσότερο από όλες απευθύνεται η αφρικανική θρησκευτικότητα. Αυτοί προστατεύουν την οικογένεια και εξασφαλίζουν τη γονιμότητα, την υγεία και γενικά την ευημερία της. Στα πνεύματα, προγονικά ή μη, αποδίδεται σχεδόν καθετί που συμβαίνει. Έτσι, η πίστη σ' αυτά εξηγεί τα συμβαίνοντα στον κόσμο και δημιουργεί ένα γενικό πλαίσιο που δίνει νόημα στη ζωή και μάλιστα στις διάφορες δοκιμασίες.

3. Η πίστη στον δημιουργό θεό

Παράλληλα με τα πνεύματα υπάρχει συχνά στα αφρικανικά θρησκευόμενα ένας υπέρτατος θεός. Αυτός διακρίνεται από το γεγονός ότι δεν εξουσιάζει κάποια επιμέρους περιοχή, αλλά το σύνολο του κόσμου, τον οποίο δημιούργησε, σύμφωνα με μια πληθώρα μύθων. Ο θεός αυτός, αφού δημιούργησε τον κόσμο, για κάποιο λόγο (π.χ. κακή συμπεριφορά των ανθρώπων ή κάποιο λάθος κτλ.), απομακρύνθηκε από αυτόν. Το θεό αυτόν δεν τον λατρεύουν, διότι θεωρείται ότι βρίσκεται πολύ μακριά για να φροντίσει για τις καθημερινές ανθρώπινες ανάγκες. Τον επικαλούνται σπανιότατα, σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις. Έτσι, η αφρικανική θρησκευτικότητα συνδυάζει τον πολυθεϊσμό με το μονοθεϊσμό.

4. Οι ιεροδιάμεσοι και ο ρόλος τους στην επαφή με το υπερφυσικό

Τα πνεύματα φανερώνονται μέσα από τη λεγόμενη πνευματοληψία, δηλαδή την κατάληψη και χρήση του σώματος, της φωνής κτλ. κάποιου ζωντανού ανθρώπου, άνδρα ή γυναίκας. Οι άνθρωποι αυτοί λέγονται ιεροδιάμεσοι (σαμάνες). Μέσα από την ικανότητά τους να επικοινωνούν με τα πνεύματα επηρεάζουν πολύ τη ζωή των ανθρώπων ατομικά, αλλά και εκείνη ολόκληρων περιοχών, αφού αποφαινόνται για διάφορα σημαντικά θέματα, όπως αν πρέπει να γίνει πόλεμος, με ποια μέσα πρέπει να αντιμετωπιστεί μια κατάσταση, ποιοι κανόνες πρέπει να διέπουν την κοινωνική ζωή κ.ά. Εκτός από τους σαμάνες, πρόσωπα που χαρακτηρίζουν την αφρικανική θρησκεία είναι οι μάγοι. Επειδή ο σαμανισμός και η μαγεία δεν είναι το ίδιο, σαμάνες και μάγοι δε συμπίπτουν αναγκαστικά.

5. Τόποι και τρόποι λατρείας

Την επικοινωνία με τους προγόνους και με τα πνεύματα που γίνεται μέσω της πνευματοληψίας συμπληρώνει η επικοινωνία που γίνεται με τη λατρεία. Η λατρεία έχει πάμπολλες μορφές: από εκείνη που γίνεται στις διαβατήριες τελετές, δηλαδή στις τελετές κατά τις οποίες το άτομο περνά

από το ένα στάδιο ζωής στο άλλο, όπως η γέννηση, η εφηβεία, ο γάμος και ο θάνατος, ως τη λατρεία που γίνεται ευκαιριακά. Τελετές μύησης, κάθαρσης, ικεσίας, εξιλέωσης, ανάμνησης, επανάληψης κάποιων μυθικών πράξης (π.χ. της κοσμογονίας), προσφοράς, θυσίας, είναι κάποιες από τις βασικές της μορφές. Οι προσφορές (π.χ. τροφής) και οι θυσίες (π.χ. κάποιου ζώου) αποτελούν τον κυριότερο τύπο λατρείας. Με αυτές, ιδίως στην περίπτωση των προγόνων, επιδιώκεται η συντήρηση των υπερφυσικών όντων, ώστε και αυτά με τη σειρά τους να φροντίσουν για την ευημερία του λάτρη, της οικογένειάς ή της κοινότητας. Η λατρεία γίνεται συνήθως κοντά στον τόπο όπου κατοικούν τα πνεύματα, π.χ. κάτω από κάποιο μεγάλο δέντρο, όταν πρόκειται για το πνεύμα που κατοικεί σ' αυτό, δίπλα σε ένα ποτάμι, όταν πρόκειται για το πνεύμα του ποταμού ή, στην περίπτωση των προγόνων, στους τάφους τους, στους προγονικούς ναούς κ.ο.κ. Η λατρεία των πνευμάτων διαμόρφωσε βαθιά την αφρικανική ζωή. Π.χ. η λατρεία εδαφικών περιοχών, δέντρων κτλ. καθόρισε τις καλλιεργήσιμες και μη καλλιεργήσιμες εκτάσεις, το χρόνο της καλλιέργειας, τη χρήση ή μη φωτιάς κτλ. Αλλά επηρέασε και την οργάνωση της κοινωνίας, αφού π.χ. η λατρεία ενός πνεύματος καθόριζε την περιοχή κατοικίας μιας φυλής ή μια κοινή λατρεία δημιουργούσε δεσμούς μεταξύ φυλών κτλ.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκείματα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 229-231

Η αφρικανική θρησκευτικότητα στοιχείο της αφρικανικής ψυχοσύνθεσης

Ας σκεφτούμε όσα μάθαμε για τη θρησκευτική ζωή ενός πιστού σε κάποιο αφρικανικό θρήσκευμα και ας καταγράψουμε εκείνο το στοιχείο της θρησκευτικής του ζωής, που θεωρούμε ότι είναι το πιο χαρακτηριστικό.

Στη συνέχεια, ας πάρουμε θέση συμφωνώντας ή διαφωνώντας με τις παρακάτω δηλώσεις:

- 1) Οι ιεροδιάμεσοι με την επικοινωνία τους με τα πνεύματα επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων.
- 2) Στα αφρικανικά θρησκείματα η αιτία της εγκατάλειψης του κόσμου από τον δημιουργό θεό αποδίδεται στα πνεύματα.
- 3) Σε όλες τις αφρικανικές εθνότητες τα θρησκείματα έχουν μια ενιαία μορφή.
- 4) Ο δημιουργός θεός στα αφρικανικά θρησκείματα θεωρείται ότι βρίσκεται πολύ κοντά στους ανθρώπους.
- 5) Τα θρησκείματα της αφρικανικής ηπείρου έχουν πολυθεϊστικό χαρακτήρα.

4.3. Ο ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Όψεις της καθημερινότητας με ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία και προέλευση

Ας σκεφτούμε ο καθένας και η καθεμία ποια μπορεί να είναι προέλευση και η σημασία των λέξεων «Παρασκευή» και «Σάββατο». Ας μοιραστούμε τις σκέψεις με τον διπλανό/τη διπλανή μας και ας καταλήξουμε σε κοινή απόφαση. Στη συνέχεια ας μοιραστούμε τις αποφάσεις με την κοντινότερη δυάδα και, αφού συζητήσουμε, ας αποφασίσουμε τι θα ανακοινώσουμε στην ολομέλεια. Τέλος, θα ακούσουμε τα αποτελέσματα κάθε τετράδας.

Η ημέρα του Σαββάτου στον Ιουδαϊσμό

Ας μελετήσουμε το παρακάτω κείμενο, σημειώνοντας δύο λέξεις ή φράσεις που παραπέμπουν σε συγκεκριμένο θρησκευτικό περιεχόμενο. Στη συνέχεια, ας καταγράψουμε σε ένα περίγραμμα ανθρώπου ένα συναίσθημα και μια σκέψη ενός πιστού Ιουδαίου, με βάση τις εξής προτάσεις: «Όταν γιορτάζω το Σάββατο αισθάνομαι...» (μέσα στο περίγραμμα), «Η μέρα του Σαββάτου σημαίνει για μένα...» (έξω από το περίγραμμα). Στο τέλος, ας διαβάσουμε στην ολομέλεια όλα όσα γράψαμε, συζητώντας γι' αυτά.

Η εορτή του Σαββάτου για τους Εβραίους

Η ημέρα του Σαββάτου (στην εβραϊκή γλώσσα Shabbat) παίζει αναμφισβήτητα σπουδαίο ρόλο στην καθημερινότητα των απανταχού Εβραίων, καθώς θεωρούν την τήρηση της αργίας και τον εορτασμό της συγκεκριμένης ημέρας αναπόσπαστο κομμάτι της θρησκευτικής τους λατρείας. Είναι η ημέρα που από τους αρχαίους ήδη χρόνους της Ισραηλιτικής ιστορίας αφιερώνεται εξ ολοκλήρου στον Θεό. Σύμφωνα με τον εβραϊκό νόμο η τήρηση της γιορτής του Σαββάτου είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας κάθε πιστού. Ο νόμος αυτός ερμηνεύεται με δύο τρόπους:

α) το Σάββατο συμβολίζει τη θύμηση της δημιουργίας του κόσμου που διήρκεσε έξι ημέρες, ενώ την έβδομη ο Θεός αναπαύθηκε. Οπότε κάθε είδους εργασία απαγορεύεται στη θύμηση αυτού του γεγονότος, β) το Σάββατο συμβολίζει την ανάμνηση της απελευθέρωσης του υποδηλωμένου στους Αιγυπτίους Ισραηλιτικού λαού και την Έξοδο από την Αίγυπτο.

Η αργία του Σαββάτου ξεκινά στο Ισραήλ το απόγευμα της Παρασκευής και ολοκληρώνεται το βράδυ του Σαββάτου, δηλαδή έχει διάρκεια 36 ωρών κατά τις οποίες είναι ανεπίτρεπτο για τους Εβραίους να εργάζονται. Σύμφωνα με το τυπικό της γιορτής, ο άνθρωπος πρέπει να αναπαύεται καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας του Σαββάτου και να απέχει από κάθε είδους εργασία ή ακόμα και δημιουργία. Με αυτό τον τρόπο θεωρείται ότι ο άνθρωπος απαλλάσσεται από τις έγνοιες της καθημερινότητας και ασχολείται με την καλλιέργεια και την εξύψωση του πνεύματος.

Συνήθως το Σάββατο εορτάζεται στο χώρο της Συναγωγής, όπου συναθροίζονται οι πιστοί Εβραίοι και με τον ραβίνο ως διδάσκαλο προβαίνουν στην ανάγνωση των Γραφών και εν συνεχεία στο απαραίτητο κήρυγμα και την προσευχή.

Δημοσιεύτηκε στις 22/4/2016 στο Πρακτορείο Εκκλησιαστικών Ειδήσεων www.dogma.gr.

Προσέγγιση βασικών γνωρισμάτων του Ιουδαϊσμού

Ας καθίσουμε σε ομάδες και ας μελετήσουμε τα βασικά στοιχεία της Ιουδαϊκής θρησκείας. Καθένας και καθεμία από εμάς ας προσεγγίσει ατομικά για λίγα λεπτά ένα από τα παρακάτω θέματα, υπογραμμίζοντας βασικές λέξεις κλειδιά και συνοψίζοντας το συνολικό περιεχόμενο σε δύο προτάσεις. Έπειτα, ως «ειδικός/ειδική», ας παρουσιάσει στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του/της αυτά που εκείνος/εκείνη έμαθε. Στο τέλος θα κάνουμε συζήτηση στην ολομέλεια, για όσα έμαθε κάθε ομάδα.

Βασικές θεολογικές διδασκαλίες

1. Ο Θεός είναι ένας. Πρόκειται για την κυριότερη διδασκαλία του Ιουδαϊσμού. Ο τονισμός της μοναδικότητας του Θεού αντιδιαστέλλει τον Ιουδαϊσμό από τις πολυθεϊστικές θρησκείες του περιβάλλοντος στο οποίο δημιουργήθηκε. Ο ένας αυτός Θεός είναι ο μόνος αληθινός, δηλαδή ο μόνος υπάρχων σε αντίθεση με τους άλλους, οι οποίοι θεωρούνται ψευδείς, δηλαδή ανύπαρκτοι.

2. Ο Θεός είναι ο δημιουργός του παντός. Ο Θεός δημιουργεί το σύμπαν. Επομένως, πριν τη δημιουργία δεν υπήρχε τίποτε. Άρα, ο κόσμος έχει μια αρχή, δημιουργήθηκε εκ του μηδενός. Εφόσον ο Θεός προηγείται του κόσμου, διακρίνεται από αυτόν, είναι εντελώς άλλος από αυτόν. Για τον ίδιο λόγο ο Θεός είναι κύριος του κόσμου.

3. Ο κόσμος είναι πολύ καλός. Ο κόσμος ως δημιούργημα του Θεού είναι καλός. Το κακό είναι μια κατάσταση, στην οποία περιέρχεται ο κόσμος από την κακή χρήση της ελευθερίας του ανθρώπου. Δεν είναι ο ίδιος ο κόσμος κάτι κακό. Χαρακτηριστικό της αξίας του είναι ότι ο Θεός αναθέτει στον άνθρωπο την αποστολή του εργάτη και φύλακά του.

4. Η δημιουργία του ανθρώπου και η πτώση. Ο άνθρωπος δημιουργείται ως μια ψυχοσωματική ενότητα. Δημιουργείται «κατ' εικόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» του Θεού. Ως μέρος του κόσμου ο άνθρωπος εξαρτάται από το Θεό, όμως ταυτόχρονα προικίζεται με ελευθερία έναντι του Θεού. Η απόπειρα αυτοθεοποίησης του ανθρώπου έχει ως αποτέλεσμα τον αποχωρισμό του από το Θεό, την πηγή της ζωής, και άρα το θάνατο.

5. Ο Θεός σώζει. Μετά τη δημιουργία του κόσμου το κύριο έργο του Θεού συνίσταται στη σωτηρία του. Το έργο αυτό πραγματοποιείται με εκλογή ενός τμήματος της ανθρωπότητας, που θα ζει μια ζωή τέτοια, που θα το διατηρεί σε κοινωνία με το Θεό. Κύρια αρχή αυτής της ζωής είναι να έχει Θεό του μόνο τον ίδιο και να τηρεί τις εντολές Του. Το τμήμα αυτό της ανθρωπότητας που είναι ο Ισραήλ ονομάζεται γι' αυτόν το λόγο «λαός του Θεού». Ο Θεός εκλέγει τον Αβραάμ ως γενάρχη αυτού του λαού. Ανανεώνει την εκλογή μέσω των άλλων πατριαρχών και τελικά συνάπτει με αυτόν συμφωνία (διαθήκη) μέσω του Μωυσή στο Σινά.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 234.

Λατρευτική πράξη

1. Η Συναγωγή. Το κέντρο της ιουδαϊκής λατρείας είναι κυρίως η συναγωγή. Η σύγχρονη συναγωγή αποτελείται από μια αίθουσα, στο κέντρο της οποίας και μπροστά από τα καθίσματα των πιστών βρίσκεται ένα υπερυψωμένο βήθρο. Η λατρεία συνίσταται από τρεις βασικές ακολουθίες που γίνονται καθημερινά το πρωί, το απόγευμα και το βράδυ. Εμπλουτισμένες παραλλαγές αυτού του συνόλου τελούνται το Σάββατο, που είναι η κυρίως λατρευτική μέρα του Ιουδαϊσμού, και τις γιορτές. Οι ραβίνοι, οι οποίοι προΐστανται της λατρείας, όπως και της κοινότητας γενικά, δεν είναι ιερείς, αλλά θρησκευτικοί διδάσκαλοι.

2. Ιερά κείμενα. Το κύριο ιερό κείμενο του Ιουδαϊσμού είναι η Εβραϊκή Βίβλος. Αυτή κατά τους Ιουδαίους αποτελείται από 24 επιμέρους βιβλία που συγκεντρώθηκαν οριστικά το 90 μ.Χ. Τα βιβλία αυτά διαιρούνται σε τρεις ομάδες, χωρίζοντας έτσι τη Βίβλο σε τρία μέρη, που είναι: 1. Η Πεντάτευχος ή Τορά (=διδασκαλία ή νόμος, επειδή περιέχει το νόμο που έδωσε ο Θεός στο Μωυσή). 2. Οι Προφήτες. 3. Τα Αγιόγραφα.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 236-238.

Εορταστικός κύκλος

Κύριες γιορτές. Το ιουδαϊκό έτος είναι σεληνιακό και αρχίζει στο τέλος Σεπτεμβρίου ή αρχές Οκτωβρίου με τη γιορτή του Νέου Έτους. Μετά από ένα δεκαήμερο ακολουθεί η Ημέρα της Εξιλέωσης, αφιερωμένη στη μετάνοια. Μετά από πέντε μέρες ακολουθεί η γιορτή της Σκηνοπηγίας σε ανάμνηση της διάβασης της ερήμου. Δύο μήνες περίπου αργότερα γιορτάζεται η Χανουκά, σε ανάμνηση της νίκης κατά των Σελευκιδών, τον 2ο π.Χ. αι. Κατά τις αρχές της άνοιξης η Πουρίμ γιορτάζεται σε ανάμνηση των γεγονότων του βιβλίου της Εσθήρ. Κατά το μήνα Νισάν (μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου) γιορτάζεται το Πάσχα (Πεσάχ =διάβαση), δηλαδή η έξοδος από την Αίγυπτο. Επτά εβδομάδες μετά τη δεύτερη μέρα του Πάσχα γιορτάζεται η Πεντηκοστή, σε ανάμνηση της αποκάλυψης του Θεού στο Σινά.

Το Πάσχα των Εβραίων. Το γεγονός της Εξόδου από την Αίγυπτο σημάδεψε όσο κανένα άλλο την ιστορία και τη θρησκεία των Εβραίων. Γι' αυτό και συνεχίζουν να το επαναλαμβάνουν κάθε χρόνο μέχρι και σήμερα. Κάθε εβραϊκή οικογένεια γιορτάζει το Πάσχα στο σπίτι της. Δειπνούν τρώγοντας αρνί, άζυμο ψωμί και πικρά χόρτα και θυμούνται τα σπουδαία γεγονότα της Εξόδου. Η γιορτή του Πάσχα (στα εβραϊκά Πέσαχ, που σημαίνει διάβαση) είναι η μεγαλύτερη γιορτή των Εβραίων και διαρκεί οκτώ μέρες. Οι Χριστιανοί, όταν γιορτάζουν το δικό τους Πάσχα, θυμούνται τον Ιησού Χριστό, που με τη Σταύρωση και την Ανάστασή του τους ελευθέρωσε από κάθε κακό.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 238, Γριζοπούλου & Καζλάρη, σ. 54.

Η εξέλιξη του Ιουδαϊσμού στη μετά Χριστόν εποχή μέχρι σήμερα

Μετά την καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο το 70 μ.Χ., μεγάλο μέρος από όσους διασώθηκαν κατέφυγε σε χώρες της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Στις χώρες αυτές ζούσαν σε χωριστές κοινότητες τρεφόμενοι από τη μεσσιανική ελπίδα της επιστροφής σε ένα αποκαταστημένο έθνος. Στους αιώνες που ακολούθησαν με διάφορες αφορμές μεγάλος αριθμός τους εκδιώχθηκε από τη δυτική Ευρώπη και κατέφυγε σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης και αλλού. Όσοι παρέμειναν αναγκάστηκαν να ζουν σε κλειστά περιβάλλοντα, τα ονομαζόμενα γκέτο. Από τα μέσα του 18ου αι., ως αποτέλεσμα των ιδεών της γαλλικής επανάστασης και άλλων παραγόντων, οι Ιουδαίοι άρχισαν να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Ο ισχυρός αντισημιτισμός στην Ευρώπη του τέλους του 19ου αι. έδωσε αφορμή να δημιουργηθεί ο Σιωνισμός, δηλαδή ένα κίνημα που στόχευε στη δημιουργία ιουδαϊκού κράτους στο Ισραήλ. Μετά το ολοκαύτωμα των Εβραίων από τη ναζιστική Γερμανία το κίνημα αυτό ενισχύθηκε, πραγματοποιώντας τελικά το σκοπό του το 1948 με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 236-237.

Η σωτηρία συμβαίνει στο τέλος της ιστορίας.

Ήδη από την Έξοδο άρχισε να υπάρχει μεταξύ των Ιουδαίων η προσδοκία μιας μελλοντικής ανάδειξης του έθνους τους σε πρότυπο και ηγήτορα της ανθρωπότητας. Αυτό θα συνέβαινε στην τελική φάση της ιστορίας σε μια πορεία που κινείται από το παρελθόν προς το μέλλον. Η ιδέα αυτή στους προφήτες πήρε τη μορφή της «Μέρας του Γιαχβέ», δηλαδή της εποχής που οι εχθροί του Ισραήλ θα κατατροπώνονταν και ένας βασιλιάς προερχόμενος από τον οίκο του Δαβίδ θα ίδρυε μια καινούργια βασιλεία. Αργότερα, όμως, η ιδέα της εθνικής αποκατάστασης αντικαθίσταται από εκείνη της παγκόσμιας σωτηρίας των δικαίων, που θα προέλθει από κάποιον ορισμένο (χρισμένο= Μεσσία) από το Θεό γι' αυτόν το σκοπό. Στη σωτηρία αυτή συμπεριλαμβάνεται η προσδοκία της ανάστασης των νεκρών.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 235.

Διάκριση Ιουδαϊσμού και Χριστιανισμού

Ας συσκεφθούμε και ας αποφασίσουμε σύμφωνα με τις γνώσεις μας: «Σε τι διαφέρει ο Ιουδαϊσμός από τον Χριστιανισμό;».

Στο τέλος, ας γράψουμε μία σκέψη μας για το συγκεκριμένο θέμα και ας τη διαβάσουμε στην ολομέλεια.

4.4. ΤΟ ΙΣΛΑΜ

Σύγχρονες όψεις ισλαμικής θρησκευτικότητας

Ας παρατηρήσουμε τις εικόνες και ας συζητήσουμε με βάση αυτές: τι βλέπουμε, τι σκεφτόμαστε, τι αναρωτιόμαστε, τι γνωρίζουμε για ό,τι συμβαίνει.

Προσευχή.

Βασικές διδασκαλίες του Ισλάμ

Ας μελετήσουμε τα κείμενα και ας ανακαλύψουμε στοιχεία από την ιστορία και τον ιδρυτή του Ισλάμ, τις βασικές διδασκαλίες του Κορανίου και τους πέντε στύλους.

ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΥ

(απόσπασμα)

Αγαπημένε μου, γίνε για μένα
σαν τις φλόγες που χορεύουν με τον Έρωτα.

Πυρά μες στην πυρά...

Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

Το κερί μου λιώνει με καημό,
κλαίει κέρινα δάκρυα.

Το φυτίλι του καίγεται –

Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

.....
Στη μαυρίλα της νύχτας
οι εραστές ξαγρυπνούν,
Μην τους μιλάτε για ύπνο.
Το μόνο που θέλουν

είναι να βρίσκονται μαζί μας –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.
Η Ένωση είναι ένας μανιασμένος ποταμός
που χύνεται κατ' ευθείαν στη θάλασσα
Απόψε η Σελήνη δίνει φιλιά στ' αστέρια...
Ό,τι αγγίζω, ό,τι βλέπω
γίνεται φωτιά της αγάπης –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

.....
Χτύπησα την πόρτα
Εκείνου που αγκαλιάζει την αγάπη.
Άνοιξε, με είδε να στέκω εκεί
κι άρχισε να γελάει.
Με τράβηξε μέσα. –
Έλιωσα όπως η ζάχαρη,
στην αγκαλιά εκείνου του Εραστή,
εκείνου του Μάγου του Κόσμου.

Τζελαλαντίν Ρουμί (2003), *Στον κήπο του Αγαπημένου*, μτφρ. Καδιώ Κολύμβα, Αθήνα: Αρμός

Μωάμεθ: «ο προφήτης» των Αράβων

Ο Μωάμεθ γεννήθηκε το 570 μ.Χ. Λίγα είναι γνωστά για την παιδική του ηλικία. Ο πατέρας του πέθανε λίγο πριν γεννηθεί. Συγγενείς ανέλαβαν την ανατροφή του, πρώτα ο παππούς του και μετά ο θείος του. Νέος μπήκε στην υπηρεσία μιας πλούσιας χήρας, της Χαντίτζα, την οποία τελικά παντρεύτηκε. Στην οικογένειά του μεταξύ των διαφόρων θεοτήτων λάτρευαν ιδιαίτερα τον Αλλάχ. Ο ίδιος ήταν έντονα θρησκευτική φύση και συχνά απομονωνόταν για να προσευχηθεί. Έτσι, έζησε ως την ηλικία των σαράντα χρόνων. Τότε, συνέβη κάτι που άλλαξε ολόκληρη τη ζωή του. Σύμφωνα με το Κοράνιο, μια νύχτα που προσευχόταν στα βουνά εμφανίστηκε σ' αυτόν ο άγγελος Γαβριήλ, κρατώντας ένα κείμενο και τον διέταξε να το απαγγείλει. Ακολούθησαν και άλλα οράματα με τελικό αποτέλεσμα να του δημιουργηθεί η συνείδηση της προφητικής αποστολής, ότι δηλαδή ο Θεός τον κάλεσε για να μεταφέρει στους ανθρώπους την αλήθεια που θα του αποκάλυπτε.

Ο Μωάμεθ άρχισε την αποστολή αυτή, κηρύττοντας ότι ο Αλλάχ δεν είναι απλώς ένας, έστω ο υψηλότερος, μεταξύ πολλών θεών, αλλά ο μόνος υπάρχων και ότι η λατρεία οποιουδήποτε άλλου θεού αποτελούσε βλασφημία. Το πολυθεϊστικό περιβάλλον δεν μπορούσε να ανεχθεί αυτήν τη διδασκαλία και τον αντιμετώπισε με εχθρότητα. Τελικά, το 622 μ.Χ., ο Μωάμεθ εγκατέλειψε τη Μέκκα για μια άλλη πόλη, τη Μεδίνα. Το γεγονός αυτό ονομάζεται Εγίρα (Χιτζρα). Η χρονολογία 622 μ.Χ. είναι η αρχή του μουσουλμανικού ημερολογίου. Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ έγινε δεκτός και απέκτησε μεγάλη δύναμη. Κατάργησε την ειδωλολατρία και οργάνωσε την πόλη αυτή με βάση τη νέα θρησκεία: το Ισλάμ. Έτσι, στη Μεδίνα το Ισλάμ απέκτησε για πρώτη φορά κάποια από τα βασικά του χαρακτηριστικά, όπως την ισχυρή αίσθηση της αδελφότητας μεταξύ των μελών του λόγω του κοινού πατέρα. Η αίσθηση αυτή συνέβαλε στην ανάδειξη της Μεδίνας, όπως αργότερα και όλου του Ισλάμ, σε εξαιρετική στρατιωτική δύναμη.

Όταν ο Μωάμεθ αισθάνθηκε αρκετά ισχυρός, επιτέθηκε εναντίον της Μέκκας και την κυριέυσε το 630 μ.Χ. Ο Μωάμεθ μετέτρεψε την Κάμπα σε χώρο λατρείας του Αλλάχ και έκανε την πόλη κέντρο της νέας θρησκείας. Πέθανε το 632 μ.Χ και τον διαδέχθηκε, παίρνοντας τον τίτλο του διαδόχου (χαλίφη), ο στενός σύντροφός του Αμπού-Μπαάκρ.

Η ψυχή του Ισλάμ και του αραβικού πολιτισμού

Σε μία θρησκεία που δεν έχει ιερείς, μυστήρια, ανεπτυγμένη λειτουργική ζωή, εικόνες, η οποία αποφεύγει να αποδώσει οποιαδήποτε μορφή στον Θεό, το Κοράνιο τελικά παραμένει το μόνο αισθητό σημείο της παρουσίας Του μεταξύ των ανθρώπων. Αποτελεί, κατά κάποιον τρόπο, είδος σαρκώσεως του θείου Λόγου. Και μόνο η απαγγελία των στίχων του οδηγεί σε κοινωνία με τον Θεό. Ο πιστός μουσουλμάνος, μέσω του αισθητού αυτού λόγου, οδεύει και συναντά τον αιώνιο λόγο του Θεού. Έτσι το Ισλάμ έγινε η κατεξοχήν θρησκεία της γραπτής αποκαλύψεως και οι οπαδοί του είναι απόλυτα προσκολλημένοι στο γράμμα του ιερού βιβλίου. Ο υπερβολικός σεβασμός εκτείνεται ακόμη και στις λέξεις του Κορανίου. Οι στίχοι του δεσπόζουν στα τεμένη, σε κάθε χώρο λατρείας, ως σύμβολα-εικονισμός αφηρημένης τέχνης του λόγου του Θεού. Η σημασία του δεν είναι απλώς λειτουργική. Για τους μουσουλμάνους μυστικούς υπήρξε η πηγή της πνευματικής ανατάσεως. Πολλοί πιστοί γνωρίζουν από στήθους κεφάλαια του Κορανίου και δεν είναι λίγοι αυτοί που αποστηθίζουν ολόκληρο το ιερό βιβλίο. Το Κοράνιο άσκησε αποφασιστική επίδραση σε ολόκληρο τον αραβικό πολιτισμό. Είναι το πρώτο γραπτό μνημείο της αραβικής και σφράγισε τη γλώσσα και τη θρησκευτική συνείδηση των Αράβων. Είναι εγχειρίδιο προσευχών, αναγνωστικό, περίληψη της ιεράς ιστορίας, βάση της ηθικής και της νομοθεσίας. Χωρίς υπερβολή, κατέστη η ψυχή του Ισλάμ.

Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας, Ισλάμ. Θρησκευολογική επισκόπηση. Δ.Ο.Λ. (ΤΟ ΒΗΜΑ), Αθήνα, 2016, σσ. 152, 158-159.

Βασικές διδασκαλίες του Κορανίου

1. Ο Θεός είναι ένας, ο Αλλάχ, και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του. Άλλοι προφήτες, όπως ο Μωυσής, ο Ιησούς κτλ. προηγήθηκαν, αλλά ο Μωάμεθ είναι ο τελευταίος και ανώτερος από όλους, γιατί σ' αυτόν δόθηκε η τελική και ολοκληρωμένη αποκάλυψη.
2. Οι άγγελοι είναι δημιουργήματα του Αλλάχ και το έργο τους είναι να εκτελούν τις εντολές του. Ένας όμως από αυτούς, ο Ιμπλίσ (δηλαδή ο διάβολος) εξέπεσε. Στα όρια που του επιτρέπει ο Αλλάχ, ο Ιμπλίσ και οι άγγελοι που τον ακολούθησαν στην πτώση πειράζουν τους πιστούς με διάφορους τρόπους.
3. Η ζωή και οι πράξεις των ανθρώπων προκαθορίζονται από τη βούληση τον Αλλάχ (κισμέτ), ο οποίος άλλον οδηγεί στο σωστό και άλλον αφήνει να πλανηθεί. Εντούτοις στην Τελική Κρίση ο άνθρωπος ανταμείβεται ή καταδικάζεται ως υπεύθυνος για τις πράξεις του. Ο συμβιβασμός αυτής της αντίφασης αποτέλεσε ζήτημα για τη μουσουλμανική θεολογία, η οποία προσπάθησε να το λύσει με διάφορους τρόπους.
4. Η ανταμοιβή, που συνίσταται σε μια παραδείσια ζωή με ποικίλες απολαύσεις, όσο και η καταδίκη, που συνίσταται σε φρικτά βασανιστήρια στην κόλαση, περιγράφονται πολύ ζωντανά. Ιδιαίτερα τονίζεται η απόλαυση του παραδείσου ως ανταμοιβής για το θάνατο στη μάχη κατά των απίστων. Αυτή συνέβαλε στην ανάπτυξη του πολεμικού ζήλου που χαρακτήριζε τις στρατιές του Ισλάμ στη διάρκεια της ιστορίας του.

Οι «πέντε στύλοι» του Ισλάμ

«Πέντε στύλοι», ονομάζονται τα πέντε υποχρεωτικά θρησκευτικά καθήκοντα του μουσουλμάνου πιστού. Αυτά είναι:

- 1) Η επανάληψη της φράσης «δεν υπάρχει άλλος Θεός παρά μόνο ο Αλλάχ και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του». Πρόκειται για μια σύντομη ομολογία πίστης, που περιέχει τις δύο βασικότερες διδασκαλίες του Ισλάμ και προβάλλει το Μωάμεθ ως τον τελευταίο και μεγαλύτερο από τους προφήτες,

αλλά και ως πρότυπο της ισλαμικής ζωής γενικά.

- 2) Η προσευχή. Αυτή κατέχει κεντρική θέση στη ζωή του πιστού. Κατά γενικό κανόνα ο μουσουλμάνος πρέπει να προσεύχεται, στρεφόμενος προς την κατεύθυνση της Μέκκας πέντε φορές την ημέρα, συγκεκριμένα την ανατολή του ήλιου, το μεσημέρι, το απόγευμα, τη δύση του ήλιου και το βράδυ. Μέρα αφιερωμένη στην προσευχή είναι η Παρασκευή. Το μεσημέρι αυτής της μέρας οι πιστοί συγκεντρώνονται για να προσευχηθούν στο τζαμί, που είναι το κέντρο της κοινοτικής λατρείας. Στον τοίχο του τζαμιού που βλέπει προς τη Μέκκα υπάρχει μια ημικυκλική κόγχη που λέγεται μιχράμπ. Στραμμένος προς το μιχράμπ ο επικεφαλής λειτουργός, ο ιμάμης, απαγγέλλει τις προσευχές και προσκυνά σε δεδομένες στιγμές, ακολουθούμενος από τους πιστούς.
- 3) Η ελεημοσύνη των φτωχών. Αυτή τονίζεται ιδιαίτερα στο Ισλάμ. Στη διάρκεια της ιστορίας του πήρε μάλιστα τη μορφή φόρου, που αφαιρούνταν από τα εισοδήματα των πιστών. Σήμερα λίγες ισλαμικές χώρες έχουν διατηρήσει αυτό το σύστημα. Όπου αυτό έχει καταργηθεί, η ελεημοσύνη γίνεται με τη μορφή της εθελοντικής προσφοράς.
- 4) Η νηστεία. Αυτή γίνεται το μήνα Ραμαντάν, που, εφόσον το μουσουλμανικό ημερολόγιο είναι σεληνιακό, δεν έχει μόνιμη θέση μέσα στο έτος. Συνίσταται στην αποχή από κάθε είδους τροφή από την ανατολή μέχρι τη δύση του ήλιου.
- 5) Η ιερή αποδημία ή προσκύνημα στα ιερά μνημεία της Μέκκας. Λέγεται Μεγάλο Προσκύνημα ή Χατζ. Απαιτείται από όλους τους μουσουλμάνους να το πραγματοποιήσουν τουλάχιστο μία φορά στη ζωή τους.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκείματα Β΄* Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 242-247.

Ευσέβεια δεν είναι μόνο να στρέψετε ανατολικά και δυτικά τα πρόσωπά σας, αλλά η ευσέβεια είναι εκείνου που πιστεύει στον ΑΛΛΑΧ και στην Έσχατη Μέρα, στους Αγγέλους και στο Βιβλίο και στους προφήτες· να δίνει από την περιουσία του, ενώ την αγαπάει, για τους συγγενείς του, και για τα ορφανά, και για τους απόρους, και για τους οδοιπόρους, και τους ζητιάνους και για την απελευθέρωση των σκλάβων.

Σούρα 2, 177

Ιστορική εξέλιξη και τάσεις του Ισλάμ

Ας μελετήσουμε σε δυάδες ή ομάδες τα παρακάτω κείμενα και, με βάση το μοτίβο «Ποιο/τι, Ποιος, Πού, Πότε, Γιατί», ας αναλύσουμε τις διαστάσεις των θεμάτων που παρουσιάζονται. Σκοπός μας είναι, στο τέλος, να παρουσιάσουμε την εξέλιξη του Ισλάμ και να εντοπίσουμε τις διαφορετικές τάσεις που ισχύουν στους κόλπους του.

Η επέκταση του Ισλάμ και το πρόβλημα της διαδοχής του Μωάμεθ – Σηίτες και Σουνίτες

Μετά το θάνατο του προφήτη, οι αραβικές στρατιές κατέκτησαν μέσα σε διάστημα τριάντα ετών μια τεράστια περιοχή, αποτελούμενη από τη Συρία, την Παλαιστίνη, το Ιράκ, την Αίγυπτο, τη Λιβύη,

την Περσία και τις περιοχές δυτικά της Κασπίας. Από τον 11ο αι. διάφοροι μουσουλμανικοί λαοί κατέκτησαν την Ινδία. Από το 14ο αι. το Ισλάμ αποκτά στο μεσογειακό χώρο δύναμη με τη δημιουργία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Διαμάχες γύρω από τη διαδοχή του Μωάμεθ άρχισαν να υπάρχουν στο Ισλάμ από πολύ νωρίς. Όταν ο τρίτος χαλίφης Ουθμάν δολοφονήθηκε, στη θέση του εξελέγη ο Αλή, που ήταν εξάδελφος και γαμπρός του Μωάμεθ. Το συγγενικό περιβάλλον του Ουθμάν αντιτάχθηκε σ' αυτήν την εκλογή. Ακολούθησε πολεμική αναμέτρηση που κατέληξε στην ήττα του Αλή. Οικτρή ήττα επίσης υπέστη αργότερα ο γιος του Χουσεΐν. Όμως, οι ακόλουθοί τους που ονομάστηκαν Σηίτες, διαμόρφωσαν μια δική τους διδασκαλία και διαφοροποιήθηκαν από τους υπόλοιπους μουσουλμάνους, οι οποίοι αποτέλεσαν τον λεγόμενο ορθόδοξο κλάδο, και ονομάστηκαν Σουνίτες. Οι Σηίτες επικράτησαν τελικά στην Περσία, το Ιράκ και το Πακιστάν. Ο υπόλοιπος μουσουλμανικός κόσμος, που αποτελεί την πλειονότητα, όπως οι Αραβες, Τούρκοι κτλ., είναι κυρίως Σουνίτες.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των Σουνιτών είναι η εμμονή στο Κοράνιο, που θεωρείται θεμέλιο του Ισλάμ. Οι αποφάσεις παίρνονται με βάση την ομοφωνία της κοινότητας. Τα δύο αυτά σημεία προσφέρουν στερεότητα και συνοχή στον κλάδο. Επίσης, θεωρούν ότι η διαδοχή του Μωάμεθ δε χρειάζεται να είναι κληρονομική. Οι Σηίτες τόνισαν εξαιρετικά το πρόσωπο του Αλή, ως προφήτη μετά το Μωάμεθ. Η πίστη στην κληρονομική διαδοχή τους οδήγησε στην ιδέα ότι οι χαλίφες δεν έπρεπε να εκλέγονται. Κατ' αυτούς κάθε γενιά έχει ένα δικό της ηγέτη που προέρχεται από τον οίκο του Αλή. Ο ηγέτης (Ιμάμης), αυτός είναι ο αληθινός διάδοχος στην ηγεσία του Ισλάμ. Θεωρείται μάλιστα αλάθητος και τελικά μια ημιθεϊκή μορφή. Αυτός είναι η πηγή κάθε απόφασης και όχι η κοινότητα. Από αυτόν η αληθινή ερμηνεία του Κορανίου μεταβιβάζεται στους διαδόχους του μυστικά. Οι Σηίτες δέχονται ότι οι Ιμάμηδες υπήρξαν δώδεκα. Ο τελευταίος, ο Μουχαμάντ αλ-Μάχντι, έχει «απαχθεί» πνευματικά και «κρύβεται» κάπου, ώσπου να επιστρέψει στη γη, για να εγκαινιάσει μια εποχή ευδαιμονίας. Έτσι, ο Σηιτισμός έχει έντονο εσχατολογικό χαρακτήρα. Η ιδέα της μυστικής μεταβίβασης της αληθινής διδασκαλίας συνέβαλε στη δημιουργία πολλών σχολών μέσα στο Σηιτισμό, έτσι ώστε ο κλάδος τους να μην έχει τη συνοχή των Σουνιτών.

Ο μυστικισμός στο Ισλάμ (Σουφισμός)

Κινήματα αυστηρότητας και ασκητισμού μέσα στην ίδια την ισλαμική κοινότητα, αλλά και άλλοι παράγοντες, όπως η επίδραση των χριστιανών ασκητών από τις κατακτημένες περιοχές, η επαφή με νεοπλατωνικές ιδέες κτλ., οδήγησαν από τον 8ο αι. μ.Χ. στη δημιουργία του ισλαμικού μυστικισμού, που πήρε το όνομα Σουφισμός. Ο μυστικισμός δε βρήκε εύκολα τη θέση του μέσα στην προφητική θρησκεία του Ισλάμ και πάντα η σχέση του μ' αυτή διακρινόταν από κάποια ένταση. Σκοπός του Σουφισμού είναι η ένωση με το Θεό που επιτυγχάνεται μέσω της εκμηδένισης του εγώ. Ο ισλαμικός φόβος και η υπακοή στο Θεό στο Σουφισμό μετατράπηκε σε θείο έρωτα και επιδίωξη της θέας του Θεού. Βαθμιαία οι Σούφι οργανώθηκαν σε διάφορες μοναστικές κοινότητες και τάξεις, όπως οι δερβίσηδες κ.ά. Επίσης ανέπτυξαν τεχνικές, μέσω των οποίων μπορούσε να επιτευχθεί η ένωση με το Θεό, όπως το «νικρ», που συνίσταται στο διαλογισμό πάνω στο όνομα του Θεού, ή ο στροβιλισμός των δερβίσηδων γύρω από τον εαυτό τους.

Το Ισλάμ σήμερα

Η διαμόρφωση της σημερινής φυσιογνωμίας του Ισλάμ άρχισε από την εποχή της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας. Αυτή έφερε τον θεοκεντρικό πολιτισμό του Ισλάμ σε επαφή με τον ανθρωποκεντρικό δυτικό πολιτισμό. Κάποια από τα επιτεύγματα του δυτικού πολιτισμού, όπως η τεχνολογία, η στρατιωτική οργάνωση, τα οικονομικά και πολιτικά συστήματα, οι νόμοι, η παιδεία κτλ. προσείλκυαν κυρίως τους πολιτικούς αρχηγούς χωρών, όπως π.χ. της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που θέλησαν να

μεταφέρουν τα επιτεύγματα αυτά στις χώρες τους. Έτσι η δυτική παιδεία άρχισε να αντικαθιστά την ισλαμική. Το ίδιο συνέβη με τα δυτικά νομικά συστήματα, που άρχισαν να αντικαθιστούν τη σαρία κτλ. Αυτό έφερε τους ανανεωτές σε σύγκρουση με εκείνους που έτσι έχαναν τη δύναμή τους, δηλαδή τους ουλεμάδες (νομομαθείς του Ισλάμ), αλλά και με όσους θεωρούσαν το Ισλάμ συστατικό στοιχείο της εθνικής τους ταυτότητας.

Οι δύο αυτές τάσεις, των ανανεωτών και των συντηρητικών στοιχείων, αποτελούν τις δυνάμεις που διαμορφώνουν την εικόνα του σημερινού Ισλάμ. Χρονολογικά η πρώτη από αυτές είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία λιγότερο ή περισσότερο εκσυγχρονισμένων ισλαμικών κρατών, όπως το Πακιστάν, η Τουρκία, η Αίγυπτος κ.ά., όπου το Ισλάμ, παρά την ισχυρή του παρουσία, δεν καθορίζει όλες τις όψεις της ζωής. Η δεύτερη είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κινήματων που επιδιώκουν την ανάκτηση της κυριαρχίας του Ισλάμ. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως εκείνη του Ιράν, τα κινήματα αυτά πέτυχαν το σκοπό τους με την εγκαθίδρυση θεοκρατικών συστημάτων, ενώ σε άλλες, όπως εκείνες διάφορων χωρών της Β. Αφρικής, η σύγκρουση αποτελεί μια συνεχιζόμενη αιματηρή πραγματικότητα. Τα κινήματα αυτά συνήθως τονίζουν την ανωτερότητα του Ισλάμ έναντι όλων των άλλων θρησκειών αλλά και ιδεολογιών, και ιδιαίτερα του δυτικού τρόπου ζωής.

Ένα ακόμη στοιχείο της σημερινής εικόνας του Ισλάμ είναι η νέα εξάπλωσή του σε διάφορες περιοχές, που οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως π.χ. στην παγκόσμια αναβίωση, από τη δεκαετία του '60, του μυστικισμού των διάφορων θρησκειών, συμπεριλαμβανομένου και του ισλαμικού σουφισμού. Μ' αυτήν τη μορφή το Ισλάμ έχει διαδοθεί πλατιά σε μερικές χώρες, όπως π.χ. στη Γαλλία. Άλλος λόγος είναι η επιθυμία από διάφορες εθνικές ή φυλετικές ομάδες, όπως οι μαύροι της Αμερικής και της Αφρικής, να διαφοροποιηθούν από τα πρότυπα των δυτικών κοινωνιών και να αποκτήσουν εθνική ή φυλετική ταυτότητα άλλη από εκείνη των δυτικών.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 250-253.

Το νόημα της Αποκάλυψης στο Ισλάμ

Η πίστη στη θεία αποκάλυψη και την προφητεία αποτελεί το θεμέλιο της ισλαμικής θρησκείας. [...] Δεδομένου ότι ο Θεός είναι τελείως απρόσιτος, ομιλεί στην ανθρωπότητα μέσω των προφητών και αποστόλων του. Η αποκάλυψη του Κορανίου περιέχει, κατά τη μουσουλμανική πίστη, το πλήρωμα της ανόθευτης θείας αποκάλυψης και έχει οικουμενικό χαρακτήρα. Προορίζεται για όλους τους λαούς της γης και "κυρώνει" όλες τις προηγούμενες αποκαλύψεις. Η αποκάλυψη αυτή καθορίζει τις σχέσεις του ανθρώπου προς τον Θεό και τους συνανθρώπους του και μπορεί να οδηγήσει όλη την ανθρωπότητα στην αλήθεια του ενός Θεού. Όλες οι ελπίδες των μουσουλμάνων στρέφονται γύρω από την αλήθεια της αποκάλυψής τους. [...] Ο Θεός εκλέγει αίφνης ένα προφήτη και του δίδει την εντολή να κηρύξει στο λαό του και τη χώρα του την αλήθεια και τον νόμο του. Ο προφήτης είναι ο πρώτος ο οποίος αφυπνίζεται διά της αποκάλυψης από τον ύπνο και τη λήθη και αποστέλλεται στη συνέχεια να αφυπνίσει τον λαό του και να του υπενθυμίσει το αιώνιο συμβόλαιο, το οποίο ο Κύριος συνήψε με τους ανθρώπους και το οποίο τους υποχρεώνει να πιστεύουν απόλυτα στον ένα και μόνο Θεό.

Ζιάκας, Γρ., *Ιστορία των θρησκευμάτων. Β'. Το Ισλάμ*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1988, σ. 298 εξ. (απόδοση στη δημοτική).

Το τζιχάντ, ο «ιερός αγώνας»

Σπουδαίο είναι το καθήκον του τζιχάντ (jihād), «εντατικού αγώνα», γνωστού στον δυτικό κόσμο με τον όρο «ιερός πόλεμος». Το καθήκον αυτό είναι ατομικό και αποσκοπεί στην εξάπλωση και την κυριαρχία των «δικαίων του Θεού» σ' όλη τη γη. Πολλές φορές ερμηνεύεται ως μαρτυρία του μουσουλμάνου στον αγώνα της πίστης, είναι όμως καθήκον κάθε μουσουλμάνου, όταν το Ισλάμ απειλείται. Εν-

διαφέρουσα είναι η ερμηνεία που δίνουν οι μυστικοί του Ισλάμ στον «αγώνα» αυτόν. Σύμφωνα μ' αυτούς το τζιχάντ σημαίνει τον ακατάπαυστο εσωτερικό πνευματικό αγώνα εναντίον των παθών, τα οποία δεσμεύουν την ελευθερία του ανθρώπου. Ωστόσο από τον κόσμο του Ισλάμ το τζιχάντ έχει μια δραστικότερη σημασία. Ο κάθε μουσουλμάνος οφείλει να αγωνίζεται για τα δίκαια της πίστης του. Βέβαια το τζιχάντ δεν σημαίνει ότι πρέπει αναγκαστικά ο μουσουλμάνος να διεξάγει πόλεμο με τους μη μουσουλμάνους, στην πράξη όμως πολλές φορές εφαρμόστηκε έτσι. Γενικώς πάντως το καθήκον αυτό είναι υποχρεωτικό για κάθε μουσουλμάνο μόνο όταν κινδυνεύει το Ισλάμ. «Ιερός πόλεμος» μέσα στην επικράτεια μιας ισλαμικής χώρας είναι αδιανόητος. Ωστόσο τέτοιοι πόλεμοι δεν έλειψαν εξ αρχής, αλλά δεν ονομάζονται jihad. Όπου πάντως παρουσιάζονται τέτοια φαινόμενα, αποτελούν μεμονωμένα περιστατικά ολιγομελών φανατικών ομάδων.

Ζιάκας, Γρ., Ισλάμ, *Θρησκεία και Πολιτεία*, εκδ. Κορηγλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη, 2003, σσ. 80-82.

Η κρυφή γοητεία της μισαλλοδοξίας

Η ισλαμοφοβία έχει αναγνωρισθεί ως μια ιδιαίτερη μορφή μισαλλοδοξίας, μαζί με την ξενοφοβία και τον αντισημιτισμό («Διεθνές Φόρουμ της Στοκχόλμης για την Καταπολέμηση της Μισαλλοδοξίας», Ιανουάριος 2001). Τα χαρακτηριστικά αυτού του συμπλεγματικού φαινομένου είναι η προκατάληψη, που μπορεί να πάρει ακραίες διαστάσεις έχθρας κατά των Μουσουλμάνων, χωρίς να συντρέχει κάποιος επί πλέον λόγος. [...] Η επίθεση στην καρδιά της Νέας Υόρκης έκανε το φαινόμενο να μεταμορφωθεί σε ωστικό κύμα σε κοινωνίες του Δυτικού κόσμου. Οι αναλυτές της ισλαμοφοβίας τα τελευταία χρόνια αποδίδουν την έξαρση του φαινομένου κυρίως σε δύο λόγους. Από τη μια μεριά το Ισλάμ αντιμετωπίζεται από πολλούς στη Δύση περισσότερο σαν ολοκληρωτική πολιτική ιδεολογία παρά ως θρησκεία, και μάλιστα ιδεολογία ασύμβατη προς τις αρχές που συνθέτουν τον Δυτικό Πολιτισμό. Από την άλλη μεριά, η μαζική και ανεξέλεγκτη μετανάστευση Μουσουλμάνων σε χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, έχει ενισχύσει τις ξενοφοβικές τάσεις που ήδη προϋπήρχαν σε κοινωνίες απροετοίμαστες για μια τέτοιου είδους "εισβολή".

Δούλος Γ., *Ισλαμοφοβία, Η κρυφή γοητεία της μισαλλοδοξίας*.

Σταχυολόγηση των σημαντικότερων στοιχείων του Ισλάμ και της σημασίας του για έναν πιστό

Με βάση τα όσα μάθαμε σχετικά με το Ισλάμ, ας καταγράψουμε μια συνηθισμένη ημέρα ενός πιστού μουσουλμάνου/μιας πιστής μουσουλμάνας. Τι συνήθειες έχει, τι φροντίζει να κάνει, τι αισθάνεται, τι φοβάται ή τι σκέψεις κάνει σχετικά με τη θρησκεία του/της.

4.5. Ο ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΣ

Σύγχρονες εκφράσεις ινδουιστικής προέλευσης

Ας σκεφτούμε όλοι και όλες τι μας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούμε τις λέξεις «αβατάρ» και «μετενσάρκωση». Ας καταγράψουμε τις ιδέες μας και ας επιχειρήσουμε να τις ομαδοποιήσουμε, σε σύνολα λέξεων ή φράσεων που έχουν κοινά χαρακτηριστικά.

Μπορούμε, επίσης, να παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και να απαντήσουμε στις ερωτήσεις: α) Τι βλέπουμε; β) τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; και γ) τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Ο Βισνού και οι αβατάρα του (αριστερά). Ο Κρίσνα, αβατάρα του Βισνού (δεξιά).
Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 264.

Άγαλμα του Σίβα στο Bangalore, Ινδία.

Ο Ινδουισμός ως σύνολο θρησκευτικών παραδόσεων

Σε дуάδες ή σε ομάδες ας αναζητήσουμε στο παρακάτω κείμενο τις έννοιες που πραγματεύτηκαμε προηγουμένως, με βάση τις λέξεις και τις εικόνες.

Στη συνέχεια, ας γράψουμε τις σκέψεις μας ξεκινώντας ως εξής: α) «Αυτό που διάβασα και για το οποίο θα ήθελα μια περαιτέρω επεξήγηση είναι: ...» και β) «Κάτι που διάβασα και μου προκάλεσε έκπληξη είναι: ...». Στο τέλος, θα τις συζητήσουμε.

Ένας Ινδουισμός ή πολλοί

Ο Ινδουισμός σήμερα μπορεί να ιδωθεί ως ένα σύνολο θρησκευτικών παραδόσεων που γεννήθηκαν και άκμασαν στην Ινδία. Κυριότερες μεταξύ αυτών είναι ο Βισνουισμός, ο Σιβαϊσμός και ο Σακτισμός. Συνεχώς δημιουργούνται επίσης νέες παραδόσεις, όπως π.χ. με την αναγνώριση ενός δασκάλου (γκουρού) ως εμφάνισης (αβατάρ) κάποιου θεού κ.τ.λ. Η τεράστια πλειονότητα των Ινδουιστών λατρεύει προσωπικούς θεούς (τον Σίβα, τον Βίσνου, τον Κρίσνα).

Όλες οι παραδόσεις έχουν μεταξύ τους ομοιότητες, όπως π.χ. κάποιες κοινές διδασκαλίες, μεταξύ των οποίων η αποδοχή του κύκλου των μετενσαρκώσεων, του κάρμα ως του παράγοντα που προκαλεί τις μετενσαρκώσεις, της κοινωνικής διαστρωμάτωσης σε τάξεις (κάστες) με κριτήριο την καθαρότητα ή ακαθαρσία ως μέρος της θείας τάξης (ντάρμα), ή όπως κοινοί τρόποι λατρείας, μεταξύ των οποίων κυρίως η τιμή του αγάλματος κ.λπ. Έχουν όμως και βασικές διαφορές, όπως κυρίως το διαφορετικό θείο ον, που θεωρείται ως υπέρτατο: στο Σιβαϊσμό υπέρτατο ον (Θεός) είναι ο Σίβα, στον Βισνουισμό ο Βίσνου, στον Σακτισμό η Ντέβι (θεά). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις ο διαφορετικός θεός έχει και διαφορετικά χαρακτηριστικά, π.χ. ο Βίσνου είναι μόνο αγαθός (στη βισνουική λατρεία απαγορεύονται οι αιματηρές θυσίες, πολλοί Βισνουίτες είναι χορτοφάγοι), ενώ ο Σίβα είναι πότε αγαθός και πότε άγριος (ζωή και θάνατος θεωρούνται εκδηλώσεις του ίδιου). Το ίδιο η Ντέβι, έχει παρόμοιες αγαθές (π.χ. η γονιμότητα, η αγάπη, η μητρική στοργή) και άγριες όψεις (ο θάνατος, ο πόλεμος, εκπροσωπούμενα από τη μορφή της Ντέβι, Κάλι). Αντίθετα από τον Κρίσνα (συνήθως αβατάρ του Βίσνου, αλλά και υπέρτατος θεός σε μια ιδιαίτερη παράδοση), του οποίου λατρεύονται αγάλματα ή παραστάσεις που ξεχειλίζουν από γλυκύτητα και ομορφιά, ο Σίβα και η Ντέβι λατρεύονται σε παραστάσεις που πότε είναι ήπιες και πότε φρικτές. Σε αυτές τις παραδόσεις, ο Θεός είναι προσωπικός (=έχει μια ανθρωπομορφική ύπαρξη που διαθέτει προσωπικά χαρακτηριστικά =βούληση, σκέψη, πάθη κ.λπ).

Αν ως βασικό στοιχείο όλων αυτών των θρησκευτικών παραδόσεων θεωρηθούν οι ομοιότητες, ο Ινδουισμός θα παρουσιαστεί ως μία θρησκεία. Το ίδιο θα συμβεί, αν μία από τις παραδόσεις θεωρηθεί ως βασική, κεντρική κ.λπ., ή για κάποιο λόγο ανώτερη από τις άλλες. Εάν, αντίθετα, ως βασικό στοιχείο θεωρηθούν οι διαφορές, οι ίδιες παραδόσεις θα εμφανιστούν ως διαφορετικές θρησκείες. Μεγάλη μερίδα των ερευνητών σήμερα ακολουθεί, λοιπόν, αυτή την άποψη. Αυτή, εκτός από πλησιέστερη στην πραγματικότητα, είναι πολύ εξυπηρετική, διότι μας απαλλάσσει από πολλές συγχύσεις (όπως, π.χ., ποιο είναι το ιερό βιβλίο του «Ινδουισμού»);). Εφόσον Ινδουισμός (ως μία θρησκεία) δεν υπάρχει, αυτή η ερώτηση δεν αντιστοιχεί σε κάποια πραγματικότητα: παρόλο που όλες οι θρησκείες που αποτελούν αυτό που λέμε καταχρηστικά «Ινδουισμός» θεωρούν το σύνολο των κειμένων που ονομάζονται «Βέδες» ως ιερή αποκάλυψη, στην οποία βρίσκονται και οι δικές τους ρίζες, στην πράξη, καθεμιά έχει τα δικά της ιερά βιβλία, που συγκαταλέγονται συνήθως στη γραμματεία (σύνολο κειμένων) που ονομάζονται Πουράνα. Επίσης δεν θα κάνουμε το λάθος που έκαναν παλιότερα να πούμε ότι «ο Ινδουισμός» ονομάζει τον εαυτό του «σανάτανα ντάρμα» (=αιώνια αλήθεια), διότι όλες αυτές οι παραδόσεις (προσοχή: κατά κανόνα οι συντηρητικοί τους εκπρόσωποι) ονομάζουν τη θρησκεία τους έτσι.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Ας πάρουμε, τώρα, όλες και όλοι θέση, συμφωνώντας ή διαφωνώντας με τις παρακάτω προτάσεις:

- 1) Ο Ινδουϊσμός είναι μια συμπαγής θρησκευτική διδασκαλία.
- 2) Τη μορφή στην οποία θα μετενσαρκωθεί κάθε άτομο την καθορίζει ο θεός.
- 3) Ένας Ινδουιστής πιστεύει ότι ανήκει σε πολυθεϊστική θρησκεία.
- 4) Τα κείμενα που ονομάζονται «Βέδες» αποτελούν τις ιερές γραφές του Ινδουισμού.
- 5) Σε κάποιες ινδουιστικές παραδόσεις ο Θεός έχει ανθρωπομορφική ύπαρξη που διαθέτει προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως θέληση, σκέψη και πάθη.

Βασικά στοιχεία της ινδουιστικής λατρείας

Ας μελετήσουμε κείμενο σχετικό με τα βασικά στοιχεία της λατρείας των Ινδουιστών και ας γράψουμε τις σκέψεις μας ξεκινώντας ως εξής: «Σήμερα επισκέφτηκα έναν Ινδουιστή στο σπίτι του. Από όσα έκανε στο πλαίσιο της έκφρασης της θρησκευτικής του πίστης, αυτά που μου έκαναν εντύπωση ήταν:...».

Ο ρόλος της λατρείας στον Ινδουισμό

Κάθε πιστός διαλέγει ο ίδιος τη θεότητα που του αρέσει. Γι' αυτό αυτή λέγεται «θεότητα της προτίμησης». Μπορεί, όμως, παράλληλα, να λατρεύει και άλλες θεότητες, τις οποίες θεωρεί εκφράσεις του Θεού της προτίμησης. Π.χ. ο πιστός του Σίβα θεωρεί τον Βίσνου, τη Ντέβι και άλλους θεούς εκφράσεις του Σίβα, όπως και ο πιστός του Βίσνου, τον Σίβα, Ντέβι κ.λπ. εκφράσεις του Βίσνου. Αυτή η ιδέα αποδίδεται εικαστικά με το λεγόμενο «τριμούρτι». Π.χ. στο «Σίβα Τριμούρτι» έχουμε στο κέντρο τον Σίβα και δεξιά και αριστερά του, ως δευτερεύουσες εκφράσεις του, τον Βίσνου και τον Μπράχμα. Μεταξύ των κοινών στοιχείων στις θρησκείες του Ινδουισμού είναι ο ίδιος (σε μεγάλο ποσοστό) τρόπος λατρείας. Αυτός είναι η λεγόμενη «πούτζα» που μπορεί να μεταφραστεί ως «τιμή» (του αγάλματος (μούρτι) της θεότητας). Πρόκειται για την κυριότερη θρησκευτική πράξη της Ινδίας. Αυτή ξεκίνησε από τον 2ο αι. π.Χ. και βαθμιαία επικράτησε αντικαθιστώντας τη θυσία (που, ωστόσο, διατηρείται ακόμα σποραδικά). Αποτελείται από πράξεις που αποτελούν απομίμηση της υποδοχής, της φροντίδας και του αποχαιρετισμού ενός φιλοξενούμενου. Στους ναούς, όπου το άγαλμα δεν είναι φιλοξενούμενος αλλά ο κύριος, οι πράξεις που γίνονται από τους ιερείς, παίρνουν τη μορφή ενός τυπικού που αποτελείται από το ξύπνημα, το πρωινό λουτρό του κυρίου, την επάλειψη ή περίχυση με αρώματα ή διάφορα υγρά όπως γάλα, το ντύσιμό του κ.λπ. Περιλαμβάνεται βέβαια και η προσφορά τροφής, λιβανιού, αναμμένου λυχναριού, λουλουδιών, περίχυση με υγρά όπως γάλα, λειωμένο βούτυρο, και άλλων πολύτιμων πραγμάτων. Σημαντικό στοιχείο της λατρείας είναι η συνάντηση των ματιών του πιστού με τα μάτια του αγάλματος. Στα σπίτια η «πούτζα» γίνεται αφού η οικογένεια καθαρθεί και περιλαμβάνει, ανάλογα και με τις δυνατότητες, περίπου τις ίδιες πράξεις. Συχνά περιορίζεται στην προσφορά τροφών, λιβανιού και στην κυκλική περιφορά μπροστά από το άγαλμα (ή την εικόνα) ενός αναμμένου λυχναριού. Εορταστικές εκδηλώσεις που αφορούν κάποια από τις θεότητες ή κάτι από τη ζωή της (π.χ. τα γενέθλια του Κρίσνα) υπάρχουν πάμπολλες στην Ινδία, κάποιες από τις οποίες έχουν πανινδική εμβέλεια.

«Μπάκτι» είναι η χρησιμοποίηση των διαφόρων μορφών του αισθήματος της αγάπης, που ξεκινούν από τη φιλία, την τρυφερότητα, τη στοργή κ.λπ. και φτάνουν στον έρωτα, ως μέσα για λατρεία αλλά και για ένωση με το θείο. Η μπάκτι βρίσκεται κυρίως στη λατρεία του Κρίσνα, είτε αυτός θεωρείται αβατάρ του Βίσνου ή η κύρια προσωπική εμφάνιση του Μπράχμαν.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σίβα Τριμούρτι στην Ελεφάντα, κοντά στη Μουμ'μπάι, Ινδία.

Όψεις του σύγχρονου Ινδουισμού

Με αφορμή τα παρακάτω κείμενα ή και όσα μάθαμε για τη σύγχρονη ινδουιστική θρησκευτικότητα, ας καταγράψουμε μια σκέψη μας πάνω στο θέμα: «Αυτό που μου προκάλεσε εντύπωση μαθαίνοντας για τον Ινδουισμό ήταν...». Ας διαβάσουμε και ας συζητήσουμε στην ολομέλεια αυτά που γράψαμε.

«Μακροπρόθεσμη» και «βραχυπρόθεσμη» σωτηρία

Ο Ινδουισμός σήμερα μπορεί επίσης να ιδωθεί ως η συνέχεια δύο ρευμάτων:

Το ένα προέρχεται από την πρώιμη πολυθεϊστική, βεδική περίοδο (περ. 1500-800 π.Χ.), στην οποία κυριαρχεί μια πολυθεϊστική θρησκεία, η οποία μέσα από τους πολλούς λατρεύει περισσότερο έναν θεό ως υπέρτατο. Συνέχεια αυτού του ρεύματος μπορούν να θεωρηθούν οι μεγάλες ινδουιστικές μονοθεϊστικές θρησκείες, που αποτελούν την πλειονότητα στο σημερινό Ινδουισμό και έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Οι περισσότεροι πιστοί του Ινδουισμού διακρίνονται από το πνεύμα αυτής της πρώιμης, Βεδικής θρησκείας (πριν τις *Ουπανισάδες*), που χαίρεται τη ζωή και την ύπαρξη και έχουν ως σκοπό, μέσω της παραγωγής καλού κάρμα, μια καλύτερη μετενσάρκωση, με κατάληξη κάποτε στο απώτερο μέλλον στον ουράνιο κόσμο του θεού τους. Η παραγωγή καλού κάρμα επιτυγχάνεται μέσα από την τήρηση των κανόνων ζωής που αφορούν την κάστα (βάρνα), στην οποία βρίσκεται κανείς, το στάδιο της ζωής και την ορθή λατρεία. Γι' αυτή την πλειονότητα ο γάμος είναι η κυριότερη στιγμή της ζωής. Η τελική απελευθέρωση (συνήθως σε συνδυασμό με ένωση με το θείο) αναβάλλεται για αργότερα (μακροπρόθεσμη σωτηρία).

Το δεύτερο ρεύμα κατάγεται από τις *Ουπανισάδες*, όπου ο κόσμος θεωρείται μια οδυνηρή και λίγο-πολύ ελλειπτική πραγματικότητα (το κυρίως πραγματικό, το όντως ον είναι το Μπράχμαν, το οποίο υπάρχει ως άτμαν στο βάθος του ανθρώπου), στο οποίο μας δένει ο κύκλος των μετενσαρκώσεων, από όπου μπορεί κανείς να απελευθερωθεί με κάποιο είδος γιόγκα. Συνέχεια αυτού του ρεύματος είναι όλες οι θρησκευτικές δραστηριότητες που θεωρούν τον κόσμο και την ύπαρξη χωρίς αξία και θέλουν να επιστρέψουν στον παραδείσιο κόσμο του θεού της προτίμησής τους με τη διατήρηση της προσωπικής τους ψυχής ή (σπανιότερα) με το σβήσιμο στον άπειρο ωκεανό του Μπράχμαν. Αυτές αποτελούν την άλλη, τη μειονοτική όψη των μονοθεϊστικών ινδουιστικών θρησκειών.

Κάστες και αποικιοκρατία

Αν και επίσημα, με διάφορους νόμους, έχει καταργηθεί, η διάκριση των ανθρώπων σε κάστες αποτελεί στην επικρατούσα πράξη το κοινωνικό σύστημα της Ινδίας. Οι κάστες (ή «τζάτι», όπως λέγονται ινδικά) αποτελούνται από ανθρώπους που κληρονόμησαν με τη γέννησή τους την ιδιότητα να ανήκουν σε κάποια από αυτές. Η διάκριση προέρχεται από τον βαθμό καθαρότητας ή ακαθαρσίας

που χαρακτηρίζει καθεμιά και την τοποθετεί σε θέση ανώτερη η κατώτερη μέσα στην κλίμακα. Η καθαρότητα ή ακαθαρσία προέρχεται κυρίως από το επάγγελμα που παραδοσιακά κανείς κληρονομεί, αν και τώρα, όσο η χώρα εκσυγχρονίζεται, υπάρχει κάποια κινητικότητα. Ύψιστο βαθμό καθαρότητας έχουν οι διάφορες κάστες των βραχμάνων. Ακαθαρσία προσπορίζουν επαγγέλματα που ασχολούνται με σωματικές ακαθαρσίες, την καύση νεκρών, τη σφαγή ζώων, την επεξεργασία δερμάτων κ.λπ. Κάθε κάστα έχει ιδιαίτερους κανόνες κυρίως ως προς τον ομοτράπεζο (με ποιες κάστες μπορεί να συμφάει, να ανταλλάξει τροφή κ.λπ.), τον γάμο και το επάγγελμα. Το κατώτατο άκρο αποτελούν οι λεγόμενοι «νταλίτ», που αποτελούν την πιο καταπιεσμένη μερίδα της ινδικής κοινωνίας.

Στη διάρκεια της βρετανικής κατοχής της Ινδίας οι θρησκείες του Ινδουισμού ήρθαν σε επαφή με τη Δύση και τον Χριστιανισμό. Αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν διάφορα μεταρρυθμιστικά κινήματα που είχαν ως σκοπό την κάθαρση του Ινδουισμού ή προσπάθειες που αποσκοπούσαν στην, με διάφορες έννοιες, βελτίωση της εικόνας του. Πρωταγωνιστές υπήρξαν μεγάλες μορφές του νεότερου Ινδουισμού, όπως ο Ραμακρίσνα Παραμαχάνσα και ο Μαχάτμα Γκάντι. Ο Γκάντι εφάρμοσε κατά της αποικιοκρατίας, αλλά και κατά των κοινωνικών προβλημάτων της χώρας του, σύγχρονες μορφές της «μη βίας» – όπως π.χ. η απεργία. Την ανάδειξη του Ινδουισμού, με βάση τις *Ουπανισάδες* και τη *Βεδάντα*, ως φιλοσοφικού τύπου θρησκείας, επιδίωξε το κίνημα του Νεοβεδαντισμού ή Νεοϊνδουισμού.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Μαχάτμα Γκάντι

Ο Μαχάτμα Γκάντι (1869-1948) υπήρξε πνευματικός και πολιτικός ηγέτης της Ινδίας. Σε νεαρή ηλικία πήγε στην Αγγλία για σπουδές, ενώ αργότερα, αναζητώντας εργασία, βρέθηκε στη Νότια Αφρική, όπου επηρεασμένος από το ρατσιστικό καθεστώς αποφάσισε να μη συμβιβάζεται πλέον με την αδικία. Αγώνιστηκε για τα δικαιώματα των Ινδών μεταναστών και εμπνεύστηκε την πολιτική της μη βίας ως μέσο αντίστασης. Το 1915, επέστρεψε στην Ινδία και έγινε κήρυκας της ειρηνικής άρνησης συνεργασίας με τους βρετανούς αποικιοκράτες, αναπτύσσοντας μεγάλη δράση. Το 1948 δολοφονήθηκε από ένα φανατικό ινδουιστή, αφού προηγουμένως γνώρισε την ανεξαρτησία της χώρας του, αν και αυτό δεν υλοποιήθηκε σύμφωνα με το ενωτικό όραμά του. Ο Γκάντι με την πολιτική και πνευματική στάση του πυροδότησε τρεις από τις μεγαλύτερες επαναστάσεις του 20ού αιώνα: την επανάσταση κατά της αποικιοκρατίας, των φυλετικών διακρίσεων και της βίας.

Πηγή: «Μαχάτμα Γκάντι», Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, τόμ. 17, σ. 411.

Από τις θέσεις του Μαχάτμα Γκάντι

Επιθυμώ να ζήσω αρμονικά με τους φίλους και τους εχθρούς. Ακόμη κι αν ένας Μουσουλμάνος, ή ένας Χριστιανός, ή ένας Ινδός με περιφρονεί, επιθυμώ να τον αγαπώ και να τον εξυπηρετώ όπως θ' αγαπούσα τη γυναίκα μου και το παιδί μου, κι αν ακόμη με μισούσαν. Συνεπώς ο πατριωτισμός μου δεν είναι παρά ένας σταθμός του ταξιδιού μου προς τη γη της ειρήνης και της αιώνιας ελευθερίας. Θεωρώ λοιπόν πως η πολιτική σχετίζεται με τη θρησκεία, εξαρτάται από τη θρησκεία και χωρίς αυτήν αποβαίνει μοιραία για την ψυχή.

Πηγή: Γκάντι Μαχάτμα, *Αυτοβιογραφία*, εκδ. Ιάμβλιχος, 1999.

Αν υπάρχει χρόνος, ας προετοιμάσουμε ο καθένας και η καθεμιά τρεις ερωτήσεις, που θα θέταμε εν είδει σύντομης συνέντευξης σε έναν Ινδουιστή, θέλοντας να γνωρίσουμε καλύτερα τη θρησκεία του και τις λατρευτικές του συνήθειες.

Στη συνέχεια, ανά δύο, ας ανταλλάξουμε τα ερωτήματα που ετοιμάσαμε και ας επιχειρήσουμε να απαντήσουμε με τον δικό του τρόπο στις ερωτήσεις που έχουμε πια μπροστά μας. Στο τέλος, ας διαβάσουμε τις απαντήσεις μας στην ολομέλεια της τάξης.

4.6. Ο ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Σύγχρονες εκφράσεις βουδιστικής αναφοράς

Ας σκεφτούμε όλες και όλοι τι μας έρχεται στο μυαλό όταν ακούμε τις λέξεις «Κάρμα» και «Νιρβάνα». Ας καταγράψουμε τις ιδέες μας και ας επιχειρήσουμε να τις ομαδοποιήσουμε σε σύνολα λέξεων ή φράσεων που έχουν κοινά χαρακτηριστικά.

Μπορούμε, επίσης, να παρατηρήσουμε την παρακάτω εικόνα και να απαντήσουμε στις ερωτήσεις: α) Τι βλέπουμε; β) τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; και γ) τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Ο Βούδας Νταϊμπούτσου (Buddha Daibutsu) στην Καμακούρα της Ιαπωνίας.

Βασικές πτυχές της διδασκαλίας του Βουδισμού

Σε дуάδες ή σε ομάδες ας αναζητήσουμε στο παρακάτω κείμενο τις έννοιες που πραγματεύτηκαμε προηγουμένως, με βάση τις λέξεις και την εικόνα.

Στη συνέχεια, ας γράψουμε τις σκέψεις μας ξεκινώντας ως εξής: α) «Αυτό που διάβασα και για το οποίο θα ήθελα μια περαιτέρω επεξήγηση είναι: ...» και β) «Κάτι που διάβασα και μου προκάλεσε έκπληξη είναι: ...». Στο τέλος, θα τις συζητήσουμε.

Ο κύκλος των μετενσαρκώσεων και η διακοπή του στον Βουδισμό

Περνώντας από μορφή ζωής σε μορφή ζωής (οι μορφές είναι 6: άνθρωπος, ζώο, θεότητα, πεινασμένα όντα, κολασμένα όντα, επιθετικά όντα) τα όντα μετενσαρκώνονται συνεχώς. Όλες αυτές οι μορφές χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη του πόνου. Οι μετενσαρκώσεις διαιωνίζουν τον πόνο. Άρα, για να διακοπεί ο πόνος, πρέπει να διακοπούν οι μετενσαρκώσεις. Την ενέργεια για την επόμενη μετενσάρκωση παράγει το κάρμα, δηλαδή ο νόμος σύμφωνα με τον οποίο ένα ον μετενσαρκώνεται σε μορφή ζωής ανάλογη με τις πράξεις της προηγούμενης. Συνεπώς, για να διακοπούν οι μετενσαρκώ-

σεις, πρέπει να σταματήσει η παραγωγή του κάρμα. Το κάρμα παράγεται επειδή ο άνθρωπος πράττει κατεχόμενος από το αίσθημα της πολύμορφης επιθυμίας – ή του αντιθέτου της, του πολύμορφου μίσους. Ο άνθρωπος επιθυμεί ή μισεί, διότι νομίζει ότι τα όντα είναι αληθινά ή «πραγματικά». Με αυτή τη λέξη εννοεί κυρίως αμετάβλητα. Όμως, αυτά μεταβάλλονται συνεχώς και συνεπώς φθείρονται και τελικά εξαφανίζονται ή πεθαίνουν.

Αυτή η συνεχής μεταβολή των όντων είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της φύσης των όντων (δηλ. της αληθινής πραγματικότητας). Εφόσον αποτελούνται (όχι απλώς έχουν) από αυτή τη ροή, τα όντα είναι όλα όχι αμετάβλητες ουσίες, αλλά «ροές», διαδικασίες. Άλλα δύο τέτοια χαρακτηριστικά υπάρχουν στα όντα: η συνθετότητα (όλα τα όντα είναι σύνθετα ή αποτελούν συνθέσεις και, μόλις τα στοιχεία που τα αποτελούν διαλυθούν ή συνδυαστούν διαφορετικά, εξαφανίζονται). Τέλος, όλα τα όντα είναι προϊόντα προηγούμενων αιτίων και συνθηκών. Δεν θα υπήρχαν (ή παύουν να υπάρχουν), εάν δεν υπήρχαν αυτές οι αιτίες. Τα τρία αυτά μαζί, που αποτελούν την αληθινή πραγματικότητα, λέγονται «μη ουσιαστικότητα» (ανάττα ή ανάτμαν). Ο άνθρωπος τελεί σε άγνοια αυτής και έτσι επιθυμεί, πράττει φορτισμένος με επιθυμία, αυτό παράγει κάρμα, το κάρμα οδηγεί σε μετενσαρκώσεις, και αυτές στη διαιώνιση του πόνου. Αυτή η αλυσίδα και η αντιστροφή της, προκειμένου να διακοπεί ο κύκλος των μετενσαρκώσεων, ονομάζεται «εξαρτημένη παραγωγή» = παραγωγή των μετενσαρκώσεων, η οποία εξαρτάται από αυτή τη σειρά αιτίων και αποτελεσμάτων, με τελικό αποτέλεσμα την ίδια.

Η διακοπή των μετενσαρκώσεων είναι η νιρβάνα στην κυριότερη σημασία του όρου. Ο όρος νιρβάνα έχει άλλες δύο έννοιες: διακοπή της επιθυμίας, του μίσους και της άγνοιας (προσωρινή νιρβάνα), καθώς και, αργότερα, μια υπερβατική πραγματικότητα, στην οποία πηγαίνει κανείς μετά τη διακοπή.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Ιστορική εξέλιξη και διαφορετικές τάσεις του Βουδισμού

Μέσα από σχετικά κείμενα, σε ομάδες, ως προσεγγίσουμε ερευνητικά τα στοιχεία για την ιστορική εξέλιξη και τον ιδρυτή του Βουδισμού, και ως εντοπίσουμε τις διαφορετικές τάσεις που επικρατούν στους κόλπους του. Θα μας βοηθήσει αν επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- 1) Τι συνέβη;
- 2) Πού συνέβη;
- 3) Πότε συνέβη;
- 4) Γιατί συνέβη;
- 5) Ποιος εμπλέκεται;
- 6) Πώς επηρέασε;

Θα συζητήσουμε στη συνέχεια τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

Πηγές του αρχαίου Βουδισμού

Αρχαίος Βουδισμός ονομάζεται ο Βουδισμός που αρχίζει από τη διάσπαση του Αρχικού Βουδισμού (δηλ. αυτού που δίδαξε ο ιστορικός Βούδας) σε Σχολές, έως την εμφάνιση του Μαχαγιάννα Βουδισμού. Οι Σχολές (18 κατά την παράδοση) είχαν τα ιερά τους βιβλία, που λέγονται Κανόνες. Στους Κανόνες θεωρούσαν ότι διέσωζαν τη διδασκαλία του Βούδα. Η μόνη από αυτές τις Σχολές που σώζεται μέχρι σήμερα είναι η Τεραβάντα. Ο Κανόνας της, ο μόνος που έχει σωθεί ακέραιος, είναι γραμμένος στη γλώσσα Πάλι, και έτσι λέγεται *Κανόνας Πάλι*. Μαζί με αποσπάσματα, μεγαλύτερα ή μικρότερα, των Κανόνων άλλων Σχολών, στα σανσκριτικά, καθώς και μαζί με μεταφράσεις αυτών των Κανόνων στα Κινεζικά και Θιβητικά, και, τέλος, μαζί με τις αρχαιότερες γραπτές πηγές (3ος αι. π.Χ.), που είναι αποσπάσματα του *Κανόνα Πάλι* σκαλισμένα στα λεγόμενα Διατάγματα του Βασιλιά Ασόκα), ο *Κανόνας Πάλι* είναι η κυριότερη πηγή του αρχαίου Βουδισμού.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σιντάρτα Γκαουτάμα: ο Βούδας

Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα (πιθανή χρονολογία 560-480 π.Χ.) υπήρξε ο ιδρυτής του Βουδισμού. Βέβαιες ιστορικά πληροφορίες για τη ζωή του δεν υπάρχουν. Σύμφωνα με κάποια αποσπασματικά στοιχεία που διασώζει ο *Κανόνας Πάλι* (πρόκειται για συλλογή κειμένων στη γλώσσα Πάλι, ένα είδος δημοτικής της σανσκριτικής, που καταγράφηκε στο τέλος του 1ου αι. π.Χ.), ο Σιντάρτα, ήταν γιος του ηγεμόνα του κρατιδίου της φυλής των Σάκκα, η οποία κατοικούσε κοντά στα σημερινά σύνορα της Ινδίας με το Νεπάλ. Νωρίς βίωσε μια κρίση σχετικά με την αξία της ζωής, η οποία με αρχή τη γέννηση καταλήγει στη φθορά, την αρρώστια, τα γηρατεία και το θάνατο και η οποία με τις μετενσαρκώσεις διαιωνίζεται σε διάφορες μορφές ύπαρξης που έχουν την ίδια κατάληξη. Αυτή η κρίση τον οδήγησε να εγκαταλείψει την πριγκιπική ζωή και να αναζητήσει έναν τρόπο απελευθέρωσης από τον αιώνια ανανεούμενο κύκλο της ύπαρξης (σαμσάρα). Μετά από ένα στάδιο αναζητήσεων, στη διάρκεια μιας ολονύκτιας περιουλολής κάτω από ένα δέντρο στην περιοχή Μπούντα-γκάγια, είχε μια πνευματική εμπειρία που ο ίδιος θεώρησε ως φωτισμό. Έτσι έγινε Βούδας (=φωτισμένος). Αυτός ο φωτισμός θεωρείται ως ένα είδος γνώσης, για το περιεχόμενο της οποίας οι διάφορες βουδιστικές σχολές δίνουν ποικίλες απαντήσεις.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκεύματα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 279.

Οι τέσσερις ευγενικές αλήθειες

Οι τέσσερις ευγενικές αλήθειες (καλύτερη μετάφραση=«οι τέσσερις αλήθειες του ευγενούς», δηλ. του Βούδα, είναι: α) Η κυριαρχία του πόνου, β) η αιτία του πόνου (η επιθυμία), γ) η διακοπή του πόνου (νιρβάνα), δ) το μονοπάτι που οδηγεί εκεί (αποτελούμενο από ένα ηθικό μέρος και ένα μέρος διαλογισμού πάνω στην αληθινή φύση των όντων, που οδηγεί στη γνώση της). Οι «τέσσερις ευγενικές αλήθειες» θεωρούνται παραδοσιακά η κεντρική διδασκαλία του αρχαίου Βουδισμού. Βέβαια, άλλοι θεωρούν ως κεντρική διδασκαλία του Βουδισμού την «εξαρτημένη παραγωγή» (την παραγωγή των μετενσαρκώσεων, η οποία εξαρτάται από τη σειρά αιτίων και αποτελεσμάτων με τελικό αποτέλεσμα την ίδια), ενώ τις «τέσσερις ευγενικές αλήθειες» ως μια σύντομη εκδοχή της «εξαρτημένης παραγωγής».

Οι Βούδες και τα είδη τους

Διάφορα είδη Βουδών εισάγονται με τον Μαχαγιάνα Βουδισμό. Ο Μαχαγιάνα Βουδισμός, ο οποίος άρχισε να αναπτύσσεται από περίπου τον 1ο αι. π.Χ., διαφέρει σε κάποια σημεία από τον αρχαίο (ή Τεραβάντα ή Χιναγιάνα) Βουδισμό. Από τα σημεία αυτά έχουν ενδιαφέρον:

1) Η εισαγωγή ενός απολύτου, δηλαδή μιας υπερβατικής πραγματικότητας (όπως το Μπράχμαν του Ινδουισμού) από την οποία α) απέρρευσαν τα πάντα και η οποία β) αποτελεί και την ουσία των πάντων (της υπάρχουσας πραγματικότητας). Αυτό το απόλυτο, που είναι η Αληθινή Πραγματικότητα, έχει διάφορα ονόματα (π.χ. "Σώμα της Αλήθειας", "Πρωταρχικός Βούδας" κ.α.).

2) Ο πολλαπλασιασμός των κόσμων. Στον αρχαίο Βουδισμό υπήρχε αρχικά ένας κόσμος. Όμως με τα χρόνια, βαθμιαία, ο αριθμός των κόσμων μεγαλώνει, ώστε, τελικά, στον Μαχαγιάνα να έχουμε άπειρους κόσμους. Αυτό είχε ως άμεση συνέπεια τον πολλαπλασιασμό των Βουδών: όπως ο δικός μας κόσμος είχε το Βούδα του (τον Σακιαμούνι) και πριν από αυτόν άλλους και στο μέλλον τον Μαϊτρέγια, έτσι και οι άλλοι κόσμοι έχουν τους Βούδες τους.

Κόσμοι υπάρχουν "καθαροί" (επειδή εκεί, στα όντα που τους κατοικούν, δεν υπάρχει η επιθυμία) και "ακάθαροι" (με το

Μάνταλα με τον Απόλυτο Βούδα στο κέντρο και τους τέσσερις Ουράνιους Βούδες συμπληρωμένους στα μεσοδιαστήματα από μοντισάτβες (Ιαπωνία, 10ος αι. μ.Χ.).

αντίθετο χαρακτηριστικό, όπως ο δικός μας). Οι Βούδες χωρίζονται ανάλογα σε "Ουράνιους" (που κατοικούν και διευθύνουν τους καθαρούς κόσμους) και σε "επίγειους". Η διάκριση είναι η ίδια όπως στον αρχαίο Βουδισμό. Μόνο που εδώ, στην κορυφή του παντός βρίσκεται το Απόλυτο, αμέσως κάτω από αυτό οι ουράνιοι κόσμοι, διαταγμένοι στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, και από κάτω οι ακάθαρτοι. Αυτή τη διάταξη του κόσμου εκφράζουν εικαστικά τα συμπαντογραφήματα που είναι γνωστά ως «μάνταλα». Το πιο γνωστό παράδειγμα Ουράνιου Βούδα είναι ο Βούδας Αμίντα, κύριος του "Δυτικού Καθαρού Κόσμου", ενώ επίγειου Βούδα ο Σακιαμούνι.

Οι μποντισιάτβα

Στον Μαχαγιάνα Βουδισμό αναπτύχθηκε η πίστη στους λεγόμενους μποντισιάτβα. Αρχικά μποντισιάτβα σημαίνει μελλοντικός Βούδας. Στον Μαχαγιάνα συνήθως σημαίνει όντα που έχουν φωτιστεί, συνεπώς είναι Βούδες, αλλά δεν έχουν περάσει ακόμα στη Νιρβάνα. Και αυτό διότι καθυστερούν την έξοδό τους από τους κόσμους και την είσοδο στη Νιρβάνα, επειδή κατέχονται από συμπόνια για όλα τα όντα που αισθάνονται οδύνη και θέλουν να τα βοηθήσουν.

Η πιο γνωστή μορφή μποντισιάτβα σε όλη την Άπω Ανατολή είναι η Γκουάν γιν (στα κινεζικά) ή Γκουάνσε ουμ (στα κορεατικά) ή Κάννον (στα ιαπωνικά). Η "θεά του ελέους", όπως συχνά λέγεται, παρέχει κάθε είδους βοήθεια, ανακουφίζει τους κολασμένους, σώζει ψαράδες από την τρικυμία, προάγει τη γονιμότητα (μέρος αυτού του ρόλου της είναι ότι δίνει παιδιά σε άκληρες μητέρες), προστατεύει επαγγέλματα κ.λπ. Η Γκουάν-γιν ακούει με συμπόνια όλα τα αιτήματα, γι' αυτό για πολλούς αποτελεί τη θεότητα της καθημερινής προσευχής τους.

Οι Βούδες θεωρούνται εμφανίσεις (αβατάρ) του Απόλυτου Βούδα. Οι μποντισιάτβες μπορεί να είναι και αυτοί το ίδιο ή να είναι αβατάρ κάποιου Βούδα (π.χ. η Κάννον θεωρείται αβατάρ του Αμίντα, του οποίου το αγαλματίδιο έχει μπροστά στο στέμμα της). Με τη σειρά της, η Κάννον μπορεί να έχει δικές της αβατάρ, εφόσον εμφανίζεται με άπειρους τρόπους. Με τον πολλαπλασιασμό των Βουδών και των μποντισιατβών, τους αβατάρ τους, την επακόλουθη λατρεία τους, την κατανομή σε αυτούς ρόλων κ.λπ., ο Μαχαγιάνα παίρνει στην πράξη μια μορφή πολυθεϊσμού (χωρίς θεωρητικά να είναι, εφόσον τα πάντα είναι το Απόλυτο).

Η μποντισιάτβα Γκουάν-γιν.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Διατύπωση συλλογισμών για τη φιλοσοφική και ψυχολογική διάσταση του Βουδισμού

Με βάση τα όσα μάθαμε αλλά και τη δική μας προσωπική αντίληψη, ας πάρουμε θέση πάνω σε ένα ζήτημα από τη διδασκαλία του Βουδισμού, ξεκινώντας πάντα τα λόγια μας με τη φράση: «Επ' αυτού θα είχα να πω...» και αιτιολογώντας την άποψή μας.

Τι λέτε να συζητήσουμε τα εξής: «Ο άνθρωπος για να φτάσει στην ολοκλήρωσή του θα πρέπει να πάψει να επιθυμεί ή να μισεί» ή «Η ύπαρξη είναι πόνος»;

Προσοχή! Για να ξεκινήσουμε την τοποθέτησή μας με τη φράση «Επ' αυτού θα είχα να πω», θα πρέπει να έχουμε ακούσει τις τοποθετήσεις των άλλων.

4.7. Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Πραγματικότητες του κόσμου με αντιθετικό χαρακτήρα

Όλες και όλοι ας σκεφτούμε και ας καταγράψουμε πραγματικότητες του κόσμου, στον χώρο ή στον χρόνο, που έχουν αντιθετικό χαρακτήρα (καταστάσεις, συναισθήματα, ενέργειες κ.ά.).

Το Γιν και το Γιανγκ και οι συνδυασμοί του.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σ. 292.

Βασικές διδασκαλίες του Ταοϊσμού

Ας μελετήσουμε σε δυάδες ή σε ομάδες το κείμενο για τον Ταοϊσμό. Στη συνέχεια ας πάρουμε θέση, ξεκινώντας όσα έχουμε να πούμε λέγοντας: *Επ' αυτού θα είχα να πω...»*.

Το θέμα συζήτησης είναι: *«Ο άνθρωπος πρέπει να συμμορφώνεται με την ορισμένη λειτουργία και δομή του κόσμου, αλλιώς η φύση αντιδρά επικίνδυνα»*.

Προσοχή! Για να ξεκινήσουμε την τοποθέτησή μας με τη φράση *«Επ' αυτού θα είχα να πω»*, θα πρέπει να έχουμε ακούσει τις τοποθετήσεις των άλλων.

Το Ντάο (διπολισμός γιν-γιανγκ) – Φιλοσοφικός και θρησκευτικός Ταοϊσμός

Ο διπολισμός, δηλαδή η ιδέα ότι όλα τα όντα μπορούν να αναχθούν σε δύο στοιχεία ή κοσμικές αρχές, έγινε γνωστός με τα ονόματα Γιν και Γιανγκ. Τα πάντα υπάρχουν από δύο, είτε στον χώρο (αρσενικό-θηλυκό, ουρανό-γη, υγρό-ξηρό, σκληρό-μαλακό, βία-μη βία, υποχωρητικότητα-αντίσταση κ.ο.κ.), είτε στον χρόνο (νύχτα-μέρα, καλοκαίρι-χειμώνας, γέμιση-χάση της σελήνης κ.ο.κ.). Ο χρονικός διπολισμός και η αδιάκοπη, περιοδική κίνηση που τον διακρίνει, από το Γιν στο Γιανγκ, έχει αποδοθεί με τον γνωστό κύκλο που περιέχει στις δύο αρχές σε άσπρο και μαύρο να κινούνται εναλλασσόμενες. Η βασική, ορισμένη λειτουργία και δομή του κόσμου ονομάστηκε Ντάο [= (ορισμένος) Δρόμος]. Την εμφάνιση της ιδέας του Ντάο συνόδεψε από την αρχή η ιδέα ότι ο άνθρωπος πρέπει να συμμορφώνεται ή να εναρμονίζεται με αυτό, αλλιώς η φύση αντιδρά επικίνδυνα για τον άνθρωπο. Αυτή υπήρξε η βασική αντίληψη του ορθώς ζην σε όλη τη διάρκεια της κινεζικής ιστορίας.

Ο Ταοϊσμός διακρίνεται σε «φιλοσοφικό» και «θρησκευτικό». Ο φιλοσοφικός Ταοϊσμός είναι μια βιοθεωρία που περιγράφηκε πρώτα στη συλλογή που είναι γνωστή με το όνομα Ντάο ντε Τζιγκ (=Το Ντάο και η δύναμή του), που αποδίδεται παραδοσιακά στον Λάο Τσε. Κύρια αρχή του είναι ότι από τις δύο αρχές, το Γιν και το Γιανγκ, το Γιν είναι ανώτερο και τελικά νικάει το Γιανγκ. Γι' αυτό και συνιστά την υιοθέτηση συμπεριφορών τύπου Γιν στη ζωή, ώστε αυτή να γίνει καλύτερη, ασφαλέστερη, ευτυχέστερη και πιο μακροχρόνια.

Ο θρησκευτικός Ταοϊσμός αποτελείται από ποικίλες παραδόσεις, που αναπτύχθηκαν γύρω από τη λατρεία διάφορων πνευματικών όντων. Έτσι, ως προς το μεγαλύτερο μέρος του είναι ένας πολυθεϊσμός, που αποτελείται από τη λατρεία τέτοιων όντων. Σε αυτά περιλαμβάνονται θεότητες, όπως ο «Αυτοκράτορας από Νεφρίτη» (θεός του ουρανού, κορυφαία θεότητα), ο θεοποιημένος Λάο Τσε αλλά και άλλοι, τους οποίους έχει πάρει από τον Βουδισμό, από τοπικές λατρείες κ.λπ. Περιέχει όμως και

πολλά άλλα πράγματα, κυρίως μεθόδους για μακροζωία (και συνεπώς και για υγιεινή) ή αθανασία. Εξορκισμοί κακών πνευμάτων, σαμανισμός, τελετές για να πάνε καλά οι καλλιέργειες ή ευχαριστήριες για την καλή σοδειά, καθώς και διάφορα άλλα αποτελούν επίσης μέρος αυτής της θρησκείας.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Κομφουκιανισμού

Ας επεξεργαστούμε ένα κείμενο για τον Κομφουκιανισμό, καταγράφοντας τη δική μας θέση πάνω στις εξής προτάσεις: «Υστερα από όσα διάβασα για τον Κομφουκιανισμό: α) κατάλαβα περισσότερο ότι..., β) ένιωσα έκπληξη όταν..., γ) θα ήθελα να ήξερα για ποιο λόγο.... Οι απαντήσεις μας θα διαβαστούν στην ολομέλεια και θα τις συζητήσουμε.

Ο Κομφούκιος και η διδασκαλία του

Ο Κομφουκιανισμός είναι ένα ηθικοκοινωνικό σύστημα, που έχει ως σκοπό τη δημιουργία του ιδανικού ανθρώπου και της ιδανικής κοινωνίας. Στις απωανατολικές κοινωνίες καλύπτει το τμήμα της ηθικής, των κοινωνικών σχέσεων, της συμβίωσης. Ωστόσο, έχει και κάποιες θρησκευτικές όψεις, εφόσον έχει ναούς για τα πνεύματα του Κομφούκιου ή των μεγάλων κομφουκιανών δασκάλων. Επίσης έχει ναούς για τον Ουρανό (προσωποποιημένο), που ήταν η κύρια θεότητα της εποχής που έζησε ο Κομφούκιος, και από τον οποίο αυτός θεωρούσε ότι πήρε την αποστολή να αναμορφώσει την τότε κοινωνία με βάση κάποιες αρχές. Αυτές οι αρχές στον Κομφούκιο αφορούν κοινωνικές αρετές (σεβασμός στον ανώτερο ή γεροντότερο, πειθαρχία στους ίδιους, εντιμότητα, λιτότητα στο ντύσιμο και την κατοικία, αυτάρκεια, φιλαλήθεια, αυταπάρνηση, φροντίδα για τους άλλους κ.ο.κ.), τις οποίες καλλιεργώντας γίνεται κάποιος ο ιδανικός ή ο «ανώτερος άνθρωπος».

Βαθμιαία ο Κομφουκιανισμός, εκτός από αυτό, πήρε μια συνολική κοινωνική διάσταση με κύριες αρχές α) ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν κάποιο ρόλο μέσα σε μια οικογένεια και, κατ' επέκταση, σε μια κοινωνία διαστρωματωμένη κάθετα και ιεραρχικά. Οι ρόλοι έχουν κάποια ιδιαίτερα, ορισμένα χαρακτηριστικά, και οι φορείς τους (π.χ. ο μεγάλος αδελφός προς τούς μικρότερους, οι γυναίκες προς τούς άντρες, οι γιοι προς τους γονείς κ.τ.λ.) πρέπει να φέρονται και να λειτουργούν σύμφωνα με αυτά. Συχνά αυτά τα χαρακτηριστικά αντανakλούν τη δομή τού κόσμου (το Ντάο). Π.χ. ο ουρανός είναι πάνω και η γη κάτω – η αντανάκλαση στην οικογένεια είναι ότι ο πατέρας είναι ανώτερος και η μητέρα κατώτερη κ.ο.κ. Αυτές οι σχέσεις ισχύουν και για το κράτος, εφόσον ο αυτοκράτορας είναι πατέρας όλου τού έθνους και αυτό είναι σαν μια εκτεταμένη οικογένεια. Ο Κομφουκιανισμός κυριάρχησε σ' όλη την Άπω Ανατολή (Κορέα, Ιαπωνία – στους γνωστούς σαμουράι) και διαπότισε τον τρόπο συμβίωσης αλλά και την ιδέα για τον ιδανικό άνθρωπο. Πάντως, επειδή καταλήγει σε μια κοινωνία άκαμπτων, συχνά, ρόλων ή καθηκόντων, έχει προσδώσει στις κοινωνίες αυτών των χωρών έναν δεοντολογικό χαρακτήρα.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Έκφραση των βασικών διδασκαλιών της θρησκείας και της φιλοσοφίας των Κινέζων

Ας παίξουμε ένα παιχνίδι γρίφων. Με βάση όσα μάθαμε, ας δημιουργήσουμε ο καθένας και η καθεμία τρεις γρίφους/ερωτήσεις, που θα έχουν τη λύση τους σε κάποιες από τις διδασκαλίες του Ταοϊσμού ή του Κομφουκιανισμού, προσδιορίζοντας κάποια από τα κύρια χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα.

Στη συνέχεια, ο καθένας και η καθεμία θα πάρει τους γρίφους/ερωτήσεις που κάποιος άλλος/άλλη έχει δημιουργήσει, προσπαθώντας να δώσει απαντήσεις. Στο τέλος, κατόπιν αιτιολόγησης, θα επιλέξουμε τους πιο εύστοχους και πιο αποτελεσματικούς από αυτούς.

Κοινή και λαϊκή κινεζική θρησκεία στη σύγχρονη εποχή

Η ιδέα ότι με τον θάνατο ο άνθρωπος μεταποιείται σε ένα ανώτερης τάξεως ον, που αποκτά υπερφυσικές δυνατότητες που του επιτρέπουν να κάνει καλό ή κακό στους ζωντανούς οδήγησε στη λατρεία αυτών των όντων, μάλιστα εκείνων που ανήκουν στην οικογένεια, δηλαδή των προγονικών πνευμάτων. Η προγονολατρία υπάρχει στην Κίνα από την αυγή της ιστορίας της. Σήμερα αποτελεί το κυριότερο τμήμα της λατρείας θείων όντων διαφόρων προελεύσεων, που με τη σειρά της αποτελεί το κύριο τμήμα της θρησκείας ενός μέσου Κινέζου (κοινή θρησκεία). Η προγονολατρία είναι οικογενειακή θρησκεία. Παραδοσιακά κάθε σπίτι είχε τον προγονολατρικό βωμό, όπου οι φωτογραφίες ή τα πλακίδια με τα ονόματα των προγόνων, μπροστά στα οποία τοποθετούνται κεριά, λιβάνι, προσφορές κ.λπ. Στα προγονικά πνεύματα επαφίενται οι ελπίδες για την ευζωία της οικογένειας, εφόσον αυτά θεωρούνται ακόμα μέλη της που, φυσιολογικά, φροντίζουν γι' αυτήν. Ανέκαθεν την επικοινωνία με τα προγονικά πνεύματα επιτελούσαν άτομα ικανά να περιπέσουν σε έκσταση και μέσω αυτής να μεταβούν στον κόσμο των πνευμάτων ή να καταληφθούν από αυτά (σαμάνοι).

Σήμερα στην Κίνα, παρά τους αρκετούς περιορισμούς που υπάρχουν, η θρησκεία γνωρίζει μια αναβίωση. Η μεγάλη πλειονότητα του λαού δεν ανήκει κατ' αποκλειστικότητα σε μία από τις πέντε επίσημες θρησκείες της Κίνας (Βουδισμός, Ταοϊσμός, Προτεσταντικός και Ρωμαιοκαθολικός Χριστιανισμός και Ισλάμ), αλλά, ανάλογα με τις ανάγκες χρησιμοποιούν στοιχεία, κυρίως θεότητες, αλλά και άλλα, ποικίλων προελεύσεων: Βούδες και μποντισάτβες από τον Βουδισμό, θεότητες από τον Ταοϊσμό, θεοποιημένους ανθρώπους (που διακρίθηκαν στη ζωή για κάτι και μετά θάνατον αποθεώθηκαν) από τις τοπικές λατρείες και, βέβαια, κυρίως, τα πνεύματα των οικογενειακών προγόνων. Όλοι αυτοί, όπως συμβαίνει στα πολυθεϊστικά συστήματα, διευθύνουν ένα ορισμένο πεδίο της πραγματικότητας, π.χ. τον πόλεμο, τη γονιμότητα, τις αρρώστιες κ.λπ. Λαϊκή θρησκεία ονομάζεται το σύνολο των τοπικών λατρειών, που περιστρέφονται γύρω από τοπικούς ήρωες (οι οποίοι καμιά φορά έχουν αποκτήσει πανκινεζική εμβέλεια).

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

4.8. Η ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Θρησκευτικές εκφράσεις στη ζωή του έθνους

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ας απαντήσουμε στις ερωτήσεις: α) Τι βλέπουμε; β) τι σκεφτόμαστε γι' αυτό που βλέπουμε; και γ) τι είναι αυτό που μας κάνει να αναρωτιόμαστε;

Το «Αυτοκρατορικό Σίντο» και η σημερινή ιαπωνική θρησκευτικότητα

Σε ομάδες ή σε дуάδες ας μελετήσουμε το παρακάτω κείμενο και ας αναζητήσουμε αν υπάρχει κάποια σύνδεση ανάμεσα στις σημαίες και τη θρησκευτικότητα των Ιαπώνων.

Τι θα απαντούσαμε στο ερώτημα: «για ποιον λόγο επέλεξαν οι Ιάπωνες να απεικονίζουν τον ήλιο στη σημαία τους;».

Το Σίντο σήμερα

Μία μορφή που πήρε το Σίντο κατά τον 7ο-8ο αι. μ.Χ. είναι το «αυτοκρατορικό Σίντο». Σύμφωνα με αυτό, η θεά του ήλιου Αματεράσου έστειλε στο ιαπωνικό αρχιπέλαγος τον εγγονό της, για να το κυβερνήσει. Αυτός παντρεύτηκε με μια θνητή και οι απόγονοί τους, με βάση αυτόν τον μύθο, ονομάστηκαν βασιλείς και αργότερα, κατά μίμηση του Κινέζου ηγεμόνα, αυτοκράτορες. Αυτή η μορφή του Σίντο αποτέλεσε τη θεωρητική-θεολογική βάση του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου για την Ιαπωνία. Αυτό είχε ως κέντρο του τη λατρεία του αυτοκράτορα, ως καταγόμενου από την θεά του ήλιου Αματεράσου, και συνεπώς ως θείου όντος που είναι προορισμένο να κυβερνήσει τον κόσμο, και την έννοια της χώρας ως ιερής γης.

Μετά την ήττα της Ιαπωνίας στον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και την εξαναγκαστική αποκήρυξη εκ μέρους του αυτοκράτορα Χιροχίτο της θείας του ιδιότητας, το σύνταγμα που έφτιαξαν οι Αμερικανοί χώρισε τη θρησκεία από την πολιτεία. Καμιά θρησκεία δεν είναι κρατική, όλες είναι ίδιες ενώπιον του νόμου. Κυρίως το Σίντο θεωρήθηκε υπεύθυνο για την ήττα, αλλά και οι βουδιστικές Σχολές, μεταξύ των οποίων και το Ζεν, συνεργάστηκαν με το φασιστικό καθεστώς – αυτό το θέμα αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα της σύγχρονης έρευνας. Παρά ταύτα, ο σύνδεσμος του κράτους με το Σίντο υπάρχει ακόμα με τη μορφή της σύνδεσης του αυτοκράτορα με το ιερό της Αματεράσου (θεάς του ήλιου) στο Ίσε (όπου, π.χ., στέλνει προσφορές), της τέλεσης από τον ίδιο, στα ανάκτορα, τελετών ευετηρίας που απευθύνονται στην Αματεράσου κ.λπ., παρά το ότι, σύμφωνα με το σύνταγμα, το αυτοκρατορικό αξίωμα δεν έχει θρησκευτικές διαστάσεις. Ο ίδιος σύνδεσμος παρατηρείται στα προσκυνήματα από τον Ιάπωνα πρωθυπουργό στον ναό Γιασουκούνι, όπου είναι θαμμένοι νεκροί του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου, μεταξύ των οποίων και εγκληματίες πολέμου – πράγμα που κάθε τόσο ξεσηκώνει διαμαρτυρίες μεταξύ των Κορεατών, Κινέζων κ.λπ. Το Σίντο σήμερα υπάρχει κυρίως με τη μορφή που είναι γνωστή ως «Σίντο των ναών» και συνίσταται στην ένωση, σε έναν οργανισμό, όλων (σχεδόν) των σιντοϊστικών ναών της χώρας.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σύγχρονη ιαπωνική λατρεία και πολυθεϊστική θρησκευτικότητα

Αφού μελετήσουμε σε ομάδες τα παρακάτω κείμενα για τον πολυθεϊστικό χαρακτήρα της ιαπωνικής θρησκευτικότητας, ας μπούμε στη θέση ενός θρησκευόμενου Ιάπωνα και ας συνθέσουμε με συντομία τα λόγια που εκείνος θα μπορούσε να απευθύνει προς κάποια ιαπωνική θεότητα (μπορούμε να επιλέξουμε ενδεικτικά ανάμεσα σε τέσσερα διαφορετικά πρόσωπα: έναν μαθητή στις τελευταίες τάξεις του σχολείου, έναν πατέρα τριών παιδιών, έναν συνταξιούχο αγρότη, μια εργαζόμενη γυναίκα σε πολυεθνική εταιρία).

Στο τέλος θα διαβάσουμε όσα γράψαμε στην ολομέλεια, συζητώντας τις επιλογές μας.

Ο πολυθεϊσμός ως η βασική θρησκεία του Ιαπωνικού λαού

Στην Ιαπωνία υπάρχουν δύο, κυρίως, θρησκείες: το πολυθεϊστικό Σίντο, που, αν και έχει απορροφήσει διάφορα ξένα, κυρίως κινεζικά στοιχεία, θεωρείται εγχώρια θρησκεία, και ο Μαχαγιάνα Βουδισμός, που μπήκε στη χώρα στα μέσα του βου αι. μ.Χ. Το Σίντο πήρε αυτό το όνομα, που σημαίνει «οδός = θρησκεία των θεών», σε αντιδιαστολή προς την οδό = θρησκεία του Βούδα. Οι θεότητες του Σίντο λέγονται κάμι. Αρχικά, το Σίντο συνυπήρχε με τον Βουδισμό. Μετά την επικράτηση του Βουδισμού, τα κάμι θεωρήθηκαν ως οι τοπικές, ιαπωνικές αβατάρ των Βουδών και των μποντισατβών. Επί αιώνες, με αυτόν τον τρόπο, ο Βουδισμός υπήρξε η επικρατούσα θρησκεία, αν και το Σίντο δεν εξέλιπε εντελώς. Από τον 17ο αιώνα άρχισε να αναβιώνει μέσα σε εθνικιστικούς κύκλους. Και από το 1868 και μετά, αφού διαχωρίστηκε από τον Βουδισμό, αποκαταστάθηκε ως εθνική θρησκεία. Αν και ο Βουδισμός περιορίστηκε, οι δύο θρησκείες από τότε συνυπάρχουν στην Ιαπωνία. Ο Κομφουκιανισμός επίσης υπάρχει, διέποντας μεγάλο μέρος της ηθικής και των κοινωνικών σχέσεων.

Παρόλο που επίσημα Σίντο και Βουδισμός αποτελούν δύο διαφορετικές θρησκείες, η θρησκεία του μέσου Ιάπωνα, αυτή που αντιστοιχεί στην κοινή θρησκεία της Κίνας, περιλαμβάνει και τις δύο. Σύμφωνα με το γνωστό ρητό «ο Ιάπωνας γεννιέται σιντοϊστής και πεθαίνει Βουδιστής». Τα θέματα της ζωής αναλαμβάνει το Σίντο, ενώ εκείνα του θανάτου ο Βουδισμός. Έτσι η γέννηση ενός παιδιού, η προστασία του, η επιτυχία του στη ζωή κ.λπ. ανατίθενται σε κάποιο κάμι. Αντίθετα, μια καλύτερη μεταθανάτια τύχη, όπως η αναγέννηση στον παράδεισο του Βούδα Αμίντα ή και μια καλή μετενσάρκωση, κατά προτίμηση σε αυτή τη γη, ανατίθενται σε Βούδες και μποντισάτβες. Όμως, εκτός από αυτά τα δύο άκρα της ζωής, ο μέσος Ιάπωνας χρησιμοποιεί σε όλη τη διάρκεια του βίου του θεία όντα προερχόμενα από αυτές τις δύο θρησκείες. Ανάλογα με τις ανάγκες του, θα απευθυνθεί είτε σε ένα κάμι ή σε έναν Βούδα ή μποντισάτβα ή (εάν πρόκειται για κάτι που έχει σχέση με τα γράμματα – π.χ. εισαγωγικές εξετάσεις) σε κάποιο θεοποιημένο Κομφουκιανό λόγιο. Μπορεί ακόμη (εκτός από το γάμο) να γιορτάσει τα Χριστούγεννα (ως δυτική –αμερικανική– γιορτή που η ατμόσφαιρά της αρέσει, να προσευχηθεί ή να ζητήσει κάτι σε μια χριστιανική εκκλησία. Τίποτε δεν αποκλείεται – όλα τα θεία όντα ή τα στοιχεία διαφόρων θρησκειών μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

Βέβαια, περισσότερο από όλα τα θεία όντα, αυτά που κυρίως λατρεύονται είναι τα πνεύματα της οικογένειας, δηλαδή τα προγονικά πνεύματα. Από αυτά ζητείται η προστασία των μελών της οικογένειας, στην οποία ανήκουν και τα ίδια ως αόρατα μέλη της. Όπως στην Κίνα και στην Κορέα, ο προγονολατρικός βωμός, παραδοσιακά, βρίσκεται κι εδώ σε κάθε σπίτι, με τα πλακίδια των ονομάτων ή συνηθέστερα, τις φωτογραφίες των νεκρών. Στο βωμό τους, βρίσκονται και βουδιστικά αγάλματα ή εικόνες. Σε αυτόν τον βωμό γίνονται καθημερινά προσφορές ρυζιού, ποτών, λουλουδιών κ.λπ. Σε άλλο βωμό (κανονικά ένα ιαπωνικό σπίτι διαθέτει και τους δύο), βρίσκονται αγάλματα ή εικόνες των κάμι του Σίντο. Η κύρια προγονολατρική γιορτή, που λέγεται «ο μπον» είναι στα μέσα του καλοκαιριού, οπότε θεωρείται ότι τα πνεύματα των νεκρών επιστρέφουν για λίγο στα σπίτια των δικών τους. Με αυτόν τον τρόπο η θρησκεία ενός Ιάπωνα, στη διάρκεια της ζωής, είναι ένας πολυθεϊσμός.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Σιντοϊστικές γιορτές

Οι σιντοϊστικές γιορτές, γνωστές ως «ματσούρι», γίνονται κυρίως την ορισμένη μέρα του χρόνου που γιορτάζει η θεότητα (κάμι) ενός ναού, σε ανάμνηση κάποιου αξιομνημόνευτου γεγονότος, στο οποίο πρωταγωνίστησε ένα κάμι, π.χ. στην απαλλαγή μιας πόλης από επιδημική ασθένεια, αλλά και με αφορμή σημαντικές γεωργικές δραστηριότητες (σπορά, σοδειά), την πρωτοχρονιά, τις ισημερίες κ.λπ. Κύριο στοιχείο τους είναι η παρέλαση στη γειτονιά του ναού ενός μικρού, ξύλινου ομοιώματος του ναού, που λέγεται «μικόσι». Το μικόσι περιφέρεται με δοκούς από συνήθως νεαρά άτομα σε κατάσταση ενθουσιασμού και με τη συνοδεία μουσικής εν μέσω πλήθους που συμμετέχει. Θεωρείται κάτι σαν επίσκεψη εκ μέρους του κάμι, της γειτονιάς που έχει υπό την προστασία του. Ιδιαίτερη μουσική, πάγκοι με γλυκίσματα και φαγητά και γενικά μια χαρούμενη ατμόσφαιρα συνοδεύει ένα ματσούρι. Το ματσούρι συχνά παίρνει μεγάλες διαστάσεις, ιδίως εκεί που παραδοσιακά προσελκύουν ακόμα και εκατομμύρια ανθρώπους από όλη τη χώρα. Σε τέτοια ματσούρι τα μικόσι μπορεί να είναι πολύ περισσότερα από ένα ή να είναι «ντάσι», δηλαδή βαριά και συρόμενα πάνω σε άρματα. Προσφορές καρβελιών από ρύζι, αλκοόλ από ρύζι κ.λπ. τοποθετούνται γύρω και πάνω στο μικόσι μετά το τέλος της γιορτής.

Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, 2019, ΕΚΠΑ.

Η περιφορά του μικόσι και οι προσφορές μετά την περιφορά: πιάτο με αλάτι (διώχνει τα δαιμονικά πνεύματα), πιάτο με άβραστο ρύζι και στο κέντρο καρβέλια από ρύζι.
(φωτ. Στ. Παπαλεξανδρόπουλος)

Έκφραση των βασικών πιστεύω της ιαπωνικής θρησκείας και της σχέσης τους με τη θρησκευτική ζωή

Ένας χριστιανός/Μια χριστιανή ταξιδεύει για πρώτη φορά στην Ιαπωνία. Εκεί μαθαίνει πράγματα που δεν ήξερε σχετικά με τον Σιντοϊσμό και τη σχέση της φιλοσοφίας του με τη ζωή των Ιαπώνων. Στο ημερολόγιό του/της σημειώνει μία θρησκευτική διδασκαλία που του/της έκανε εντύπωση, καθώς και μία σκέψη σχετικά με όσα συνάντησε και είδε. Εάν ήσασταν στη θέση του/της, τι θα γράφατε στο ημερολόγιό σας;

Τις απαντήσεις θα τις διαβάσουμε στην ολομέλεια και θα αιτιολογήσουμε τις επιλογές μας.

Λατρεία των Κάμι.

Ο Βούδας Αμίντα,
13ος αι. μ.Χ.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου*, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σσ. 301, 303.

Πίνακας συνδέσμων διαδικτυακών διευθύνσεων (ανά Διδακτική Ενότητα)

2.1. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Συναυλία με κορεάτικα παραδοσιακά όργανα. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: https://panagiotisandriopoulos.blogspot.gr/2010/01/blog-post_24.html?m=1.

2.2. Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Χρήστος Θ. Μποκόρος. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: http://www.bokoros.gr/index.php?t=recent_work_detail&id=34.

2.3. ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΝΑΘΩΡΩΠΙΝΕΣ ΑΞΙΕΣ

African Art Museum. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <http://smafathers.org/museum/2561-2/>.
«Africanizing Christian Art» [Εξαφρικανίζοντας τη Χριστιανική Τέχνη]. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <https://thejesusquestion.org/2014/06/07/africanizing-christian-art-exhibition-in-tenafly-nj/>.

2.5. Η ΣΥΓΧΩΡΗΣΗ ΩΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ

Η ανάγκη συγγνώμης και ανανεώσεως μέσα στην εκκλησία. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: http://www.imkby.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=584:staniloae&catid=109&Itemid=349.
Επιστολή τέως κρατούμενου προς τον π. Γερβάσιο Ραπτόπουλο. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <http://www.diakonia-filakon.gr/frontend/articles.php?cid=132>.

2.6. Ο ΑΛΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ

Το μεταναστευτικό πρόβλημα . Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <http://theologikadromena.theo.auth.gr/?p=3042>.

3.5. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΗ

Η Εκκλησία και η εκκοσμίκευση. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <https://www.ec-patr.org/youth/papageorgiou.htm>.
Εικόνες εκκλησιών. Ανακτήθηκαν 14/5/2017 από: <http://www.erewhon.it/adm/index.htm?http://www.erewhon.it/adm/churches/index.html>

3.8. Ο «ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ» ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΔΟΥΛΕΙΑ

Μαρτυρίες πρώην εξαρτημένων ανθρώπων. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από <http://vkosmidis.wixsite.com/oasis/prosopikes-istories>

4.1. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Η γέννηση της Αθηνάς στο ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από <https://www.flickr.com/photos/lpolkas/14752901391>.
Το φαινόμενο της νεοειδωλολατρίας. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/heresies/diask_porismata_ith.html

4.3 Ο ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Η εορτή του Σαββάτου για τους Εβραίους. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <https://www.dogma.gr/diafora/i-eorti-tou-savvatu-gia-tous-evraious/6191/>.

4.4 ΤΟ ΙΣΛΑΜ

Φωτογραφίες προσευχής. Ανακτήθηκαν 4/2/2020 από: <https://ilmfeed.com/liverpools-muslim-players-fast-champions-league-final/>, <https://d3nfwcd527z59.cloudfront.net/content/uploads/2018/03/22125550/Mohamed-Salah-praying-Liverpool.jpg> και <https://i.ytimg.com/vi/W9kTd7q1zjE/maxresdefault.jpg>.

4.5 ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΣ

Εικόνα Κρίσνα. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <https://el.wikipedia.org/wiki/Κρίσνα#/media/Αρχείο:Krishna.JPG>. Εικόνα Σίβα. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: <https://el.wikipedia.org/wiki/Σίβα#/media/Αρχείο:Sivakempfort.jpg> .

4.6 Ο ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Εικόνα Βούδα. Ανακτήθηκε 4/2/2020 από: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Kamakura_Budda_Daibutsu_front_1885.jpg.

4.8 Η ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Εικόνες Ιαπωνικών σημαίων. Ανακτήθηκαν 4/2/2020 από: <http://www.mentality10.com/o-planitis-mas-category/2016-09-13-16-20-32/item/337-i-simaia-eixe-ti-diki-tis-istoria-iaponia>.

Καλό καλοκαίρι

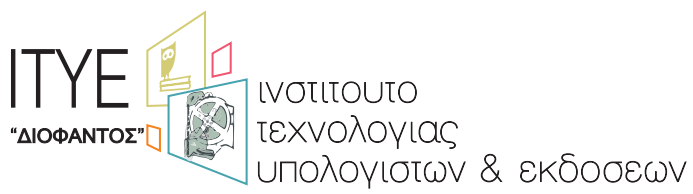
Με την ευχή των δασκάλων σας να σας συνοδεύει αύρα λεπτή!
Βασιλειών Γ' 19, 11-12

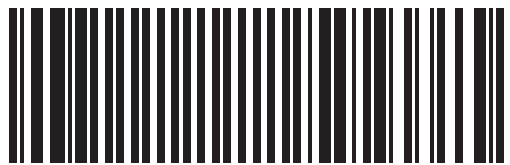
Κωνσταντίνος Γραμματόπουλος, Αιγαίο XV (1973). Ξυλογραφία 91 x 62 εκ. Ιδιωτική Συλλογή.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-22-0265
ISBN 978-960-06-6138-5

(01) 000000 0 22 0265 5